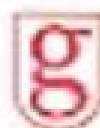
FRIEDRICH NIETZSCHE

İNSANCA, PEK İNSANCA

GÜN YAYINCILIK

İNSANCA

PEK İNSANCA

FRIEDRICH NIETZSCHE

Çeviren:

Orhan Tuncay

İNSANCA PEK İNSANCA
FRIEDRICH NIETZSCHE

Dizgi: Gün Yayıncılık Ltd. Şti.
Kapak: İlhan Tekin

GÜN YAYINCILIK LİMİTED ŞİRKETİ
Klodfarer Cd. No:40/8 Sultanahmet/İstanbul
0212 518 06 07
0212 518 06 08
www.gunyayincilik.com
info@gunyayincilik.com

ÖNSÖZ[1]

1

Yeterince sıklıkla ve her zaman büyük bir şaşkınlıkla, insanlar bana, *The Birth of Tragedy*'den başlayarak, son zamanlarda yayınladığım *Prologue to a Philosopy of the Future*[2]'a kadar olan yazılarımda bir farklılık olduğunu söylüyorlar. Bana söylendiğine göre, hepsinde de dikkatsiz kuşlar için ağlar ve tuzaklar; insanların saygı duydukları alışkanlıklarını ve alışkanlıkla ortaya koydukları düşüncelerini değiştirmeye zorlayan süregelen, üstü kapalı bir meydan okuma varmış. 'Bu da ne? Her şey yalnızca- insanca pek insanca mı?' İnsanlar başlarını yazımdan bu iç çekişle kaldırıyorlarmış. Ahlak karşısında bile bir güvensizlik ve ürküntü duyuyorlarmış. Hatta en kötü şeyleri savunmak için eğilim ve cesaret gösteriyorlarmış: belki de yalnızca iftiraya uğramış olmasınlar? Yazılarım Kuşku ekolü olarak kabul edilmiş- hatta daha fazlası, Hor Görme ekolü olarak. Neyse ki aynı zamanda Cesaret ve Cüreddekolü olarak da. Başka bir kişinin dünyaya böyle derin bir kuşkuyla baktığına ben de gerçekten inanmıyorum. Yalnızca bazen şeytanın avukatlığını yapmıyorum, dini bakış açısıyla konuşursak, aynı zamanda bir Tanrı düşmanıyım ve ona meydan okuyorum. Her insanın koşulsuz *bakış farklılıklarıyla* mahkum olduğu herhangi derin bir kuşkunun sonuçlarını, yalnızlıktan kaynaklanan titreme ve korkuyu kestirebilen birisi, kendimi yeniden bulabilmek için, sanki kendimi bir süre tamamen unutmak istiyor gibi, sıklıkla bir sığınak (hürmet, bilimsellik, düşmanlık, yüzeysellik veya aptallık) aradığımı anlayacaktır. Aynı zamanda ne istediğimi neden bulamadığımı, onu güç kullanarak yapay bir biçimde elde etmem, taklit etmem veya şiirsel olarak yaratmam gerektiğini de anlayacaktır. (Ve şairler bundan başka ne yaparlar? Aksi halde dünyada sanat neden olurdu?) Kendime gelmek ve iyileşmek için en fazla istediğim şey, böyle olanın, böyle görenin yalnızca ben olmadığıma inanmak – bakışta ve arzuda kan bağı ve eşitliğin büyülü sezgisine, güvenli bir dostluğun sükunetine gereksinim duyuyorum. Kuşku ve soru işaretleri taşımayan paylaşılmış bir körlük, yakın, en yakın ön planlardan, üst yüzeylerden, rengi, derisi, görünümü olan her şeyden zevk almayı arzuluyorum. Belki de, böylesine sahte bir 'sanat' yaptığım için suçlanabilirim: örneğin, ahlak konusunda oldukça açık bir görüşüm olduğunda, Schopenhauer'in kör ahlak istemine[3] isteyerek ve bilerek gözlerimi kapattığım için; benzer biçimde, sanki bir son

değil de bir başlangıçmış gibi düşünerek kendimi Wagner'in iflah olmaz Romantizmi[4] konusunda da kandırmıştım; yine benzer biçimde Grekler, Almanlar ve gelecekleri hakkında -böyle uzun bir liste sıralayabilirim. Ama bütün bunlar doğru bile olsalar ve bunun için iyi bir nedenle suçlansam bile, böyle bir kendini aldatmada ne kadar çok kendini koruyucu bir kurnazlık, us ve yüksek seviyede bir korunma olabileceği; kendi gerçekliğimin lüksü için kendime izin verebilmem amacıyla hala ne kadar çok gerçek dışılık gerektiği hakkında ne bilebilirsiniz?

Yeter, hala yaşıyorum ve yaşam ahlak tarafından düzenlenmedi. O, yanılma üzerine kuruldu -bunu bilmiyor musunuz? Eski ahlak düşmanı ve kuş avcısı olan ben buradayım, her zaman yaptığımı yaparak yeniden başlıyorum ve ahlak dışı, aşırı ahlakçı olarak, 'iyinin ve kötünün ötesinde' konuşuyorum.

2

Böylece onlara gereksinim duyduğumda, 'özgür ruhları'[5] icat ettim ve bu *Human All Too Human* başlıklı efkarlı, cesur[6] kitabı onlara adadım. Böyle 'özgür ruhlar' yok ve hiç olmadı -ama söylediğim gibi o zamanlar onların arkadaşlığını istiyordum, kötü şeyler (hastalık, yalnızlık, yabancılaşma, hüzün, hareketsizlik) arasında neşelenmeyi arzuluyordum- gülmeyi ve konuşmayı arzuladığımda beraberce konuşup gülebileceğim, sıkıldığımda cehenneme yollayabileceğim cesur arkadaşlar ve gözlemciler olarak, olmayan arkadaşların yerine. Günün birinde bu özgür ruhlar ortaya çıkarlarsa, Avrupa'mız geleceğin ve daha sonranın çocukları arasında böyle canlı, cesur, elle dokunulabilir gerçek insanlara sahip olmalı. Benim durumumda olduğu gibi yalnızca hayaletler ve bir münzevinin gölge oyunu olarak kalmamalı: bundan kuşku duyabilecek son kişiyim. Onların yavaşça geldiklerini görebiliyorum ve belki de onların hangi yazgıda ortaya çıktıklarını, hangi yollardan geldiklerini önceden söyleyerek gelişlerini çabuklaştırıyorum.

3

Ruhun, günün birinde 'özgür ruhun' tatlı bir mükemmelliğe doğru olgunlaşabilmesi için *büyük bir ayrılma*[7] gerçekleşmesi gerekeceği tahmin

edilebilir. Bundan önce daha çok bağımlı bir ruhtur, sonsuza dek köşesine, direğine zincirlenmiş gibidir. En sıkı bağlayan nedir? En sağlam ipler nelerdir? Yüksek ve seçilmiş insanların ödevleri bu olacaktır: gençliğin yararına olacak derin saygı, bunun karşısındaki ürperti ve incelik; yetiştikleri toprağa, yol göstericilerine, ibadeti öğrendikleri tapınaklara duydukları minnet -en yüce anları, onları en sıkı ve en uzun süre için bağlayacaktır. Bu şekilde bağlanmış olanlar için, bir deprem şoku gibi, ayrılık aniden gelir: bir anda genç ruh perişan olur, gevşer, yıpranır -ne olduğunu kendisi de anlayamaz. Bir zorlama, bir baskı onu yönetir ve ruha sahip olur: istem ve arzu ne pahasına olursa olsun ayrılmak üzere uyanırlar: bilinmeyen dünya için çılgınca ve tehlikeli bir alev titreşir ve tüm duyguları etkiler. 'Burada yaşamaktansa, ölmek daha iyi' diyen emredici ve cezbedici ses duyulur. Ve bu 'burası', 'ev', o zamana dek sevilen her şeydir! Sevilene karşı ani bir korku ve kuşku; bunun zorunlulukları için çakan bir küçümseme şimşeği; uzaklarda dolaşmak, yabancılaşmak, serinkanlı, ağır başlı, buz gibi olmak için isyankar, despotça, volkan gibi sarsan bir arzu; sevgiden nefret, belki kutsal olana karşı koyma ve o zamana kadar sevildiği ve tapınıldığı yer olan geriye atılan bir bakış; belki en son yapılan şey için utanarak kızarmak ve aynı zamanda yapılanı kutlamak; bir zaferi açığa çıkartan sarhoş edici bir iç sarsılma

-bir zafer mi? Neyin zaferi? Kimin üzerinde kazanılan? Bilinmeyen, sorulan, kuşkulu bir zafer, ama yine de ilk zafer: bu tür kötü ve acılı şeyler büyük ayrılıklar tarihinin bir parçasıdır. Bu, aynı zamanda insanı mahvedebilecek olan bir hastalıktır; bu ilk güç patlaması ve kendi kararını verme isteği, yiğitlik, özgür istem isteği: insanı özgürleştiren, ayıran ve şimdi her şey üzerindeki gücünü kanıtlamaya çalıştığı vahşi çabalarda ne çok hastalık ifadesi var! Tatmin edilemeyen bir arzuyla etrafta vahşi bir biçimde dolaşıyor. Gururunun tehlikeli gerilimini elde ettikleriyle telefi ediyor olmalı; onu cezbeden her şeyi parçalayıp açıyor.[8] O zamana dek utançla sakınılan ve gizli tutulanı, hain bir kahkahayla alt üst ediyor; alt üst edildiklerinde bunların nasıl göründüklerini araştırıyor. Daha önce onun için kötü olana gösterdiği ilgiyle bir tür keyfiliği ve bundan alınan zevki sergiliyor -en yasak olanın etrafında tatlılıkla ve merakla dolaşırken. Süren hareketliliğinin arkasında (yolculuğu, bir çöl yolculuğu gibi amaçsız ve huzursuz) daha tehlikeli bir merakın soru işareti duruyor. 'Tüm değerler alt üst edilebilir mi? Belki İyi olan Kötü olabilir mi? Tanrı, şeytanın bir icadı

ve inceliği olabilir mi? Her şey yanlış mı? Eğer aldatıldıysak, bu nedenle aynı zamanda aldatanlar değil miyiz? Biz de aldatanlar olmalı mıyız?' Bu tür düşünceler onu, hep ileriye doğru yöneltir ve yanlış yönlendiririrler.[9] Yalnızlık onu sarar, onu sarmalar, daha tehdit edici, boğucu, yürek sıkan, korkunç tanrıça ve *mater saeva cupidinum*[10]- ama yalnızlığın ne olduğunu bugün kim biliyor?

4

Bu hastalıklı yalnızlıktan, deney yıllarının çölünden uzaklaşmak ve bilginin oltası ve aracı olan hastalıktan bile vazgeçmeyen muhteşem taşkın güvenliğe ve sağlığa ulaşmak için çıkılacak uzun bir yol var: kalbin kendini yöneten disipliniyle düşüncenin birçok zıt yoluna olanak tanıyan ruhun *olgun* özgürlüğüne doğru. Ruhun kendi yollarında kaybolmasını, aşık olmasını veya bir köşede sarhoş olup hareketsiz kalmasını engelleyen, iç genişliğe doğru uzanan uzun yol ve aşırılığın pohpohlanması; aşırı canlı, şifa veren, üreten, yeniden canlandıran güçlere giden uzun yol, sağlık işareti, özgür ruha tehlikeli deneysel yaşama ve kendisini maceraya atma imtiyazını veren aşırılık: ruhun ustalığının imtiyazı! İkisinin arasında uzun nekahet yılları, artık sıkça sağlık olarak giyinerek gizlenmeye[11] cesareddeden güçlü bir sağlık istemiyle yönetilen ve yönlendirilen renkli, acılı, sihirli dönüşümler yer alabilir. Yolda bir orta nokta vardır. Böyle bir yazgısı olan kişi daha sonra bunu duygulanmadan anımsayamaz: soluk, güzel bir ışık ve güneşli bir mutluluk bunun özellikleridir. Bir kuş özgürlüğü duyumsaması, kuş bakış açısı, kuşça bir kibir, merakın ve nazik bir küçük görmenin birleştiği üçüncü bir durum. Bir 'özgür ruh' -o durumda bu terim sakinleştirici, ısıtıcı olur. Artık aşk ve nefretin zincirleri yoktur, kişi Evet ve Hayır olmadan yaşar, isteyerek yakın veya uzaktadır, en çok uzaklaşmayı sever, kıyısından geçer, tekrar gider, tekrar yukarıya doğru uçar. Altında muazzam bir kalabalığı gören herkes gibi yoldan çıkar ve kendilerini ilgilendirmeyen konularla kendilerine sorun yaratanların antitezi olur. Aslında, özgür ruh artık yalnızca ona sorun yaratmayan şeylerle (bunlar ne çoktur!) ilgilenir.

5

İyileşme yolunda bir adım daha. Özgür ruh yeniden yaşama ulaşır. Tabii ki yavaşça, neredeyse inatla ve kuşkuyla. Etrafı yeniden ısınmaya başlar ve sarı renk alır; duyumsama ve sarımtırak duyumsama derinleşir; her tür hafif meltem üzerinden eser. Gözleri ancak şimdi yakındakiler için açıkmış gibi duyumsar. Şaşkındır, hareket etmeden oturur: o zamana kadar *neredeydi*? Bu yakın ve en yakın şeyler, ona nasıl da dönüşmüş gibi görünürler! O anda büyülü bir dokuları vardır! Geriye doğru şükranla bakar -yolculukları, katılığı kendi- yabancılaşması, uzaklara bakması ve soğuk yükseklere yaptığı kuş uçuşları için müteşekkirdir. Duygusuz ve şımartılmış bir aylak gibi 'evde', 'kendisiyle' kalmadığı için çok mutludur! Kendi yanındadır: buna kuşku yok. Kendisini ancak şimdi görür -ve orada nasıl bir sürpriz bulur! Ne denenmemiş ürpertiler vardır! Yorgunlukta, eski hastalıkta, nekahetin tekrar kötüye dönmesinde ne mutluluklar vardır! Sakince oturmayı, acı çekmeyi, sabrını genişletmeyi veya güneşte yatmayı ne çok sever! Kışın mutluluğunu, duvardaki güneş ışığını onun gibi kim anlayabilir! Onlar dünyadaki en müteşekkir hayvanlardır, aynı zamanda en alçakgönüllü olanlardır. Bu iyileşme yolunda olanlar ve sincaplar, yeniden yarı yoldan yaşama dönerler -aralarında, arkasından sürüklediği kuyruğuna bir methiye şarkısı asmadan gün geçirmeyenler vardır. Ciddi konuşma gerekirse, tüm kötümserlik (bildiğimiz gibi, eski idealistlerin ve yalancıların kökleşmiş kötülüğü) özgür ruhlar biçiminde hastalık olunca, uzunca süre hasta kalınca ve sonra uzunca bir süre iyileşince -yani daha sağlıklı olunca- tamamen iyileşir. Sağlığın kendisi bile ufak dozlarla uzun süre yönetilince, burada bir bilgelik, pratik bir bilgelik vardır.

6

O zaman, hala kaynayan, hala değişebilen sağlığın ani ışığı arasında, özgür ruh, daha da özgürleşerek, o güne dek girilemez, sorgulanır neredeyse ulaşılamaz olarak bellekte bekleyen bu büyük ayrılmanın gizini ortaya koymaya başlar. Belki de kendisine şunu uzunca süre sormaya pek cesareddedememiştir, 'neden çok ayrı ve yalnız? Beğendiğim her şeyi reddetmek, hatta beğenmeyi bile? Bu katılık, kuşku, kendi erdemlerine karşı bu nefret neden?' Ama şimdi bunu yüksek sesle sormaya cesareddediyor ve yanıta benzer bir şey henüz duymadı. 'Kendi ustan ve kendi erdemlerinin ustası olmak zorundasın. Daha önce erdemlerin seni yönetiyordu; ama onlar, diğer araçlarının yanındaki araçlarından fazlası

olmamalı. Taraf ve karşı olduğun karşısında güç kazanmalısın, yüksek amaçların doğrultusunda onları yerinden almayı ve yerine takmayı öğrenmelisin. Tüm kestirimlerin bir bakış açısı olduğunu öğrenmelisin, ufukların yer değiştirmesini, bozulmasını, görünen teolojisini ve bakış açısının diğer unsurlarını öğrenmelisin. Zıt değerlerle ilgili olan biraz aptallığı ve her taraf ve karşı olunan için ödenen entelektüel bedeli de öğrenmelisin. Her taraf ve karşı olunan için gerekli adaletsizliği kavramalısın; yaşamdan ayrılmaz olan adaletsizliği kavrayabilmek için, yaşamın kendisini de bir bakış açısı belirler ve bu adaletsizliktir. Her şeyin üzerinde, adaletsizliğin en çok olduğu yerde, yaşamın en az, dar, zayıf, ilkel bir biçimde geliştiğini ama yine de kendisini olguların amacı ve ölçüsü olmaktan alıkoyamadığını ve kendisini koruyabilmek için, daha yüksek, büyük ve zengin olanı gizlice, dikkat çekmeden ve sürekli olarak sorguladığını ve deştiğini görmelisin. *Sıra düzeni* problemini, güç ve adaletin ve bakış açısı genişliğinin beraberce yukarıya doğru geliştiğini açıkça görmelisin -dahası- Yeter, şimdi özgür ruh hangi 'yapmalısın' emrine uyacağını ve ne yapabileceğini, yalnızca ne yapmaya izni olduğunu biliyor.

7

Özgür ruh ayrılmanın gizi hakkında kendisini bu biçimde yanıtlar ve böylece deneyimi üzerinde karar verebilmek için durumunu genelleştirerek işini tamamlar. 'Bana böyle olduğuna göre' der kendisine, 'bir görev olarak biçimlenmesi ve "dünyaya gelmesi" gereken herkes için de böyle olmalıdır.' Gizli güç ve bu görevin gerekliliği, onun çeşitli yazgıları arasında, göreve kendi gözüyle bakmadan veya görevin adını bilmeden çok önce beklenmeyen bir hamilelik gibi hüküm sürecektir. Daha ne olduğunu bilmediğimizde bile yazgımız bizi yönetir. Günün kuralını koyan gelecektir. Biz özgür ruhlar, sorunumuzun *sıra düzeni sorunu* olduğunu kabul edersek, ancak şimdi problemin önümüzde belirmesine izin verilmeden önce yaşamımızın öğleninde, ne gibi hazırlıklara, dolambaçlı yollara, denemelere, ayartmalara, gizlenmelere gerek duyduğumuzu anlayabiliriz. 'İnsan' adlı iç dünyaya giden maceracılar ve yelken açanlar, aynı şekilde 'insan' diye adlandırılan her 'yüksek' ve 'diğerinin üzerindekinin' araştırıcıları, korkusuzca, hor görmeden, hiçbir şey kaybetmeden, her şeyin tadına vararak, rastlantısal olan her şeyden arınarak, uzaklaşarak her yere sızanlar olarak bedenimiz ve ruhumuzdaki çeşitli ve çelişkili hüzün ve

mutluluk koşullarını ilk önce nasıl öğrenmemiz gerektiğini anlarız -sonunda biz özgür ruhlar şöyle diyebilelim: 'Burada yeni bir problem var! Basamaklarında oturup, üzerine tırmandığımız ve bir zamanlar oluşturduğumuz uzun bir merdiven var! Burada daha Yüksek, daha Derin, Altımızda olan, büyük bir düzen, gördüğümüz bir sıra düzeni var: problemimiz burada!'

8

Hiçbir ruh bilimci veya kahin bu kitabın yukarıdaki gelişmenin hangi yerinde olduğunu (veya yerleştiğini) keşfetmekte bir an bile zorlanmayacaktır. Ama günümüzün ruh bilimcileri nerede? Kesinlikle Fransa'da; belki Rusya'da; Almanya'da olmadıkları kesin. Bugünün Almanlarının bunu bir onur olarak görmeleri için yeterince neden var. Bu anlamda yapılanarak Alman olmayan bir biçimde yetişmiş biri için bu yeterince kötü! Okuyucularını geniş ülkeler ve çeşitli insanlar (yaklaşık on yıldır yolda) arasından bulduğu bilinen, kendisine kapalı yabancı kulakları kendisine çekebilmek için biraz müzik bilmesi ve flüt çalması gereken bu *Alman* kitabı -bu kitap Almanya'da ihmalkarca okunuyor, çok zor işitiliyor. Nedeni nedir? Yanıt, 'Çok fazla şey istiyor. Kaba ödevlerin zorluklarını bilmeyenlere hitap ediyor; en cesur biçimde ince ve nazik duyular istiyor; fazlalık, zaman fazlalığı, gökyüzünün ve kalbin aydınlığını, *otium*[12] istiyor -bugün Almanlarda olmadığı için veremeyecekleri bütün güzel şeyleri.' Öyle nazik bir yanıt sonrasında, felsefem bana sessiz kalmamı ve daha fazla araştırmamamı öğütlüyor. Sözlerde belirtildiği gibi,[13] özellikle bazı durumlarda, insan ancak sessiz kalarak felsefeci olabiliyor.

Nice, Bahar, 1886

BİRİNCİ BÖLÜM

İLK VE SON ŞEYLER ÜZERİNE[14]

1

Kavramların ve duyguların kimyası. Bugün felsefi problemler, iki bin yıl önce de olduğu gibi, hemen her açıdan biçimlendiriliyorlar: bir şey karşıtından nasıl doğabilir -örneğin, us dışılıktan us, yaşamsızlıktan duyarlılık, mantıksızlıktan mantık, açgözlülükten kayıtsız düşünce, bencillikten kendini başkalarına adamak, hatadan gerçek? Şimdiye kadar metafizik felsefe, her birinin kökenini farklı kabul ederek bu sorunun üstesinden geldi. Aynı zamanda daha yüksek değeri olan şeylerin, 'kendinden olanın'[15] özündeki mucizevi bir başlangıç noktası olduğunu kabul etti. Öte yandan, tüm felsefi yöntemlerin en genci olan ve artık doğal bilimlerden ayrı kabul edilemeyen tarihsel felsefe, tekil durumlarda (herhalde tüm durumlarda bu karara varacaktır) bunların zıtlar olmadıklarına, genel geçer veya metafizik bakış açılarıyla aksinin düşünüldüğüne ve bunun bir mantık yürütme hatası olduğuna karar verdi. Tarihsel felsefeye göre, tam olarak açıklanınca, ne bencil olmayan bir eylem, ne de kayıtsız bir gözlem olabilir: bunların ikisi de yüceltmedir. Bunlarda, temel unsur dağılmış ve ancak varlığı dikkatli bir gözlemciyle kanıtlanabilir gibidir.

Tüm gereksinimimiz çeşitli bilimlerin değişik seviyelerde elde ettiklerinden bize yalnızca şimdi verilebilecek olandır; ahlaki, dini, estetik fikir ve düşüncelerin kimyası, kültür ve toplumun büyük ve küçük ilişkilerinde, hatta yalnızlıkta deneylediğimiz tüm itkilerin kimyasıdır. Eğer bu kimya, burada bile, tüm muhteşem renklerin en aşağı, en istenmeyen maddelerden oluştuğu sonucuna varırsa ne olur? Bu tür araştırmaların peşinden gidecek çok insan var mı? İnsanlar köken ve başlangıç sorularını zihinlerine tutmamayı severler: insanın aksini duyumsaması için neredeyse insan olmaması gerekmez mi?

2

Filozofların doğuştan gelen eksikliği. Tüm filozofların ortak bir yanılgısı vardır. İşe bugünkü insandan başlayarak, onu inceleyince amacını anlayabileceklerini düşünürler. İçgüdüsel olarak, 'insanın' önlerinde bir

aeterna veritas[16] olarak dolaştığını, anaforlarda değişmediğini, olguların güvenilir bir ölçeği olduğunu kabul ederler. Ama filozofun insan için düşündüğü her şey, temelde *kısıtlı bir zamana* bağlıdır. Filozoflarda tarih bilincinin olmaması doğuştan gelen bir eksikliktir. Bazıları farkında olmadan, belirli din ve politikaların etkisiyle gelişmiş olan en son insanı sabit bir örnek olarak ele alırlar. İnsanın evrimini, bilgi yeteneğinin geliştiğini anlamazlar. Hatta bazıları, bütün dünyayı bu bilme yeteneğinden çıkartıp, ona göre kurarlar.

İnsanın gelişimi için gerekli her şey ilk çağlarda, az çok bildiğimiz dört bin yıldan önce oluştu. İnsan bu bilinen yıllarda pek değişmemiş olmalı. Ama filozoflar bugünün insanındaki 'içgüdüyü' görerek, bunun insan doğasının değişmez bir unsuru olduğunu kabul ediyorlar. Böylece, bu bağlamda genelde dünyayı anlayabilecek bir anahtar sağladıklarına inanıyorlar. Bu teleloji, insanlığın son dört bin yılında olanı, ebedi olan, olguların başlangıçtan beri doğal yönü olarak kabul ediyor. Ama her şey evrimleşiyor; *ebedi gerçekler* yok, mutlak doğrular da yok. Böylece, artık tarihsel felsefe ve alçak gönüllülük erdemi gerekiyor.

3

Ufak gerçeklere saygı göstermek. İnsanlığın metafizik ve sanatsal çağlarından gelen mutluluk verici ve parlak hatalar yerine, kesin bir yöntemle bulunan daha ufak, göze çarpmayan gerçeklere karşı saygı göstermesi yüksek kültürün bir göstergesidir. Sanki diğerleriyle aynı kefeye konamazmış gibi, ufak gerçeklere önce alaycı bir gülümsemeyle yaklaşılmıştır: mütevazı, basit, gösterişsiz, açıkça cesaret kırıcı bir durumları varken, diğer gerçekler çok güzel, muhteşem, büyüleyici, hatta mutluluk vericiydiler. Ama kazanılması zor, kesin, sürekli ve bu nedenle de sonraki bilgiler için önemli sonuçları olan gerçekler yüksek gerçeklerdir. Onların tarafında olmak erkekçe bir davranıştır ve cesaret, basitlik, kanaatkarlık ister. Sonunda, uzun süreli, bilgiye gösterilen büyük saygıya alışılınca ve gerçeklerin mucizevi olarak içten kaynaklandığına dair tüm inanç kaybolunca yalnızca birey değil, tüm insanlık bu erkekliğe yükselir.

Kendi güzellik ve yücelik standartlarıyla *biçimlere*[17] önem verenlerin basit gerçekleri ve bilim ruhu öne çıktığında, bunun ilk önce alayla karşılanması için kesinlikle iyi nedenler var. Ama, ya gözleri henüz basit

gerçeğin çekiciliğine kapalıdır veya bu ruhla yükselen insanlar henüz tamamen ve içsel olarak onun tarafından nüfuz edilememişlerdir. Böylece, düşüncesizce hala eski biçimleri taklit etmeyi sürdürürler (ve sanki artık konuyla ilgileri yokmuş gibi zavallı bir biçimde). Daha önce, zihin sıkı düşünmek zorunda değildi; önemi biçim ve simgeler kurmasına bağlıydı. Bu değişti; sembollerin önemi alt kültüre ait kaldı. Sanatımızın daha çok entelektüel, duyularımızın daha çok ruhsal olmaları gibi ve örneğin, kulağa neyin hoş geldiğinin yüzyıl öncesine göre farklı biçimde yargılanması gibi, yaşamımızdaki biçimler de daha *ruhsal* oldular -belki bu, eski bakışa göre daha çirkindi, ama yalnızca içsel ve ruhsal güzellik alanının sürekli derinleştiği, genişlediği ve zeki bir bakışın şimdi herkes için güzel bir beden yapısı ve yüce bir yapıdan daha fazla anlam taşıyacağı fark edilmedi.

4

Astroloji ve benzerleri. Dini, ahlaki ve estetik duyarlılık nesneleri yalnızca ilgili şeylerin yüzeylerine ait olabilirler. Öte yandan kişi, dünyanın kalbine dokunduğuna inanmayı yeğleyecektir. Kendini bu konularda yanıltmasının nedeni, bu durumların onda derin bir mutluluk veya mutsuzluk duyumsaması yaratması ve böylece astrolojide olduğu biçimde bir tür gurur sergileyebilmesidir. Çünkü astroloji, yıldızlı gök kubbenin insanlığın kaderinde ve ahlakında etkili olduğuna inanır. Yine de bu arada kalbinde taşıdıklarının her şeyin özünü ve kalbini oluşturduğunu varsayar.

5

Düşleri yanlış anlamak. Ham ve ilkel kültür çağlarında, insanlar *ikinci gerçek bir dünyayı* düşlerinde görebileceklerine inanırlardı: tüm metafizik buna dayanır. Düşler olmasaydı, insan dünyayı ikiye bölemezdi. Beden ve ruh ayrımı da eski düşünce olan ruhsal hayaletler[18] inancına bağlıdır. Yani, hayalet, belki de Tanrı inancının kökeni budur. 'Ölü adam, yaşamayı sürdürür, çünkü yaşayanların düşlerinde görünür' İnsanlar daha önceleri binlerce yıl böyle düşündü.

6

Bilim ruhu tamamen değil kısmen güçlüdür. Bilimin birbirinden farklı, ufak alanları tamamen nesnel olarak ele alınırlar. Öte yandan, genel, büyük bilim bütün olarak ele alındığında, şu soruyu sorarlar (tabii ki çok nesnel bir sorudur): ne için? Hangi yarar için? Yarar için duyulan bu endişe nedeniyle, insanlar bilimi, parçalarına göre bütünsel olarak daha az kişisel biçimde uygularlar. Şimdi, felsefede -tüm bilimsel piramidin tepesinde- bilginin yararı sorusu otomatik olarak ortaya çıkar ve her felsefe farkında olmadan bilgiye en yüksek yararı yükler. Bu nedenle, tüm felsefelerde yüksekten uçan bir metafizik ve görünüşte önemsiz olan fizik açıklamaları için tedbirlilik vardır. Bilginin bu yaşamsal önemi olabildiğince büyük görünmelidir. Burada, farklı bilimsel alanlar ve felsefe arasındaki düşmanlığı görüyoruz. İkincisi, sanat gibi, yaşam ve eylem için olası en büyük derinlik ve anlamı ortaya koymaya çalışır. Bilimlerde, bilgiden başkası aranmaz -sonuç ne olursa olsun. Şimdiye kadar, felsefeyi elinde bir bilgi savunmasına dönüştürmeyen felsefeci yoktur. Bu yolla, en azından, bilginin en yüksek yarara uygun kılınacağı düşüncesiyle herkes iyimserdir. Tüm filozoflar bu zulmün altındadırlar ve mantık doğasının gereği iyimserliktir.

7

Bilimde sorun çıkartan. Dünya ve yaşamda hangi bilginin insanın mutluluğunda yararlı olacağını araştırmaya başlayan felsefe, bilimle yollarını ayırır. Bu, Socrates ekolünde böyle olmuştur: bilimsel araştırmanın damarları, mutluluk kaygısıyla bağlandı ve hala öyle oluyor.

8

Doğanın pnömatik açıklaması. Metafizik, doğanın yazısını sanki pnömatik bir biçimde açıklar -Kilise ve bilginlerinin İncili açıkladıkları biçimde. Aynı kesin açıklama sanatını doğada uygulamak için, dil bilimcilerin bugün tüm kitaplar için yarattıkları biçimde çok fazla anlama yeteneği gerekir: yalnızca yazının ne anlama geldiğini anlamak için, ama asıl anlamını bulmak hatta bunu varsaymak için değil. Kitaplarla ilgili kötü yorumlama sanatının üstesinden gelemediğimiz gibi, en iyi eğitilmiş toplumlarda bile alegorik ve mistik ifade kalıntıları hala varsa, doğa için de durum aynısıdır -hatta daha kötüdür.

9

Metafizik dünya. Metafizik bir dünya olabilir; bunun olasılığı kolayca yadsınamaz. Her şeyi insan kafamızla görürüz ve bundan kurtulamayız; oysa onu kesip atabilseydik dünyada geride ne kalacağı hala bilinemezdi. Bu saf bir bilim problemidir ve insanın bunu sorun yapması için uygun değildir. Ama metafizik varsayımları üreten ve onları insan için *değerli, ürkütücü, hoş* kılan her şey tutku, hata ve kendini kandırmacadır. Bilginin en kötü yöntemleri, en iyileri değil, bize onlara inanmayı öğretir. Bu yöntemler var olan dinler ve metafizik sistemlerin temelleri olarak açıklanınca, insan onları reddeder. Diğer olasılık hala vardır, mutluluğumuz, kurtuluşumuz ve yaşamımız böyle geniş olasılıklar ağına bağlı olmasını bir yana bırakın, hatta onunla bir şey yapmaya bile başlayamayız. Çünkü metafizik dünya için başkalığı, bizim ulaşamayacağımız ve anlayamayacağımız başkalığı dışında bir şey söyleyemeyiz. Bu dünya olumsuz niteliklere sahip olacaktır.

Böyle bir dünyanın varlığı ne kadar iyi bir biçimde kanıtlansa da aslında bu konu hakkındaki bilgimiz tüm bilgilerin en tutarsız olanıdır. Bir fırtınayla karşılaşan bir denizcinin, suyun kimyasını bilmesi onun için ne kadar alakasızsa, o kadar alakasızdır.

10

Metafiziğin gelecekteki zararsızlığı. Başta ve yola çıkınca metafizik bir işe karışmaya başvurmadan dinin, sanatın ve ahlakın kökenleri tam olarak açıklanır açıklanmaz, artık kişinin 'kendinde şey' ve 'görünüm' kuramsal problemleriyle ilgisi kalmaz.[19] Çünkü durum ne olursa olsun, din, sanat ve ahlak 'dünyanın özüne' dokunmamıza yardımcı olamaz. Biz idealar[20] alanında kalırız. Ve hiçbir 'sezgi'[21] bizi daha ileriye götüremez. Organizma ve kavramların fizyolojisinin ve gelişiminin dünya imgelemimizi, dünyanın gizli özünden ne kadar farklı bir biçimde şekillendireceğine tam bir sükunetle izin vermeliyiz.

11

Bilim olduğu iddia edilen dil. Kültürlerin gelişiminde dilin önemi, insanın dille, bir dünyayı başka bir dünya olan kendisininkine yakınlaştırabilmesinde yatar. Kendi dünyasının çok sağlıklı olduğunu, tüm diğer dünyayı bu temelden harekete geçireceğini ve o dünyanın efendisi olabileceğini düşünür. Uzun süreler boyunca olguların kavram ve adlarını *aeternae veritas*[22] olarak düşününce, kendisini hayvanların üstünde tutan gurura sahip olur: dilde dünyanın tüm bilgisine sahip olduğuna inanır.[23] Dil biçimlendirici, yalnızca olgulara yaftalar taktığına inanacak kadar alçak gönüllü değildir; daha çok, kelimelerle olgulardaki en yüksek bilgileri ifade ettiğini düşünür. Aslında, dil, bilimsel çabanın ilk aşamasıdır. Burada da, en yüksek güç, gerçeğin bulunduğu inancından akmaktadır. İnsanlık, dile karşı olan inancıyla büyük bir yanlışı yaydığını çok geç (ancak şimdi) anlamıştır. Aklın o inanca dayanan gelişmesini, insanların yeniden eski biçimine sokması için geç kalınmış olması bir şanstır.

Mantık da gerçek dünyada karşılıkları bulunmayan varsayımlara dayanır; örneğin, eşitlik ilkesine, aynı şeyin değişik zamanlarda özdeş olduğuna. Ama bilim ters düşünceden kaynaklanır (aslında gerçek dünyada böyle şeyler olduğu). Aynısı matematikçiler için de geçerlidir; eğer doğada tam bir düz çizgi, daire, mutlak bir ölçüm olmadığı baştan beri bilinseydi, matematik de olmazdı.

12

Düş ve kültür. Beynin bir işlevi olan bellek, uykuyla oldukça zayıflar - tamamen boşalmaz, ama ilk çağlardan beri gün boyu uyanık kalındığında herkeste olduğu gibi daha etkilidir.[24] Keyfi ve kafa karıştırıcı bir durumda, en yüzeysel benzerliklere dayanılarak olgular hakkında sürekli yanılmamıza neden olur; ama kabilelerin mitlerinin kaynağı aynı keyfilik ve kafa karışıklığıdır. Şimdi seyyahlar da yabanıl insanların ne kadar çok unutma eğiliminde olduklarını, belleklerinin kısa süreli bir uyumu sonrasında zihinlerinin nasıl da karıştığını, yoruldukları için yalanlar ve saçmalıklar ürettiğini izliyorlar. Ama hepimiz düş görürken yabanıl insanlar gibiyiz. Hatalı kabuller ve yanlış denklemler, düşlerimizdeki yetersiz çıkarımlara bağlı. Öyle ki, düşlerimizi açık bir biçimde anımsadığımızda, kendimizden korkuyoruz, çünkü bunlar çok fazla aptallık barındırıyor.

Gerçeklikleriyle, bize, sanrılamaların çok sık olduğu ve bazen tüm toplum ve halkları aynı zamanda etkilediği insanlığın eski tarihini bir kez daha anımsattığı koşulsuz biçimde varsayılan tüm düşsel fikirler kesin bir anlam kazanırlar. Böylece uykumuzda ve düşlerimizde eski insanların yaptıklarını bir kez daha görürüz.

13

Düşlerin mantığı. Uyuduğumuzda, sinir sistemimiz çeşitli iç itkilerden sürekli olarak etkilenir: bütün organlar neredeyse salgı salmakta ve iş görmektedirler. Kan hızlı dolaşımına devam eder; uyuyanın aldığı pozisyon bazı organlara baskı yapar; üzerindeki örtü duyu organlarını etkiler; mide sindirim yaparken hareketiyle diğer organları etkiler; bağırsaklar hareket ederler; başın durumu nedeniyle kaslar değişik durumlara girerler; ayakkabısız, tabanları yere basmayan ayaklar, alışkın olunmayan bir duyguya neden olur; bedenin değişik giysiler içinde olması da buna neden olur -günlük değişim ve farklılıklar, tüm sistemi, hatta beynin işlemesini etkileyen gariplikler olabilir. Bu nedenle beynin şaşırması ve bu etkilenmenin oluşması için yüzlerce neden oluşur. Bu etkilenen duyuların nedenlerini arayan ve düşleyen rüyadır -yani, varsayılan nedenleri. Ayakları etrafına ipler bağlayan birisi, örneğin, ayağına dolanmış iki yılan düşü görebilir. Bu önce bir hipotez, sonra ayrıntılı bir görsel tasarımın eşlik ettiği bir inanç olur. Benim uyurken duyumsadıklarım için *causa*[25] bu yılanlar olmalı -uyuyanın zihni böyle karar verir. Etkilenen düş gücü, yakın geçmişi bu biçimde şimdiye çevirir. Uykuda olan bir kişinin, işittiği yüksek bir sesi, zil sesini, top atışının sesini ne kadar çabuklukla düşünün içine aldığını, bu olay sonrasında düşü içersinde nasıl yorumladığını, böylece sesi duymadan önce olayları düşünde yaşadığını düşündüğünü herkes bilir.[26]

Uyanık zihin, hipotez konusunda ciddi, dikkatli ve kuşkuluyken düş gören zihin neden her zaman büyük yanılgıdadır? Duygularını açıklayacak ilk hipotezin en iyisi olduğuna neden hemen inanır? (Çünkü düş görürken, düşü gerçek olarak kabul ederiz; yani hipotezimizin kanıtlanmış olduğunu varsayarız.)

Bana göre, insan düş görürken, insanlığın bir zamanlar *uyanıkken* binlerce yıl ulaştığı aynı sonuçlara varır: açıklanması gereken bir şey için akla gelen ilk neden yeterli olarak kabul edilir ve gerçeği yansıttığına inanılır.

(Seyyahların anlattıkları öykülere göre, yabanıl insanlar bugün bile böyle davranıyorlarmış.) İnsanların eski yaşam biçimlerini düşlerimizde görüyoruz, çünkü yüksek usun dayanağı bunlar ve bu us hala gelişiyor: düşler, gözümüzde eski insan kültürünü canlandırıyorlar ve onları daha iyi anlamamızı sağlıyorlar. Düş düşüncesi[27] şimdi bizim için çok kolay, çünkü insanlığın muazzam gelişim aşamalarında, ilk en iyi fikirden böyle fantastik ve ucuz açıklamalar çıkartmayı çok iyi becerdik. Daha yüksek kültürlerin ortaya koyduğu katı talepleri yerine getirmeye çalışırken, düş görmek bu yolla zihni iyileştirmektedir.

Uyanıkken oluşan benzer bir durum, düş için bir kapı veya avludur. Eğer gözlerimizi kapatırsak, beyin, ışık ve renklerle ilgili, çok sayıda izlenim üretir. Bunlar, beyne gün boyunca gelen ışık etkilerinin bir sonucu ve yankısı olabilirler. Şimdi, yine de, mantığımız (düş gücüyle birlikte) şekilsiz olan bu renkleri hemen şekillere, figürlere, görünümlere, hareket eden gruplara dönüştürmeye başlar. Bir kez daha, asıl süreç, sonuçtan nedene giden bir çıkarsamadır. Zihin bu ışık ve renk etkilerinin kökenini araştırırken, bu figür ve biçimleri neden olarak algılar. Bu renk ve ışıklara neden olmuş gibilerdir, çünkü zihin, gündüz gözler açıkken her renk ve ışık izlenimi için bir nedene sahip olmuştur. Burada, o zaman, imgelem, günlük izlenimlerinden elde ettiği üretimleri kullanarak, imgeleri zihne yerleştirir - düş imgelemi tam da bunu yapar. Yani, varsayılan neden, sonuçtan elde edilir ve sonuçtan sonra imgeleme girer. Bütün bunlar, hokkabazın büyük hızıyla oluşunca yargı şaşırır, ardışıklık aynı anda oluyormuş, hatta tersine izleniyormuş gibi algılanabilir.

Bu süreçten, daha keskin bir ussal düşüncenin, titiz bir neden sonuç ilişkisinin ne kadar geç geliştiğini çıkartabiliriz. Şimdi bile us ve bilgi edinme işlevlerimiz, içgüdüsel olarak çıkarsama yapmanın ilkel biçimlerine geri dönmektedir ve yaşamımızın neredeyse yarısını bu halde geçiririz. Şair ve sanatçı da içinde bulundukları ruh halini gerçek durum olarak algılamaz, böylece bize eski insanları anımsatarak onları anlamamıza yardım eder.

14

Tını. Tüm yoğun ruh hallerinde ilişkili duygu ve durumlar beraberce çınlarlar ve sanki belleği canlandırırlar. İçimizdeki bir şey anımsar ve benzer durumların, kökenlerinin farkında olur. Duyguların ve düşüncelerin

hızlı biçimde ve şimşek hızıyla, alışkanlıkla bir araya gelmesi, sonunda karmaşıklıklar olarak değil, bütünsellikler olarak algılanır. Bu anlamda, kişi ahlaki, dini duygulardan bütünsel olarak bahseder. Gerçekte onlar, yüzlerce kaynağı ve ayağı olan ırmaklardır. Sıkça olduğu gibi, sözcüğün bütünselliği, olgunun bütünselliğini garantilememektedir.

15

Dünyada iç ve dış yoktur. Democritus'un[28] altında ve üstünde yer alan bu kavramları sonsuz uzaya anlamsız biçimde uygulaması gibi, filozoflar da dünyanın özü ve görünümü için genelde içinde ve dışında kavramlarını uygularlar. İnsanın, derin duygularla derine girebileceğini ve doğanın kalbine ulaşabileceğini düşünürler. Bu duygular düzenli olarak, neredeyse fark edilmez bir biçimde derin olarak adlandırdığımız bazı karmaşık düşünce gruplarını etkiledikleri sürece derindirler. Onunla beraber oluşan düşünce derin olduğu için bir duyguya derin deriz. Ama yine de derin bir düşünce gerçekten çok uzak olabilir. Örneğin, metafizik düşüncede olduğu gibi. Eğer, eklenen düşünce unsurları derin duygudan çıkartılırsa, geride kendisi hakkındaki bilginin dışında bir şey garantilemeyen yoğun bir duygu kalır. Bu, güçlü bir inancın, inanılanı değil, yalnızca kendi gücünü kanıtlamasına benzer.

16

Görünüm ve kendindeki şey. Filozoflar yaşam ve deneyim karşısında (görünüm dünyası dedikleri) hep ilk kez görüldüğü gibi kalan ve aynı olayı sabit biçimde betimleyen bir resme bakıyormuş gibi davranırlar. Resmin üretiminin özüyle yani, kendindeki şeyle ilgili bir karara varabilmek için, bu olayı doğru biçimde yorumlamaları gerektiğini düşünürler. Bu da, görünüm dünyası için her zaman yeterli bir neden[29] olarak kabul edilir. Tam aksine katı mantıkçılar, metafizik kavramını keskin bir biçimde koşulsuz olanın ve böylece koşullanamayanın da kavramı olarak kabul ederler ve koşullanmamış olanla (metafizik dünya), bildiğimiz dünya arasındaki her ilişkiyi reddederler. Böylece kendindeki şey görünümler dünyasında ortaya çıkmaz ve birincisi için, ikinciye dayanılarak varılacak bir sonuç kabul görmez.[30] Ama iki taraf da resmin -bizim için yaşam ve deneyim anlamı taşıyan- zamanla gelişmiş, hatta hala gelişiyor olabileceğini

ve böylece yaratıcısı (yeterli mantık yürütme) hakkında karar vermek veya onu reddetmek için sabit bir miktarda algılanmaması gerektiğini göz ardı eder. Binlerce yıl dünyaya, ahlaki, estetik ve dini yargılarla, kör yaklaşımlarla, arzu ve korkularla baktığımız, kendimizi mantıksız düşüncenin kötü alışkanlıklarına teslim ettiğimiz için, bu dünya zamanla garip, ürkütücü, derin ve tinsel renklerle bezendi. Renk kazandı, ama ressamları biz olduk: insan aklı görünüşlerin ortaya çıkmasına izin verdi ve bunların yanlış algılanmalarını şeylere yansıttı. Sonra, çok geç olarak düşünmeyi bıraktı: şimdi deneyim dünyası ve kendindeki şey çok farklı ve ayrı gibi görünüyor ki, ikincisi için birincisine dayalı bir sonucu reddediyor, ya da, berbat ve gizemli bir biçimde, özsel olana varmak, *özsel olmak*[31] için zekamızdan ve kişisel istemimizden vazgeçmemizi istiyor. Öte yandan, diğer insanlar görünümler dünyamızın bütün özelliklerini (yani, düşünsel hatalardan kaynaklanan, miras aldığımız dünya düşüncesi) bir araya toplarlar ve *zekayı suçlamak yerine*, dünyanın bu gerçek ve acayip özelliğinin nedeni olarak şeylerin özünü suçlayarak, varlıktan kurtuluş vaazını verirler.[32]

Düşüncenin ortaya çıkış tarihindeki en büyük zaferini kutlayacak olan bilimin düzenli ve zor olan gelişim süreci, tüm bu bakış açılarıyla kararlı bir biçimde ilgilenir. Vardığı sonuç belki de şudur: Bugün dünya dediğimiz şey, organik varlıkların gelişiminde zamanla ortaya çıkan, onları birbiriyle kaynaştıran ve şimdi tüm geçmişin hazinesi olarak bize miras kalan bir sürü hata ve fantezilerin sonucudur -bir hazinedir: çünkü insanlığımızın değeri onun üzerinde yatar. İdea dünyasından, aslında, kesin bilim çok az kurtulabilir, (bu, arzu ettiğimiz bir şey değildir), çünkü eski duyumsama alışkanlıklarından iyice uzaklaşamaz. Ama, zamanla, aşamalarla bu dünya tarihinin kökeninin idea olarak ortaya çıktığını aydınlatır -ve en azından bir an için bizi tüm sürecin üstüne çıkartır. Belki bundan sonra kendindeki şeyin bir Homer kahkahasını[33] hak ettiğini, ancak bu kadar olduğunu, görünüm ve boş, yani anlamsız olduğunu fark edebiliriz.

17

Metafizik açıklamalar. Genç birisi metafizik açıklamalardan hoşlanır çünkü, onun için zevksiz veya adi olan konulara yüksek anlam katar. Eğer kendisinden hoşnut değilse, kendine kınadığı şeyde dünyanın en derin

gizini veya sefaletini görerek rahatlar. Kendisini daha az sorumlu hissetmek ve aynı zamanda olguların daha ilgi çekici olması: bu, metafiziğe borçlu olduğu iki yönlü yarardır. Daha sonra, tabii ki tüm metafizik açıklama yöntemi karşısında güvensiz olur. Belki bundan sonra aynı etkilerin başka bir yolla ve daha bilimsel olarak elde edilebileceklerini anlar. Fiziksel ve tarihsel açıklamaların aynı sorumsuzluk duygusunu doğurabileceğini ve yaşam ve problemleri için gösterdiği ilginin böylece belki de daha çok canlanabileceğini anlar.

18

Metafiziğin temel soruları. Düşünmenin nasıl oluştuğunun tarihi yazıldığında, şu cümle, mükemmel bir mantıkçı tarafından yeni bir ışık altında görülecektir: 'Bilen öznenin ilk genel yasası, her nesneyi kendi içinde, kendi varlığında kendisiyle özdeş bir nesne, yani kendi başına var olan ve temelde her zaman aynı olup değişmeyen, bir töz olarak bilme içsel zorunluluğudur.'[34] Burada özgün olduğu söylenen yasa da gelişmiştir. Daha sonra, bazı zevkli ve zevksiz itkiler fark edilmeye başlanınca, her biri farklı özelliğe sahip olan, yani bu organizmayla ayrı bir ilişkide bulunan farklı tözler ortaya çıkınca bu eğilimin alt organizmalardaki yavaş gelişimi, bu organizmaların aptal köstebek gözlerinin önce her şeyi nasıl özdeş algıladıkları bir gün gösterilecektir.

Mantığın ilk aşaması yargıdır ve en iyi mantıkçıların belirlemelerine göre bunun esası da inançtır. Tüm inançlar, duyumsayan öznenin *zevk ve acı duyguları* üzerine kurulurlar. Bu iki duygunun sonucu olan üçüncü bir duygu, en alt düzeydeki yargıdır.

İlk başta, biz organik varlıklar, bir şeyin bizle olan zevk ve acı ilişkisi dışında, o şeyle ilgilenmeyiz. Bu ilişkinin farkında olduğumuz anlar arasında (yani duyumsama durumları) sakin, duyumsamama anları vardır. Dünya ve her şey onun içinde bizim ilgimiz dışındadır; içinde bir değişiklik fark etmeyiz (şimdi bile, bir konuyla yoğun biçimde ilgilenen bir kişinin, birisinin yanından geçtiğini fark etmemesi gibi). Bir bitki için, her şey normalde sessizdir, ebedidir ve kendisiyle özdeştir. Alt organizmalar döneminden beri, insan özdeş şeyler olduğuna inanmıştır (yalnızca yüksek bilim tarafından eğitilen deneyim bu ilkeyle çelişir). Baştan itibaren belki

de organik olan her şeyin inancı geride kalan dünyanın tek ve hareketsiz olduğu biçimindeydi.

Mantığın ilk aşamasında, *nedensellik* düşüncesi çok uzakta kalır. Şimdi bile, temelde, tüm duygu ve eylemlerin, özgür istemden kaynaklandığına inanıyoruz. Duyumsayan birey kendisini incelediğinde, her duyguyu, her değişimi yalıtılmış, yani koşullandırılmamış, bağlamsız biçimde ele alır. Bizden ortaya çıkar, önceki ve sonraki bir şeyle bağlantısızdır. Acıkırız, ama ilk önce organizmanın canlı kalmaya çalıştığını düşünmeyiz. Bu duygu daha çok, nedeni ve anlamı olmadan ortaya çıkar. Kendisini yalıtarak keyfi bir hal alır. Böylece istem özgürlüğü inancı, tüm organik varlıklardaki ilk hatadır ve içinde mantıksal uyarımlar bulunduracak kadar da eskidir. Koşullandırılmamış tözler ve özdeş şeyler inancı da, tüm organik olanların eski ve kökten gelen bir hatasıdır. Metafizik, temelde istemin tözü ve özgürlüğüyle uğraştığı müddetçe, insanın temel hatalarıyla ilgilenen bir bilim olarak kabul edilebilir -ama sanki temel gerçekler gibi.

19

Sayı. Sayıların yasalarının icadı, çeşitli özdeş şeylerin (aslında özdeş olan hiçbir şey yoktur) veya en azından şeylerin (ama 'şey' de yoktur) olduğu inancıyla baştan beri süregelen hatalara dayanır. Çokluk varsayımı, her zaman sürekli ortaya çıkan bir şey olduğunu öngörür. Ama hata burada egemen olur; burada bile olmayan varlıklar, birimler uydururuz.

Zaman ve mekan konusundaki duygularımız yanıltıcıdır, çünkü ciddi biçimde test edildiklerinde mantıksal çelişkilere neden olurlar. Ne zaman bilimsel bir yaklaşıma sahip olsak, her zaman bazı yanlış miktarlarla uğraşırız; ama bu miktarlar en azından *sabit* olduklarından (örneğin zaman ve mekan duygumuzda olduğu gibi) bilimden elde edilen sonuçlardaki birbirleriyle ilişkilerinde kesinlik ve doğruluk elde edilir. Sonrası, bunlar üzerine inşa edilir -hatalı temel varsayımın, sabit hatanın sonuçlarla çelişeceği (örneğin atom kuramında olduğu gibi) nihai analize gelene dek. Bu durumda hala bir 'şeyin' veya maddesel bir 'tözün' varlığını kabul ederiz, öte yandan tüm bilim, şeye benzeyenleri (maddesel olanları) harekete dönüştürür. Burada da duygularımız hareket edenle, hareket ettirileni birbirinden ayırır ve bu döngüden çıkamayız, çünkü şeylere olan inancımız, çok uzun süredir vazgeçilmez doğamızla iç içedir.[35]

Kant 'Us yasasını doğadan türetmez, ona uygular'[36] dediğinde, bu, ona uygulamak zorunda olduğumuz (Doğa = idea olarak, yani yanılgı olarak dünya) *doğanın kavranması* bakış açısından tamamen doğruydu, ama bu usun birçok yanılgısının bir araya gelmesiyle oluşuyordu.

'Bizim tasarımlarımızdan oluşmayan bir dünya için sayılar yasası uygulanamaz: bu yalnızca insan dünyasında geçerlidir.'

20

Birkaç basamak aşağıda. İnsanlık boş inancın, dini kavramların, korkuların, -örneğin, cennetteki meleklere ve ilk günaha artık inanmayınca, ruhun kurtuluşundan konuşmayı bırakınca- ötesine geçince yüksek seviyede bir bilgi düzeyine ulaşılır. Bu özgürlük seviyesine ulaşılınca bile metafizikle baş edebilmek için yoğun çaba sarf edilecektir. Sonra, *geriye doğru* hareket edilmelidir: metafizik düşüncelerdeki tarih ve ruhsal olumlamalar anlaşılmalıdır. Bunun insanlığın büyük gelişimine neden olduğu ve bu geri adım atılmazsa, insanlığın bugüne dek elde ettiği en muhteşem gelişimi anlamaktan yoksun kalacağı fark edilmelidir.

Felsefi metafizikle ilgili olarak, olumsuz bir sonuca ulaşanların (yani tüm olumlu metafiziğin bir hata olduğu) çok azının birkaç basamak aşağıya indiğini görüyorum. İnsan en üst basamaktan etrafa bakmalıdır, ama üstünde durmamalıdır. En fazla aydınlananlar, yalnızca kendilerini metafizikten özgür kılabilenler ve ona bir üstünlükle bakabilenlerdir. Halbuki, burada, bir hipodromda olduğu gibi, yolun sonundan geri dönülmelidir.

21

Kuşkunun varsayılan zaferi. Bir an için başlangıç noktası olarak kuşkuculuğu kabullenelim: başka, metafizik bir dünya olmadığını, bildiğimiz tek dünya için metafizik açıklamalar getiremeyeceğimizi kabul edersek, o zaman insanlara ve şeylere nasıl bakabiliriz? Bu düşünülebilir; Kant ve Schopenhauer'in metafizik hakkında bilimsel bir kanıt ortaya koyup koymadıkları sorusunu reddetsek bile, bunu yapmak yararlı olacaktır. Çünkü bu tarihsel olasılığa göre, günün birinde tüm insanlar bu konu hakkında kuşku duymaya başlayacaklardır. Böylece şu soru sorulmalıdır:

Böyle bir yaklaşımın etkisi altında olan insan topluluğu nasıl bir şekil alır? Belki de metafizik bir dünyanın bilim yoluyla kanıtlanması o kadar zordur ki, insanlık artık ondan kuşku duymayacaktır. Eğer metafiziğe güvenilmezse, o zaman genel konuşursak, bu, metafiziğin bilimsel olarak çürütülmesi ve ona güvenilmemesi durumunda olanla aynıdır. İnsanın metafiziksel olmayan yaklaşımı için sorulacak soru, her iki durumda da aynıdır.

22

'*Monumentum aere perennius'a*[37] *güvensizlik*. Metafizik bakış açılarının sona ermesi ile ilgili önemli bir sakınca, insanın kendi kısa yaşam kesitini fazla dikkate alması ve yıllarca sürebilecek kalıcı kurumlar kurabilmek için güçlü duygulara sahip olmamasıdır. Kendi yetiştirdiği ağaçtan meyve almak ister, yıllarca bakım gerektiren ve nesilleri aşarak yetişen ağaçları yeğlemez. Çünkü metafizik bakış açıları, kişilerin, gelecek nesillerin üzerinde yerleşmek ve inşa etmek zorunda olduğu en son kesin temeli sağladıklarına inanmalarını sağlar. Kişi, kendisini bir kilise veya manastıra vakfederek kurtuluşunu kolaylaştırır. Bundan yararlanabileceğini ve ebedi ölüm sonrası yaşamda ruhuna gerekli bedelin ödeneceğine inanır. Bu, ruhun ebedi kurtuluşu için yaptığı bir çalışmadır.

Bilim de, sonuçlar üzerinde böyle bir inanca neden olabilir mi? Emin olmak için en iyi müttefikleri kuşku ve güvensizliktir. Yine de, tüm kuşku ve çözülme fırtınalarına dayanan tartışılamaz gerçeklerin toplamı zamanla o kadar büyüyebilir ki (örneğin sağlık diyetetiğinde) kişi, 'ebedi' çalışmalar yapmak için bu temele dayanabilir. Bu arada, heyecanlı gündelik varoluşumuzla, metafizik çağın geniş kapsamlı sakinliği arasındaki zıtlık hala çok güçlüdür, çünkü iki çağ hala birbirine çok yakındır; birey, kendisini yaşam süresince kalıcı yapabilecek bir duruma sokmasına cesareddetmesini engelleyen birçok iç ve dış gelişimlere uğrar. Örneğin çağdaş bir insan ev yapmaya kalkışınca, sanki kendisini bir mozoleye canlı biçimde gömdüğünü duyumsar.

23

Karşılaştırmalar çağı. Kişi geleneklere ne kadar az bağlıysa, içsel etkilenmesi o kadar çok olur; böylece dışsal huzursuzluğu, karmaşası, çabalarının sesliliği artar. Bugün kendisini ve ondan sonra gelenleri tek bir yere bağlı kılma konusunda ciddi bir niyet kimde vardır? Herhangi bir şeyin ciddi biçimde bağlayıcılığını kim düşünür? Tüm ahlak, adet ve kültür aşamaları da tüm sanatsal türler gibi arka arkaya, birbirlerini taklit ederler.

Sanki her sanat türü zaman ve mekanla bağlantılıymış gibi, her kültür için mahalli bir kuralın yer aldığı ve daha önce olamayan biçimde, içinde çeşitli bakış açılarını, adetleri, kültürleri karşılaştırılarak deneylendiği için, böyle bir çağ anlam kazanır. Şimdi insanlığın artan estetik duyguları karşılaştırılabilecek çeşitli formlar arasından karar verecektir. Birçoğunun (yani reddettiklerinin) ortadan kalkmasına izin verecektir. Aynı biçimde, şimdi, amaçları daha alt ahlak biçimlerinden farklı olmayan yüksek ahlak biçimleri ve alışkanlıkları arasında benzer bir seçim yapılacaktır. Bu karşılaştırmalar çağıdır! Bu, çağın gururudur -ama aynı zamanda haklı olarak acısıdır da. Acılardan korkmayalım! Bunun yerine, çağın bize yüklediği görevi elden geldiğince büyük olarak algılayalım. O zaman bizden sonra gelenler bizi bunun için kutsayacaklardır -tamamlanmış özgün halk kültürlerini ve karşılaştırma kültürünü aşan, ama her iki kültüre de müteşekkir olarak saygıdeğer antikalar biçiminde bakan gelecek nesil.

24

Gelişim olanağı. Eğer eski kültür bilim adamı, gelişime inanan bir insanla beraber yapacak bir şeyi kalmadığına yemin ederse, bunda haklıdır. Çünkü eski kültürün arkasında büyüklük ve iyilik vardır ve tarih eğitimi, insanı, onun hiçbir zaman taze olamayacağının kabulüne zorlar. Bunu inkar etmek dayanılmaz bir kalın kafalılık veya katlanılmaz bir heyecan gerektirir. Ama insanlar bilinçli bir biçimde ileri bir kültüre doğru yönelebilirler. Halbuki daha önceden bunu bilinçsiz ve rastlantısal olarak yapıyorlardı. Şimdi insan nesli, beslenmesi, gelişimi, bilgilenmesi için daha iyi koşullar yaratabilir. Dünyayı bir bütün olarak ekonomik biçimde yönetebilir, insanların gücünü karşılıklı olarak tartabilir ve bunu kullanabilir. Yeni bilinçli kültür, genelde bilinçsiz bir bitki-hayvan yaşamına yol açan eskisini öldürecektir. Aynı zamanda gelişim karşısındaki güvensizlik de ölecektir: gelişim *olanaklıdır*. Gelişimin zorunlu olarak gerçekleştiğine inanmak, gelişmemişliktir,

saçmalıktır demek istiyorum; ama bunun olabileceğini kim inkar edebilir? Tam aksine, eski kültür anlamında ve onun vasıtasıyla gelişim, düşünülemez bile. Romantik fantezi hala amaçları için 'gelişim' terimi kullanılıyor olsa da (yani, tamlanmış, özgün halk kültürleri) her halükarda, bu imgeyi geçmişten alır: bu alandaki düşünce ve imgeleminde özgünlüğü yoktur.

25

Kişisel ahlak ve dünya ahlakı. Artık insanlar Tanrının dünyanın bütünsel yazgısını yönettiğine inanmadıkları veya tüm belirgin dönemeçlere rağmen, insanlığın iyi bir yolda olduğunu düşünmedikleri için tüm dünyayı kucaklayan evrensel amaçlar saptanması gereğini duyuyorlar. Eski ahlak, yani Kant ahlakı[38], kişinin herkes için arzuladığı eylemleri bireyden talep eder -herkesi, hemen, sanki tüm insanlık için neyin yararlı olacağını bilecekmiş gibi kabul eden güzel, naif bir düşünce- yani, hangi eylemlerinin herkesçe arzulandığını bilecekmiş gibi. Bu, İçsel düzenleme yasalarına göre ortaya çıkacak genel bir uyumu varsayan özgür ticaret benzeri bir kuram belki de insanlığın gereksinimleri üzerine ileride yapılacak bir araştırma, tüm insanların aynı biçimde hareket etmelerinin arzulanır olmadığını açığa çıkartacaktır. Belki de evrensel amaçlar uğruna, insanlara özel görevler, hatta bazı durumlarda kötü görevler verilecektir.

Her halükarda, eğer insanlığın böyle bir bilinçli genel yönetim tarzıyla kendisini yok etmesi engellenecekse, ilk önce *kültürün koşullarının bilgisine*, tüm önceki bilgileri aşan bilgiye evrensel amaçların bilimsel standardı olarak erişmemiz gerekir. Bu, gelecek yüzyılın dehalarının büyük görevidir.

26

Gelişim olarak tepki. Bazen yine de geriye dönen, kaba, etkilenmeyen ve zorlu ruhlar ortaya çıkar; karşı koydukları yeni eğilimlerin hala güçlü olmadıklarının, bir şeylerin eksik olduğunun kanıtı olarak iş görürler; aksi halde, bu büyücülere daha kolay karşı konabilir. Örneğin, Luther'in reformu, yaşadığı yüzyılda ruhun tüm özgürlük itkilerinin hala kararsız, kırılgan ve az gelişmiş olduklarını kanıtladı. Henüz başını kaldıramamıştı.

Aslında tüm Rönesans sanki hemen üzerine kar yağacak olan erken gelen bir ilkbahardı. Ama bizim yüzyılımızda da, Schopenhauer'in metafiziği bilimsel ruhun hala yeterince güçlü olmadığını kanıtladı. Böylece Schopenhauer'in tüm ortaçağ Hıristiyan dünyası bakış açısı ve insan duygularını eğitmesi, uzun süreli yenilgilerine rağmen Hıristiyan doğmalarının yeniden doğuşuna neden olabilir. Öğretisi bilimle çok iç içe, ama baskın olan bilim yerine, eski, iyi bilinen 'metafizik gereksinim.'[39] Schopenhauer'den sağladığımız en büyük ve değeri kestirilemez yararlardan birisi, duygularımızı kesinlikle eskiden olduğu gibi, bir süre için güçlü ve derin biçimde dünyayı ve insanı düşünmeye zorlaması. Bunu başka yollarla yapamayız. Tarih ve adalet bundan yararlanacaktır. Bana göre Schopenhauer'in yardımı olmadan, bugün kimse Hıristiyanlık ve Asyalı yeğenleri karşısında adil davranamazdı. Hıristiyanlığın bugünkü haline bakarak bunu yapmak olanaksızdı. Ancak adaletin bu büyük başarısı sonrasında, Aydınlanmanın bu yolla geleceği hakkındaki tarihsel biçimde düşünme konusunda önemli bir noktayı düzelttikten sonra, Aydınlanma pankartını bir kez daha taşıyabiliriz. Bu pankart üzerinde üç isim olacaktır: Petrach, Erasmus, Voltaire.[40] Tepki nedeniyle öne bir adım attık.[41]

27

Din yerine geçecek olan. Kişi, felsefeyi din yerine koyunca iyi konuştuğunu sanabilir. Ruhsal ekonomide, aslında düşünce geçişleri durumu pek fazla gerekmez. Dinsel düşünceden bilimsel düşünceye geçiş, şiddetli ve tehlikeli bir sıçrama olduğu için, pek önerilmez. Bu bakımdan felsefeyi önermek doğrudur. Ama, şimdi felsefenin tatmin ettiği, dinin tatmin ettiği gereklerin de değişmez olmadıkları sonunda anlaşılır: bu gereksinimler *zayıflatılarak kökünden sökülebilirler*. Örneğin Hıristiyan ruh sıkıntısını, düşkün olarak iç çekişini, ruhsal kurtuluş derdini düşünün -tüm bu fikirlerin kökeninde us yanılgıları yatar ve bunlar tatmin edilmekten çok yok edilmeyi hak ederler. Bir felsefe, ya bu gereksinimleri tatmin ya da yok ederek başarılı olabilir. Çünkü bunlar elde edilmiş, zamanla kısıtlı olan, bilimle çelişen varsayımlara dayanan gereksinimlerdir. Bu geçiş ve duygularla yüklü kalbi rahatlatmak için sanatın kullanılması yeğlenmelidir. Bu fikirler, metafizik felsefeden çok sanatla rahatlarlar. İşe sanatla başlayarak, gerçek özgürleştirici bilime geçiş daha kolay sağlanır.

28

Adı kötüye çıkmış sözler. Sıkıcı, eskimiş olan 'iyimserlik' ve 'kötümserlik' sözcüklerini bırakın.[42] Onları kullanmak için her gün nedenlerimiz azalıyor, yalnızca gevezeler onlar olmadan yapamıyorlar. Çünkü olabilecek en iyi dünyayı yaratan Tanrı fikrinin savunulması gerekmezse, kendisi iyi ve mükemmelse insan neden iyimser olsun? Düşünen bir insan neden hala Tanrı hipotezine gereksinim duysun?

Eğer Tanrı avukatlarını, din bilimcileri veya dinle uğraşan felsefecileri rahatsız etmeye ve karşı tezi, yani, kötü hükümranlıkları, tatsız olanın hoş olandan daha iyi, dünyanın bozuk olduğunu şiddetle savunmaya ve yaşam için şeytani bir istem ortaya koymaya niyetiniz yoksa, kötümser bir itiraf için de bir sebep yok. Ama bu günlerde din bilimciler için kim endişe duyuyor (Din bilimciler dışında)?

Tüm din bilimi ve buna karşı olan muhalefet bir yana, dünyanın iyi ve kötü olmasını bir yana bırakın, iyi ve kötünün olmadığı, 'iyi' ve 'kötü' kavramlarının yalnızca insanlara göre anlam kazandığı çok açık. Belki orada bile, genellikle kullanıldığı biçimde, olumlanamıyorlar: her durumda dünyayı alçaltan ve yücelten bakış açılarını göz ardı edemeyiz.

29

Çiçeklerin kokusundan sarhoş. İnsanlık gemisinin yükü arttıkça, daha iyi yük taşıdığı; insan daha derin düşündükçe, duygularının daha inceleceği; kendisine karşı daha çok saygı duyunca, diğer hayvanlardan daha çok uzaklaşacağı (hayvanlar arasında daha zeki göründükçe), dünyanın özüne ve bilgisine daha çok yaklaşacağı düşünülür. Aslında bunu bilim yoluyla yapar, ama daha çok din ve sanat yoluyla yaptığını düşünür. Bunların uygarlığın çiçekleri olduğu kuşkusuz, ama dünyanın köklerine gövdeden yakın değillerdir. Olguların özü sanat ve dinle anlaşılamaz, oysa ki hemen herkes aksini düşünür. *Hata*, insanı derin, kırılgan hale sokarak din ve sanat çiçeklerini öne çıkartmasına neden olmuştur. Saf bilgi buna neden olamazdı. Bize dünyanın özünü anlatabilen kişi, bizi fena şekilde rahatsız edecektir. Bu, kendinden şey olan dünya değil, anlamı derin, zengin, muhteşem, mutluluk ve mutsuzlukla doğurgan olan idealar (hatalar)

dünyasıdır. Bu sonuç, *dünyanın mantıksal olarak yadsınması* felsefesine yol açar ve bu, bu arada, dünyanın pratik olumlanması kadar tersine de yol açar.

30

Sonuca varmadaki kötü alışkanlıklar. İnsanlar ortak olarak en çok şu hatalı sonuçlara ulaşırlar: bir şey vardır, öyleyse meşrudur. Burada, yaşama yetkinliğinden, işlev ve işlevden meşruluk hakkında karar verilmektedir. Dahası, eğer bir fikir bizi memnun ediyorsa, gerçek olmalıdır; eğer etkisi iyiyse kendisi de iyi ve gerçek olmalıdır. Burada, 'hoşnut kılma', 'iyi olma' etkilerine yararlılık yüklenmektedir ve neden olarak da aynı yüklem olan 'iyi olmak' kullanılmaktadır; ama bu şimdi mantıksal olarak geçerli kabul edilmektedir. Bu önermenin tersi: eğer bir şey var olamıyor ve yaşamını sürdüremiyorsa, yanlış olmalıdır. Rahatsız eden ve huzur bozan bir fikir yanlış olmalıdır. Bu tür çıkarım yapmanın hatalarını bilen ve sonuçlarından acı çekecek olan özgür ruh, aynı biçimde yanlış olan aksi çıkarımlar yapmanın çekiciliğine genellikle yenik düşer: eğer bir şey yaşayamıyorsa, iyi olmalıdır, rahatsız eden ve sıkıntıya sokan bir düşünce doğrudur.

31

Mantıkdışı zorunlu. Bir düşünürde umutsuzluğa neden olan şeylerden birisi insanlar için mantıkdışı olmanın gerekliliği ve insanın bundan çok yararlanıyor olmasıdır. Tutkulara, konuşmalara, sanata, dine ve genelde yaşama değer katan her şeyin içine o kadar sıkıca yerleşmiştir ki, bu güzel şeylere zarar vermeden içinden çıkartılamaz. İnsan doğasının, saf mantığa dönüşebileceğini yalnız saflar düşünür.[43] Ama eğer bu amaca yaklaşma dereceleri varsa, bu yolda neler yok olmaz! En mantıklı insan bile bazen doğaya, yani, *tüm şeyler karşısındaki temel mantık dışı tavrına* gereksinim duyar.

32

Haksızlık zorunluluğu.[44] Yaşamın değeri konusundaki tüm yargılar mantıkdışı olarak gelişmişlerdir ve bu nedenle adil değillerdir. Yargının saf olmaması, önce malzemenin elde edilişinden (tam olmayan biçimde), ikinci olarak değerlendirilmesinden, üçüncü olarak -öyle olması gerektiği için-

malzemenin her bir parçasının saf olmayan bilgilerle oluşmasından kaynaklanır. Örneğin hiçbir insan deneyimi, bizimkine ne kadar yakın olsa da, onu bütünsel olarak değerlendirdiğimizde mantık açısından hak verebileceğimiz kadar yeterli olamaz. Tüm değerlendirmeler ilkeldir ve öyle olmalıdır. Son olarak, ölçü kıstasımız, kendi doğamız, değişmez değildir. Değişik ruh hallerimiz, kararsızlıklarımız vardır; yine de eğer bir şeyle kendimizi adil biçimde karşılaştıracaksak, kendimizi sabit bir kıstas olarak değerlendiririz. Belki de bundan hiç değerlendirme yapmamış sonucu elde edebiliriz. İnsan keşke değerlendirme yapmadan, olumlu ve olumsuz eğilimleri olmadan yaşayabilseydi! Çünkü tüm eğilimler, bir değerlendirmeye dayanırlar. Yararlı olanı arzu etmeden ve zararlı olandan kaçınmadan, amacını değerlendirmeden insanın bir şeye doğru veya karşı bir eğilimi olamaz. Başlangıçtan itibaren mantıksızız ve bu nedenle de adil değiliz *ve şunu bilebiliriz:* bu, varoluşun en büyük ve çözümsüz ahenksizliğidir.

33

Yaşam için zorunlu yaşam hakkındaki yanılgı. Yaşamın değeri ve önemi üzerindeki her düşünce saf olmayan düşünceye bağlıdır ve bireyin genelde yaşama ve sıkıntıya duyduğu sempatinin az gelişmiş olması nedeniyle olanaklıdır. Kendilerinin ötesinde düşünen alışılmamış insanlar bile genel olarak yaşama odaklanmazlar, daha çok limitli bölümleriyle ilgilenirler. Eğer insan, esas olarak istisnalara, yani büyük yeteneklere ve saf ruhlara yoğunlaşıyorsa, dünya evriminin amacı olarak onların ortaya çıkışlarını gerekli buluyor ve onları eylemlerinden kıvanç duyuyorsa, o zaman yaşamın değerine inanabilir -çünkü kişi diğer insanları dikkate almıyor, yani saf olmayan biçimde düşünüyor demektir. Ve benzeri biçimde, eğer insan herkese odaklanırsa, ama tek bir türü, en bencil olmayan dürtüyü, geçerli örnek olarak kabul eder ve insanları diğer dürtüleri açısından affederse, o zaman insanlık için bütünde bir şey ümit edebilir ve yaşama bu boyutta inanabilir -bu durumda da, düşüncesi saf değildir. Ama durum ne olursa olsun, bu tutum onu istisna yapacaktır. İnsanların çoğu fazla homurdanmadan yaşama hoşgörüyle bakarlar ve bu yolla varoluşun değerine inanırlar. Ama temelde herkes kendi başına olmak, toprağa tek başına basmak ve istisnalar gibi bir adım ileri atmamak istediği için, kişisel olmayan her şey dikkatinden kaçar ya da silik olarak görünür. Böylece

sıradan, günlük insanlar için yaşam, kendisini, dünyadan daha önemli kabul etmesi üzerine kurulur. Kuramadığı düşler nedeniyle çektiği sıkıntı, onu, diğer varlıkları anlamaktan uzak tutar ve böylece onların yazgı ve acılarıyla olabildiğince az ilgilenir. Öte yandan bu konularla gerçekten ilgilenebilen kişi, yaşamın değeri hakkında ümitsizliğe kapılacaktır. Eğer tüm insanlığın bilincini anlayıp kendi içersinde duyabilirse, varoluş karşısında bela okuyarak çökecektir -bütün olarak, insanlık için amaçları yoktur ve bunun sonucunda, tüm durumu göz önüne alarak, insan, yaşamda rahatlık ve desteği bulamayacaktır. Bulacağı şey ümitsizliktir. Eğer yaptığı her şeyde, insanlığın amaçsızlığını düşünürse, yaptıklarının boşa gittiğini düşünür. Ama insanlığın boşa harcandığı düşüncesi (bir birey gibi değil), tek bir çiçeğin doğa tarafından harcanması gibi, tüm duyguların üstünde bir duygudur.

Ama bunu kim yapabilir? Kesinlikle yalnızca bir şair -ve şairler her zaman kendilerini nasıl rahatlatacaklarını bilirler.

34

Biraz kuşku dağıtmak. Ama o zaman felsefemiz bir trajediye dönmez mi? Gerçek yaşamın, daha iyi olanın düşmanı olmaz mı? Bir soru dilimizin ucuna geliyor gibi ve yine de söylemek istemiyoruz: insan bilinçli olarak gerçek dışında kalabilir mi veya eğer insan böyle davranacaksa, ölüm yeğlenmez mi? Çünkü artık 'yapılması gereken' yoktur. Din gibi, ahlak da bir gereklilik olduğu sürece, bizim düşünce tarzımızla yok edilir. Bilgi yalnızca hoş olan ve olmayana, yarar ve zarara dürtüler olarak izin verir. Ama bu dürtüler gerçek duygusuyla nasıl uzlaşacaklar? Bu dürtüler de hatalara düşerler (lehte ve aleyhte olan eğilimlerin ve onların haksız ölçümlerinin, söylediğimiz gibi, temelde hoşnutluluğumuzu ve hoşnutsuzluğumuzu ölçtükleri boyutlarda). Tüm insan yaşamı derin bir gerçek dışılığa batar. Kişi geçmişinden tamamen rahatsız olmadan, o anki dürtülerini (onur gibi) anlamsız bulmadan ve insanları gelecek ve gelecekteki mutluluk için etkileyen arzulara hor görüyle ve tepeden bakarak karşı koymadan bu kuyudan çıkamaz. Eğer bu doğruysa, bireysel amaç olarak umutsuzluk ve kuramsal bir amaç olarak yok olma felsefesi biçiminde tek bir düşünce yolu mu kalmıştır?

Yukarıda betimlenen etki bazı doğalar için geçerli olsa da, bana göre insanın mizacı, bilginin daha sonraki etkisini belirliyor. Yaşama, şimdikinden daha basit, daha özgür etkiler sağlayan başka bir türü de düşünebilirim. Eski ve kalıtımlaşmış alışkanlıkla eski güçlü arzuların dürtüleri önce çok güçlü olacaklardır, ama temizleyici bilginin etkisiyle zamanla güçleri azalacaktır. Sonunda, kişi insanlarla beraber ve kendisiyle, övmeden, kınamadan, aşırı gayret göstermeden, daha önceleri yalnızca korkulması gereken bir görünümden hoşnut olarak, sanki doğadaymış gibi yaşayacaktır. Kişi görünümden[45] özgür olacaktır ve basit bir doğa olmadığı veya doğa üstü olduğuna dair onu dürten düşüncede artık olmayacaktır. Tabii ki, dediğim gibi, bunun için iyi bir mizaç gerekir - güvenli, yumuşak ve temelde neşeli bir ruh; bu tür bir tavrın, hileler ve ani patlamalar için tetikte olması gerekmez ve ifadeleri ne homurdanma, ne öfke doludur- uzun zamandır zincirlenmiş olarak yatan şu eski köpeklerin ve insanların bilinen sıkıcı mizaçları. Daha çok, üzerine yaşamın olağan sıkıntıları çok fazla yüklendiği için yalnızca bilgisini iyileştirerek yaşayabilen ve bunun için de fazla kıskançlık ve sıkıntıya düşmeden diğer insanların değer verdiği her şeyden vazgeçebilen bir kişi. İnsanlar, adetler, yasalar ve geleneksel değerlendirmeler üzerinde özgürce, korkusuzca uçtuğu için mutlu olan ve bu durumu arzulayan kişi. Bu durumdaki neşesini anlatmaktan zevk duyar ve belki de anlatacak başka bir şeyi yoktur -yani, bir vazgeçme, bir kendini inkar daha içeren bir şeyi. Yine de ondan daha fazlası istenirse, cömert bir baş sallayışla, kardeşine, özgür eylem insanını gösterecek ve belki de ufak bir küçümsemeyi de gizlemeyecektir: çünkü o adamın 'özgürlüğü' tamamen ayrı bir konudur.

İKİNCİ BÖLÜM

Ahlaki Duyguların Tarihi Üzerine

35

Psikolojik gözlemin avantajları. İnsanca pek insanca olan şeyler üzerine düşünmek (ya da bilinen deyimde olduğu gibi 'psikolojik gözlem') insanın yaşam yükünü azaltmasının bir yoludur. Bu sanatı yaparak, insan zor durumlarda sağlam bir akıl ve sıkıcı durumlarda kendisine eğlence yaratabilir. Aslında, yaşamının en dikenli ve mutsuz bölümlerinden, özdeyişler toplayarak böylece kendisini daha iyi biçimde duyumsayabilir: buna inanıldı, böyle bilindi -eski yüzyıllarda. Tüm Avrupa'da olmasa da en azından Almanya'da birçok işaret psikolojik gözlemin ölümünü gösteriyorken neden bu yüzyılda bu unutuldu? Özellikle romanlarda, kısa öykülerde ve felsefi meditasyonlarda değil, çünkü bunlar sıradışı insanların çalışmalarıdır. Daha çok halkın ve kişilerin değerlendirmelerinde böyle oldu. Çoğumuzda, toplumun tüm sınıflarında psikolojik analiz ve hesaplama eksik. İnsanlar için yapılan birçok konuşma duyuluyor, ama hiçbiri insanlar hakkında değil. İnsanlar en zengin ve zararsız eğlence kaynaklarının kendilerinden uzaklaşmasına neden izin verdiler? Artık psikolojik özdeyiş ustaları neden hiç okunmuyor? Çünkü, La Rochefaucauld[46] ve onun ruhsal ve sanatkar kuzenlerini okumuş kültürlü bir Avrupalının zor bulunacağını söylemek bir abartma olmuyor. Onları tanıyıp, küçümsemeyen birisi de daha ender bulunur. Ama bu nadir bulunan okur bile, onların biçimlerinin kendisine vermesi gerekene göre, bu sanatçılardan daha az zevk alacaktır. Çünkü en iyi zihin bile, eğer bunun için eğitilmemişse, bununla kendisine meydan okumamışsa parlatılmış bir özdeyiş sanatını değerlendirmek için yeterli olmayacaktır. Böyle pratik bir öğrenme olmadan, kişi bu tür yaratmayı ve biçimlendirmeyi olduğundan kolaymış gibi kabul eder. Neyin başarılı ve çekici olduğunu ayırt edecek kadar keskin olamamıştır. Bu nedenle günümüzde özdeyiş okurları, bunlardan göreceli olarak daha az, hatta diş kovuğunu doldurmayacak kadar bir zevk alıyorlar. Parlak taşlara bakan tipik izleyiciler gibi tepki veriyorlar; onları sevemedikleri için övüyorlar, çabuk beğenip, daha da çabuk kaçıyorlar.

36

İtiraz. Ya da psikolojik gözlemin yaşamın en olumlu dürtülerinden, çarelerinden ve rahatlatıcılarından birisi olduğunun aksi mi savunuluyor? Birisi bu sanatın tatsız sonuçlarına ikna olarak, öğrencilerinin bakışlarını isteyerek buradan uzaklaştırıyor olabilir mi? Aslında insan doğasının iyiliği hakkındaki kör inanç, insan davranışının incelenmesine karşı hesapsız bir hoşnutsuzluk, çıplak ruh için duyulan bir tür utanç, yalıtılmış durumlarda yararlı olan psikolojik keskinlik mizacına göre insan genel mutluluğu için daha fazla arzulanıyor olabilir. Ve belki de erdemli insandaki, eylemdeki ve dünyadaki kişisel olmayan davranıştaki iyi niyet bolluğuna inanmak insanı daha iyi yapıyor, bu yolla onlara daha çok güven duyuyor. Eğer Plutarc'ın[47] kahramanları şevkle taklit edilirse ve onların eylemlerinin dürtülerinin izi kuşkuyla sürülürken hoşnutsuzluk ortaya çıkarsa, o zaman bu toplumun yararına olur (toplum gerçeğine bir yararı olmasa da). Psikolojik hata ve bu alandaki anlayışsızlık genelde insanlığın ilerlemesine yardım eder; ama gerçeğin bilgisi, La Rochefaucauld'un *Sentences et maximes morales* adlı eserinin ilk baskısının başına koyduğu gibi bir hipotezin etkileyici gücünden daha fazlasını kazanabilir: 'Ce que le monde nomme vertu n'est d'ordinaire Qu'un fantôme forme par nos passions, à qui on done un nom honnéte pour faire impunément ce qu'on veut.'[48] La Rochefaucauld ve diğer Fransız ruh arayışı ustaları (yakın zamanda *Psychological Observations*'un yazarı olan Alman da aralarına katıldı)[49] tam hedefe yönelmiş ve hedefi, insan doğasının siyah işaretini, defalarca vuran oklar gibidirler. Onların becerileri insanı şaşırtır, ama bilimsel değil de insani bir ruha sahip olan bir izleyici, aşağılama ve kuşkulanma bilincini insan ruhuna ekmiş gibi görünen bu sanatı lanetler.

37

Yine de. Tez ve anti tez nasıl olursa olsun, tek bir kesin bilimin şimdiki durumu ahlaki gözlemin uyanışını gerekli kılıyor ve psikolojik ameliyat masasının, bıçaklarının ve forsepslerinin berbat görünümü insanlıktan esirgenemez. Çünkü, ahlaki duyguların tarih ve kökeninin araştırılmasını ve karmaşık toplumsal problemlerin çözümünde ve anlaşılmasında gelişim gösterilmesini şimdi bilim yönetiyor; eski felsefenin bu problemlerden haberi bile yok ve ahlaki duyguların kökenini ve tarihini araştırmaktan kaçınmak için her zaman yetersiz bahaneler buluyor. Sonuçları açık bir biçimde araştırabiliriz; genellikle büyük filozoflarının hatalarının bazı insan

eylemlerinin ve duygularının yanlış açıklamalarıyla, bencil olmayan diye adlandırılan davranışın hatalı analizleriyle, yanlış bir ahlak sistemine temel kurarak, daha sonra dinsel ve mitolojik kafa karışıklığına neden olarak ve sonunda bu üzgün ruhların gölgelerinin fizik ve tüm düşünce dünyasının üstüne düşmesiyle başladığının örnekleri kanıt olarak verilebilir. Ama eğer psikolojik gözlemin yüzeyselliği, insan yargı ve sonuçları için en tehlikeli tuzakları kuruyorsa ve yenilerini de hazırlamayı sürdürüyorsa, o zaman şimdi gerek duyduğumuz taş üstüne taş, çakıl üstüne çakıl koymaktan yorulmayan bir iş azmidir; bu mütevazı görevi utanmadan yapabilecek gösterişsiz ve oluşabilecek her hor görüyü alt edebilecek bir cesarete gerek duyuyoruz. İnsanca pek insanca olan şeyler için sayısız söylemlerin ilk önce her türlü çabayı, bilimsel değil zekice bir cilve için sarf eden sosyal çevrelerde ortaya çıkartılarak, ifade edildikleri doğrudur. Ve eski vatanın kokusu (çok çekici bir koku) neredeyse çıkmaz bir biçimde tüm ahlak özdeyişi tarzlarına sindiği için, bilim insanı içgüdüsel olarak bu tarza ve ciddiyetine karşı kuşku duyuyor. Ama sonuca işaret etmek yeterli: en ciddi sonuçların psikolojik gözlemlerden ortaya çıktığı gittikçe daha belirginleşiyor. En zeki ve soğukkanlı düşünürlerden birisi, *On the Origin of Moral Feelings*'in yazarı, insan eylemleri üzerindeki etkili ve derin analizleriyle hangi ilkeye ulaşabildi? 'Ahlaklı insan' diyor 'düşünülür (metafizik) dünyaya fiziksel insandan daha yakın değildir.'[50] Belki de gelecekte bir zamanda, tarih bilgisinin çekiç vuruşlarıyla sert ve keskin bir biçim alan bu bilgi, insanın 'metafizik gereksiniminin' dibine konulacak bir balta işini görebilir.[51] (genel yarar için bir lanet okumadan çok bir teşekkür olabilir, kim bilir?) Her halükarda en önemli sonuçların ilkesi ve aynı zamanda hem yararlı, hem korkulur olacaktır. Tüm büyük sezgilerin sahip olduğu ikili bakışla dünyaya bakacaktır.

38

Nasıl yararlı. O zaman psikolojik gözlemin insana yarar mı zarar mı sağlayacağı sorusunu ileriye erteleyelim. Kesin olan bunun gerekliliğidir, çünkü o olmadan bilim olmaz. Ama bilim, doğa gibi nihai sorunlarla ilgilenmez; doğa bazen istemeden en yararlı sonuçları ortaya çıkartır ve bu, *doğanın kavramsal taklidi* olan, sıkça değil, bazen insanın faydalı olan, refahını geliştiren ve yararlı olanı elde etmesini sağlayan bilim için de geçerlidir -ama aynı şekilde istemeden yapar. Bu tür bir gözlemin esintisini

soğuk olarak duyumsayan kişinin herhalde içi pek sıcak değildir. Biraz etrafına bakmasına izin verin, soğuk lapa gerektiren hastalıkları ve hiçbir havayı yeterince soğuk ve dondurucu bulmayan, ateş gibi parlayan ruhtan yoğrulmuş insanları fark edecektir. Dahası, çok ciddi bireylerin ve toplulukların, çok heyecanlı ve huzursuz olan diğerlerinin, bazen sağlıkları için ağır, baskıcı yüklere gerek duymaları gibi ciddiyetten uzaklaşmaya gereksinimleri vardır. O zaman -bir çağın daha çok yanıp tutuşan ve düşünen insanları olarak- elimizdeki tüm bastıran ve sakinleştiren yollarla, şimdiki gibi huzurlu, zararsız ve mütevazı olmamalı mıyız ve böylece bir ayna ve kendi üzerimizdeki düşünce biçiminde yararımızı ileri bir çağa aktarmalı mıyız?

39

Anlaşılabilir özgürlük masalı.[52] Erdem yoluyla kişiyi sorumlu tuttuğumuz ahlaki duygular diye adlandırdıklarımızın tarihi şu ana aşamalara bölünür: Önce, arkasındaki dürtüleri düşünmeden, yalnızca yararlı veya zararlı sonuçlarına bakarak belirli eylemleri iyi ve kötü olarak nitelendiririz. Ama kısa zamanda bu terimlerin kökenlerini unuturuz, sonuçlarını göz önüne almadan iyi ve kötünün eylemlerin içinde bulunduğunu düşünürüz. Taşa sert, ağaca yeşil diyen aynı dil yanlışıdır - yani, sonucu neden kabul ederiz. Sonra iyiliği ve kötülüğü dürtülere yükleriz ve eylemleri ahlak açısından tam tanımlamayız. Daha da ileri giderek, belirli bir dürtüye iyi veya kötüyü yüklemeyi bırakırız, ama bunu insanın bütün doğası için kullanırız: bitkinin topraktan yeşermesi gibi, dürtü de ondan yeşermiştir. Böylece kişiyi önce eylemlerinin etkileri, sonra eylemleri, sonra dürtüleri ve sonunda doğası için sorumlu tutarız. Nihai olarak doğasının her ikisi için de sorumlu olamayacağını fark ederiz, çünkü o geçmişteki ve şimdiki olguların parçaları ve gelişiminden oluşan kaçınılamaz bir sonuçtur. Yani, insan hiçbir şey için sorumlu tutulamaz -ne doğası, ne dürtüleri, ne eylemleri, ne de eylemlerinin etkileri için. Böylece, ahlaki duygular tarihinin bir hatanın, kendisi de 'istem özgürlüğü' adlı hataya dayanan 'sorumluluk' adlı hatanın, tarihi olduğunu anlarız.

Schopenhauer, öte yandan, şöyle bir sonuca varıyor: bazı eylemler *hoşnutsuzluk* yarattıkları için ('suçluluk duygusu'), bir sorumluluk var olmalıdır. Çünkü, eğer tüm insan eylemleri gereklilik sonucu oluşmasalardı

(felsefecinin benimsediği biçimde gerçekte de olduğu gibi), veya insan tüm doğasını da bir gereklilik sonucunda elde ediyorsa (Schopenhauer bunu kabul etmez) bu hoşnutsuzluğun bir nedeni olmazdı. İnsanın hoşnutsuzluğundan hareket eden Schopenhauer, insanın bir tür özgürlüğü, eylemlerini şekillendirmeyen, ama doğasıyla şekillenen özgürlüğü olabileceğini kanıtlayabileceğini düşünüyor. Özgürlük, yani bu veya öbür yolu seçmek, bu yolda veya öbür yolda hareket etmemek. Schopenhauer'e göre 'operari', (yapmak), kesin nedensellik alanı, gereklilik ve sorumluluk eksikliği, özgürlük ve sorumluluk alanının *essesin*den (varlığından) doğar. İnsanların duyumsadığı hoşnutsuzluk sanki 'operari'ye bağlı gibidir (bu hatalıdır), gerçekte, özgür istem eylem olan, bireysel varoluşun temel nedeni *esse* ile ilgilidir. İnsan istediği şey olmaktadır: iradesi varlığından önce gelmektedir.[53]

Bu durumda yanlış biçimde, hoşnutsuzluk olgusundan, hoşnutsuzluğun haklı ve akla uygun olduğu sonucuna varırız; ve bu yanlış çıkarımdan, Schopenhauer, anlaşılabilir özgürlük diye adlandırdığı fantastik sonuca ulaşmıştır. Ama edim sonrası hoşnutsuzluk hiç de ussal olmayabilir, çünkü edimin her zaman arkadan gelmeyeceği yanlış varsayımına dayanmaktadır. Böylece, insan özgür olduğunu düşündüğü için (ama özgür olmadığı için) pişmanlık ve vicdan azabı duyacaktır.

Dahası, bu hoşnutsuzluk vazgeçilebilecek bir alışkanlıktır; aynı durumda başka insanlar duyumsarlarken, birçok kişi bunu duyumsamaz bile. Adet ve kültürün gelişimine bağlı olarak, çok değişkendir ve belki de tarihin kısa bir döneminde varolmuştur.

Hiç kimse edimleri ve doğası için sorumlu değildir, yargılamak adil olamaz. Bu, insan kendisini yargılarken de geçerlidir. Bu ilke güneş ışığı kadar parlaktır ve yine de insanlar gerçek dışı gölgeye doğru geri yürümeyi yeğliyorlar- sonuçlardan korkarak.

40

Süper-hayvan[54]. İçimizdeki hayvan yalan söylememizi ister. Ahlak, parçalara ayrılmamızı engelleyen beyaz bir yalandır. Ahlak varsayımlarındaki hatalar olmadan, insan hayvan olarak kalırdı. Ama kendisini daha yüksek bir yere koyduğu için kendisine daha katı kurallar

uygular. Bu nedenle hayvana yakın olan insan durumundan nefret eder, bu da kölelerin insan olmayan bir şey olarak neden hor görüldüklerini açıklar.

41

Değişmez karakter. Katı anlamıyla, kişinin karakterinin değişmezliği yanlış değildir; bu popüler ilke[55] daha çok, insanın kısa yaşamında, onu etkileyen dürtülerin binlerce yıl boyunca alnına yazılanı yerinden sökemeyeceği anlamına gelir. Seksen bin yıl yaşlı olan insan anlaşılabilirse, onda mutlak değişken bir karakter bulunabilir, öyle ki ondan yavaş yavaş birçok değişik insan gelişir. İnsan yaşamının kısalığı bizi insanın nitelikleri konusunda yanıltıyor.

42

Ahlak ve iyilik düzeni. Alt, üst veya en üst bencilliğin bir şeyi veya başkasını arzulamasına dayalı olan iyiliğin kabul edilmiş sıra düzeni, bugün ahlak veya ahlaksızlık konusunda karar veriyor. Daha fazla değer verilene göre (örneğin sağlık), alçakta iyi olanı (örneğin şehvet) yeğlemek, ahlaksızlık olarak kabul edilir. Aynı şekilde rahatı, özgürlüğe yeğlemek de. Ama iyinin sıra düzeni her zaman sabit ve aynı değildir. Kişi intikamı adalete yeğliyorsa, eski kültür standartlarında ahlaklı davranıyordu, ama şimdiki standartlara göre ahlaksızdır. O zaman, bu, 'Ahlaksız' insanın, her yeni kültürün getirdiği daha yüksek ve iyi olan ruhsal dürtüleri iyi duyumsayamadığı anlamını taşıyor. Geride kalmış bir yapısı var, ama yalnızca derece olarak.

Sıra düzeni tek başına ahlak bakış açısıyla yapılanmaz veya değişmez; yine de bir eylem, sıra düzeninin o anki durumuna göre ahlaklı veya ahlaksız olarak değer bulur.

43

Geri kalmış zalim insanlar. Bugünkü zalim insanlara *eski kültürlerin* aşamalarının kalıntıları olarak bakmalıyız. Onların durumu, insanlığın sıradağlarını, başka halde gizli kalacak olanın derin yapılarını ortaya çıkartmaktadır. Bazı olası kalıtım hataları nedeniyle beyinleri çok fazla ince

değildir ve çok yönlü biçimde gelişmediği için geri kalmışlardır. Bir zamanlar hepimizin nasıl olduğunu bize gösterirler ve bizi korkuturlar. Ama bir granit parçası olarak, granit olduklarından sorumluluk taşımazlar. İnsan organlarının şekil aldığı balık biçiminden anılar taşımamız gerektiği gibi, bizim beynimizde de, bu duruma karşı gelen kıvrım ve oyuklar olmalıdır.[56] Ama bu kıvrım ve oyuklar artık bizim duygularımızın nehrinin aktığı yatak değildir.

44

Minnettarlık ve öç. Güçlü kişi şu nedenle minnettarlık duyar: ona iyilikte bulunan kişi bu davranışıyla, güçlü adamın alanını ihlal etmiştir. Şimdi de minnettarca bir davranışla, güçlü adam, ona iyilikte bulunan kişinin alanını ihlal ederek karşılık vermektedir. Bu, en hafif türde alınan bir intikamdır. Güçlü adam minnettarlıktan tatmin olmazsa, kendisinin güçsüz olduğunu gösterecek ve böyle tanınacaktır. Bu nedenle, her iyi insanlar topluluğu (yani başlangıçta güçlüler topluluğu) minnettarlığı ilk görevleri arasına koyar.

Swift, insanların minnettarlık duygusu taşırken, aynı ölçüde intikam duygusu da taşıdıklarını söyler.[57]

45

İyi ve kötünün ikili ön tarihi. İyi ve kötü kavramlarının ikili ön tarihi vardır: yani, ilk olarak, yöneten klan ve kastların ruhundan kaynaklanır. İyiliğe iyilikle, kötülüğe kötülükle karşılık verebilecek gücü olan ve bu karşılığı müteşekkir olarak veya öç alarak veren kişi, 'iyi' olarak nitelendirilir. Güçsüz olup karşılık veremeyene ise 'kötü' denir. İyi bir insan olarak toplumsal bir duyguya sahip olan iyiler topluluğu arasındadır çünkü bütün bireyler karşılık verebilme duygusuyla toplanmışlardır. Kötü birey, gururuz güçsüz bir kalabalıktan oluşan ve toplumsal duygular taşımayan kötüler topluluğuna aittir. İyi adamlar bir sınıf oluştururlar, kötü olanlar toz parçacıkları gibi bir güruhtur. İyi ve kötü bir zaman için soylu ve aşağı tabaka, efendi ve köle karşılığı olarak kullanıldı. Tam aksine, düşman kötü olarak kabul edilmedi: o karşılık verebiliyordu. Homer'de hem Truvalılar, hem de Grekler iyiydiler. Bize kötülük yapan değil, aşağıladığımız kişi

kötüydü. İyiler topluluğunda, iyilik kalıtımsaldır. Kötü bir adam böyle iyi bir topraktan yetişemez. Eğer yine de iyi bir adam, iyi adamlara uygun olmayan biçimde davranırsa, bahanelere başvurulur: örneğin, iyi adamın gözlerini kör ettiği, onu delirttiği için Tanrı suçlanır.

O zaman, bastırılmış, güçsüz insanların ruhlarında diğer tüm insanlar, soylu veya aşağı tabakadan olsunlar, düşman, düşüncesiz, sömürücü, zalim, sinsi olarak kabul görürler. Kötü, insanı, aslında tüm canlıları niteleyen kelimedir. Hatta, örneğin, Tanrı için 'insani' ve 'kutsal', aynı zamanda 'şeytani' ve 'kötü' anlamı taşır. İyilik, yardımseverlik, acıma işaretleri endişe ile kötülük, berbat bir şeye hazırlık, şaşırtmaca, kandırmaca olarak, kısaca zekice kötülük olarak algılanır. Böyle bir düşünceye sahip olan bir bireyde, toplum bilinci pek gelişemez -ya da ilkel biçimde gelişir. Öyle ki, bu iyi ve kötü kavramı nerede egemense, bireylerin, sınıfların ve ırkların çöküşü yakındır.

Şimdiki ahlak anlayışımız, egemen sınıf ve kastların toprağında yeşermiştir.[58]

46

Acıma, acı çekmeden daha güçlü.[59] Acımanın acı çekmeden daha güçlü olduğu durumlar vardır. Arkadaşlarımızdan birisi utanç verici bir durumdaysa, örneğin, bu durumda kendimiz olsak duyacağımız acıdan daha fazlasını duyarız. Çünkü onun saflığına ondan daha fazla inanırız. Böylece ona olan sevgimiz (belki de bu inanç nedeniyle) kendisi için olan sevgisinden daha güçlüdür. Onun bencilliği bizimkinden daha fazla acı çekse de, kabahatinin kötü sonuçları nedeniyle daha çok acı çekecektir, bizim bencil olmayan halimiz (bu kelime asıl anlamında değil, hafifletilerek alınmalı), onun egoist olmayan tavrından çok suçundan etkilenecektir.

47

Hastalık hastalığı. Başkalarını düşündükleri ve kaygı duydukları için hastalık hastası olanlar vardır. Bu tür acıma duygusu hastalık gibidir. Aynı biçimde, sürekli olarak İsa'nın acı duyduğunu ve ölümünü düşünen yalnız, dinsel düşünceli kişilerin başına gelen bir Hıristiyan hastalığı vardır.

48

İyiliğin ekonomisi. İnsan ilişkilerinde en şifalı bitkiler ve araçlar olan iyilik ve sevgi, öyle değerli hazinelerdir ki, bu merhem benzeri araçları kullanırken, insan olabildiğince ekonomik hareket etmek ister. Ama bu olanaksızdır. Yalnızca en cesur ütopyacı iyiliğin ekonomisini düşleyebilir.

49

İyi niyet. Ufak ama çok bol ve bu nedenle de çok etkili olan şeyler arasında, büyük ve az bulunan şeylerden daha fazla önemsemesi gereken iyi niyet vardır. İlişkilerdeki dostça tavırların ifadesinden bahsediyorum -göz içinin gülmesi, el sıkma, insan ilişkisini saran o yakınlık. Her öğretmen, her memur görev saydığı şeye bu unsuru da katar. Bu bizim insanlığımızın süregelen ifadesidir. Yetişen her şeye ışık saçtığını söyleyebiliriz. Özellikle dar çevrede, ailede, yaşam ancak iyi niyetle tomurcuk vererek çiçek açabilir. İyi huy, arkadaşça davranış ve kalbin inceliği bencil olmayan bir itkinin hep akan pınarlardır ve kültüre bu itkinin, acıma, yardım ve fedakarlık olarak daha çok bilinen ifadelerinden daha fazla katkıda bulunur. Ama biz bunları küçümseme eğiliminde oluruz ve aslında bunlarda bencil olmayan bir şey yoktur. Bu küçük dozların toplamı, yine de güçlüdür; toplu gücü, en etkin güçler arasındadır.

Aynı biçimde, eğer kişi doğru hesaplarsa ve en sıkıntılı anlarında bile insanın yaşamında bu rahatlık anlarının ne kadar etkili olduklarını unutmazsa, dünyada, görmeyen gözlerin görebildiğinden daha çok mutluluk vardır.

50

Acıma duygusu arzusu.[60] Kendisini anlatan en önemli bölümde (ilk olarak 1658'de yayınlandı) La Rochefaucauld, tüm makul insanları acıma duygusu karşısında uyardığında hedefi ortadan vurmuştu.[61] Bunu, tutkulara gerek duyan (çünkü us onları yönetmiyordu) alelade insanlarla bırakmalarını söylemişti. Acı çekene yardım etme noktasına gelerek, bir talihsizliğe hevesli bir biçimde karışacaklardı. Çünkü, acıma duygusu, ona ve Plato'ya[62] göre ruhu zayıflatıyordu. Tabii ki acıma duygusu ifade

edilebilir, ama buna sahip olmaktan sakınılmalıdır, çünkü talihsiz insanlar o kadar *aptaldırlar* ki acıma duygusunu dünyadaki en büyük besin olarak kabul ederler.

Eğer kişi acıma duygusu gereksinimini aptallık, zihinsel eksiklik ve talihsizlikten kaynaklanan bir zihin sorunu olarak algılayamıyorsa (La Rochefaucauld'un bakış açısı gibi), ama başka ve belirsiz bir biçimde algılıyorsa, belki de talihsiz için duyulacak acı duyma duygusu konusunda daha güçlü bir biçimde uyarma yapılmalı. Çocukların, acıma duygusu yaratmak için nasıl ağladıklarını, durumlarını fark ettirene kadar nasıl beklediklerini izleyin. Veya hasta ve depresyona girmişler arasında yaşayın ve etkili sızlanmalarının ve ağlamalarının, talihsiz görünüşlerinin orada olanların canını yakmaya yönelik olup olmadıklarını sorgulayın. Böylece izleyenlerin gösterdiği acıma duygusu, zayıflıklarına rağmen en azından bir güce sahip olduklarını görebildikleri sürece, bu, zayıf olanları ve acı çekenleri teselli edecektir: *incitme gücü*. Acıma duygusunun ifadesi, talihsiz olana, bu üstünlük duygusunu fark ettirdiğinde, ondan bir tür zevk alacaktır. Kendi görünümü yeniden düzelecektir, hala dünyaya acı verecek kadar önemlidir. Bu nedenle acıma duygusu susuzluğu, zevk alma susuzluğudur ve bu arkadaş pahasına yapılır. La Rochefaucauld'un düşündüğü gibi, kendi öz benliğini 'aptallığıyla' değil, saygısızca insanlara gösterir.

Sosyal diyalogda, tüm soru ve yanıtların dörtte üçü, katılanları biraz incitmeye yönelmiştir. Bu, birçok insanın neden toplumu bu kadar arzuladıklarını gösteriyor: toplum onlara güç duygusu verir. Çok fazla ama küçük olan dozlarda, bu kötülük, yaşamın en büyük dürtüsü olarak yer bulur. İyi niyet de aynı biçimde insan dünyasına sürekli hazır bir şifa olarak dağıtılmıştır.

Ama acı yaratmanın bir zevk unsuru olduğunu, diğerlerini en azından düşüncede inciterek ve kötülük tohumları saçarak eğlendiklerini (iyi eğlendiklerini) kabul edebilecek yeterince dürüst insan acaba var mı? Bu utancın kaynağını bilebilmek için birçok insan dürüst değil, çok azı da çok iyi. Bu nedenle Prosper Merimée'nin haklı olarak söylediklerini inkar edeceklerdir: 'Sachez aussi qu'il n'y arien de plus common que de faire le mal pour le plaisir de le faire.'[63]

Görünüm nasıl varlık olur.[64] Sonunda, en derin acı bile, oyuncuyu, oyununun ve oyunun genel görünümünün etkisini düşünmekten alıkoyamaz. Hatta çocuğunun cenazesi bile.[65] Burada kendi seyircisi olur ve kendi acısını ifade etmek için ağlar. Tek ve aynı rolü hep oynayan iki yüzlü, sonunda iki yüzlü olamaz. Örneğin gençken bilinçli veya bilinçsiz iki yüzlü olan papazlar, daha sonra doğal insan ve gerçek rahip olurlar ve sahte tavırları ortadan kalkar. Veya baba bu kadar ileri gidemezse, belki de oğul, babanın yolunu kullanarak, alışkanlığı elde eder. Eğer bir kişi, uzunca bir süre ve inatla bir şeymiş gibi görünmek istiyorsa, sonunda başka bir şey olabilmesi çok zorlaşır. Hemen her insanın, her sanatçının mesleği iki yüzlülükle başlar, çünkü dışarıyı taklit eder, etkin olanı kopyalar. Dostça bir tavır maskesini her zaman takan kişi, sonunda, dostça bir tavrı başka türlü ifade edemeyeceği için, yardımsever ruhlar üzerinde güç kazanır -ve sonra bu ruhlar onun üzerinde güç kazanırlar ve o da yardımsever olur.

52

Aldatmadaki dürüstlük noktası. Tüm aldatanlar, güçlerini borçlu oldukları önemli bir süreçten alırlar. Esas aldatma eyleminde, tüm hazırlıklar arasında, sesteki, ifadedeki ve hareketlerdeki ürkütücülükle, etkileyici görünümle *kendilerine inanırlar.* Bu tavırla, izleyiciler mucizevi biçimde etkilenir ve ikna olurlar. Büyük din kurucuları, kendini aldatma durumundan gelmedikleri için bu aldatıcılardan ayrılırlar: ve çok nadir olarak, kuşkunun baskın olduğu açık anları yaşarlar. Ama genellikle bu açık anları kötü muhaliflerine mal ederek kendilerini rahatlatırlar. Kendini kandırma var olmalıdır ki her iki tür aldatanın da etkisi büyük olsun. Çünkü insanlar, başkalarının çok inandığı açık olan şeylere kolayca inanırlar.

53

Gerçeğin sözde düzeyleri. Genel yanlış düşüncelerden birisi de eğer bir kişi bize karşı doğru ve içtense, gerçeği konuştuğunu sanmaktır. Böylece çocuk, anne ve babasının değer yargılarına; Hıristiyan, kilise kurucularının savlarına inanır. Aynı biçimde, İnsanlar yaşamlarını ve mutluluklarını feda ederek savundukları şeylerin, eski yüzyıllarda hata dışında bir şey olmadıklarını kabul etmek istemezler. Belki buna gerçek düzeyleri denebilir. Temelde, yine de, eğer birisinin bir şeye gerçekten inandığı,

bunun için savaşıp öldüğü düşünülürse, o zaman yalnızca hatadan esinlenerek bu duruma düşmesi *adil* olmayacaktır. Bu nedenle, duyarlı insanların kalpleri her zaman kafalarına ters bir ifadeyi ortaya koyarak, ahlaki eylemler ve ruhsal sezgiler arasında bir bağ olduğunu açıklarlar. Ne yazık ki, durum tersidir, çünkü ebedi adalet yoktur.

54

Yalan. İnsanlar günlük yaşamda neden genellikle doğruyu söylerler? Tanrı yalanı yasakladığı için böyle davranmadıkları kesin. Daha çok, ilk olarak, böyle davranmak daha uygundur: çünkü yalan düş gücü, gizleme yeteneği ve iyi bir bellek gerektirir. (Swift, bu nedenle yalan söyleyen kişi üstüne aldığı ağır yükü nadiren fark eder, yani birinci iyi bir yalan için yirmi başka yalan yaratmalıdır demiştir.) Sonra, normal durumlarda doğrudan söylemek avantajlıdır: bunu istiyorum, bunu yaptım, vs. Yani, zorunluluk ve yetkenin yolu, kurnazlığın yolundan daha emindir.

Eğer bir çocuk karmaşık yerel koşullarda yetişmişse, yalanı doğal olarak kullanır ve içgüdüsel olarak her zaman çıkarına uygun olanı söyler. Gerçek duygusu, yalandan hoşlanmamak ona yabancıdır ve bunları anlayamaz; böylece yalan söylerken tamamen masumdur.

55

İnanç nedeniyle ahlaktan kuşku duymak. Yalnızca iki yüzlülerin temsil ettiği bir güç kendisini sürdüremez. Ama Katolik Kilisesinin birçok 'dünyevi' unsurları ve gücü hala, yaşamı kendileri için derin ve güç yapan, gözleri ve sıska bedenleri gece nöbetleri, oruçlar, ateşli vaazlar, hatta belki de kırbaçlamalarını anlatan bu rahip doğalarına dayanır. Bu kişiler diğerlerini şok ederek endişeye sürüklerler: eğer bu biçimde yaşamak gerekiyorsa, o zaman ne olacak? Onların görünümleri nedeniyle bu ürkütücü soru dillerine kadar gelir. Bu kuşkuyu yayarak, güçlerini sağlarlar. En özgür düşünce bile kendilerinden böylesine vazgeçenler karşısında, katı bir gerçek duygusuyla karşı gelmeye ve 'Siz kandırıldınız, başkalarını kandırmayın' demeye cesaret edemez.

Yalnızca kavrayışları onları bu adamlardan ayırır, bunun iyilik ve kötülükle bir ilgisi yoktur. Eğer birisi bir şeyi sevmezse, ona karşı adil

davranmama eğilimi taşır. Böylece Cizvit kurnazlığı ve onların kötü sanatından bahsederken, her Cizvit'in kendisini yenmeyi kendisine nasıl dayattığı ve Cizvit ders kitaplarının vaat ettiği kolay yaşam koşullarının, onların değil sıradan insanların yararına olduğu gözden kaçırılır. Aslında, eğer onların taktiklerini ve örgütlenmelerini kullanarak aydınlanabileceksek, bu tür iyi araçlarla, kendini yenme ve yorulmazlık sayesinde aynı ölçüde takdir kazanıp kazanamayacağımız sorgulanmalıdır.

56

Köktenci kötülük karşısında, bilginin zaferi. Bilgelik kazanmaya çalışan kişi bir süre insanın temelde kötü ve yoz olduğunu düşünürse yarar sağlar: bu düşünce, aksi gibi yanlıştır ama her zaman geçerli bir düşüncedir, kökleri bizim ve dünyamızın içinde derinlerdedir. Kendimizi anlayabilmek için bunu anlamalıyız. Ama daha yükseğe tırmanabilmek için, bunu aşıp ötesine ulaşmalıyız. Metafizik anlamda günah olmadığını anladık, ama aynı anlamda erdem de yoktur. Ahlak fikirleri alanında sürekli dalgalanma olduğunu, iyinin ve kötünün, ahlaki olan ve olmayanın daha yüksek ve derin anlamları olduğunu fark ettik. Olguları anlamak dışında arzusu olmayan birisi, ruhuyla kolayca barışır ve cahilliği nedeniyle hata yapar (ya da genelde söylendiği gibi 'günah işler') ama bu, tutkuları nedeniyle pek olmaz. Artık arzularını lanetlemek ve kökünden söküp atmak istemez, onu tamamen yöneten, tek amacı olan her zaman olabildiğince anlamak, onu sakinleştirir ve rahatsızlığını yatıştırır. Buna ek olarak, birçok can sıkıcı düşüncelerden kurtulur; artık 'cehennem azabı', 'günahkarlık', 'iyi olabilme yetersizliği' kelimelerinde bir şey duyumsamaz: bunlar onun için yalnızca yaşam ve dünyaya ait yanlış düşüncelerin uçuşan görüntüleridir.

57

İnsanın kendisini bölmesi olarak ahlak. Konusuna önem veren iyi bir yazar, birisinin çıkıp, aynı konuyu daha iyi anlatarak ve yarattığı her soruyu yanıtlayarak onu mahvetmesini arzular. Seven bir kız, kendi sadakatini aşığının sadakatsizliğiyle kanıtlamayı arzular. Bir asker zafer kazanan ülkesi için savaş alanında şehit olmayı arzular, çünkü ülkesinin zafer kazanması halinde onun arzusu da zafer kazanacaktır. Anne kendisine

vermediğini çocuğuna verir: uyku, en iyi yiyecekler, hatta bazı durumlarda sağlık ve zenginlik.

Tüm bu durumlar bencillik ötesi midir? Bu ahlak *mucizeleri*, eğer Schopenhauer'in ifadesini kullanırsak 'olanaksız ama gerçek' midirler? Tüm bu durumlarda insanın *kendisine ait bir şeyi*, bir düşünceyi, bir arzuyu, dölü, *kendisinden daha fazla olan* bir şeyi sevdiği; böylece varlığını bölerek bir parçayı diğeri için feda ettiği açık değil mi? Bu, sersem adamın söylediği 'Bu adamın yolundan bir parça bile çekilmektense, hemen vurulmayı yeğlerim' cümlesinden temelde farklı mı?

Bir şeye *eğilim* (bir arzu, dürtü, istek) tüm yukarıda anlatılanlarda vardır. Tüm sonuçlarıyla buna teslim olmak, 'bencillik dışı' bir davranış değildir. Ahlakta, insan 'birey' olarak değil, 'bölünmüş' olarak davranır.

58

Neyin sözü verilebilir. Kişi eylemleri için söz verebilir, ama duyguları için veremez, çünkü ikincisi istem dışıdır. Sonsuza dek seveceğine veya nefret edeceğine veya sadık kalacağına söz veren kişi, kendi elinde olmayan bir şey için söz vermektedir. Yine de, aşkın, nefretin veya sadakatin neden olacağı eylemler için söz verebilir, ama bunlar farklı itkilerden de kaynaklanabilir: çünkü eyleme giden çeşitli yollar ve onu etkileyen çeşitli dürtüler vardır. Birisini ebediyen sevme sözü, 'Seni sevdiğim sürece, aşkın eylemlerini sana yönelteceğim; artık seni sevmezsem de, başka nedenlerle de olsa benden aynı davranışları göreceksin' anlamını taşır. Böylece insan, arkadaşının sevgisinin değişmediği ve hala aynı kaldığı yanılgısına düşer.

Kişi, kendisini kandırmadan ebedi aşkı söz verdiğinde, aşkın dış görünümünün değişmezliği üzerine söz vermektedir.

59

Anlak ve ahlak. Verdiği sözleri tutabilmesi için insanın iyi bir belleği olması gerekir. İnsan, acıyabilmek için güçlü düş gücüne sahip olmalıdır. Ahlak, anlak niteliğiyle yakından ilişkilidir.

60

İntikam alma arzusu ve intikam almak. İntikam ve bunu yerine getirme düşünceleri şiddetli -ama geçici- bir ateş nöbetine tutulmaktır. Ama, onları yerine getirecek cesareti taşımadan intikam duygularına sahip olmak sürekli acı çekmek, beden ve ruhu zehirlemek anlamına gelir. Yalnızca niyetleri gören bir ahlak, her iki duruma da aynı değeri verir. Genellikle ilk durum daha kötü olarak değerlendirilir (intikam almanın doğuracağı kötü sonuçlar nedeniyle.) İki değerlendirme de dar görüşlülüktür.

61

Bekleme yeteneği. Bekleyebilmek o kadar zordur ki, büyük şairler bekleyememeyi şiirlerine konu yapmayı küçümsememişlerdir. Bu nedenle Shakespeare, Othello'da, Sophocles, Ajax'da[66], kahinin dediği gibi, bir gün daha sabretselerdi intiharı gerek görmeyebilirlerdi. İncinmiş kibrinin kışkırtmasını iteleyerek, kendisine 'benim durumumda kim bir koyunu savaşçı sanmazdı? Bu çok mu canavarca? Tam aksine, bu evrensel ve insani bir şey' diyebilecekti. Ajax bu yolla kendisini teselli edebilirdi.

Tutku beklemez. Büyük insanların yaşamındaki trajedi, onların zamanına ters düşmelerinden ve yoldaşlarının hainliklerinden çok, yapacaklarını bir iki yıl erteleyememelerinden kaynaklanır. Bekleyemezler.

Her düelloda, öğüt veren arkadaşlar, tarafların daha fazla bekleyip bekleyemeyeceklerine karar vermelidirler. Eğer bekleyemeyeceklerse, düello makuldür, çünkü her iki taraf da kendisine şöyle diyecektir: 'Ya yaşamaya devam ederim ve diğeri hemen ölür, ya da tersi olur.' Bu durumda, beklemek, incinmiş gurur nedeniyle, incitenin varlığı sürdükçe sürekli acıya neden olur. Bu da yaşamın değerinden daha yoğun bir acıdır.

62

İntikamdan zevk almak. Hakarete uğradıklarını düşünen ilkel insanlar, uğradıkları hakaretin derecesini olabildiğince artırırlar ve hakareti abartarak konuşurlar ki, ortaya çıkan nefret ve intikam duygularından zevk alsınlar.

63

Küçümsemenin değeri. Kendilerine karşı duydukları saygıyı korumak ve eylemlerinde etkili olabilmek için, tanıdıkları herkesin imgesini alçaltıp küçümsemeyi gerekli bulan insan sayısı az değildir. Yine de, alt seviyedeki doğalar sayıca yüksek olduklarından, bu etkiye sahip olmak veya onu kaybetme önemli olmadığından...

64

Çabuk parlayanlar. Çabuk parlayan bir kişi karşısında, sanki bir zamanlar canımıza kastetmiş gibi dikkatli olmalıyız. Çünkü hala yaşıyor olmamız, ondaki öldürme gücünün eksikliğine bağlıdır. Eğer bakışlar öldürebilseydi, çok uzun zaman önce ölmüş olurduk. İnsanı, fiziksel vahşet gösterip, korkutarak sessiz kılmak, ilkel bir kültür eylemidir.

Aynı yolla, seçkin insanların hizmetkarlarına yönelttikleri soğuk bakış, insan sınıfları arasındaki farklılıklardan kaynaklanan antik bir davranış biçiminin izlerini taşır. Bunun eski kollayıcıları olan kadınlar da bu kültür kalıntısını koruma konusunda sadıktırlar.

65

Dürüstlük nereye götürür. Birisi, talihsiz bir biçimde, tüm insanların dürtüleri kadar iyi ve kötü olan eylemlerinin dürtüleri hakkında içten konuşurdu. İlk önce, karşısındakini incitti, sonra kuşkuya neden oldu, dışlandı ve aforoz edildi. Son olarak, adalet, başka zamanda önemsemediği ve göz yumduğu durumlarda bu rezil yaratığı anımsadı. Evrensel sır konusundaki sessiz olamayışı ve kimsenin görmek istemediğini -kendisini- görme konusundaki sorumsuz tavrı onu hapse ve zamansız ölüme götürdü.

66

Ceza verilebilecek olan hiçbir zaman ceza almaz. Suçlular karşındaki suçumuz onlara alçak muamelesi yapmamızdır.

67

Erdemin 'santa simplicita'sı.[67] Her erdemin imtiyazları vardır, bunlardan birisi, yakılmaya mahkum olan birisinin yakılacağı odunlardan, kendi bir kucak odununu götürmesidir.

68

Ahlak ve başarı. Bir eylemin başarısından sonra, onun ahlaklı veya ahlaksız olduğuna karar verenler yalnızca izleyenler değillerdir. Eylemi yapan da buna karar verir. Çünkü dürtüler ve niyetler, çok az zaman yeterince açık ve basittirler, hatta bazen bellek eylemin başarısıyla bulanıklaşır gibi olur ve kişi eylemle yanlış dürtüleri ilişkilendirir veya önemli olmayan dürtüleri önemli kabul eder. Genellikle vicdanın tam, dürüst ve pırıltılı görünümünü eyleme, başarı sağlar; başarısızlık rahatsız bir vicdanın gölgesini en bilinebilir eylemin üzerine düşürür. Bu da politikacıların iyi bilinen düşünüş tarzına yol açar: 'Bana yalnızca başarıyı verin; onunla, dürüst ruhları kendi tarafıma çekebilirim -ve kendimi de kendime karşı dürüst kılarım.'

Benzer bir yolla, başarı daha önemli tartışmaların yerini alabilir. Şimdi bile, birçok eğitimli insan Hıristiyanlığın Grek felsefesi üzerinde elde ettiği başarının, birincisinin gerçekliğinin büyüklüğünün kanıtı olduğunu düşünüyor -halbuki bu durumda daha ham ve vahşi olan bir şey, daha ince ve ruhsal olan bir şey üzerinde zafer kazanıyor. Uyanan bilimlerin harfi harfine Epikür'ün[68] felsefesine dayanmalarıyla, ama Hıristiyanlığı harfi harfine reddetmeleriyle, büyük gerçeğin hangisinde olduğuna karar verebiliriz.

69

Sevgi ve adalet. Sanki adaletten daha gerekliymiş gibi, hakkında iyi şeyler söyleyerek, sevgiyi neden adalet karşısında büyütüyoruz? Sevginin daha aptalca olduğu açık değil mi? Tabii ki, bu nedenle de herkesin daha çok hoşuna gidiyor. Sevgi aptalca ve zengin bir bereket sepeti var; bunu hak etmemiş, hatta bunun için ona teşekkür etmiyor bile olsalar, buradan herkese hediyeler dağıtıyor. Yalnızca adil olmayanın üzerine yağmayan, bazen adil insanı baştan aşağı ıslatan yağmur (İncil'e[69] ve deneyime göre) kadar politika dışı.

70

İdamlar. Her idam bizi, cinayetlerden neden daha fazla rahatsız eder? Yargıçların soğukkanlılıkları, acı dolu hazırlıklar, bu insanın diğerlerini caydırmak için kullanılıyor olduğunun anlaşılması bunun nedenleri arasındadır. Çünkü varsa bile cezalandırılan suç değildir; suçlu olan eğitimcilerdir, ebeveynlerdir, çevredir, suç bizde yatar, katilde değil. Etkileyen koşullardan bahsediyorum.

71

Ümit. Pandora kabı[70] içindeki kötülüklerle getirip açtı. Bu, insana Tanrı'nın armağanıydı ve dıştan bakıldığında adı 'Mutluluk kabı' olan, güzel, baştan çıkartıcı bir armağandı. Sonra, canlı, kanatlı varlıklar olan tüm kötülükler dışarıya uçtular. O zamandan beri etrafta dolaşıyorlar ve insanlara gece, gündüz zarar veriyorlar. Bir tek kötülük henüz kaptan dışarıya çıkamadı. Zeus'un istediği gibi, Pandora kapağı kapatarak onu içeride tuttu. Şimdi insanların elinde mutluluk kabı sonsuza kadar var ve bunun dünyanın hazinesi olduğunu sanıyorlar. Onların hizmetinde, ne zaman onun düşünü kursalar ona ulaşıyorlar. Çünkü bu kabın, Pandora'nın getirmiş olduğu kötülük kabı olduğunu bilmiyorlar ve kalan kötülüğü en büyük dünya iyiliği için saklıyorlar -bu ümit. Diğer kötülükler insana ne kadar eziyet verse de, Zeus insanların yaşamlarını kestirip atmasını istememiş, yeni eziyetler çekmesini istemişti. Bu amaçla, insana ümit verdi. Gerçekte, bu kötülüklerin en kötüsüdür, çünkü insanın eziyetini uzatır.

72

Ahlaki parlamanın derecesi bilinemez. Tutkularımızın kızgın bir ateş sıcaklığına ulaşıp ulaşmadığı ve tüm yaşamımızı yönetip yönetmediği, bazı şoke edici görünüm veya izlenimlerle karşılaşıp karşılaşmamamıza bağlıdır -örneğin, haksız olarak idam edilen, öldürülen veya işkence gören baba; sadakatsiz bir eş; düşman tarafından kötü bir pusuya düşürülmek. Koşulların, acıma duygusunun veya öfkenin onu nasıl etkileyeceğini kimse bilemez; ne dereceye kadar parlayabileceğini o da bilemez. Berbat, kötü koşullar, insanı berbat yapar; deneyimlerin niteliklerinden çok nitelikleri insanın alt veya üst seviyede, iyi veya kötü olmasına karar verir.

73

İsteği dışında şehit olmak. Bir partide çok endişeli ve dostlarıyla bile zıtlaşmaktan korkan bir adam vardı. Arkadaşları ona her işi yaptırıyorlar, her şeyi ondan istiyorlardı, çünkü ölümün kendisinden çok arkadaşlarının eleştirilerinden korkuyordu. Sefil, zayıf bir ruhtu. Arkadaşları bunu fark etmişler ve bu niteliği nedeniyle onu önce bir kahramana, sonra da şehide çevirmişlerdi. Korkak adam her zaman içinden 'hayır' demesine rağmen, partisi için darağacına bile giderken dudakları 'evet' diyecekti. Yanında, sözleri ve bakışlarıyla ona baskı yapan eski bir arkadaşı duruyordu ve sanki ölümü kendisine uygun olarak karşılamıştı, böylece bir şehit ve büyük adam olarak anılacaktı.

74

Gündelik ölçüt. İnsan aşırı eylemleri kibre, mütevazı olanları alışkanlığa ve aptalca olanları korkuya yorarak pek yanılmaz.

75

Erdemi yanlış anlamak. Ardında zevk arayan bir gençlik bırakmış gibi, kötülüğün zevkle ilişkisini kuran birisi, erdemin hoşnutsuzlukla ilişkili olduğunu düşünür. Öte yandan, tutkularından ve kötü alışkanlıklarından çok etkilenen bir insan, huzuru ve ruhunun erdemde mutluluğunu arzular. Bu nedenle iki erdemli insan birbirlerini hiç anlayamayabilirler.

76

Münzevi. Münzevi erdemi zorunluluğa[71] çevirir.

77

Kişinin saygınlığının nedene uygulanması. Evrensel olarak, başkası için aşk ve fedakarlık eylemleri nerede olursa olsun saygı görür. Böylece, kendileri çok değerli olmasalar da sevilen veya fedakarlık yapılan şeylerin değerini artırırız. Yürekli bir ordu, savaşılan neden için bizi ikna eder.

78

Ahlaki duygunun yerine tutku. Tutku taşımayan bir karakter, ahlaki duygudan yoksun olmamalıdır. Tutkulu kişiler onsuz da yapabilirler ve aynı başarıya ulaşırlar. Bu nedenle alçak gönüllü ailelerin tutkuları olmayan oğulları, ahlaki duygularını bir kez yitirdiler mi, hemen sahtekar olurlar.

79

Kibir zenginleştirir. Eğer kibir olmasaydı, insan ruhu ne kadar fakir olurdu! Bunun yerine, içi dolu ve hep yeniden dolan bir mağaza gibidir. Her tür müşteriyi kendisine doğru çeker; eğer doğru parayı (hayranlık) getirmişse, müşteri hemen her şeyi bulabilir, alabilir.

80

Yaşlı adam ve ölüm. Dini gerekler dışında, yaşlandıkça güçlü azalan bir insan için bilinçli bir biçimde yaşamına son vermesinin yerine yavaş bir biçimde tükenip yok olmayı beklemenin neden daha değerli olabileceği sorulabilir. Bu durumda, intihar çok doğal ve anlaşılır olacaktır ve aklın bir zaferi olarak saygı kazanacaktır. Önemli Grek filozoflar ve kahraman Romalı vatanseverler eskiden intiharı yeğlediklerinde böyle olmuştu. Aksine, yaşamı gün gün uzatma arzusu, endişeyle doktorlara başvurmak ve yaşamdaki asıl amaca yaklaşacak gücü bulamadan en acılı aşağılayıcı durumları kabul etmek: bu, daha az saygıya değerdir. Kendini öldürme gereksiniminden kaçmak için din yeterince fazla bahane üretir: böylece yaşamayı sevenler de bu olumsuzluğa kendilerini ikna ederler.

81

Acı çeken ve suç işleyen arasındaki yanlış anlama. Zengin birisi, fakirin elindekini alırsa (örneğin, bir prens bir köylünün sevgilisini elinden alırsa), fakir olan yanlış anlar. Zengin adamın, elindeki azıcık şeyi alacak kadar kötü olduğunu düşünür. Ama zengin adam aldığı şeyin değerine fazla önem vermez, çünkü onda çok daha fazlası vardır. Bu nedenle kendisini fakir adamın yerine koyamaz ve fakir adamın düşündüğü kadar haksız olduğu aklına gelmez. Her biri birbirini yanlış anlar. Bizi tarih boyunca

öfkelendiren güçlünün adaletsizliği, göründüğü kadar büyük değildir. Benzer biçimde, kalıtımla gelen yüksek biri olma duygusu, yüksek gösteriş, onu katılaştırarak, vicdanını huzurlu yapar. Aslında, kendimiz ve başkası arasında büyük bir farklılık varken, hiçbirimiz adaletsizliği düşünmeyiz ve bir sineği hiç vicdan rahatsızlığı duymadan öldürebiliriz. Bu nedenle, Xerxes,[72] (hemen her Yunanlının özellikle soylu kabul ettiği kişiydi) bir erkek çocuğu babasından alıp, parçalara ayırdığında bu bir kötülüğün işareti değildi, çünkü baba seferberlik karşısında endişeli bir güvensizlik duyuyordu. Bu durumda birey rahatsız edici bir böcek gibi ortadan kaldırılmıştı. Dünya hakiminde rahatsız edici duygular yaratmasına izin verilemeyecek kadar aşağı seviyedeydi. Kişi, haksızlık yapılan insanın düşündüğü kadar, zalim değildir. Acı düşüncesi, acının kendisiyle aynı değildir. Adil olmayan bir yargıç veya ufak namussuzluklarla halkı yanlış yönlendiren bir gazeteci için bu aynıdır. Her iki durumda da, neden ve etki değişik düşünce ve duygu kategorilerinde algılanır; yine de suç işleyenin ve acı çekenin olayı aynı biçimde duyumsadıkları ve birisinin suçunu diğerinin çektiği acıyla ölçülebileceği otomatik olarak kabul edilir.

82

Ruhun derisi. Kemikler gibi, et, iç organlar ve kan damarları da deriyle kaplıdır ve bu insanın görünümünü katlanılır yapar; aynı biçimde ruhun tutkuları ve heyecanları da kibirle kaplıdır: bu ruhun derisidir.

83

Erdemin uykusu. Erdem uyuyunca, zinde kalkar.

84

Utancın incelmesi. İnsanlar kötü şeyler düşünmekten utanmazlar, ama başkalarının, onların böyle kötü şeyleri düşünebileceğini düşünebileceğinden utanırlar.

85

Kötülük nadirdir. İnsanların çoğu kötü olamayacak kadar kendileriyle ilgilenirler.

86

*Tartmak.*Yargı gücümüzün parlaması için, hangisi daha uygunsa över veya hata buluruz.

87

Luka, 18:14.[73] *geliştiriliyor*. Alçaltılan kişi yükselmek ister.

88

İntiharın önlenmesi. İnsanın yaşamını elinden alan bir adalet vardır, ama ölümünü elinden alabileceğimiz bir adalet yoktur: bu bir zalimliktir.

89

Kibir. Diğerlerinin bizim hakkımızdaki fikirlerine önem veririz, çünkü ilk olarak, bu bizim için yararlıdır ve daha sonra diğerlerini hoşnut etmek isteriz (çocuklar ebeveynlerini, öğrenciler öğretmenlerini, iyi insanlar diğer insanları hoşnut etmek isterler.) İnsan, ancak başkalarının çıkarları ve arzuları karşısında hoş görünmeyi düşünmeden diğerlerinin kendi hakkındaki iyi fikirlerini önemserse, o zaman kibirden bahsedebiliriz. Bu durumda, insan kendisini hoşnut kılmak ister, ama bunu arkadaşları pahasına yapar. Böylece, ya onları kendisi hakkında yanlış düşünmeye yöneltir veya hepsinde sıkıntı yaratacak (kıskançlık yaratarak) bir 'iyi görüş' derecesini amaçlar. Kişi genellikle kendisi ile ilgili düşündüklerini başkaları yoluyla onaylamaya ve bunu kendi gözünde güçlendirmeye çalışır. Ama güçlü bir yetke alışkanlığı (insanlık kadar eski olan) birçok kişiyi kendi düşüncelerini yetkeye dayamaya ve bunu başkalarından almaya yöneltir. Başkalarının değerlendirme gücüne kendilerininkinden daha fazla güvenirler.

Kibirli insanda, kendisine karşı olan ilgi, kendisini memnun etme arzusu öyle yüksektir ki, kendisini değerlendiren başkalarını da yanıltır ve

olduğundan fazla değer vermelerine neden olur. Sonra, onların yetkesine bağlanır, yani, hatayı yaratarak buna inanır.

O zaman kibirli insanın yalnız başkalarını değil, kendisini de hoşnut kılmaya çalıştığı, böylece kendi çıkarlarını göz ardı ettiği kabul edilmelidir; çünkü sıkça, arkadaşlarını kendilerine karşı yararsız, düşman, kıskanç bir hale sokup onlara zarar verme eğilimindedirler. Bunu, onlarla eğlenmek, kendi hoşnutluğunu artırmak için yapar.

90

İnsan sevgisinin limiti. Bir kez başkasına aptal, kötü diyen birisi, onun böyle olmadığını görünce rahatsız olur.

91

Moralité larmoyante.[74] Ahlaktan ne çok zevk alırız! Soylu, cömert eylemlerin anlatılışında nasıl bir sevinç gözyaşı aktığını düşünün! Eğer sorumsuzluk inancı yaygınlaşırsa, yaşamdan alınan bu zevk ortadan kalkacaktır.

92

Adaletin kaynağı. Adalet, (kurallara uygunluk) Thucydides'in (Atina ve Mel elçilerinin korkunç konuşmalarında)[75] doğru biçimde anladığı gibi yaklaşık eşit güçler arasında olabilir. Açık bir biçimde algılanabilecek üstün bir güç yoksa ve savaş yararsız olup iki tarafa da zarar getirecekse, taraflar diğerinin isteklerini anlama ve uzlaşma eğilimine girerler: adaletin ilk özelliği *takastır*. Diğerinden daha fazla değer verdiğini alan taraf diğer tarafı tatmin eder. Her taraf diğerinin istediğini verir ve bunun karşılığında da çok istediğini alır. Adalet, yaklaşık eşit güçler varsayımına dayanan bir karşılıklı alışveriştir. Bu nedenle, intikam, önce adalet alanına aittir. O da şükran duymak gibi bir değişim aracıdır.

Adalet, anlaşılabilir bir kendini koruma bakış açısına, yani şu düşüncedeki bencilliğe dayanır: 'Amacıma ulaşamazken, neden boş yere zarara uğrayayım?'

Adaletin kökeni için bu kadarı yeter. İnsanlar, zeka ile ilgili alışkanlıkları paralelinde, adil, adaletli eylemlerinin asıl amaçlarını unuttukları ve çocuklara yüzyıllar boyunca bu hareketleri beğenmeleri ve taklit etmeleri öğretildiği için, adil eylem zamanla bencil olmayan bir eylemmiş gibi algılanır. Bu eylemlere duyulan büyük saygı bu görüntüye dayanır. Bu da tüm saygılar gibi sürekli olarak artmaktadır: insanlar, fedakarlık yaparak, fazla saygı gören şeyler için çaba sarf ederler, onları taklit ederler ve çoğaltırlar. Her bireyin gösterdiği çabanın değeriyle, gelişirler ve değerleri artar.

Unutkanlık olmasaydı dünya ahlakı ne kadar hafif kalırdı! Bir şair, Tanrı'nın, unutkanlığı, insan onuru mabedinin kapısının bekçisi olarak yerleştirdiğini söyleyebilir.

93

Zayıfın hakkı. Bir taraf, kuşatma altındaki bir şehir, bazı koşullarla güçlü tarafa teslim oluyorsa, bunun karşı koşulu bu tarafın kendisini yok edebilmesi, şehri yakması ve güce zarar vermesidir. Böylece hakların kurulması için bir tür *eşitlik* temeli oluşur. Düşmanın çıkarı korumadan taraftadır.

Köleler ve efendiler arasındaki haklar eşit ölçüde vardır ve köleye sahip olmak efendi için ne kadar önemliyse, eşitlik de o kadar yüksektir. Bu hakkın kökeni, birisinin diğeri için değerli, gerekli, sürekli, vazgeçilemez ve benzeri durumda bulunmasında yatar. Bu bağlamda taraflardan zayıf olanın da hakları vardır, ama bunlar daha azdır. Ünlü söz, 'unusquisque tantum juris habet, quantum potentia valet'[76] bu nedenle sarf edilmiştir. (ya da tam olarak 'quantum potentia valere creditur.')[77]

94

Bugüne kadar ahlakın üç aşaması. Bir hayvanın insan olduğunun ilk işareti, davranışlarının artık anlık rahatlığa değil sürekli olana yöneliyor olmasıdır. Yani, insan artık yararlı, *elverişli bir çare* olunca: o zaman, ilk kez, usun özgür yönetimi ortaya çıkar. İnsan onur ilkesine göre davrandığında daha da ilerlemiştir. Bununla, toplumda kendisine yer edinir

ve ortak duygulara uyar. Yalnızca kişisel yararla yönlendiği aşamanın üstüne çıkar. Şimdi saygı gösterir ve görmek ister. Yani, fikrinin başkalarına göre düzenlenmesi ve başkalarının fikrinin ona göre düzenlenmesinin yararlarını anlamıştır. Sonunda, bugüne kadar ulaşılan en üst ahlak seviyesinde, şeylerin ve insanları kendine göre olan standardında hareket eder, kendisi ve başkaları için neyin onurlu, yararlı olduğuna o karar verir. Daha ince yarar ve onur kavramları paralelinde fikirlerde yasa koyucu olur. Bilgi, daha yararlı olanı, yani, kişisel yarar karşısında genel yarar yaratanı yeğlemesini, genel olana saygı duymasını, sürekli olana, anlık olandan daha çok değer vermesini sağlar. Kolektif birey olarak eylem yapar ve yaşar.

95

Olgun bireyin ahlakı. Bugüne dek insanlar, ahlaki eylemin gerçek işareti olarak kişisel olmamayı kabul ettiler, tüm kişisel olmayan eylemler takdir edildi ve genel iyilik için yeğlendi. Şimdi, daha açık bir biçimde, en kişisel saygıda genel iyiliğin en fazla olduğunu tam da gördüğümüz zamanda, öyle ki, kişisel eylem geçerli olan ahlak kuralına uyarken (ortak bir yarar olarak), bu bakış açılarında büyük bir değişim yakında bekliyor olamaz mı? Kendinden tam bir kişi yaparak bütün eylemlerinde bu kişinin iyiliğini dikkate almak -bu, bizi acıma itkilerinin ve başkaları için yapılan eylemlerin ötesine götürecektir. Kişisel gereklerimiz için hala çok az acı çekiyor olduğumuz kesindir, bu duygu az gelişmiştir. Zihnimizin zorla bu düşünceden ayrılarak, kendimizi devlete, bilime, ihtiyaç sahiplerine adadık -sanki adanması gereken kötü bir şey gibi. Şimdi de dostlarımız için çalışmak istiyoruz, ama bu çalışmada kendimize en büyük yararı sağladığımız müddetçe; ne daha fazla, ne daha az. Bu, yarardan ne anladığımıza bağlı. Gelişmemiş, ilkel, ham bir birey bunu ilkel bir biçimde anlayacaktır.

96

Ahlak ve töre.[78] Ahlaklı, doğru olmak, eski yasa ve geleneklere uymak anlamını taşır. Kişinin buna isteyerek veya istemeyerek uyması önemli değildir, uyması yeter. Uzun bir aktarım süreci sonrasında ahlak kurallarına doğasıymış gibi uyanlara 'iyi' insanlar diyoruz -yani- kolayca ve memnun olarak yapanlara (örneğin, eski Grek kültüründe olduğu gibi gereğinde

intikam almalıdır.) Bir şey için iyi davrandığından ona 'iyi' diyoruz. Ama töreler değişirken, iyi niyet, acıma duygusu ve benzerleri hep bir şey için 'iyi', yararlı olarak algılandılar. İyi niyetli ve yardımsever insan temel olarak 'iyi' kabul edildi. Kötü olmak 'ahlaklı olmamaktır' (ahlaksız olmaktır), kötü alışkanlıklar edinmektir, ne kadar aptalca da olsa geleneğe karşı çıkmaktır. Ama arkadaşına zarar vermek, değişik zamanların ahlak kuralları içersinde hep ahlaksızlık olarak kabul edilmiştir. Bu nedenle 'kötü' kelimesi bize, arkadaşa bilerek verilen zararı anımsatır. İnsanlar ahlak içi ve dışı, iyi ve kötü olanı kararlaştırınca, temel zıtlık 'bencillik' veya 'bencillik dışı olmak' değildi, daha çok yasa ve geleneğe uymak veya uymamaktı. Geleneğin kökeninin en azından iyi ve kötü veya mevcut zorunlu kategoriler[79] açısından bir önemi yoktu. Amaç, her şeyin üzerinde, bir topluluğu, kişiyi korumaktı. Yanlış yorumlanan bir rastlantıyla oluşmuş her boş adet, ona uyulması ahlak gereği olan bir geleneği dayatır. Buna uymamak tehlikelidir, bireyden çok topluma zarar verir (çünkü kutsallık, bu saygısızlık ve haklarının ihlali nedeniyle tüm toplumu cezalandırır, bu arada birey yalnızca toplumun bir parçası olduğu için ceza görür.) Şimdi bir gelenek kökeninden ne kadar uzaklaşmışsa ve kökeni unutulmuşsa o kadar saygın oluyor. Geleneğe duyulan saygı, nesiller boyu birikiyor, sonunda neden kutsallaşıyor ve huşu uyandırıyor. Böylece dini bütün kişilerin ahlakı, bencil olmayan eylemler gerektiren ahlaktan çok daha eskidir.

97

Gelenekten alınan zevk. Önemli bir zevk kaynağı ve böylece önemli bir ahlak kaynağı alışkanlıklardır. İnsan alıştığı şeyleri daha kolayca, başarıyla ve severek yapar; bunlardan zevk alır, deneyimle bilir ki bu eylem denenmiş ve başarılı olmuştur. Yararlı ve etkili olduğu bilinen ahlak kuralları, kanıtlanmamış yeni deneyler karşısında daha güçlüdürler. Böylece gelenek zevkli ve yararlının birleşiminden oluşur. Buna ek olarak, düşünce gerektirmez. İnsan zor kullandıkça bu töreleri uygular ve yaygınlaştırır, çünkü ona göre bunlar kanıtlanmış bilgeliği temsil ederler. Aynı biçimde, her topluluk içindeki bireyleri aynı törelere zorlar. Hata buradadır: çünkü birisi bir gelenekten hoşlanıyorsa, ya da yaşamını onun yardımıyla sürdürüyorsa, kendisini iyi hissettiği için bu gelenek ona iyi gelir, sanki yaşama zevki yalnızca buradan kaynaklanmaktadır. Varlığın koşulu olarak alışkanlık düşüncesi geleneğin ayrıntılarına kadar girer: alt düzey insanlar

ve kültürler gerçek nedenleri pek kavrayamadıkları için, boş korkularla herkesin aynı yola girmesini sağlarlar. Bir geleneği yerine getirmek zor, acı verici, külfetli bile olsa yararlı gibi göründüğü için gelenek korunur. Başka geleneklerde de aynı derecede, hatta daha üst derecede rahatlık olabileceği bilinmez. Ama en zor gelenekler bile, zamanla daha hoş ve hafif olarak algılanırlar ve böylece en zorlu yaşam biçimleri bile alışkanlık ve zevk halini alır.

98

Zevk ve sosyal içgüdü. İnsan, kendisinden aldıklarının yanında, başkalarıyla olan ilişkilerinden yeni bir zevk alır. Böylece zevk duyacağı duyguların alanını oldukça genişletir. Belki de bu duyguların bazılarını, birbirleriyle oynamaktan zevk alan, özellikle de anneleri yavrularıyla oynayan hayvanlardan getirmiştir. Daha sonra, her delikanlı için bir genç kızı (veya aksi) çekici kılan ve potansiyel bir zevk kaynağı olan cinsel ilişkiyi düşünebilir. İnsan ilişkilerine dayanan zevk verici duygular, genellikle insanın daha iyi hissetmesini sağlarlar. Ortak neşe, beraberce alınan zevk, bu duyguyu artırır, bireye güven duygusu verir, onu daha iyi huylu yapar, güvensizlik ve kıskançlığı ortadan kaldırır: insan kendisini iyi hisseder ve diğerinin de öyle olduğunu görür. Benzer zevk alma ifadeleri duygu sezgisi (ÇN: empati) ve benzer olma fantezisi yaratır. Paylaşılan üzüntüler, fırtınalar tehlikeler ve düşmanlar da buna yol açar. Zevk, tehdit edici unsurları yok edip onlara toplumca direnmek için her bireyin yararına olan en eski ittifakı bunun üzerine kurar. Böylece sosyal içgüdü zevkten kaynaklanır.

99

Kötü eylem diye adlandırılanların masumiyeti. Tüm 'kötü' eylemler yaşamı sürdürme dürtüsünden etkilenirler, ya da tam doğrusu, kişinin zevk alma ve sıkıntıdan uzaklaşma niyeti buna neden olur. Bu nedenle bunlar etkilenen duygulardır ama kötü değillerdir. 'Kendine, kendinden acı vermek', felsefecilerin beyinleri dışında yoktur, bu 'kendine, kendinden zevk vermek' için de geçerlidir. (Schopenhauer'e göre acımak.) Devlet öncesi durumlarda, eğer açsak ve ağaca doğru gidiyorsak, ağaçtaki meyveyi

bizden önce almaya çalışan maymun veya insan her varlığı öldürürdük. Şimdi de, bilinmeyen bölgelerden geçerken aynısını hayvanlara yapıyoruz.

Bugün bizi en çok kızdıran kötü eylemlerden, bize kötülük yapanların özgür isteme sahip oldukları yanlış varsayımı nedeniyle bu şekilde etkileniyoruz, yani eylemi yapan kişi bunu yapmamayı seçebilirdi diye düşünüyoruz. Bu seçim inancı bizde nefret uyandırıyor, intikam arzuluyoruz ve tüm düş gücümüz kötüleşiyor. Öte yandan, sorumlu tutmadığımız için bir hayvana daha az kızıyoruz. Kendini korumak için değil ama karşılık amacıyla zarar vermek -bu hatalı bir düşüncenin sonucu ve bu da böylece masum bir eylem. Örgütlü devlet aşaması öncesinde birey, diğerlerini *sindirmek* ve bu tür sindirici güç gösterileriyle varlığını güven altına almak için onlara karşı zalim ve kaba bir biçimde davranırdı. Zalim, güçlü olan, devleti ilk kuran ve daha zayıflara egemen olanlar da böyle davranırlardı. Şimdi devletin elinde olan bu hak onlara aitti. Ya da, bunu engelleyebilecek bir hak yoktu. Daha büyük bir birey veya toplum veya devlet gibi bireyler topluluğu, bireyi boyun eğmeye zorladığında ahlakın temelleri ortaya çıkabilir, yani bireyi yalnızlığından çıkartarak birliğin içine kattığı zaman. Güç, ahlaktan önce gelir ve aslında bir zaman için, ahlak, hoşnutsuzluktan kaçınmak için boyun eğilen bir güçtür. Sonra gelenek olur, çok sonraları da istenerek uyulur ve en sonunda neredeyse bir içgüdüye dönüşür: sonra, tüm doğal olan ve alışkanlık kazandığımız şeyler gibi *zevkle* ilişkilendirilir ve artık erdem adını alır.

100

Utanç. Utanç 'sır' olan her yerde vardır. Bu, eski insan kültüründe çok yaygın olan bir dinsel kavramdır. Her yerde sınırlandırılmış alanlar bulunurdu ve bazı koşullar yerine getirilmeden kutsal yasa buralara girmeyi engellerdi: ilk önce bunlar haricilerin giremeyecekleri ve yakınına geldiklerinde korku duyacakları bazı mekanlardı. Bu duygu, sıkça diğer ilişkilere de taşındı, örneğin daha olgunun ayrıcalığı ve kutsal gizemi olarak gençliğin gözünden uzaklaştırılan cinsel ilişkiler (onun iyiliği için). Bu ilişkilerin korunması, gözlenmesi ve evlilik odasının bekçiliğini yapması için birçok Tanrı düşünüldü. (Bu nedenle bu odaya Türkçe'de Harem, 'kutsal yer' adı verilir ve aynı sözcük camilerin dış avluları için de kullanılır.)[80] Aynı biçimde güç ve ihtişam kaynağı olan krallık da mütevazı

tebaası için gizemli ve utanç yaratan bir sırdır. Bu, aslında utanmayacak olan insanlarda, hala etki yaratmaktadır. Aynı biçimde, 'ruh' diye adlandırılan tüm iç dünyalar felsefeci olmayanlar için hala bir sırdır, çünkü çok eski zamandan beri kutsal bir kökeni olduğu, Tanrı ile ilişkisi bulunduğu düşünülür: bu nedenle kutsal bir sırdır ve utanç doğurur.

101

Yargılamayın.[81] Eski çağları düşündüğümüzde, haksızlık yapmamaya özen göstermeliyiz. Köleliğin adaletsizliği kişi ve halkların boyun eğdirilmesindeki zalimlik, bizim standartlarımızla ölçülemez. Çünkü o zamanlar adalet içgüdüsü çok gelişmemişti. Dr. Servet'i[82] yaktığı için Cenovalı Calvin'i kim suçlayabilir? Yaptığı, makul ve düşüncelerine uygun bir eylemdi ve Engizisyon'un da benzer nedenleri vardı. Demek ki geçerli olan düşünceler yanlıştı ve yol açtıkları bize katı gibi geliyor, çünkü şimdi o bakış açıları bize çok yabancı. Hem herkes tarafından duyumsanacak cehennem ateşinin acısıyla karşılaştırıldığında, bir insanın yakılmasının ne önemi olabilirdi ki! Ve yine de böyle felaket bir düşünce, Tanrı düşüncesine önemli bir zarar vermeden o zamanlar dünyaya egemen olmuştu. Zamanımızda politik heretiklere kaba ve zalimce davranıyoruz. Ama devletin gerekliliğine inandığımız için, olumlamalarını reddettiğimiz konularda gösterdiğimiz duyarlılığı buradaki zalimliklerde göstermiyoruz. Çocukların ve İtalyanların hayvanlara zalim davranması cahillikten kaynaklanmaktadır, yani Kilise'nin kendi amaçları doğrultusunda, eğitimlerinde, hayvanları insanların çok altında bir yere koymasından.

Benzer biçimde, tarihte korkutucu ve insan dışı olan ve insanların zor inanabilecekleri şeyler konusunda emir veren ve uygulayanların farklı kişiler oldukları düşünülünce: birincisi zalimliği izlememektedir ve bu nedenle çok fazla etkilenmeyecektir, ikincisi bir amire uymaktadır ve sorumluluk duyumsamayacaktır. Düş eksikliği nedeniyle, birçok prens ve askeri komutan, öyle olmadıkları halde, katı ve zalim gibi görünebilirler.

Bencillik kötü değildir, çünkü, 'komşu' düşüncesi (kelime Hıristiyan kökenli[83] ve gerçeği yansıtmıyor) içimizde çok güçsüz ve bitki ve taşlar karşısında sorumluluk duymadığımız kadar onun karşısında da sorumluluk

duymuyoruz. Acı çekenin *acısının öğrenilmesi gerekir* ve bu hiçbir zaman tam öğrenilemez.

102

İnsan her zaman iyi davranır.[84] Bize şimşeklerini yolladığı ve bizi ıslattığı zaman doğayı ahlaksızlıkla suçlamıyoruz; o zaman neden zarar veren insanlara ahlaksız diyoruz? Çünkü ilk durumda, gereklilik, ikinci durumda istemin özgür seçimi olduğunu kabul ediyoruz. Ama bu farklılık düşüncesi hatalıdır. Dahası, istenilerek verilen zarar da her durumda ahlak dışı olarak adlandırılamaz: örneğin hiç düşünmeden bir sineği öldürürüz, çünkü sesi bizi rahatsız etmiştir. Kendimizi ve toplumu korumak için, bir suçluyu isteyerek cezalandırıp ona zarar verebiliriz. İlk durumda, birey, kendisini korumak veya rahatını sağlamak için isteyerek zarar vermektedir. İkinci durumda zarar veren devlettir. Tüm ahlak kuralları, meşru savunma için isteyerek zarar vermenin yolunu açarlar, yani yaşamı sürdürme söz konusu olduğunda. Ama bu iki bakış açısı, insanların birbirlerine karşı yaptıkları tüm kötülükleri açıklamaya yeterli. İnsan ya hoşnut kalmak veya hoşnutsuzluktan uzaklaşmak ister. Bu, bir anlamda yaşamı sürdürebilme çabasıdır. Socrates ve Platon haklıydılar: insan ne yaparsa yapsın, iyilik için yapar, yani, zeka seviyesine us yürütme ölçüsüne göre, ona iyi (yararlı) göründüğü biçimde.

103

Kötülüğün zararsızlığı. Kötülük, başkasına acı çektirmeyi değil, kendi zevkimizi artırmayı amaçlar. Örneğin, intikam duygusunu veya güçlü bir heyecanı uyandırmak gibi. Her alay vakası, gücümüzü diğerleri üzerinde uygulayarak, üstünlük duyumsamamız nedeniyle bunun bize zevk verdiğini gösterir. *Başkalarının acılarından zevk almak ahlak dışı mıdır*? Schopenhauer'in *dediği gibi, Schaden freude*[85] şeytanca mıdır? Gücümüzü fark edebilmek için, doğada, dalları kırmaktan, taşları yuvarlamaktan, vahşi hayvanlarla savaşmaktan zevk alıyoruz. O zaman, başka bir insanın bizim nedenimizle acı çektiğini bilmek, başka durumda sorumluluk duymadığımız bir konuyu ahlaksız mı yapmaktadır? Ama eğer kişi bu bilgiye sahip değilse, yalnızca diğerinin acı çekmesinde bulabileceği güçlü olmanın zevkine varamaz, örneğin alay etmede. Kişinin kendisinden haz duyması iyi

veya kötü olamaz. Kendi zevkimiz, için başkasında hoşnutsuzluk uyandıracağımız fikri nereden geliyor? Tamamen avantaj yaratma bakış açısından, yani zarar gören taraf veya onu temsil eden devletin, bizi karşılık veya intikam beklentisine yöneltmesiyle olası tatsızlıkların *sonuçlarını* dikkate almaktan. Bu eylemleri kendimize yasaklamamızın tek nedeni bu olabilir.

Kötülüğün (yukarıda söylediğimiz gibi) başkalarının acılarına yönelik olmaması kadar, acıma duygusu da diğerlerinin hoşlanma duygularına yönelik değildir. Çünkü, acıma duygusu, en az iki (belki daha fazla) kişisel zevk unsuru taşır ve bu insanın kendisinden aldığı bir zevktir: her şeyden önce, bu bir duygu hazzıdır (trajedi de bulduğumuz bir acıma duygusu türü) ve ikinci olarak, bizi eyleme yönelttiğinde, güç gösterirken tatmin olduğumuz için haz alırız. Eğer, ek olarak, bir kişi bize çok yakınsa, acıma duygusuyla kendi acımızı azaltırız.

Birkaç felsefeci dışında, insanlar, acıma duygusunu har zaman ahlaki duyguların en alt düzeyine yerleştirdiler -ve doğru yaptılar.

104

Meşru savunma. Eğer meşru savunmayı ahlaki olarak kabul edersek, o zaman neredeyse tüm ahlak dışı bencillik ifade biçimlerini de öyle kabul etmemiz gerekir. Yaşamımızı sürdürmek veya kendimizi korumak, kişisel felaketleri önlemek için zarar veririz, soyar veya öldürürüz; kurnazlık veya gerçeği gizlemek yaşamımızı sürdürmemizin doğru yollarıysa yalan söyleriz. Varlık ve güvenlik (refahımızın korunması) nedeniyle, *bilerek zarar vermek*, ahlaki davranış olarak kabul edilir. Devlet de, ceza verirken bu bakış açısıyla acıya neden olur. Tabii ki istenilmeden verilen zararda hiçbir zaman ahlaksızlık olamaz. Burada rastlantı vardır. Bizim varlığımızı ilgilendirmeye, refahımızı korumaya yönelik olmayan isteyerek verdiğimiz bir zarar olabilir mi? Örneğin, yalnızca kötülük, zalimlik nedeniyle zarar verebilir miyiz? Eğer insan, eyleminin ne kadar acı vereceğini bilmezse, kötülük yapmış olamaz. Bu nedenle bir çocuk, bir hayvana kötülük yapmış olamaz: onu bir oyuncak gibi inceler ve bozar. Yaptığımızın diğer kişiyi gerçekten ne kadar incittiğini bilebilir miyiz? Sinir sistemimizin elverdiğince, kendimizi acıdan koruruz. Eğer bu, arkadaşımızın duyduklarını duyumsamamıza elverse ona zarar vermeyiz (kendimize acı

verebileceğimiz durumlar dışında, yani, kendimizi iyileştirmek için kestiğimiz, sağlıklı olabilmek için sıkıntıya girdiğimiz durumlar.) Bir şeyin başkasına zarar vereceğine benzetme yoluyla ulaşır, bellek ve düş gücümüzle bu durumdan rahatsız oluruz. Ama diş ağrısı çekmek ve diş ağrısı çekeni görmek sonunda duyumsanan acının (acıma duygusu) farkı nedir? Yani, sözüm ona kötülükle incitirsek, her halükarda acının derecesini bilemeyiz; ama bu eylemden zevk alıyorsak (gücümüzü güçlü heyecanımızı duyumsuyorsak), eylem huzurumuzu sürdürmemize yarar ve bu kendimizi savunma veya beyaz yalan kategorisine girer. Zevk olmayan bir yaşam; zevk mücadelesi, yaşam mücadelesidir. Birey bu mücadeleyi sürdürürken bunun, iyi veya kötü olarak algılanması, onun zekasının ölçüsü ve yapısına bağlıdır.

105

Ödüllendirilen adalet. Tamamen sorumluluk dışı olduğumuz kuramını anlayan bir kişi, eğer adalet herkese hak ettiğini vermekse, ceza ve ödüle yol açan adaleti, adalet kavramıyla ilişkilendirmez. Çünkü ceza alan kişi bunu hak etmemektedir: yalnızca, başkalarının benzer eylemleri yapmamaları amacıyla, onları korkutmak için kullanılmıştır; benzer şekilde, ödüllendiren de ödülü hak etmemiştir, çünkü başka türlü davranamaz. Böylece, ödül ancak o ve başkaları için daha sonraki eylemleri açısından bir teşvik olabilir: pistte koşan atlet bağırılarak teşvik edilir, çizgiye ulaşana bu şekilde davranılmaz. Ne ceza, ne ödül hak edilmez. Haklar talep ettiği için değil, yararlı oldukları için kişiye verilirler. Kişi şöyle demeli: 'Akıllı kişi, insanları, doğru hareket ettikleri için ödüllendirmez', ve aynı biçimde 'Akıllı kişi insanları, yanlış hareket ettikleri için değil etmemeleri için cezalandırır.' Eğer ceza ve ödül ortadan kalkarsa, insanları belirli eylemlerden uzaklaştırmak ve başkalarına doğru yöneltmek için gereken güçlü itkiler de ortadan kalkar. Bunların devamı insanlığın yararınadır ve böylece ceza ve ödül, utanç ve övgü en fazla kibri etkiledikleri sürece, kibrin devamı da aynı yararı sağlar.

106

Şelalede. Bir şelale gördüğümüzde, özgür istemi ve dalgalarda sonsuz sayıda bükülüş, kırılış ve kıvrılış gördüğümüzü sanırız. Ama her şey

gereklilik sonucu oluşur. Her hareket matematiksel olarak hesaplanabilir. Bu, insan eylemleri için de geçerlidir. Eğer her şeyi bilseydik, her bireysel davranışı, bilginin ilerlemesini, her hatayı, her kötülüğü önceden hesaplayabilirdik. Eylem yapan insan, emin olabilmek için irade yanılsamasına düşer; eğer dünyanın çarkı bir an için dursa, her şeyi bilen ve hesap yapabilen bir zihin bu duraklamadan yararlanabilir, her varlığın en uzak geleceğini açıklar ve çarkın bırakacağı her izi tanımlar. Eylem yapan kişinin kendi hakkındaki yanılgısı, özgür isteme sahip olduğu varsayımı, bu hesaplanabilir mekanizmanın bir parçasıdır.

107

Sorumsuzluk ve masumiyet. İnsanın, davranışı ve doğası açısından tamamen sorumluluktan yoksun olması, eğer sorumluluk ve görevi insanlığın asalet konusundaki işareti olarak görme alışkanlığı varsa, bilgili bir adamın yutması gereken en acı yudumdur. Tüm değerlendirmeleri, üstün görmeleri, hoşnutsuzlukları böylece yararsız ve değersiz olacaklardır: bir kurban veya bir kahraman için en derinden duydukları artık yanlıştır; artık övgü ve yergiye yer yoktur, çünkü doğa ve gereklilik övülemez ve yerilemez. İyi bir sanat eserini sevmesi ama kendi kendisine bir şey yapamayacağı için övmemesi gibi, bir bitkiye yaklaştığı biçimde insanların ve kendisinin eylemlerine yaklaşacaktır. Onların gücüne, güzelliğine bolluğuna hayran kalabilir, ama onlarda kazanılmış bir erdem yoktur: kimyasal süreç ve elemanların çarpışması kadar, iyileşmeyi arzulayan hastanın ıstırabı veya sonunda en güçlü konusunda karar verene dek, insanı çeşitli itkilerle öne ve arkaya sürükleyen iç mücadele ve krizler de kazanılmış erdemler -söylendiği gibi- değillerdir (gerçekte en güçlü itki hakkımızda karar verir.) Ama bütün bu itkiler, onlara büyük adlar vermiş de olsak, kötü zehirler taşıdığını düşündüğümüz köklere sahiptirler. İyi ve kötü eylemler aynı türdendir; en fazla derece açısından farklı olabilirler. İyi eylemler, yumuşak kötü eylemlerdir. Kötü eylemler, katılaşan ve aptallaşan iyi eylemlerdir. Bireyin kendisini mutlu kılma konusundaki tek isteği (onu kaybetme korkusu yanında) her koşulda tatmin olur: insan yapabildiği kadar eylem yapar, yani, yapması gerektiği gibi. Bunlar, kibir, intikam, zevk, yarar, kötülük, kurnazlık, fedakarlık, acıma, bilme edimleri olabilir. Yargılama gücü, kendini mutlu kılma talebinin onu nereye götüreceğine karar verir. Her toplumda, her bireyde, iyinin sıra düzeni her zaman vardır

ve bununla insanlar kendi eylemlerine karar verirler, başkalarınınkileri de yargılarlar. Ama bu standart hep akar; birçok eylem kötü olarak nitelendirilir ve yalnızca aptalcadır, çünkü bunu seçen zeka seviyesi çok düşüktür. Aslında, bir anlamda şimdi bile tüm eylemler aptalcadır, çünkü şimdi elde edilebilen en yüksek insan zekası kesinlikle aşılacaktır. Ve o zaman, geriye bakınca, tüm davranış ve yargılarımızın yetersiz ve kısıtlı oldukları görülecektir. Şimdi geriye baktığımızda, yabanıl kabilelerin, tüm davranış ve yargılarının yetersiz ve kısıtlı olduklarının görüldüğü gibi.

Tüm bunları anlamak büyük acıya neden olabilir, ama daha sonra insan teselliyi bulacaktır. Bunlar doğum sancılarıdır. Kelebek, kozasından çıkmak istemektedir, onu çekiştirip yırtmaktadır: daha sonra gözleri göremez ve özgürlük alanındaki bilinmeyen ışıktan kafası karışır. Bu üzüntüye katlanabilen insanlar (ne kadar azlar!) ilk önce, insanlığın kendisini ahlaksaldan akıllı bir türe dönüştürüp dönüştüremediğini görmeye çalışacaklardır. Bu bireylerde, yeni kutsal kitabın güneşi, ruhun en yüksek tepesine ışıklarını gönderecektir; sis her zamankinden daha yoğun olacaktır, en parlak ışık ve en yoğun alacakaranlık yan yana duracaktır. Her şey gerekliliktir: bu yeni bilgidir ve bu bilginin kendisi de gerekliliktir. Her şey masumiyettir: ve bilgi de bu masumiyetin kavranmasına giden yoldur. Eğer zevk, bencillik, kibir ahlak görüngüsünün oluşması ve en büyük çiçeği olan doğrunun duyumsaması ve adil bilginin açması için gerekliyse; eğer hata ve düş karışıklığı, insanlığın kendisini, bu kendisini aydınlatma ve kendisini kurtarma seviyesine zamanla yükseltmesi için çarelerse -bu çareleri kim küçümseyebilir? Bu yolların ulaştıracağı ereği algılayan kişi hüzünlü olabilir mi? Ahlak alanındaki her şey gelişiyor, değişiyor, dalgalanıyor, her şey akıcı, bu doğru; *ama aynı zamanda her şey öne doğru akıyor*- tek bir ereğe doğru. Kalıtımlaşmış olan hatalı itibar, sevgi, nefret bizi yönetmeyi sürdürse de, artan bilginin etkisiyle gücü zayıflayacaktır: yeni bir alışkanlık, anlayış, sevmeme, nefret etmeme, araştırma zamanla aynı temel üzerinde içimize ekilecektir. Binlerce yıl, belki de insanlığa, akıllı, masum (masumiyetinin bilincinde olan)[86] insanları üretme gücünü sağlamak için yeterli olacaktır. Bugün düzenli olarak, akılsız, adil olmayan, suçunun bilincinde olan[87] insanları ürettiği gibi -*bu insanlar ilk aşamada gereklidirler, ama geleceklerin karşıtı olarak değil*.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Dinsel Yaşam

108

Talihsizlik karşısında ikili mücadele. Başımıza kötü bir şey gelince, ondan, ya nedenini ortadan kaldırarak veya duygularımız üzerindeki etkisini değiştirerek kurtulabiliriz, yani talihsizliğinizi, yararının sonradan görülebileceği düşüncesiyle, iyi bir biçimde yeniden tanımlayarak. Din ve sanat, (aynı biçimde metafizik felsefe) kısmen deneyimlerimizi yargılama biçimlerimizi değiştirerek (örneğin, 'Tanrı sevdiğini döver' diyerek)[88] ve kısmen acıda zevk yaratarak (trajik sanatın başlangıç noktası) duygularımızda bir değişim yaratmaya çalışırlar. Kişi ne kadar fazla yeniden tanımlama ve olumlama eğiliminde olursa, başına gelenlerin nedenleriyle daha az ilgilenir ve onları yok etmeye çalışmaz; daha ciddi bir sıkıntıda, geçici bir dindirme ve uyuşturma (örneğin diş ağrısı için kullanılan) onun için yeterli olur. Dini kuralların ve sanatın uyuşturucu etkisi azaldıkça, insanlar başlarına gelen kötülüğü gerçekten ortadan kaldırmak için daha çok çaba sarf ederler -tabii ki, bu trajik şairler için kötü olur (trajedi için gerekli olan malzeme azalır, çünkü yazgının, acımasız, alt edilmez alanı daralmaktadır) ama papazlar için durum daha da kötüdür (çünkü o güne dek, insan talihsizliklerinin uyuşturulmasıyla yaşam bulmuşlardır.)

109

Üzüntü bilgidir. İnsan, papazların yanlış iddialarını değiş tokuş yapmaktan ne kadar mutlu olur, -bizden İyiliğimizi isteyen bir Tanrı vardır, her eylemimizin, her anımızın, her düşüncemizin takipçisi ve bekçisidir; bizi sever ve her talihsizliğimizde bizim için en iyisini ister- insan bu iddiaları, o yanılgılar gibi iyileştirici, sakinleştirici, yatıştırıcı olan gerçeklerle değiştirmekten ne kadar mutlu olacaktır! Ama bu tür gerçekler yoktur; en fazla, felsefe, diğer metafizik uydurmalarla (temelde bunlar da gerçek değillerdir) bu hatalara karşı çıkar. Ama trajik olan, bir kez zihnimizde ve yüreğimizde gerçeğin kesin yöntemi oluşunca, din ve metafizik dogmalarına artık inanmıyor olmamızdır. Öte yandan insanlığın gelişimi bizi o kadar ince, nazik ve duyarlı yapmıştır ki, daha güçlü çarelere ve rahatlıklara gerek duyarız -böylece, insanın fark ettiği gerçekte yok

olabileceği tehlikesi ortaya çıkar. Byron, bunu ölümsüz dizelerinde şöyle ifade ediyor:

Üzüntü bilgidir: bunu en iyi bilenler,

En derin acıyı çekenlerdir kaderin bilgisinden.

Bilgi ağacı yaşama ait değildir.[89]

En azından ruhun en kötü ve karanlık saatlerinde bu tür kaygılar için, Horatius'un neşeli aldırmazlığını anımsamaktan daha iyisi yoktur ve onun dizeleriyle kendinize şunu söyleyin:

Quid aeternis minorem

Consiliis animum fatigas?

Cur non sub alta vel platano vel hac

Pinu jacentes-[90]

Tabii ki her derecedeki kayıtsızlık ve melankoli, romantik bir geri dönüş ve kaçıştan, her biçimde Hıristiyanlığa ulaşmaktan daha iyidir. Çünkü ulaştığı bilgiyle, entelektüel vicdanını ümitsizce kirletmeyen ve kendisini başkalarına teslim etmeyen kişi artık Hıristiyanlığa bağlı kalmayacaktır. Acıları yeterince sıkıntı verebilir, ama acılar olmadan, kişi, insanlık için lider ve eğitici olamaz ve yönetmeyi denerken, temiz bir vicdan sahibi olmayanın vay haline![91]

110

Dinde gerçek. Aydınlanma döneminde, insanlar dine yeterince önem vermediler, buna kuşku yok. Ama daha sonra Aydınlanma karşısında oluşan muhalefette, din, sevgi ve hatta ileri derecede aşkla benimsenince, örneğin onun yoluyla dünya derin, çok derin bir biçimde anlaşılmaya çalışılınca, adaletten çok daha fazla uzaklaşıldı. Bilim, bu anlayışı dogmatik süslerden arındırdı ve gerçeğe mitsel olmayan bir biçimde ulaştı. Böylece tüm Aydınlanma muhalifleri, kütlelerin anlayabilmesi için dinin, *sensu allegorico*[92] ifade tarzı olduğunu, gerçek çağdaş bilimi ondan uzaklaştırmak yerine, ona yaklaştırmış olması açısından, eski bilgelik olan

kadim bilgeliğin dile gelmesi olduğunu iddia ettiler. Bu yolla, eski ve sonraki bilgeler arasında bir uyum, hatta fikir birliği oluşacak ve bilgi gelişimi (eğer bundan söz edilmek istenirse) töze değil iletişime ait olacaktı. Bu tür din ve bilim düşüncesi tamamen yanlıştı; Eğer Schopenhauer, koruma altına almak için söz söyleme yeteneğini kullanmamış olsaydı -yüksek sesle söylenen, ama yine de dinleyicilerinin kulaklarına bir nesil sonra ulaşan- bugün bile kimse bunu itiraf etmek istemiyor olacaktı. Schopenhauer'in, dünyayı ve insanı dinsel ve ahlaki açıdan yorumlamasından, insanın, Hıristiyanlık ve diğer dinler konusunda birçok şey anlayabileceğinin kesin olması kadar, *dinin bilgi için değeri* konusunda yanılıyor olması da kesindi. Bu anlamda, zamanının Romantizmi bağırlarına basan ve Aydınlanma ruhunu tanımayan bilim öğreticilerinin uysal bir öğrencisi olmuştu. Eğer günümüzde doğmuş olsaydı, dinde *sensu allegorico*'dan bahsedemeyecekti. Daha çok, adeti olduğu üzere şu sözlerle gerçeği onurlandıracaktı: '*Ne doğrudan, ne dolaylı, ne doğma, ne alegori olarak, hiçbir zaman, din gerçeği söylememiştir*.' Her din, korku ve gereksinimden doğmuştur ve usun yan yollarını aşarak varlığa kavuşmuştur. Belki bir zaman, bilim nedeniyle tehlikeye düşünce, içine yapay bir felsefi kuram katmıştır ki daha sonra orada bulunabilsin. Ama bu, dinin kendisinden kuşku duyduğu bir devirde, din adamının kullandığı bir hiledir. Bilgi çağı olarak adlandırılan Hıristiyanlığın ilk çağlarında kullanılan bu din hileleri felsefeye girerek, *sensu allegorico* boş inancına yol açtılar. Dahası, filozofların, kendilerinde bulunan duyguları, (özellikle yarım adam olan, şair filozoflarda ve filozof sanatçılarda) herkes için gerekli genel duygularmış gibi ele almalarına yol açtılar. Böylece kendi dini duyguları, sistemlerinin kavramsal yapılarını çok fazla etkiledi. Filozoflar genellikle geleneksel dini alışkanlıklarla veya en azından eski 'metafizik gereksinim' alışkanlığıyla felsefe yaptıkları için, Yahudi, Hıristiyan veya Hint dini doktrinlerini temsil eden dogmalara ulaştılar ve bunları çocukların annelerini taklit etmeleri gibi taklit ettiler. Bu durumda, yine de babalar, çocuklarının annelerinden emin olamadılar (hep olduğu gibi), ama daha çok masumiyet şaşkınlığıyla, tüm din ve bilimlerin aileden gelen benzerliği masalını anlattılar. Gerçekte din ve bilim arasında bir ilişki, arkadaşlık, hatta düşmanlık bile yoktu: farklı yıldızlarda yaşıyorlardı. Son umut ve kararlılığın ötesinde bir kuyruklu yıldızın parlamasına izin veren bir felsefe, kendisinde bilim olarak ortaya koyduğu her şeye kuşku katar, bilim kılığına girmiş olsa da, bu da dinsel olacaktır.

Bu arada, eğer tüm insanlar bazı dini konularda, örneğin Tanrı'nın varlığı konusunda (bu durumda öyle değil), anlaşabiliyorlarsa, o zaman bu yalnızca kabul edilen şeyler için, örneğin Tanrı'nın varlığı, bir *karşı görüştür*. Genelde *gentium* ve *hominum*[93] fikir birliği haklı olarak budalalıktır. Tam aksine, tek bir şeye ait, *consensus omnium sapientium*[94] yoktur. Goethe'nin satırlarında anlatılanın dışında:

Alle die Weisesten aller der Zeiten
lachlen und winken und stimmen mit ein:
Thöricht, auf Bess'rung der Thoren zu harren!
Kinde der Klugheit, o habet die Narren
ober zum Narren auch, wie sich's gehört[95]

Dize ve ritm olmadan söyler ve bizim durumumuza uygularsak: *consensus gentium*un aptalca olması, *consensus sapientum*dur.

111

Dinsel tapınmanın kökeni. Eğer dinsel yaşamın tamamen egemen olduğu zamanları düşünürsek, artık katılmadığımız temel bir inanışı görürüz ve bu nedenle de dinsel yaşamın kapılarının artık bize kapatıldığını anlarız: bu doğa ve bizim onunla olan ilişkimizdi. O zamanın insanları henüz doğa yasalarını bilmiyorlardı, ne yeryüzü ne de gökyüzü için bir zorunluluk vardı: bir mevsim, güneş ışığı, yağmur gerçekleşebilir veya bunlar olmayabilirdi. Doğal nedensellik kavramı yoktu. İnsan kürek çektiğinde, kayığı hareket ettiren kürek çekme değildi, bu, daha çok bir gücün kayığı hareket ettirmesine yarayan bir büyü töreniydi. Tüm hastalıklar, ölümün kendisi sihirli etkilerle meydana geliyorlardı. Hastalanmak ve ölmek doğal olarak ortaya çıkmıyorlardı. 'Doğal gelişim' fikri yoktu (bu fikir ilk kez eski Greklerde yani insanlığın ileri aşamasında, tüm Tanrılara egemen olan *Moira*[96] kavramıyla ortaya çıktı). Birisi ok atarken, iş gören us dışı bir güçtü; eğer ırmaklar birden kurursa, akla ilk yeraltı şeytanları ve onların kötülükleri gelirdi; görünmez etkisiyle Tanrının attığı ok insanların birden ölmelerine neden oluyordu. Hindistan'da (Lubbock'a göre)[97] bir marangoz çekicine, keserine ve diğer aletlerine kurbanlar sunardı. Bir Brahman yazdığı kaleme, bir asker savaş gereçlerine, bir duvarcı ustası malasına, bir

işçi sabanına aynı şekilde davranırdı. Dinsel kişilerin düşüncesine göre, tüm doğa bilinçli ve niyetli varlıkların eylemlerinin bütünüydü; bunlar çok karmaşık olan *keyfi eylemlerdi*. Bizim dışımızdaki bir şeyin nasıl olacağına karar veremezdik: bizler az çok belirli ve hesaplanabilirdik. İnsan yasaydı, doğanın yasası yoktu: bu ilkede ilkel, dini açıdan üretken eski kültürlerin inancı yatmaktaydı. Bugünün insanları olan bizler tam aksini düşünüyoruz: İnsan iç dünyasını ne kadar çok zengin biçimde duyumsarsa, ne kadar çok sesli bir bireyse, doğanın simetrisi onu o kadar güçlü biçimde etkiler. Goethe'de, doğayı, modern ruhun sakinleştiricisi olarak buluyoruz;[98] en büyük saatin vuruşlarını, dinlenme, huzur bulma arzusuyla, sanki bu simetriyi içimize alabiliriz ve sonunda kendimizden hoşnut kalabiliriz gibi duyuyoruz. Önceleri durum aksineydi: eğer ilkel kabileleri düşünürsek veya günümüzün yabanıl kabilelerini yakından incelersek, onların *yasa* ve *geleneklerden* çok etkilendiklerini görürüz: birey, otomatik olarak bunlara bağlıdır ve bir sarkaç düzenliliğinde hareket eder. Ona göre doğa - anlaşılmayan, ürkütücü, gizemli doğa- özgürlük, seçim yüksek bir güç, insanüstü bir varlık seviyesi, Tanrı gibi görünüyor olmalıdır. Şimdi, o zamandaki ve koşullardaki her birey varlığını, mutluluğunu, ailesini, ülkesini, tüm başarıları doğanın keyfi eylemlerine bağlıyor olmalıydı: bazı doğa olayları zamanında olurlarken, diğerleri olmuyorlardı. Bu müthiş bilinmeyenler üzerinde kontrol nasıl kurulabilirdi? Bu özgürlük alanı nasıl kısıtlanabilirdi? Kişi düşünürken, kendisine endişeyle soracaktı: 'yasa ve gelenek yoluyla, senin bağlandığın gibi, bu güçleri yönetmenin bir yolu yok mu?'

Büyüye ve mucizeye inananların düşünce biçimleri, *doğaya yasa uygulama* eğilimindedir; ve kısaca, bu düşüncenin sonucu dinsel tapınmadır. Onların ortaya koydukları problem şuna benzer: *zayıf* kabile, yine de, *güçlü* olana nasıl yasa koyar, onu yönetir ve eylemlerini yönlendirir (daha zayıf kabilelerle karşılaştırınca)? Kişi, önce, en zararsız baskıyı düşünür, bu baskı başkalarını etkilemek için yaptıklarıdır.Yalvarışlar ve dualarla, itaatle, övgü ve hediyelerle, gönül okşayan yüceltmelerle, daha uyumlu davranmaları için doğa güçleri üzerinde baskı yapmak olasıdır: sevgi bağlar ve bağlanır. Sonra bazı davranışlar için karşılıklı olarak tarafların kendilerini bağladıkları anlaşmalar mühürlenebilir, teminatlar verilip yeminler edilebilir. Ama daha önemli olan büyü yoluyla daha güçlü bir baskıdır. İnsanların, büyücü kullanarak güçlü bir düşmana zarar vermeyi

ve onu korkutmayı amaçladıkları, aşk büyüsüyle uzaktan etkili olmaya çalıştıkları gibi, zayıf insan da doğanın güçlü ruhlarını bu yolla etkileyebileceğine inanır. Büyünün güç elde etmek için temelde kullandığı şey başkasına ait olan bir nesnedir. Bu, saç, tırnak, masasından alınan yiyecek, onun resmi, hatta adı olabilir. Ruhsal olan her şeyle ilişkili fiziksel bir şey olduğu varsayımıyla, bu yolla büyü yapılır. Bunun yardımıyla, ruh engellenebilir, ona zarar verilebilir veya yok edilebilir. Fiziksel olan, ruhsal olanın yakalanmasının yollarını sağlar. Şimdi, insanların insanları yönettiği gibi, doğanın ruhları yönetilir, çünkü ruhun da fiziksel bir yanı vardır ve bu yolla yakalanabilir. Ağaç ve onula karşılaştırılınca, ağacın geliştiği tohum: bu şaşırtıcı ilişki, aynı ruhta iki biçimin de yer aldığını kanıtlar gibidir -bir küçük, bir büyüktür. Aniden yuvarlanmaya başlayan taş, hareketi sağlayan ruhu taşıyan bir bedendir. Eğer fundalıkta tek başına yatan büyük bir kaya varsa, insan onu oraya getirmiş olamaz, bu nedenle oraya kendi başına gelmiş olmalıdır, yani bir ruhu olmalıdır. Doğanın ruhu da dahil olmak üzere bedeni olan her şeye büyü yapılabilir. Bir Tanrı açıkça imgesine bağlıysa, o zaman ona karşı doğrudan güç kullanılabilir (onu kurbanla beslemeyerek, kırbaçlayarak, zincire vurarak, vs.) Çin'deki yoksul insanlar, Tanrının kendilerinden esirgediklerini elde edebilmek için, resmini ipe bağlarlar, yırtarlar, çamurlu yollarda sürüklerler ve 'Köpek soyu' derlerdi 'seni muhteşem bir mabette yaşattık, seni altınla kapladık, çok iyi besledik, sana kurbanlar adadık ve sen çok nankörsün.' Katolik ülkelerde de bu yüzyıllarda, salgın ve kuraklık dönemlerinde, azizlerin veya bakire Meryem'in resimlerine benzer şeyler yapılırdı. Örneğin, insanlar görevlerini yerine getirmek istemezlerdi.

Doğayla kurulan tüm bu büyülü ilişkiler sayısız törenler aracılığıyla gerçekleşirdi. Sonunda, törenler çok fazla birbirine karışınca, en uygun doğa akışını, özellikle de mevsimlerin düzgün döngüsünü garantileyebilmek için insanlar, buna uygun olan törenleri düzenlemek, sistemli hale getirmek istediler. Dinsel tapınma, doğayı yönlendirme çabasıdır ve doğayı insan yararına çevirebilmek için büyü yapmayı amaçlar. Yani, *başta sahip olmadığı yasalara uygunluk özeliğini onda sağlamaktır*; öte yandan, günümüzde insanlar, onlara uyum sağlayabilmek için doğanın yasalarını anlamaya çalışıyorlar. Kısaca, dinsel tapınmanın temelinde insanın insana büyü yapması fikri yatar ve büyücü, papazdan daha yaşlıdır. Ama aynı zamanda başka ve daha soylu düşüncelere de dayanır; insanlar

arasında anlayışlı ilişkileri, iyi niyeti, şükran duygusunu, ricaların duyulmasını, düşmanların anlaşmasını, teminatlar verilmesini, mülkün korunmasını da varsayar. En ilkel kültür aşamalarında bile, insan doğaya güçsüz bir köle gibi boyun eğmemiştir, gönülsüz hizmetkarı olmamıştır: dinin Grek aşamasında, özellikle Olimpos Tanrılarıyla olan ilişkilerde, biri soylu ve güçlü diğeri daha az soylu olan iki sınıfın beraberce yaşadığı düşünülürdü, ama köken olarak, ikisi de bir biçimde aynı soya aittiler ve birbirlerinden utanç duymamaları gerekirdi. Eski Grek dinselliğinin soylu yanı da budur.

112

Bazı eski kurban aletlerine bakarken. Maskaralık ve hatta müstehcenliğin, dini duygularla birleşmesi ile ilgili bazı duyguların kaybolduklarını görüyoruz: böyle bir karışım olasılığının olabileceği duygusu yok olmaktadır. Bunu yalnızca tarihteki Demeter ve Dionysos festivallerinden, Hıristiyanlıktaki tutku ve gizem oyunlarından öğreniyoruz. Ama yüce olanın burleskle ve benzerleriyle birliğini, acıklı olanın gülünç olanla iç içe oluşunu hala biliyoruz -belki de gelecek nesil bunu hiç anlamayacak.

113

Antik çağ olarak Hıristiyanlık. Bir pazar sabahı yaşlı çanların çaldığını duyduğumuzda kendimize şunu sorarız: bu olabilir mi? Bu, iki bin yıl önce Tanrı'nın oğlu olduğu için çarmıha gerilmiş bir Yahudi anısına yapılmaktadır. Bu iddianın kanıtı yok.

Zamanımızın Hıristiyanlığının çok eski çağların bugüne uzantısı olduğu kesin; ve insanların böyle bir sava inanıyor olmaları (başka durumlarda savları test etme konusunda çok katı davranırlarken) belki de bu mirasın en eski parçasıdır. Ölümlü bir kadından çocuk doğuran bir Tanrı; artık çalışılmaması, yargılanması, yakındaki kıyametin işaretlerinin dikkatle izlenmesi gerektiğini söyleyen akıllı bir adam; bir masumu vekaleten kurban olarak adayan bir adalet; müritlerinin kanını içtikleri birisi; dualar ve mucizeler; Tanrıya karşı işlenen ve onun tarafından bağışlanan günahlar; ölümün bir kapı olduğu yaşam sonrasından korku; amacının ve yarattığı utancın artık bilinmediği bir zamanda haçın bir simge olması -bütün bunlar,

sanki eskinin mezarından çıkıp üzerimize geliyorlarmış gibi ürkütücü! Hala inanılan şeylere inanmak zorunda mıyız?

114

Hıristiyanlıkta Grek olmayan. Grekler, Yahudilerin aksine, üzerlerindeki Homer Tanrılarını efendiler ve onların altında olan kendilerini köleler olarak görmüyorlardı. Onları, kendi sınıflarının en başarılı örnekleri, yani en üstün, kendi doğalarıyla çelişmeyen tasarımlar olarak kabul ediyorlardı. Onları kendilerine yakın buluyorlardı, karşılıklı çıkarları vardı, aralarında bir tür *symmachia*[99] kurulmuştu. Bu tür Tanrılara sahip olan ve bunu asil olanla daha az asil olanın ilişkisine benzeten insan, soylu olduğunu duyumsuyordu. Öte yandan İtalyan halkının dini, sürekli kötülüklerden, kaprisli güçlerden ve ceza verenlerden korkan köylü diniydi. Olimpos Tanrılarının gerilediği yerde, Grek yaşamı kasvetli ve korkulu bir hal aldı.

Öte yandan Hıristiyanlık, insanlığı tamamen ezerek parçaladı, adeta derin bir bataklığa gömdü. Sonra, birden, kafası karışıkken kutsal merhametin ışığı parladı, şaşkın insan, bu merhametle iyice sersemledi, coşkulu bir çığlık attı ve bir an için tüm cenneti içinde taşıdığını düşündü. Hıristiyanlığın tüm psikolojik icatları,[100] bu hastalıklı duygu fazlalığı, bunun için gerekli olan derin beyin ve kalp yozlaşması üzerinde çalışırlar. Hıristiyanlık, yıkmak, parçalamak, sersemletmek, sarhoş etmek ister: istemediği tek şey vardır: *ölçülü olmak* ve bu nedenle, en derin anlamda barbar, Asyalı, soylu olmayan ve Grek olmayandır.

115

Kendi yararına Hıristiyan olmak. Dinin yüksek insanlığın kenar süsü gibi işlendiği ağırbaşlı ve yararlı insanlar vardır. Bu insanlar dindar olmayı sürdürürler.

Bir silah (söz ve yazı da silahtır) kullanmayı bilmeyen insanlar köle olurlar: bu tür insanlar için, din çok yararlıdır, çünkü burada kölelik Hıristiyan erdemi olur ve şaşırtıcı biçimde güzelleşir.

Günlük yaşamlarının çok boş ve monoton olduğunu düşünenler kolayca dindar olurlar: bu anlaşılır ve affedilebilir; ama yaşamları boş ve monoton

geçmeyenlerden dindar olmalarını talep etme hakları yoktur.

116

Gündelik Hıristiyan. Eğer Hıristiyanlığın intikamcı Tanrı, genel günahkarlık, kadercilik, sonsuz cehennem azabı ilkeleri doğru olsaydı, papaz, havari veya münzevi olmamak, korku ve titremeyle tamamen kendini kurtarmaya çalışmamak, bir aptallık işareti ve karakter eksikliği olurdu. Geçici rahatlık için ebedi ayrıcalık şansını kaybetmek aptallık olurdu. Hepsine inandığını varsayarsak, günlük Hıristiyan zavallıdır, üçe kadar bile sayamaz ve bunu yanında, zihinsel yetersizliği nedeniyle, Hıristiyanlığın vaat ettiği cezayı hak etmemektedir.

117

Hıristiyanlığın kurnazlığı üzerine. Tam değersizlik, günahkarlık ve aşağılık duygusu öğretisinin yüksek sesle açıklanması, başka insanların aşağılanmasını olanaksızlaştıran bir Hıristiyanlık hilesidir. Hıristiyan kendi kendine, 'İstediği günahı işleyebilir, temelde benden farklı değil; her yönden değersiz olan ve aşağılanması gereken benim' der. Ama bu duygunun sivri ucu yoktur, çünkü Hıristiyan kendi kişisel aşağılığına inanmaz: insan olduğu için kötüdür ve şu ilkeyle kendisini biraz sakinleştirir: hepimiz aynı türdeniz.

118

Rollerin değişimi. Din hüküm sürmeye başlar başlamaz, ilk müritlerinin tümü ona düşman olur.

119

Hıristiyanlığın kaderi. Hıristiyanlık kalbi ferahlatmak için var olmuştur. Ama daha sonra ferahlatmak için önce sıkıntıya sokmalıdır. Bunun sonunda yok olacaktır.

120

Zevk yoluyla kanıt. Kabul edilebilir bir fikrin gerçek olduğu varsayılır: bu zevk yoluyla kanıttır (ya da, kilisenin dediği gibi, güç yoluyla kanıt). Tüm dinler utanç duymaları gerekirken bundan gurur duyarlar. Eğer inancımız bizi mutlu etmiyorsa, inanç olmaz: değeri ne kadar da azalır!

121

Tehlikeli oyun. Bugün kendisinde dini duygular olmasına izin veren kişi, onun gelişmesini sağlar: başka türlü davranamaz. Sonra zamanla doğası değişir: bağımlılık yaratanı veya dinsel olana yakını yeğler, tüm yargı ve duyumsama ortamı bulutlanır, üstüne dini gölgeler düşer. Duygu dinginliğini yitirir: dikkatli olun!

122

Kör müritler. Kişi öğretisinin, sanatının, dininin güçlü ve zayıf yönlerini iyi bildiği sürece, gücü hala azdır. Öğretisinin, dininin, vs. zayıf yönünü göremeyen mürit ve havari, öğretmeninin etkisiyle ve ona karşı duyduğu dinsel hayranlıkla kör olur ve bu nedenle öğretmeninden daha güçlüdür. Kör müritler olmadan, kimse veya kimsenin yaptığı iş etkili olamaz. Bazen, bilgiyi zafer kazanması için desteklemek, onu aptallıkla birleştirmek ve aptallığın gücünün bu zaferi desteklemesini sağlamaktır.

123

Kiliselerin çöküşü. Dünya üzerinde, dinleri yok edecek kadar yeterli din yok.

124

İnsanın günahsızlığı. Bir zamanlar insan, 'günahın dünyaya nasıl geldiğini' kavramıştı (yani yanlış us yürütmeyle, insanların birbirlerini hatta kendilerini gerçekten daha kötü ve kara görmesiyle), sonra tüm ruh hali gelişecek, insan ve dünya bir masumiyet zaferi içinde görünecek ve bu temelde kişi için iyi olacaktı. Doğanın ortasında insan her zaman kendinde çocuktur. Bu çocuk bir zamanlar baskılı, ürkütücü bir düş görmüş olabilir, ama gözlerini açınca kendisini her zaman cennette bulacaktır.

125

Sanatçıların din dışı olmaları. Homer, Tanrıları arasında kendisini o kadar evinde hissediyordu ve bir şair olarak onlardan o kadar zevk alıyordu ki, derinden dindar olmamalıydı. Genel inancın ona sunduğunu kabul etti (önemsiz, ham, kısmen ürkütücü bir boş inancı) ve çamurunu kullanan bir heykeltıraş gibi özgürce, yani Aeschylus ve Aristophanes'in sahip oldukları aynı açıklıkla ve son zamanların Rönesans sanatçılarında ve Goethe ile Shakespeare'de farklılık yaratan biçimde çalıştı.

126

Sanat ve yanlış yorumlamanın gücü. Azizlerin tüm ön görüleri, korkuları, yorulmaları, aşırı coşkunlukları, derin kökleri olan dini ve psikolojik hatalara dayalı bilinen hastalık durumlarıdır. Ama o, bunu hastalık olarak değil başka türlü yorumlar.

Böylece, Socrates'in *Daimonion*'u[101] da, bugünkünden farklı olarak, o günkü ahlak düşüncesine bağlı olarak açıkladığı benzer bir kulak hastalığı olabilirdi. Bu, kahinlerin ve peygamberlerin deliliklerinden ve saçmalıklarından farklı değildir. Yorumlayanların zihin ve kalplerindeki bilgi, düş gücü, ihtiras ve ahlak düzeyi bunları ortaya çıkartır. Dahi ve aziz diye adlandırdıklarımızın en büyük etkilerinden birisi, onları insanlığın kurtarıcıları olarak yanlış anlayan yorumlayıcıları zorla elde etmeleridir.

127

Deliliğe saygı. Heyecanlı bir halin, genellikle zihni boşalttığı ve mutlu fikirler ürettiği görüldüğü için, büyük heyecan durumlarında, insanın en büyük ve mutlu fikirlere ulaşacağı düşünülür. Bu nedenle deli olanlar, akıllı ve kahin diye saygı görürler. Bu yanlış bir çıkarsamadır.

128

Bilimin sözleri. Çağdaş bilimin amacı en acısız ve en uzun yaşamı sağlamaktır -yani, bir tür ebedi mutluluk: dinin vaatleriyle karşılaştırınca çok mütevazı kaldığı kesin.

129

Yasaklanan cömertlik. Düşsel varlıklara verebileceğimiz kadar yeterli sevgi ve şefkat dünyada yeterli miktarda yok.

130

Dinsel tapınmanın içte yaşamını sürdürüyor olması. Katolik kilisesi ve ondan önceki tüm eski tapınmalar kişinin olağan dışı hallere sokulduğu soğukkanlı yarar hesaplamalarından ve akılcı düşüncelerden uzaklaştığı araçlar alanına egemendi. Derin sesiyle yankılanan kilise; gerilimlerini topluma aktararak, insanların bir mucize beklentisiyle kulak kabartmalarını sağlayan din adamları güruhunun, boğuk, düzenli ve sakin sesleriyle Tanrı evi olarak bilinmeyen karanlıklara uzanan her yerde topluluğu korkutan mimarın soluğu -artık bu varsayımlara inanılmazsa, insanları bu durumlara kim sokmak ister? Yine de bunların sonuçları tamamen yok olmadı: iç dünyaların, yüce, ince, ön sezili, derin pişmanlık duyan, neşeli ruh halleri, insanda temel olarak tapınmayla elde edilir. Şimdi bununla ilgili olarak ruhta var olan ve o zaman tohum halinde bulunan, şimdi büyüyüp çiçek açmıştır.

131

Dinin sonraki etkileri. İnsan, dini alışkanlıklarını unuttuğunu ne kadar çok düşünse de, bunları, kavramsal bir içeriği olmayan dini duygu ve ruh hallerinden zevk almayacak derecede kaybetmemiştir. Buna örnek olarak müzik verilebilir. Ve eğer felsefe bize metafizik umutların olumlanmasını, ruhun orada derin huzura ulaşabileceğini gösteriyorsa ve örneğin 'Raphael'in Madonna'sının bakışında kesin bir İncil'den'[102] bahsediyorsa, o zaman sıcak bir tutum içersinde olan söylem ve açıklamalara ulaşırız. Burada, felsefecinin kanıtlarını ortaya koyması daha kolaydır; vermek istediğini, kalp, memnuniyetle alacaktır. Burada, özgür düşünenlerin doğmalara ne kadar dikkatsizce itiraz ettiklerini, ama dinsel duygunun büyüsünü çok iyi bildiklerini fark ediyoruz; ikincisini, birincisi uğruna feda etmek onların canını sıkacaktır.

Bilimsel felsefe, bu gereksinimi (elde edilmiş ve bu nedenle geçici olan bir gereksinim) temel alarak hataları taşımama konusunda dikkatli olmalıdır. Mantıkçılar[103] bile, onlara yasak olan, ahlak ve sanattaki gerçeğin 'sezgisinden' bahsediyorlar (örneğin, 'şeylerin özünün tek olduğu' sezgisi). Zahmetli bir biçimde ortaya konan gerçeklerle, bu tür 'sezgisel' şeyler arasında, aşılamaz bir boşluk vardır. Bu boşluk, birincisinin zekadan, diğerinin gereksinimden kaynaklanmasından ortaya çıkar. Açlık, kendisini doyuracak olan bir besinin varlığını kanıtlamaz, ama besini arzular. 'Sezmek' bir şeyin var olduğunu herhangi bir derecede bilmek değil, ondan korkulduğu veya o istendiği sürece, bunun olasılığını kabul etmektir. 'Sezgi', bizi kesinlik alanına doğru bir adım bile ileri götürmez.

Felsefenin, biraz din katılmış bölümlerinin diğerlerine göre daha iyi kanıtlandıklarına içgüdüsel olarak inanırız. Ama temelde durum aksinedir; yalnızca öyle olmasını içten isteriz -yani, biz memnun eden doğru olmalıdır. Bu arzu bizim, kötü nedenlere, iyi varsayımıyla sahip olmamızı sağlar.

132

Hıristiyan kurtuluşu gereksinimi üzerine. Eğer iyice incelersek Hıristiyan ruhunda yer alan kurtulma adlı süreç için bir açıklama bulabiliriz ve bu açıklama mitolojiden bağımsız; yani, tamamen psikolojik olacaktır. Tabii ki şimdiye kadar dini durumların ve süreçlerin açıklamalarına gölge düşmüştür. Bu konuda kendisini özgür düşünceli ilan eden din bilimi, kötü bir üne sahip olmuştur; çünkü daha en baştan kurucusu olan Schleiermacher'in[104] ruhunun, 'özgür din biliminin', kendisine yeni bir dayanak bularak Hıristiyan dinini ve Hıristiyan din bilimcilerini[105] koruduğunu düşünmemize neden olmuştur ve her şeyin üzerinde bu, dinsel olayların psikolojik analizinde yeni bir uğraştır. Bu öncülerin bizi yolumuzdan alıkoymalarına izin vermeden, incelenen görüngüyü şu şekilde açıklamaya cesaret edeceğiz: İnsan, geleneksel sıra düzeninde alt basamaklarda yer alan belirli eylemlerinin bilincindedir; aslında içinde bu tür eylemlere eğilim duyduğunu fark eder ve bu sanki tüm doğası gibi değişmez bir nitelik taşır. En üstte değer bulan diğer eylem kategorilerinde şansını nasıl da denemek ister; bencillik dışı bir düşünceyle izleyebileceği, iyi bir bilince sahip olduğunu duyumsamak ne kadar çok hoşuna gidecektir! Ama ne yazık ki bu bir istekten öteye gidemez: bu konudaki tatminsizliği,

genel olarak yaşamdan tatmin olmadığı diğer şeylerle birleşir veya bu eylemlerin kötü diye adlandırılan sonuçları içinde uyanır. Böylece derin bir hoşnutsuzluk gelişir, bütün bu hoşnutsuzlukları ve nedenlerini ortadan kaldırmak için bir doktor arar.

Kişi kendisini fazla ihtiras göstermeden başkalarıyla karşılaştırıyorsa, bu çok fazla acı yaratmaz; o zaman herhangi bir seviyede kendisinden tatmin olmaması gerekmez; yalnızca genel insanlık tatminsizliği ve eksikliğinin yükü ona sıkıntı verir. Ama kendisini bencillik dışı davranışlara sahip olan ve sürekli biçimde bencillik dışı bir bilinçle düşünen kişiyle karşılaştırır: Tanrı. Bu parlak aynaya baktığı için, kendisini bulanık ve ileri derecede çarpık görür. Sonra, diğer varlığın düşüncesi onu korkutur ve onu düş gücünde cezalandıran bir adalet olarak yükseltir. Büyük veya küçük her deneyiminde, onun kızgınlığını, tehdidini fark ettiğini zanneder ve onun yargıç ve cellat olarak kullandığı kırbaçlarını önceden duyumsadığını düşünür. Ölçülemez bir ceza süresi dikkate alınınca, düş gücünün tüm diğer korkularının üzerinde olan bu tehlikede ona kim yardım edecektir?

133

Bu durumun başka sonuçlarını anlatmadan önce, insanın, bu duruma 'suç veya 'günah' nedeniyle değil, ama bir dizi us yanılgısıyla düştüğünü, doğasının kendisine kara ve nefret uyandırıcı göründüğünü, bunun aynanın hatasından, insanın düş ve yargılama gücünün bozuk imgelerinden kaynaklandığını açıkça söylememiz gerekir. İlk önce, tamamen bencillik dışı eylemler yapabilen kişi, bir Anka kuşundan çok bir masaldır. Açıkça düşlenemez bile, çünkü tüm 'bencillik dışı eylemler' baştan itibaren, eğer iyice incelenirse, havada buharlaşırlar. İnsan hiçbir zaman kendisine yönelik olmayan, yalnızca başkalarına yönelik eylemlerde bulunmaz. Aslında, kendisine referans vermeden yani, içsel bir zorlama olmadan (kişisel gereksinime bağlı) hiçbir şey yapabilir mi? Ego olmadan nasıl davranabilir?

Bunun aksine, bazen düşünüldüğü biçimde, tamamen sevgi olan bir Tanrı, tek bir bencillik dışı eylem yapamayacaktır ve bu da Lichtenberg'in daha genel bir düzeyde söylediklerini aklımıza getiriyor: 'Söylendiğinin aksine, başkalarını duyumsamamız olanaksızdır. Yalnızca kendimizi duyumsarız. İlke katı gibi görünüyor, ama tam anlaşılırsa öyle olmadığı ortaya

çıkacaktır. Ne anneyi, ne babayı, ne çocuğu severiz, sevdiğimiz onların bize verdiği anlaşılabilir duygulardır.'[106] veya La Rochefoucauld'un söylediği gibi, 'Si, on croit aimer sa maîtresse pour lamour d'elle on est bien trompé.'[107] Sevgi eylemlerinin diğerlerinden neden üstün tutulduklarının, yani bunun özlerinden çok yararlarına bağlı olduklarının açıklaması için yukarıda sözü geçen *On The Origin of Moral Feelings*'e[108] bakılabilir. Eğer insan Tanrı gibi, sevgi olmak, her şeyi kendisi için değil başkaları için yapmak istiyorsa, bu, baştan olanaksızdır, çünkü başkaları için bir şeyler yapabilmek amacıyla kendisi için çok şey yapması gerekecektir. Sonra, diğer kişinin bu fedakarlığı her seferinde kabul edecek kadar bencil olduğu varsayılmaktadır: böylece sevgi ve fedakarlık insanı, fedakarlıktan yoksun olan, sevgisiz bencillerin sürekli varlıklarına gereksinim duyacaktır ve bunun sürebilmesi için gerekli en yüksek ahlakın ahlaksızlığı zorlaması gerekecektir. (bu yolla kendisini ortadan kaldıracağı kesindir.)

Dahası, Tanrı fikri inanıldığı sürece rahatsız eder ve küçük düşürür, ama bu durumun kökenini araştıran bugünkü karşılaştırmalı etimolojinin artık kuşkusu yoktur ve kökenin anlaşılmasıyla inanç yok olur. Kendi doğasını Tanrı ile karşılaştıran bir Hıristiyan, kafası, şövalye romanlarındaki efsanevi kahramanların yaptıklarıyla dolu olup, kendi cesaretini küçümseyen Don Kişot gibidir. Her iki durumda da kullanılan ölçüt masal alanından alınmıştır. Eğer Tanrı düşüncesi yok olursa, Tanrı talimatları karşısında işlenmiş bir suç, Tanrı'nın kutsadığı yaratıktaki bir leke olan 'günah' duygusu da yok olur. Bundan sonra kalan belki de din dışı sağlanan adalet karşısında duyulan korkudan kaynaklanan ve buna sıkıca bağlı olan hoşnutsuzluktur. Veya insanlardan saygı görememe korkusudur. İnsan, eylemleriyle geleneklere, kurallara ve düzenlemelere karşı çıktığının farkına varırsa, ama yine de 'ruhun ebedi kurtuluşunu' ve onun kutsallıkla olan ilişkisini tehlikeye sokmadığını anlarsa vicdan azabından kaynaklanan rahatsızlık, suç duygusunun en keskin ucu kırılır. Eğer insan sonunda felsefi olarak kendisini tüm eylemlerin koşulsuz gerekliliğine ve sorumsuzluğuna ikna edebilirse ve bunu içselleştirirse, vicdan azabının izleri de yok olur.

134

Eğer Hıristiyan, söylediğimiz gibi, belli hataları, eylemleri hakkındaki yanlış, bilim dışı yorumlamaları sonucunda kendisini küçümserse, bu küçük

ve hor görme eyleminin, hoşnutsuzluğun genelde sürmediğinin büyük bir şaşkınlıkla farkına varmalıdır. Bunun tamamen ruhtan uzaklaştığı, kendisini özgür ve cesur hissettiği ne çok zaman olmuştur. Gerçekte, insanın kendisinden zevk alması ve kendi gücünden hoşnut kalması, her türlü kaçınılmaz derin coşku azalmasıyla birlikte zafer kazanmaktadır: insan yeniden kendisini sevmeye başlamıştır: bunu duyumsar -ama bu sevgi, bu kendine saygı duyma gereksinimi ona inanılmaz gelir. İçinde yalnızca yukardan saçılan istenmeyen bir merhamet ışığını görebilir. Eğer daha önce, her olayda ikazlar, tehditler, cezalar ve her türlü kutsal hiddet gördüğünü düşünüyorsa, şimdi de kutsal Tanrıçayı kendi deneyimlerine aktarmaktadır: bir durum ona sevgi dolu, diğeri yardımsever gelecektir ve üçüncüsü, özellikle de kendi neşeli hali, Tanrı'nın merhametinin kanıtı gibidir. Daha önce hoşnutsuz olunca, eylemlerini yanlış yorumladığı gibi şimdi de deneyimlerini yanlış yorumlayacaktır. Ruh halini kendi dışındaki bir gücün tesellisi olarak anlayacaktır; kendini sevdiği sevgi, kutsal bir aşk gibi gelecektir; merhamet diye adlandırdığı ve kurtuluş için öngördüğü, gerçekte kendisini affetmesi, kendisini kurtarmasıdır.

135

Böylece bir tür yanlış psikoloji, dürtü ve deneyimleri yorumlamada bir tür fantezi, Hıristiyan olmak ve kurtuluş gereksinimi duymak için gereklidir. Bu us ve düş yanılmasını anlayarak, insan Hıristiyanlığı bırakır.

136

Hıristiyan münzeviliği ve azizliği üzerine. Bazı düşünürler, münzevilik ve azizlik olarak adlandırılan az görülür ahlaksal ifade tarzlarını mucizevi olarak göstermeye çalışsalar da, ussal açıklamaların ışığını üstüne tutmak küstahlık ve küfür olacağı gösterilmeye çalışılsa da, bu küstahlık için yine de güçlü bir eğilim vardır. Tarih boyunca, doğanının güçlü bir itkisi, insanı, genelde bu olayları protesto etmeye yöneltti; bilim, daha önce de söylediğimiz gibi, doğayı taklit edebildiği kadarıyla, en azından açıklanamazlık ve erişilemezlik iddiası karşında kendisine protesto etme izni verir ama hala başarılı olamadığı kesindir; yukarıda bahsi geçen ahlaken mucizevi olana hayran kalanların hoşnut olacakları biçimde, olaylar hala açıklanamamıştır. Çünkü genelde açıklanamayan hiç açıklanamaz, hiç

açıklanamayan doğa dışı, doğa üstü ve mucizevi olarak kabul edilmiştir -bu tüm dini bütün kişilerin ve metafizikçilerin (eğer düşünürlerse, sanatçıların da) ruhundaki taleptir. Öte yandan bilim adamı bu talepte 'kötü ilkeyi' görür.

Münzeviliği ve azizliği değerlendirirken, kişinin ulaşacağı ilk genel olasılık onların yapısının karmaşık olduğudur: çünkü hemen her yerde, fiziksel ve ahlaki dünyada, görünüşte mucizevi olanın izi, karmaşık ve çok nedenli temellere kadar başarıyla sürülür. İlk önce azizlerin ve münzevilerin ruhlarındaki bazı itkileri yalıtmaya ve bunun sonunda da onların bize iç içe göründüklerini söylemeye cesaret edelim.

137

İnsanın münzeviliğinin çeşitli yüceltilmiş ifade biçimleri arasında *kendisine karşı bir meydan okuması* vardır. Bazı insanlar sevgi ve güçlerinin boyutlarını göstermek için o kadar yoğun bir gereksinim duyarlar ki, başka nesneler yoksa veya başka durumlarda hep başarısız oluyorlarsa, kendi varlıklarının bazı bölümlerine, sanki varlıklarının bazı aşamalarıymış gibi zulmetmek akıllarına gelir. Böylece bazı düşünürler, kendi ünlerini geliştirmeyecek veya artırmayacak bakış açılarına sahip olduklarını itiraf edeceklerdir. Bazıları, tarafından küçümsenmek için açıkça yalvaracaklardır, halbuki sessiz kalsalar, onlar için saygı duyulması daha kolay olacaktır. Diğerleri eski fikirlerine geri dönecekler ve bundan sonra tutarsız olarak adlandırılmaktan korkmayacaklardır; tam aksine atları iyice yabanileşip terleyince, hırçınlaşınca, onları çok fazla seven cesur süvariler gibi davranarak yapmaya çalıştıkları budur. Böylece, insan kendi korkaklığı ve titreyen dizleriyle alay etmek için, tehlikeli yollardan en yüksek tepelere tırmanır; filozof, pırıltısında görüntüsünün çok çirkinleşeceği münzevilik, mütevazılık ve azizlik bakış açılarını kabullenir. Dinlerin çok yararlandığı bu, kendini parçalama, kendi doğasını küçümseme, *spernere se sperni*,[109] aslında üst derecede bir kibirliliktir. Dağdaki vaazın tüm ahlakı budur; abartılmış taleplerle kendisine tecavüz ederek ve sonra zalimce istekleri olan ruhundaki bu şeye meydan okuyarak, insan şehvet duyar. Her münzevi ahlakında, insan bir parçasına Tanrı olarak dua eder ve diğer taraflarını da şeytanlaştırmayı gerekli bulur.

138

İnsanın ahlak anlayışı her zaman aynı değildir -bu çok iyi bilinir. Eğer, kişi ahlakını, fedakarca kararlar alma ve kendini inkar etme kapasitesiyle ölçerse (sabit olup alışkanlık haline gelince, bu azizlik olur), *etkilenmelerinde* çok ahlaklıdır; daha yüksek bir heyecanda, her zamanki gibi soğukkanlı ve ağır başlı olunca, bu, ona yetkin bile olamayacağını düşündüğü yeni itkiler sağlar. Bu nasıl olabilir? Belki de nedeni, büyük ve çok heyecan verici her şeyle olan ilişkisidir: insan, bir kez olağan dışı bir gerilim durumuna gelince, bu intikam gereksiniminin ürkütücü biçimde patlaması için ürkütücü bir intikama kolayca yönelebilir. Güçlü duygunun etkisiyle, büyük, güçlü, muazzam olan her olayı arzular ve rastlantı eseri kendisini feda etmesinin, başkalarını feda etmesi kadar veya ondan daha fazla tatmin edici olduğunu fark ederse, bunu seçer. Aslında önemsediği duygu boşalımıdır, gerilim azaltılmasıdır, düşmanlarının mızraklarını alıp göğsüne saplayabilmektir. İnsanlık, uzun süreli alışkanlıkla, yalnızca intikamda değil, kendini inkarda da büyük bir şey olduğunu öğrenmek zorunda kaldı; kendisini feda eden bir kutsallık, bu tür bir büyüklüğün en güçlü ve etkin sembolüdür. Düşman üzerinde kazanılabilecek en zor zafer, duygulara ani bir hakim oluş: böyle bir inkar buna benzer ve bu nedenle ahlakın zirve noktası olarak kabul edilir. Gerçekte, bu, kalp, aynı yüksekliğini ve gücünü korurken bir fikrin diğeri yerine geçmesidir. Soğukkanlı davranan ve duygulardan uzaklaşan kişi, bu anların ahlakını artık anlamaz, ama bunları izlerken duyulan hayranlık, bu insanları destekler. Duygu ve edimlerinin anlaşılma gücü azalınca, gurur onları teselli eder. Böylece, kendini inkar eylemleri, tamamen başkalarına yönelik olmadıkları için temelde ahlakla ilgili değillerdir. Daha çok, diğer insan, bu kendini inkar yoluyla, gergin kalbe, kendisini rahatlatabilme olanağı sunar.

139

Bazı açılardan, münzevi de yaşamı kendisi için kolaylaştırmaya çalışır. Bunu, genellikle başkasının isteminin, geniş yasa ve tören uygulamalarının altına girerek, Brahman'ın kendi iradesine bir şey bırakmaması, bunun yerine her anını kutsal talimatlara uygun geçirmesine uygun biçimde davranır. Bu teslimiyet, kendini yönetebilmenin güçlü bir yoludur; kişi meşguldür, yani, sıkıntıdan uzaktır ve yine de ihtirasa yol açacak bir itkisi yoktur. Bir edim yerine getirildiğinde, sorumluluk duygusu yoktur ve bu nedenle pişmanlık acısı duyumsanmaz. Kişi kendi istemini sonsuza dek

bırakır ve bu, bir arzuyu hafifletmektense, ebediyen terk etmek gibi, bazen bırakmaktan daha kolaydır. Eğer kişinin devlet karşısındaki bugünkü tutumunu anımsarsak, orada da niteliksiz bir itaatin, nitelikli olandan daha uygun olduğunu görürüz. O zaman, aziz, kişiliğini tamamen teslim ederek yaşamını kolaylaştırır ve bu görüngüyü ahlakın en kahramanca başarısı olarak gören kişi kendisini kandırır. Her halükarda, bocalamadan ve kafa karışıklığı olmadan kişinin ne olduğunu anlaması, tanımlandığı biçimde ondan kurtulmasından daha zordur; daha fazla zeka ve düşünce de gerektirir.

140

Açıklanamaz eylemlerin, ifadelerin çoğunda, insanların duygusal zevkleri keşfettikten sonra, kendilerini aşağılamada (azizliğin işaretlerinden birisi), kendilerine işkence etmede (açlık, kendini kırbaçlama, kol ve bacakların çarpıtılması, delilik taklidi) bu doğaların yaşam güçlerinin (sinirlerinin) tükenmeleriyle savaştıklarını fark ettim: en azından bir süre için bu donuk ve sıkıntılı durumdan çıkıp yukarıda anlatılan genel ruhsal tembellik ve yabancı bir isteme teslim olma haline dalmak için en acılı uyarıcıları ve dehşetleri kullanıyorlardı.

141

Yaşamı daha dayanılır ve zevkli kılmak için, münzevi ve azizlerin en çok kullandıkları yol, bazen savaş çıkartmak, yengi ve yenilginin yer değiştirmesiydi. Bunu yapmak için bir rakip gerekiyordu ve kişi içinde bir 'iç düşman' bulmalıydı. Kibir, ihtiras ve güç sevgisi eğilimleriyle beraber şehvet arzularını da kullanarak, yaşamı sürekli bir mücadele ve kendisini de iyi ve kötü ruhlarının değişen sonuçlarla savaştığı bir savaş alanı olarak gördü. Düzenli cinsel ilişkinin, cinsel düş gücünü azalttığı hatta baskı altına aldığı ve tam aksine düzensiz veya hiç olmadığı zaman düş gücünün ahlaksızca özgür kaldığı bilinir. Birçok Hıristiyan azizin düşleri çok kirlidir; içlerinde coşku uyandıran şeytanlar kuramına teşekkür etmeliler, bu sayede kendilerini sorumlu tutmuyorlar; itiraflarındaki öğretici içtenliği, bu sorumsuzluk duygusuna borçluyuz. Bu savaşın belli ölçüde sürüyor olması onların çıkarınadır, çünkü, söylediğimiz gibi, onların kasvetli yaşamı bununla renklenir. Ama bu savaşın, aziz olmayanlarda sürekli ilgi ve

hayranlık yaratacak kadar önemli görünmesi için, cinsellik gittikçe daha çok karalandı ve damgalandı. Aslında ebedi lanet tehlikesi bunlarla o kadar yakından ilişkilendirildi ki, büyük bir olasılıkla tüm nesiller boyunca, Hıristiyanlar çocuklarını yaparken rahat değillerdi ve böylece insanlığa büyük bir zarar veriyorlardı. Oysa ki gerçek burada, yakışıksız bir biçimde baş aşağı edilmiş durumdadır. Hıristiyanlık, her kişinin günahkar olarak ana rahmine düşüp doğduğunu söyler; Calderon'un karşı konulmaz abartılı Hıristiyanlığı ile bu düşünce bir kez daha kendi içinde bağlanmış ve dolanmıştır. Böylece, en delice paradoksu şu dizelerde dile getirmeye cesaret edebildi:

İnsanın en büyük günahı
doğmuş olmasıdır.[110]

Tüm kötümser dinlerde döllenme kötü olarak duyumsanır, ama bu duygu genel ve insanca değildir; kötümserlerin bu konudaki değerlendirmeleri bile aynı değildir. Örneğin, Empedocles, cinsel olanda, utanç, şeytanlık, günahkarlık görmüyordu; daha çok büyük kötülük çayırı üzerinde, tek bir yararlı ve umut verici hayal görüyordu: Afrodit. Ona göre, çekişmesi sonsuza dek sürmemesinin garantisiydi ve sonunda asa daha ılımlı bir şeytana verilecekti.[111] Söylediğimiz gibi, kötümserliği meslek edinen Hıristiyanların güç konusunda farklı görüşleri vardı; yalnızlık ve yaşamların ruhsal ıssızlığı için sürekli etken olan ve genel kabul görmüş bir düşman gerekiyordu. Ona, sürekli karşı koyarak ve yenerek kendilerini aziz olmayanların gözünde, zor anlaşılır insan üstü varlıklar olarak ortaya koyuyorlardı. Yaşam biçimleri ve bozulmuş sağlıkları nedeniyle, sonunda, düşman tamamen ortadan kalkınca, iç dünyalarına yeni şeytanlar katmayı biliyorlardı. Kibirlilik ve alçak gönüllülüğün kefelerinin aşağı ve yukarı doğru hareketleri, derin düşüncedeki zihinlerini, ihtiras ve dinginliğin yer değiştirdiği biçimde eğlendiriyordu. O zamanlarda, psikoloji, insanca olan her şeye yalnızca kuşkuyla bakmıyor, aynı zamanda onu karalıyordu, kırbaçlıyordu ve çarmıha geriyordu; insan kendisini olabildiğince kötü olarak düşünmek *istiyordu*; korku nedeniyle ruhu için kurtuluş arıyordu ve gücü konusunda umutsuzdu. İnsanın kötü, günah (örneğin hala erotik olan için uygulanan) diye nitelendirdiği doğal olan her şey ona yük oldu, düş gücünü bulandırdı, bakışını ürkekleştirdi, kendisiyle tartışmasına ve kararsız hale düşmesine, güvenini yitirmesine neden oldu; düşleri bile bu

sorunlu vicdanın lezzetini aldı. Ve yine de doğal için duyulan bu sıkıntı olguların gerçekliğinde bir temele dayanmıyordu; yalnızca olgularla ilgili kanıların sonucuydu. Kaçınılmaz biçimde doğal olana kötü diyen ve daha sonra o biçimde yapılandığını duyumsayan insanın nasıl kötüleştiğini görmek çok kolay. Bu, insanın doğasını kötü ve günahkar olarak düşünmek, doğasına kuşku düşürerek kendisini kötü duyumsamasını isteyen dinin ve metafizikçilerin oyunuydu; çünkü bu yolla kendisini nasıl kötü kabul edeceğini öğrenecekti, çünkü doğanın elbisesini üzerinden çıkartamazdı. Zamanla, uzun bir doğa yaşamından sonra, günah yükü o kadar ağırlaştı ki, bu yükü kaldıracak doğa üstü güçler gerekti; ve daha önce tartıştığımız kurtuluş gereksinimi sahneye çıktı; bu gerçek bir günaha değil düşsel bir günaha karşılık geliyordu. Eğer insan Hıristiyanlığın bireysel ahlak söylemlerini izlerse, taleplerinin kendi başına tatmin edilemeyecek kadar abartıldığını her yerde görecekti. Amaç daha fazla ahlaklı olması değildi, olabildiğince günahkar olduğunu duyumsamalıydı. Eğer insanlar bu duyguyu kabul edilir bulmamışlarsa, neden bunu ürettik ve uzunca süre uyum sağladık? Eski dünyada olduğu gibi, ruhun ve yaratıcılığın ölçülemez gücü, törensel tapınma yoluyla yaşam sevincini artırmak için kullanıldı, öyle ki, Hıristiyanlık çağında eşit miktarda ölçülemez bir ruh gücü başka bir çaba için sunuldu; insan her yönüyle günahkar olduğunu duyumsadı ve bu yolla heyecanlandı, canlılık kazandı ve esinlendi. Her bedelle heyecanlanmak, canlılık ve ilham kazanmak -bu, güçsüzleştirilen, aşırı olgunlaştırılan, aşırı kültürleştirilen çağın düsturu değil mi? Tüm doğal duygular çemberi yüz kez çevrildi, ruh bundan yoruldu; daha sonra aziz ve münzevi yaşam dürtüsü için yeni bir kategori icat ettiler. Kendilerini herkese gösterdiler, çoğunlukla taklit edilmek için değil, daha çok ürkütücü ama zevk verici bir görünüm sağlamak için bunu yaptılar. Bu, şimdiki dünya ile sonraki dünyanın sınırında, herkesin, kah cennetin parlayan ışığını, kah tekin olmayan derinliklerdeki alevleri algılayabildiğini düşündüğü yerde sahnelendi. Kısa süren dünyevi yaşamın anlamı üzerine odaklanan azizin gözü, her yönüyle korku salarken, sonsuz yaşam hakkında yakında verilecek olan karara odaklandı; yarı tüketilmiş bedendeki bu ateş gibi parlayan göz, eski dünya insanını derinden titretti. Ruh kor halini alıp, buz tutarak titreyinceye kadar, ona bakmak, titreyerek bakışları uzaklaştırmak, görünümün büyüsünü yeniden duyumsamak, ona teslim olmak, kendini onda doyurmak -bu, hayvan ve insan mücadelelerini bile kayıtsızca izlemeye başlayan *eski dünyanın icadı olan son zevkti*.

142

Söylediklerimizi toparlamak için: azizin veya gelişmekte olan azizin yararlandığı tavır, çok iyi bildiğimiz unsurlardan oluşuyor. Yine de, dini olmayan fikirlerin etkisiyle, kendilerini başka renklerde gösterdiler, sonra; din ve varoluşun kesin anlamıyla süslendiklerinde karşılarına çıkan hayranlık, hatta tapınma kadar güçlü yoğun bir kınamayla karşılaştılar - veya en azından daha eski zamanlardaki gibi. İktidar sevgisinin yakın akrabası olan ve en yalnız adama güç duygusu veren bir biçimde, aziz bazen kendisine meydan okudu; bazen kabaran duygularıyla, tutkularını özgürleştirme arzusundan; gururlu bir ruhun gücüyle, onları yaban gülleri gibi ezme isteğine hopladı. Bazen tüm sıkıcı, ıstırap verici ve rahatsız edici duyguları durdurmayı, uyanık bir uykuyu, duygusuz hayvani ve bitkisel bir gevşemenin kucağındaki sürekli dinlenmeyi arzuladı; bazen kavga aradı ve bunu kendi içinde kışkırttı, çünkü can sıkıntısı karşına esneyerek çıkmıştı. Kendi Tanrılaştırılmasını, kendini küçümseyerek ve zalimlikle cezalandırdı; arzularının yabanıl biçimde isyanından, günahın keskin acısından, hatta kaybolma fikrinden zevk aldı; duygularına, örneğin en aşırı güç sevgisine karşı nasıl tuzak kuracağını bildi ve böylece en uç aşağılanmaya ulaştı, heyecanlanmış olan ruhu bu zıtlıkla parçalara ayrıldı. Ve sonunda, görüntüleri, ölüleri veya Tanrısal varlıkları arzuladığında, istediği temelde az bulunan bir şehvet biçimidir; bu, belki de tüm öteki türleri bir düğümle birbirlerine bağlayan şehvet budur. Deneyim ve içgüdü yoluyla azizlik sorununa yaklaşan otoritelerden birisi olan Novalis, tüm sırrı naif bir neşeyle dile getirmişti: 'Şehvet, din ve zalimliğin beraberlikleri nedeniyle kısa zaman önce, onların yakın ilişkisinin ve ortak niyetinin insanların dikkatini çekmiş olması bir mucizedir.'[112]

143

Azizin ne olduğu değil, aziz olmayanın gözünde *ne değer taşıdığı*, onun dünya tarihindeki değerini belirler. İnsanlar onun hakkında yanıldıkları, iç dünyasını yanlış yorumladıkları ve sanki karşılaştırılamaz, insan üstü birisi gibi kendilerinden ciddi bir biçimde farklı kıldıkları için tüm insanların, çağların düş gücünü kontrol edebilecek bir önem kazanır. Kendisi, kendisini tanımaz; ruh halleri yazılarını, eğilimlerini, İncil'in havalı yorumu olarak abartılı ve yapay bir yorum sanatına göre okur. Doğasındaki garip, hastalıklı

unsurlar ruhsal yoksulluk, yetersiz bilgi, bozulmuş sağlık, aşırı duyarlı sinirlerle birlikte, bakanın kulağı kadar gözünden de gizlenmiştir. Özellikle iyi birisi değildir, hatta akıllı da değildir. Ama iyilik ve bilgelikte insan ölçülerini aşan bir şeyin işaretidir. Ona olan inanç, tüm varoluşa dinsel bir bakış açısıyla kutsala, mucizeye gelecekteki kıyamet gününe olan inancı destekler. Hıristiyanlığın üzerine parlayacak olan kıyamet gününün akşam ışıklarıyla birlikte, azizin gölgesi muazzam bir büyüklüğe ulaşır; bu büyüklük o kadar fazladır ki, Tanrıya inanmayan çağımızda bile, azizlere inanan birçok düşünür var.

144

Azizin, türünün ortalamasına göre çizilmiş olan bu resminin dışında, daha olumlu izlenimlere yol açabilecek başka resimlerinin de çizilebileceği açıktır. Bu türün, cömert ve nazik olan, mucizevi enerji sahibi tek tük istisnaları vardır; diğerleri çok fazla çekicidirler, çünkü bazı yanılmalar, örneğin, Tanrı'nın oğlu ve bu nedenle günahsız olduğunu kabul eden Hıristiyanlığın ünlü kurucusu düşüncesi gibi, onların varlıkları üzerine ışık saçarlar; böylece fantezi yoluyla (çok katı yargılanmaması gerekir, çünkü tüm eski dünya Tanrı oğullarıyla kaynar) aynı amaca ulaşırlar: sonsuz günahsızlık, sorumluluktan özgürlük duyumsaması -insanların şimdi bilim yoluyla elde edebilecekleri bir duygu.

Hıristiyan aziz ve Grek filozof arasında yer alan ve bu nedenle saf bir türü temsil etmeyen Hintli kutsal adamları da bunun dışında bıraktım. Budistler diğer insanlardan, bilgi, bilim (olabildiğince), ussal yolla diğer insanlar üzerinde üstünlük ve azizlik işareti olarak düşünce gelişimi talep ederler. Hıristiyan dünyasında ise aynı nitelikler reddedilerek, din dışı olarak kötülenmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Sanatçı ve Yazarların Ruhundan

145

Henüz gelişmediği söylenen yetkinlik. Bir şey mükemmel olduğunda, sanki topraktan büyü yoluyla çıkmış gibi, onun gelişimini sormama ve o anki durumundan hoşnut olma eğiliminde oluruz. Bu anlamda, hala eski mitolojik duyguların etkisi altında olmalıyız. Hala sanki Tanrı gibi duyumsuyoruz (örneğin Paestium'daki bir Grek tapınağında gibi); bir sabah oynarken, muazzam kütlelerden bir konut inşa etmişiz; başka zamanlar sanki ruh büyülü bir biçimde taşa girmiş ve onu konuşmak için kullanmak istiyor. Sanatçı, yapıtını, doğaçlamayla, mucizevi bir ani ortaya çıkışla yarattığı zaman eserinin etkili olduğunu bilir; bu nedenle bu görüntüyü teşvik eder ve yaratma başlangıcındaki coşkulu huzursuzluk, kör düzensizlik, umutlu düş kurma, izleyiciyi veya dinleyiciyi mükemmelin birdenbire oluştuğuna inandıracak biçimde aldatmaca araçları olarak sanata katılır.

Açık olduğu biçimde, sanat bilimi bu yanılsamanın karşısında olmalıdır, sanatçının tuzağına düşürecek olan zekanın yanlış sonuçlarını ve hoşgörülerini göstermek zorundadır.

146

Sanatçının gerçek duyumsaması. Gerçekleri kavrama konusunda, düşünüre göre, sanatçının ahlak anlayışı daha zayıftır; hiçbir durumda parlak, derin, yaşam yorumlarının ondan alınmasını istemez ve kendisini, ciddi, açık yöntemler ve sonuçlar karşısında savunur. Görünürde, yüksek onur ve insanlık için savaşmaktadır; gerçekte, sanatının en etkili ön varsayımlarından vazgeçmek istemez, yani fantastik, mitsel, kesin olmayan, uç, sembolik duyumsama, bireyin değerinin yüceltilmesi, zekanın mucizevi olduğu düşüncesi: böylece, yaratma tavrını sürdürmesinin her türlü biçimdeki gerçeğe, ne kadar açık görünse de, bilimsel olarak yaklaşmaktan daha önemli olduğunu düşünür.

147

Ruh çağırıcı olarak sanat. Sanat, koruma, yok olmuş, sararmış fikirlere hafifçe dokunma görevlerini yerine getirir; bunu yaparken, değişik çağlar arasında bağ kurar ve ruhlarının geri gelmesine neden olur. Tabii ki, bunun sonucunda yalnızca mezarların üzerindeki veya sevilen ruhların düşlerdeki geri dönüşündeki gibi bir benzerlik oluşur; ama en azından o an için eski duygular geri döner ve kalp aksi durumda unutulmuş olan bir ritmle çarpar. Sanat bu genel yararı sağladığı için, sanatçı, eğer aydınlanmanın saflarında, insanlığın *olgunlaşmasının* gelişiminde yer almıyorsa da mazur görülmelidir. Tüm yaşamı boyunca çocuk veya genç olarak kalmıştır ve hala sanatsal dürtüsünün ona ulaştığı yerdedir. Ama yaşamın ilk zamanlarındaki duygular, çağımızın duygularına göre ilk çağlardaki duygulara daha yakındır. Sanatçının bilincinde olmadığı görevi insanlığın gençleştirilmesidir: bu onun zaferi ve kısıtlamasıdır.

148

Şairler yaşamı nasıl kolaylaştırırlar. İnsanların yaşamlarını kolaylaştırmak istedikleri sürece, ya bakışlarını çetin şimdiki zamandan uzaklaştırırlar, ya da ışığın geçmişten parlamasını sağlayarak şimdinin yeni renklere kavuşmasına yardımcı olurlar. Bunu yapabilmek için kendileri de bir biçimde geriye bakabilen yaratıklar olmalıdırlar ki, oldukça uzak zamanlar ve fikirler, ölmekte olan, ölen dinler ve kültürler için köprü olarak kullanılabilsinler. Aslında her zaman ve kaçınılmaz olarak *taklitçidirler*. Tabii ki yaşamı kolaylaştırma biçimleri hakkında bazı kötü şeyler söylenebilir: yalnızca o an için, geçici olarak yatıştırır ve iyileştirirler. Doyumsuz olanın eyleme zorlayan tutkusunun geçici olarak içini boşaltıp, insanları, koşullarında gerçek iyileştirme sağlayacak çalışmalarından bile alıkoyabilirler.

149

Güzelliğin yavaş oku. En soylu güzellik, bizi bir anda etkileyen, saldırıları şiddetli ve sersemletici (bu tür kolaylıkla iğrenmeye neden olabilir) olmayan, ama yavaşça sızan, farkında olmadan beraberimizde taşıdığımız ve düşlerimizde yeniden karşılaştığımızdır. Uzunca süre mütevazı bir biçimde kalbimizde kaldıktan sonra, bizi tamamen ele geçirir, gözlerimizi yaşlarla, kalbimizi özlemle doldurur.

Güzelliği görünce neyi arzularız? Güzel olmayı. Mutluluğun bununla bağlantılı olduğunu düşünürüz. Ama bu bir yanılgıdır.

150

Ruhun sanata katılması. Dinlerin gerilediği yerde, sanat başını kaldırır. Din tarafından üretilen birçok duygu ve ruh halini etkileyerek onları kalbine yerleştirir, daha derin, daha ruhsal olur, yani, daha önce iletemediği yüceltme ve coşkuyu iletebilir. Dinsel duygunun ırmak olan zenginliği, sürekli olarak taşar ve yeni alanlar elde etmeye çalışır: ama artan aydınlanma dini dogmaları sarsar ve derin bir güvensizlik yaratır; böylece, aydınlanmayla dini alandan çıkmaya zorlanan duygu, kendisini sanatın içine, bazı durumlarda politik yaşama, hatta doğrudan bilimin içine atar. Kişi ne zaman insanlık çabalarının daha yüce ve koyu renklerini algılasa, ruhların korkusunun, tütsü kokusunun ve kiliselerin gölgelerinin onlara bağlı kaldığını varsayar.

151

Ölçü nasıl güzelleştirir. Ölçü, gerçeklik üzerine bir tül örter, konuşmada bir yapaylık ve düşüncede kirlilik yaratır; düşünce üzerine düşürdüğü gölgeyle, bazen gizlerken, bazen vurgular. Güzelleştirmek için gölgenin gerekli olması gibi, berraklık için de 'buğu gerekir'.

Bulanık düşüncenin tülünü yaşamın üstüne örten sanat, görüntüsünü dayanılır yapar.

152

Çirkin ruhun sanatı. Yalnızca düzenli, ahlaki dengede duran bir ifade tarzı isteyen kişi sanatı ciddi biçimde kısıtlar. Plastik sanatlarda olduğu gibi, müzik ve şiirde de çirkin ruhun ve güzel ruhun sanatı vardır. Sanatın en görkemli etkilerini elde ederken -ruhları parçalamak,[113] kayaları hareket ettirmek, hayvanları insanlaştırmak- belki de bunu başaran çirkin sanattır.

153

Sanat, düşünenin ruhunu ağırlaştırır. Metafizik gereksinimin[114] ne kadar güçlü olduğunu ve doğanın bile sonunda ondan ayrılmakta ne kadar güçlük çektiğini, kendisini metafizik olan her şeyden arındıran özgür ruhta bile, sanatın yüksek etkilerinin uzun süredir sessiz kalmış, hatta kırılmış bir metafizik telin yankısını kolayca yaratmasından anlayabiliriz. Beethoven'in 9. Senfonisinin belirli bir yerinde, örneğin, yeryüzünden yukarıda, yıldızlı bir kubbede, kalbinizde *ölümsüzlük* duygusuyla uçtuğunuzu duyumsayabilirsiniz; tüm yıldızlar etrafta parlıyor gibidir ve dünya, altta, gittikçe daha derine batmaktadır.

Eğer bunun farkına varılırsa, kalpte derin bir sızı duyulur ve din veya metafizik adlı kaybolmuş sevgiliye götürecek adam için iç çekilir. Bu anlarda, zeka doğası test edilmektedir.

154

Yaşamla oynamak. Homeros'un düş gücünün hafifliği ve gevşekliği[115] Greklerin aşırı heyecanlı kalplerini ve keskin zihinlerini yatıştırmak ve geçici olarak bu duruma ara vermek için gerekliydi. Usları konuştuğunda, yaşam ne acı ve berbat oluyordu! Kendilerini kandırmıyorlardı, ama bilerek, yalanlar yoluyla yaşamla oynuyorlardı. Simonides,[116] vatandaşlarına yaşamı oyun olarak kabul etmelerini söylemişti. Hepsi acı yoluyla ciddiyetin farkındaydılar (aslında, insanların sefaleti, Tanrıların şarkılarının temasıydı) ve yalnızca sanat yoluyla sefaletin zevk halini alabileceğini biliyorlardı. Bu kavrayışın cezası olarak, yine de, masallar uydurma arzusuna öylesine kapılmışlardı ki, günlük yaşamda yalandan ve kandırmadan uzak kalmak zorlaşmıştı. Şairler de yalan söylemede hoşluk ve dahası, masumiyet buluyorlardı. Bu, bazen komşularını umutsuzluğa sürüklemiş olmalıydı.

155

Esinlenme inancı. Sanatçılar, diğer insanların, esinlenme adı verilen ani fikir inanışlarıyla ilgilenirler; sanki sanat, şiir çalışması, felsefenin temel düşüncesi gökten aşağı doğru merhametli bir ışık gibi parlar. Gerçekte, iyi bir sanatçının veya düşünürün düş gücü sürekli, iyi, orta karar ve kötü şeyler üretmektedir, ama *yargı gücü*, sıkça denenen, keskinleşen kabul ve

reddedilenlerle birleşir. Böylece, şimdi Beethoven'in defterlerinden en muhteşem melodileri zamanla bestelediğini ve bir dereceye kadar onları farklı başlangıç noktalarından elde ettiğini görüyoruz. Daha katı olmayan bir ayrım yapan sanatçı, taklit edici belleğine güvenerek, bazı durumlarda büyük bir doğaçlamacı olabilir. Ama sanatsal doğaçlama ciddiyet ve zorlukla ortaya konan düşüncelere göre aşağı seviyede kalır. Tüm büyük insanlar çok çalışmışlardı, yalnızca yaratmaktan değil, aynı zamanda, reddetme, eleme, biçimlendirme ve düzenlemeden de yorulmazlardı.

156

Bir kez daha esinlenme. Üretken enerji bir süre birikmiş ve bir engel akışına mani olmuşsa, sonunda, sanki daha önce hiçbir iç etkilenme olmamış gibi doğrudan esinlenmeyle, bir mucize oluyormuşçasına ani bir boşalma olur. Daha önce de söylediğimiz gibi, bu, tüm sanatçıların sürdürmeye uğraştıkları çok iyi bilinen yanılsamaya neden olur. Sermaye *birikmiştir*; aniden gökten düşmemiştir. Ayrıca, bu açık esinlenme başka yerde de vardır, örneğin iyilik, erdem, kötülük alanında.

157

Dahinin acıları ve bunların değeri[117]. Sanatçı dahi zevk vermek ister, ama eğer çalışması çok üst düzeydeyse, bunları değerlendirecek kişileri bulamayabilir; onlara yiyecek ikram eder, ama isteyen yoktur. Bu nedenle bazen gülünç ve dokunaklı bir duyguya kapılır, çünkü temelde zevk almaları için insanları zorlamaya hakkı yoktur. Flütü çalar ama dans etmek isteyen yoktur. Bu trajik olabilir mi?

Belki olabilir. Sonunda bu yoksunluğu giderebilmek için, yaratırken, başkalarının tüm etkinliklerden aldığından daha fazla zevk alabilir. Kişi üzüntüsünü çok fazla duyabilir, çünkü yüksek sesle dövünür, dili etkilidir. Bazen de, ihtiras ve kıskançlığı büyük olduğu için, üzüntüsü gerçekten büyüktür. Kepler ve Spinoza gibi olan, bilgili dahi[118] genelde çok arzulu değildir, gerçek büyük üzüntü ve yoksunlukları için yaygara yapmaz. Sonraki kuşakları büyük bir kesinlikle hesaba katar ve günü gözden çıkartabilir. Öte yandan bunu yapan bir sanatçı, her zaman kalp acısı duyumsadığı umutsuz bir oyun oynamaktadır. Bazı ender durumlarda -

yetenek ve anlayış dehası, ahlak dehasıyla aynı bireyde birleştiğinde-yukarıda bahsi geçen acılara ek olarak, dünyada istisna olarak görülen acılara da sahip olunur: kişisellik dışı, kişi üstü duygular, başka kişilere, insanlığa, uygarlığa, tüm acı çekenlere karşı duyulan sempati; bu duygular, özellikle zor ve uzak algılamalarla birleşerek değer kazanırlar (kendi başına acımanın değeri yoktur.)

Bunların özgünlüğünün ölçüsü, tartısı nedir? Bu tür duygulardan bahseden kişiye güvenmemek neredeyse bir zorunluluk değil midir?

158

Büyüklüğün kaderi. Özellikle sanat alanında, her büyük görüngüyü yozlaşma takip eder. Büyük olanın model alınması, kibirli doğaları onu dışsal olarak taklit etmeye veya geçmeye çabalamaya yöneltir. Buna ek olarak tüm büyük yeteneklerin daha zayıf güçlerin ve tohumların gelişimini engellemek ve etraflarındaki doğayı perişan etmek gibi bir kaderleri vardır. Sanatın gelişimindeki en şanslı an, bazı dahilerin karşılıklı olarak birbirlerini denetledikleri zamandır; böyle bir mücadelede, zayıf ve narin doğalar genellikle hava ve ışık alabilirler.

159

Sanatçılar için tehlikeli olan sanat. Sanat kişiyi güçlü biçimde ele geçirince, onu, sanatın hızla geliştiği zamanların bakış açılarına doğru geriye götürür; böylece etkisini geriye doğru gösterir. Sanatçı, ani heyecanlara gittikçe daha fazla saygı duyar, Tanrılara ve şeytanlara inanır, doğaya ruhu katar, bilimden nefret eder, antik zamanların insanı gibi tutucu olur ve sanata uygun olmayan tüm koşullardan kurtulmak ister ve bu bir çocuğun ateşliliğiyle, us dışılığına benzer. Artık sanatçı içsel olarak geri kalmış bir yaratıktır, çünkü hala gençlik ve çocukluk oyunları oynamaktadır ve buna ek olarak zamanla geriye doğru gider. Böylece onunla, aynı yaştaki zamanının başka insanları arasında sonunda ateşli bir zıtlık ve hüzünlü bir son oluşur -eskilerin anlattıkları öykülere göre, Homer ve Aeschylus'un melankoli içinde yaşayıp ölmeleri gibi.

160

Yaratılmış insanlar. Tiyatro yazarının (ve genelde sanatçının) gerçek karakterleri *yarattığı* söylenince, bu, varlığı ve yayılmasıyla, sanatın niyetsiz, gereksiz zaferlerinden birisini kutladığı güzel bir yanılsama ve abartmadır. Aslında, gerçek, canlı insanları pek anlayamayız ve onlara belli karakterleri yüklediğimizde çok yüzeysel genellemeler yaparız; şair de bunu, insanla ilgili tam olmayan bakış açımızı yansıtırken, insanların bildiğimiz yüzeysel tasarımlarını insanlara çevirir (bu anlamda 'yaratır'). Sanatçılar tarafından yaratılan karakterler çok fazla bozulmuşlardır; bedenleşmiş doğaların örnekleri olamazlar, daha çok, boyalı insanlar gibi, çok incedirler; yakın incelemeye gelemezler. Dahası, ortalama bir canlının karakteri kendisiyle çelişirken, tiyatro yazarının kafasındaki doğadan özgün modeli yarattığını söylemek yanlış olur. Gerçek insan tamamen zorunlu bir şeydir (çelişkileriyle birlikte bile), ama bu gerekliliği her zaman fark edemeyiz. İcat edilmiş insanın, hayaletin, gerekli bir şeyi işaret ettiği iddiasındadır. Bunu, ancak gerçek insanı, kaba ve doğal olmayan basitlikler yoluyla anlayabilen kişiler için sağlayabilir. Böylece üzerlerinde bol ışıkla, etraflarında çokça gölge ve yarı karanlıkla öne sıkça çıkan birkaç özellik onların taleplerini tamamen karşılar. Hayaleti, gerçek, gerekli kişi olarak kabullenmeye hazırdırlar, çünkü gerçek kişide, hayalet, siluet, bütünde kasıtlı bir kısaltma kabullenmeye alışkındırlar.

Ressam ve heykeltıraş, insanı 'idea' olarak kibirli bir fantezi ve duyuların aldatılması biçiminde ifade ederler; böyle bir şey söylediğinde insanın gözü zulüm görür, çünkü insan bedeninde, göz, yalnızca yüzeyi, deriyi görür; ama iç beden ideanın daha büyük kısmını oluşturur. Plastik sanat, karakteri bedende görünür kılmak ister; konuşma sanatı bu amaçla kelimeyi kullanır ve karakteri seste betimler. Sanat, insanın kendi içi ile ilgili doğal cehaletinden gelişir (beden ve karakter olarak; fizikçilere ve filozoflara göre değildir.

161

Sanatçı ve filozoflara olan inançta kendini abartmak. Hepimiz, sanat eserinin veya sanatçının iyiliğini, bizi sarmasına ve derinden etkilemesine bağlarız. Halbuki değerlendirme ve duyumsamadaki kendi iyiliğimiz ilk önce kanıtlanmalıdır -ki böyle değildir. Bizi, plastik sanat alanında Bernini'den[119] daha fazla etkileyip, hoşlanmamıza neden olan başka kim

var? Asya türünü ortaya çıkartan ve iki yüzyıl boyunca sürmesine neden olan Demosthenes sonrası söylevde[120] kim etkili olabildi? Yüzyıllar boyu etkili olmak, tarzın sürekliliği ve geçerliliği konusunda hiçbir şeyi kanıtlamaz; bu nedenle insan bir sanatçıya olan güveni karşısında emin olmamalıdır. Öte yandan yargı veya duygu veya her ikisi de çok ham veya çok ince, çok aşırı veya kaba olabilirler. Felsefenin veya dinin verdiği mutluluklar ve kutsamalar da aynı biçimde onların gerçek olduğunu kanıtlamazlar -delinin sabit fikrinden aldığı mutluluğun, fikirlerinin ussallığını kanıtlayamayacağı gibi.

162

Kibirden doğan dehaya tapınmak. Kendimiz hakkında iyi şeyler düşündüğümüz, ama hiçbir zaman Raphael gibi resim yapmayı veya Shakespeare gibi oyun yazmayı ummadığımız için, böyle bir yeteneğin muazzam, beklenmedik bir rastlantı veya dini inancımız varsa Tanrı'nın nimeti olduğu konusunda kendimizi ikna ederiz. Kendi gururumuz, kendimizi sevmemiz dahiye tapmamızı geliştirir, çünkü ancak bizden çok uzak bir mucize olduğunu düşünürsek bizi acıtmaz. (Kıskanç olmayan Goethe bile, Shakespeare'i en yüksekte bulunan yıldızı olarak adlandırmıştı ve bize şu satırı anımsattı: 'Die Sterne, die begehrt man nicht' -Yıldızlara öykünmemeli.)[121] Ama kibrimizin kışkırtmaları bir yana, dahinin eylemleri, temelde, mekanik alanda icat yapandan, astronomi veya tarih aliminden, bir taktik ustasından farklı değildir. Tek doğrultuda düşünen, her şeyi o amaç için kullanan, kendi ve başkalarının iç yaşamlarını heyecanla gözleyen, her yerde modeller ve uyarmalar gören, malzemeyi yeniden düzenlemekten yorulmayan bir kişi düşünülünce, tüm bu eylemler açıklanmış olur. Dahi de, ilk önce taşları yerleştirmekten başka bir şey öğrenmez, inşa etmekten, malzeme aramaktan, şekillendirip yeniden şekillendirmekten başka bir şey yapmaz. Yalnızca dahilerinki değil, her insan eylemi şaşırtıcı derecede karmaşıktır: ama hiçbirisi 'mucize' değildir.

O zaman yalnızca sanatçının, hatibin veya filozofun dahi olduğu, yalnızca onların sezgi sahibi oldukları (böylece, doğrudan varlığın içini görebilecekleri bir tür sihirli gözlük onlara takılıyor) fikri nereden geliyor?[122] Yalnızca zekanın büyük etkileri hoş bulunduğunda ve öte yandan kıskançlık duyumsanmak istenmediğinde dehadan bahsedildiği açık.

Birisine 'kutsal' demek, 'Burada rekabet etmek istemiyoruz' anlamını taşır. Dahası, tam ve mükemmel olan her şey beğenilir, gelişen her şeyin değeri düşürülür. Şimdi, kimse, sanatçının çalışmasının nasıl bir gelişim gösterdiğini görmez: bu, onun avantajıdır, çünkü bu gelişimi nerede görsek, soğukluk duyarız. Tamamlanmış temsil sanatı evrimiyle ilgili tüm düşünceleri akıldan uzaklaştırır, bizi, bunun güne ait bir mükemmellik olduğunu düşünmeye zorlar. Bu nedenle temsil sanatçıları genellikle dahi olarak adlandırılırlar, ama bu bilim adamları için geçerli olmaz. Gerçekten, birincisine saygı duyarken, ikincisine değerini vermemek, usun çocukça kullanılmasıdır.

163

Zanaatın ciddiyeti. Tanrı vergisinden, içsel yeteneklerden bahsetmeyin! Tanrı vergisine sahip olmayan birçok büyük adamdan söz edilebilir. Ama onlar, farkında olan hiç kimsenin eksikliğinden bahsetmek istemediği niteliklerle büyüklüğü elde ederek, 'dahi' (bize göre) oldular. Hepsinde de, büyük bütünü yapmaya başlamaya cesaret etmeden önce parçaları yapmayı iyice öğrenen usta zanaatkarların ciddiyeti vardı. Buna zaman ayırdılar, çünkü, şaşırtıcı tümün etkisini yaratmaktan çok daha az önemli ama iyi bir şey yapmaktan zevk alıyorlardı. Örneğin, nasıl kısa öykü yazarı olunacağının anlatılması daha kolaydır, ama bunu başarmak, alışkanlıkla gözden kaçan nitelikleri gerektirir ve şöyle denir: 'Yeteneğim yok.' Kişi yüzlerce veya daha fazla, iki sayfadan uzun olmayan kısa öykü müsveddesi yazsın, ama açık olabilmesi için her birinde uygun kelimeleri kullansın; en özlü ve etkili biçimi bulana dek her gün bir anısını yazsın; insan karakterlerini ve tiplerini derlemede ve betimlemede yorulmadan çalışsın; her şeyin üzerinde seyirciyi etkilemek için sıkça öyküler anlatsın ve keskin bir göz ve kulakla dinlesin; bir peyzaj ressamı veya elbise tasarımcısı gibi dolaşsın; tüm bilimlerden, iyi betimlendiğinde sanatsal etki yaratabilen her şeyi alsın; son olarak insan davranışını etkileyen itkileri düşünsün ve üzerlerindeki en ufak bir bilgi kırıntısını bile küçümsemesin ve bunları gece gündüz toplasın. Bu çeşitli çalışmalarla on yıl geçsin: atölyede yaratılan ancak insanlar arasına çıkartılabilir.

Ama insanların çoğu bunu nasıl yapıyor? Parçalarla değil, bütünle işe başlıyorlar. Belki bir zamanlar seçimleri iyiydi, dikkat çektiler ve sonra iyi,

doğal nedenler için kötü seçimler yaptılar.

Bazen, bu tür sanatsal yaşamı planlamak için us ve karakter yetersiz kalınca, kader ve gereklilik eylemlerine egemen olur ve geleceğin ustasını zanaatının gereklerinden adım adım geçirir.

164

Dahiye tapınmadaki tehlike ve yarar.[123] Büyük, üstün, verimli zihinlere olan inanç her zaman olmasa da sıkça, dini veya yarı dini bir boş inançla, diğer insanlardan farklı biçimde bilgiye ulaşabilen bu zihinlerin insanüstü oldukları, mucizevi yetenekler içerdikleri düşüncesini taşır. Bir pelerinin deliğinden içeriye bakıyormuşçasına, yaşamın özüne doğrudan bakabilecek durumdadırlar ve mucizevi kahin bakışının yardımıyla zorlu ve sıkıntılı bilim yollarından geçmeden doğru düşünebilirler, nihai kararlar verebilirler, insan ve dünya hakkında kesin yorumlar yapabilirler. İnsan, bilgi alanında mucizelere inandığı sürece, inananların da kendilerini koşulsuz olarak büyük zihinlerin emrine vererek, gelişim sürecinde kendi zihinleri için en iyi disiplin ve eğitimi sağlayarak avantaj elde ettikleri kabul edilmelidir. Öte yandan deha ve onun ayrıcalıkları, yetenekleri ile ilgili boş inanç, kök saldığında bunun deha için yararı kuşkuludur. Her halükarda, ister Sezar'ın duyduğu olsun ister (burada olduğu gibi) dehadan kaynaklansın, insanın kendisi nedeniyle bir huşu içersine girmesi tehlike işaretidir; yalnızca Tanrı'ya sunulan kurbanın kokusu, dahinin zihnine sızarsa titreyerek, kendisini insan üstü zanneder. Sonunda sorumsuzluk duygusu; olağanüstü haklara sahip olma, varlığıyla lütufta bulunma inancı; kedisinin başkalarıyla karşılaştırılmasında, değersiz olarak nitelenmesinde, işindeki başarısızlığın açığa çıkartılmasında çılgınca öfkelenme hali ortaya çıkar. Kendisini eleştirmekten vazgeçince, kanatlarındaki telekler tek tek dökülmeye başlarlar; boş inanç gücünün köklerini kazır ve gücü onu terk ettikten sonra bile onu iki yüzlü yapar. Belki de büyük zihinler için kendi güçlerini ve onun kaynağını anlamaları, hangi saf insan özelliklerine sahip olduklarını kavramaları ve hangi şanslı koşulların etkili olduklarının farkına varmaları daha yararlıdır: her şeyden önce sürekli enerji, belli amaçlar doğrultusunda kararlılık, büyük kişisel cesaret; daha sonra erken yaşta en iyi öğretmenleri, modelleri ve yöntemleri sağlayan iyi bir eğitim şansı. Eğer amaçları olası en büyük etkiyi yaratmaksa, o zaman kendileri hakkında emin olmamaları ve

buna eklenecek yarı delilik çok yararlı olacaktır, çünkü insanları zayıf istem sahibi kılabildikleri, insanüstü yol göstericiler tarafından yönlendirildikleri yanılgısıyla onları sürükledikleri için her zaman beğenilmiş ve kıskanılmışlardır. Aslında, insanüstü güçler tarafından elde edilmiş olma inancı insanı esinlendirerek, içinde yükselme duygusu uyandırır; öyle ki, Platon'un söylediği gibi, delilik, insana en büyük kutsamaları getirmiştir. [124]

Yalıtılmış, nadir durumlarda, bu kadar delilik, böyle aşırı biçimde dağılmış bir doğanın sıkıca bir araya toplanmasında yardımcı olabilir: bireylerin yaşamlarında da, aslında zehirli olan yanılmalar sıkça iyileştirici etki gösterirler. Yine de, kutsallığına inanan her 'dahi' için zehir, sonunda, dahinin olgunlaşmasına bağlı olarak belirgin olur. Örneğin Napolyon anımsanabilir: kendisine ve yıldızına olan inancı ve diğer insanları aşağılaması nedeniyle, onu tüm çağdaş insanlardan farklılaştıracak biçimde, bu inanç delice bir yazgıya dönüşene, keskin ve hızlı bakışını yok edene ve düşüşüne neden olana dek doğasını büyük bir birlik altında toplamıştı.

165

Deha ve boşluk. Sanatçılar arasında, özgün ve kendisinden bir şeyler yaratan zihinler, bazı durumlarda tamamen boş ve yavan olanı üretirler. Öte yandan, yetenek denilen daha bağımlı doğalar belleklerinde iyi olanı tutarlar ve zayıf koşullarda bile kabul edilebilir bir şeyler üretirler. Ama özgün olanlar kendileri tarafından ihanete uğradıklarında bellekleri onlara yardımcı olmaz: boş kalırlar.

166

Halk. İnsanlar trajediden, etkilenmekten fazlasını beklemezler, kalplerindekini dışarıya dökmeyi arzularlar. Ama yeni bir trajedi gören sanatçı, onun teknik icatlarında, araçlarında, düzenlenmesinde, malzeme kullanımında, eski motiflerin ve düşüncelerin yeni kullanımında sergilenen hünerden zevk alır. Sanat yapıtına karşı estetik bir yaklaşımı vardır, bu bir yaratıcı yaklaşımdır; yalnızca içerikle ilgilenen ilk tür yaklaşım halka aittir. Ortadaki insanlar için söylenecek bir şey yok: ne halk ne de sanatçı olanlar

ve ne istediklerini bilmeyenler için. Bu nedenle onların neden zevk aldıkları açık değildir ve az zevk alırlar.

167

Halkın sanatsal eğitimi. Eğer aynı motif ustalar tarafından yüzlerce farklı biçimde ele alınmamışsa, halk, konunun içeriğinin ötesine geçemez. Ama, eğer uzun süredir yapılan birçok uyarlamaları biliyorsa ve artık yeniliğin veya duraksamanın çekiciliğini duyumsamıyorsa sonunda o da konuyu tamamen kavrayacak, ufak farklardan ve motifin ele alınışındaki ince yeni yaratıcılıklardan zevk alacaktır.

168

Sanatçı ve izleyenlerin adımları birbirine uymalı. Bir türden diğerine gelişim, yalnızca sanatçıların değil aynı zamanda dinleyici ve izleyicilerin de katılabilmesi ve tam olarak neyin ortaya konulduğunu anlayabilmesi için yavaş olmalıdır. Aksi halde uzak tepelerde eserini yaratan sanatçı ve artık bu yüksekliğe tırmanamayacak, canı sıkılarak tekrar tepeden aşağıya inmek zorunda kalacak olan halk arasında aniden büyük bir uçurum oluşacaktır. Sanatçı artık halkı yanına çekemediği zaman, dehasının onu yükseğe taşıdığından daha da hızlı ve tehlikeli bir biçimde, kartalın pençelerinde, bulutlarda taşıdığı kaplumbağayı felakete düşürmesi gibi aşağıya doğru düşer.[125]

169

Komik olanın kökeni. Eğer yüz binlerce yıl boyunca insanın çok fazla korkan bir hayvan olarak yaşadığı ve ani veya beklenmedik bir şeyin kavgaya veya ölüme hazır olması anlamını taşıdığı, daha sonraki sosyal ilişkilerinde tüm güvenliğin de kestirilebilene, anlam ve eylemdeki geleneklere dayandığı düşünülürse, o zaman zararsızca ve tehlikesizce ortaya çıkan beklenmeyen her söz veya eylem karşısında, insanın gevşeyerek korkunun aksini duyumsaması şaşırtıcı olmamalıdır. Korkuyla sinen ve titreyen yaratık sıçrar ve genişler: güler. Bu, anlık korkudan kısa süren bir neşeye geçiş *komik* olarak adlandırılır. Tam aksine trajedi görüngüsünde, kişi hemen büyük, süreli neşeden, büyük korkuya geçer.

Yine de, ölümlüler arasında sürekli neşe, korku durumundan daha az olduğu için, dünyada trajik olandan çok komik olan vardır. İnsan perişan olmasıyla karşılaştırıldığında, daha çok güler.

170

Sanatsal tutku. Grek sanatçıları, örneğin tragedyacılar, zafer için yazarlardı; tüm sanatları rekabetsiz düşünülemezdi. Tutku, Hesiod'un iyi Eris'i[126] onların dehasını kanatlandırırdı. Şimdi, bir sanat eseri için genel mükemmellik değerlendirmesi veya geçerli zevkler göz önüne alınmadan, çalışmalarının *kendi gözlerinde*, onların anladıkları biçimde en yüksek seviyeye çıkabilmesi için, her şeyin üzerinde bu tutku talep edilirdi. Ve böylece, Aeschylus ve Euripides, eserlerini kendi ölçütlerine göre değerlendirebilecek eleştirmenleri yetiştirmeden önce uzunca bir süre başarısız oldular. Böylece, kendi yargılanma alanlarında, kendi değerlendirmelerine bağlı kalarak, rakipleri üzerinde zafer kazanmaya çalıştılar. Daha mükemmel olmayı gerçekten de istiyorlardı; sonra dışarıdakilerin kendi değerlendirmeleriyle aynı fikirde olmalarını, onları onaylamalarını talep ettiler. Bu durumda, onur için çabalamak, 'kendini üstün kılmak ve bunun herkesçe bilinmesini arzulamak' anlamına geliyordu. Eğer birincisi yoksa ve yine de ikincisi arzulanıyorsa, bu *kibirdi*. Eğer ikincisi yoksa ve arzulanmıyorsa, bu *gururdu*.

171

Sanat yapıtındaki zorunluluk. Sanat yapıtındaki zorunluluktan çok fazla konuşan kişi, sanatçıysa *in majorem artis gloriam*,[127] sıradan birisiyse cahilliğinden abartmaktadır. Fikirlerini ve böylece konuşma biçimini ifade eden sanat çalışmasının biçimleri, her dil gibi her zaman gereksiz bir şeyler içerir. Heykeltıraş birçok ayrıntıyı katabilir veya bırakabilir. Aktör, müzik virtüözü veya besteci olsun, temsil sanatçısı da böyle yapabilir. Bugün bu ayrıntı ve incelikler onun hoşuna gidecektir, yarın gitmeyecektir; sanattan çok sanatçı için vardırlar, çünkü ondan asıl fikri betimlemesini talep eden katı iç disiplin nedeniyle, kavgacı olmamak için o da bazen şeker ve oyuncaklar ister.

172

Dinleyicilerin ustayı unutmasını sağlamak. Bir usta gibi çalan bir piyanist, eğer dinleyicilerin ustayı unutmasını sağlayabilirse, kendi yaşamından bir öyküyü veya o an deneylediğini anlatıyor gibi görünebilirse en iyi şekilde çalmış olur. Eğer kendisi önemsizse, yaşamıyla ilgili gevezeliğe herkesin lanet okuyacağı kesindir. Bu nedenle, dinleyicinin düş gücünü nasıl kazanabileceğini anlamalıdır. Öte yandan, bu, aynı zamanda 'virtüözlüğünün' zayıflığını ve çılgınlığını da açıklar.

173

Carriger la fortune.[128] Büyük sanatçıların yaşamlarında kötü rastlantılar vardır, örneğin bir ressamın en önemli resmini öylesine aklına gelen bir fikirle çizmiş olması veya Beethoven'in büyük sonatlarda (Büyük Si Bemol majör gibi)[129], bir senfoninin tam olmayan piyano özetini bize bırakmaya zorlaması gibi. Bu durumlarda sonradan gelen sanatçı büyük insanın yaşamını düzeltmelidir; örneğin, bir orkestra ustası, piyanoda ölmüş görünen bu senfoniyi yaşama döndürerek bunu gerçekleştirmelidir.

174

Küçültme. Bazı şeyler, olaylar veya insanlar küçük ölçekte ele alınmalarına hoşgörüyle bakmazlar. Laocoön gurubu küçültülemez, büyüklük gerekir.[130] Doğası gereği küçük olanın büyütülmeye hoş görüyle bakması ise daha enderdir. Bu nedenle biyografi yazarları, küçük kişileri büyük olarak betimlemelerine göre, büyük kişileri küçük olarak betimlemede daha başarılı olurlar.

175

Çağdaş sanatta duygusallık. Sanatçılar çalışmalarında duygu amaçladıklarında genellikle yanlış hesap yaparlar; çünkü izleyicileri ve dinleyicileri duyguları olmadan ve sanatçının niyetine katılmadan, sanat eseri yoluyla, sıkıntıyla yakından ilişkili olan bir duygu 'kutsallığına' düşerler.

Belki de onların duygusallıkları, sanatçınınkinin bittiği yerde başlar; ya da en fazla bir noktada buluşurlar.

176

Ahlakçı Shakespeare. Shakespeare tutkular üzerinde çok düşünmüştür ve belki de mizacı nedeniyle birçoğunu kolaylıkla anlamıştır (tiyatro yazarları genelde kötü insanlardır). Ama Montaigne'e benzemeyen bir biçimde onlar hakkında konuşamamıştır; daha çok tutkularla ilgili gözlemlerini karakterlerinin ağızlarından aktarmıştır. Bu, tabii ki doğal değildir, ama dramaları o kadar düşünce doludur ki, diğer tüm dramalar boş gibi görünürler ve genel bir isteksizliğe neden olurlar.

Schiller'in özdeyişleri (hemen her zaman yanlış ve önemsiz fikirlere dayanan) tiyatro özdeyişleridir ve etkileri güçlüdür, öte yandan Shakespeare'in özdeyişleri örnek aldığı Montaigne'yi[131] onurlandırırlar ve ciddi fikirleri şık biçimde barındırırlar, bu nedenle de tiyatro izleyicisi için çok uzak ve incedirler, etkisiz kalırlar.

177

Kendini duyurabilmek. İnsan yalnızca iyi oynamayı değil, aynı zamanda kendisini duyurabilmeyi de bilmeli. Büyük bir ustanın elindeki keman, eğer salon çok büyükse, yalnızca bir gıcırtı sesi çıkartır; böylece usta çaylakla karıştırılabilir.

178

Etkili ve tamamlanmamış olan. Sanki duvardan çıkacaklarmış ve bir şey tarafından engellenerek aniden durmuşlar gibi, rölyefteki biçimlerin bazen düş gücünü çok etkiledikleri biçimde, bir düşüncenin veya bir felsefenin rölyef benzeri tamamlanmış sunumu da, onun tam anlaşılmasından bazen daha etkili olabilir. İzleyiciye çok şey bırakılır; yoğun ışıkta karşısına rölyef gölgesi olarak çıkanı geliştirmeyi, üzerinde düşünmeyi ve tam olarak ortaya çıkmasını engelleyen şeyi ortadan kaldırmayı arzular.

179

Özgün olanlara karşı. Sanat üstüne en yıpranmış giysiyi giydiğinde, sanatı en açık biçimde anlarız.

180

Ortak zihin. İyi bir yazar yalnız kendinin değil, arkadaşlarının da zihnine sahiptir.

181

İki tür yanılgı. Açık ve keskin yazarların şanssızlıkları, onlara dar açıdan bakılması ve üzerlerinde çaba sarf edilmemesidir. Açık olmayan yazarların şansı da okurun onları anlamaya çalışması ve bu nedenle aldığı zevki onlara yüklemesidir.

182

Bilimle olan ilişki. Bilimle ilgisi olmayanlar, yalnızca o konuda bir şeyler keşfedince heyecanlanırlar.

183

Anahtar. Önemli insanlar için önemli olan ve önemsiz kişilerin gülüp küçümsedikleri bir düşünce saklı hazinelerin anahtarıdır; bu, başkaları için yalnızca bir demir parçasıdır.

184

Çevrilemez. Bir çalışmanın ne en iyisi, ne en kötüsü çevrilemezdir.

185

Bir yazarın paradoksları. Okurun itiraz ettiği, bir yazarın sözüm ona paradoksları genelde yazarın kitabında değil, okurun kafasındadır.

186

*Espr*i. En nüktedan yazar, en az gülümsemeye neden olur.

187

Karşı sav. Karşı tez, yanılgının, içinden geçerek gerçeğe ulaşmayı yeğlediği dar bir kapıdır.

188

Biçemciler olarak düşünürler. Birçok düşünür kötü yazar, çünkü yalnızca düşüncelerini değil, aynı zamanda düşünüş tarzlarını da anlatır.

189

Şiirde düşünceler. Şair düşüncelerini, ritmin arabası üzerinde muhteşem biçimde aktarır -genelde yürüyerek gidemedikleri için.

190

Okurun zihni karşısındaki günah. Bir yazar, yalnızca okuyucuyla aynı seviyeye gelebilmek için yeteneğini inkar ettiğinde, okuyucunun onu hiç affetmeyeceği ölümcül bir hata yapar (okuyucu fark edebilmişse). Aksi halde bir kişi hakkında kötü konuşabiliriz, ama bunu söylerken onun gururunu da okşamak gerekir.

191

Dürüstlüğün limiti. En dürüst yazar bile bir devri bitirmeyi amaçladığında fazladan bir sözcüğün kaymasına izin verir.

192

En iyi yazar. En iyi yazar, yazar olmaktan utanandır.[132]

193

Yazara karşı Drakon[133] *yasası*. Bir yazar, ender olarak aklanmayı ve bağışlanmayı hak eden bir suçlu olarak değerlendirilmelidir: böylece kitaplarının artması engellenebilir.

194

Modern kültürün soytarıları. Bizim kültür yazarlarımız, ortaçağ saray soytarılarına benziyorlar: aynı kategoriye ait insanlar. Yarı ussal, şakacı, aşırı, aptal, bazen garip şeyler yaparak ve gevezelik ederek anlayış havasını yumuşatmak, büyük olayların ağır, sıkıcı çan seslerini bağırtılarıyla boğmak için orada bulunuyorlar. Daha önceleri prens ve soyluların hizmetindeydiler, şimdi siyasi partilere hizmet ediyorlar, çünkü insanların prense eski bağlılıklarının büyük bir kısmı hala parti yaklaşımında ve disiplininde yaşıyor. Yine de çağdaş edebiyat yazarları da kültür yazarlarından çok farklı değil; onlar da 'modern kültürün soytarıları.' Eğer bunun için suçlu sayılmayacakları kabul edilirse, çok hafif yargılanmış olurlar. Yazarlığı meslek olarak düşünmek, haklı olarak delilik diye nitelendirilebilir.

195

Grekleri takip ederek. Abartılmış duygularla yüzyıllar boyunca tüm kelimelerin anlaşılmaz ve şişirilmiş olmaları nedeniyle bugün bilgi büyük ölçüde engelleniyor. Kendisini bilginin yönetimi altına koyan (baskıcı bir biçimde değil) yüksek kültür aşaması daha ciddi duyumsama ve kelimelere güçlü bir yoğunlaşma gerektirir -Demosthenos devrinde, Grekler bunu bizlerden önce yaptılar. Aşırılık tüm modern yazarların özelliği; basit şekilde bile yazmaya çalışsalar, kullandıkları kelimeler hala garip bir biçimde duyumsanıyorlar. Katı düşünce, sıkıştırma, soğukluk, açıklık (hatta isteyerek limitlere kadar da götürülse bile)- kısaca, duygu kısıtlaması ve suskunluk: bu yardımcı olabilir.

Böyle soğuk bir biçimde yazmak ve duyumsamak çelişkisiyle çekicidir; ve bunda tabii ki yeni bir tehlike vardır. Çünkü acı soğuk, yüksek sıcak kadar iyi bir uyarıcı olabilir.

196

İyi öykücü, kötü anlatıcılar. İyi öykücüler, karakterlerinin eylemlerinde övülecek bir ruhsal kesinlik ve tutarlılık sergilerler ve bu genellikle ruhsal açıdan düşünme yoksunluklarıyla gülünç bir tezat teşkil eder. Böylece onların kültürü bir an için çok yüksek gibi görünürken, bir an sonra acınası düşük bir seviyeye iner. Sıkça da kendi kahramanlarının eylem ve doğalarını açıkça *yanlış* bir biçimde anlatırlar -ne kadar olanaksız gibi görünse de, kuşkusuz bu böyledir. Büyük piyanist, teknik gerekler ve her parmağın özel yeteneği, kötü alışkanlıkları kullanımı ve eğitilebilirliği (parmak ahlakı) üzerinde çok az düşünür ve bunlar hakkında konuşurken basit hatalar yapar.

197

Tanıdıkların yazıları ve okuyucuları. Tanıdıklarımızın (dost ve düşman) yazdıklarını kuşkuyla okurken bilgimiz kulağımıza şunu fısıldar: 'Bu onun, iç dünyasının bir işareti, deneyimi, yeteneği' ve öte yandan başka bir bilgi, çalışmanın ne anlama geldiğini, yazarı dışında ne anlam taşıdığını, beraberinde hangi öğrenme zenginliğini getirdiğini ortaya koymaya çalışır. Açık biçimde, bu iki tür okuma ve ölçme birbirine karışır. İki kişi sonunda yalnızca ellerindeki konudan bahsederek, arkadaş olduklarını unuturlarsa bilginin iyi meyvelerini üretebilirler.

198

Ritmsel fedakarlıklar. İyi yazarlar bazı cümlelerin ritmlerini değiştirirler, çünkü ortalama bir okuyucunun, cümleyi ilk sürümünden kavrayamayacağını düşünürler. Bu nedenle, daha iyi bilinen ritmleri seçerek cümleyi okuyucu için basitleştirirler.

Çağdaş okuyucuda ritm yeteneği eksikliği olduğu düşüncesi, şimdiden bazı iç çekmelere yol açtı, çünkü çok fazla fedakarlık gösterildi. İyi müzisyenler de aynısını duyumsar mı?

199

Sanatsal uyarma olarak eksiklik. Eksiklik genellikle tamamlanmış olmaktan daha etkilidir; özellikle de övgü söylevlerinde. Bu amaçlar için,

us dışı bir unsur olarak dinleyicinin düşüne denizi sokan ve bir sis gibi karşı kıyıyı saklayan, yani övülen konunun sınırlandığı, tamamlanmamış bir uyarıcı gerekir. Eğer birisinin iyi bilinen yetenekleri geniş ve ayrıntılı biçimde anlatılıyorsa, yalnızca bunların o kişinin yetenekleri olduğu hakkında kuşku uyanır. Öven kişi, kendisini övülenin üstüne çıkartmıştır; *ona tepeden bakıyor gibidir*. Bu nedenle tam olan zayıf etki bırakır.

200

Yazmada ve öğretmede gelenek. Yazmaya başlayan ve yazma tutkusunu içinde duyan kişi, her yaptığından bir şey öğrenir veya bir yazar için algılanabilecekleri deneyler. Kendisini değil, yazarı ve halkını düşünür. Önsezi ister, ama kendi yararı için değil. Hep öğrencilerinin iyiliğini düşünür ve tüm yeni bilgi, aktarabildiği ölçüde onu mutlu eder. Sonunda kendisini öğrenmenin geçidi, genel bir aracı olarak görür ve kendisi hakkındaki ciddiyetini kaybeder.

201

Kötü yazarlar gereklidir. Kötü yazarlar her zaman olmalıdır, çünkü, gelişkinler kadar gereksinimleri olan gelişmemiş, olgunlaşmamış yaş gruplarının zevkine hitap ederler. Eğer insan yaşamı daha uzun olsaydı, olgun olan insanların sayısı olgun olmayanlardan daha fazla olurdu. Veya sayıları yaklaşık olurdu. Ama büyük çoğunluk genç olarak öldüğü için, az gelişmiş, kötü zevk sahibi zekaların sayısı daha fazladır. Dahası, bu kişiler gereksinimlerini gençlik ateşiyle tatmin etmek isterler ve kötü yazarların varlıklarını zorlarlar.

202

Çok yakın, çok uzak. Genellikle yazar ve okur birbirlerini anlamazlar, çünkü yazar temayı çok iyi bilir ve neredeyse sıkıcı bulur, bu nedenle de çok iyi bildiği örnekleri kullanmaz. Ama okuyucu, konuya yabancıdır ve eğer örnekler verilmezse konunun zayıf kaldığını düşünür.

203

Sanat için kaybolmuş bir hazırlık. Gymnasium'un[134] yaptıkları içerisinde en değerlisi Latin türünde eğitimdi, çünkü, tüm diğerleri tamamen öğrenmeye yönelmişken, bu bir *sanatsal çalışmaydı*. Alman yazımına öncelik tanımak barbarlık olur, çünkü halk söylevi geleneğiyle gelişmiş bir klasik Alman biçemimiz yoktur; ama eğer Alman yazımı düşünme pratiğini geliştirmek için kullanılmak istenirse, biçemin bir an için unutulması kesinlikle daha iyi olacaktır, böylece düşünme çalışması ve betimleme birbirinden ayrılabilir. İkincisi verilmiş bir içeriğin çeşitli sürümleriyle ilgilidir ve içeriğin bağımsız biçimde ortaya çıkartılmasıyla ilgilenmez. İçerik verilirken, betimleme yalnızca Latin biçeminin yerine getirilmesidir ve bunun için eski öğretmenler uzun süredir kaybolmuş olan duyma inceliğine sahiptirler. Eskiden modern dilde yazmayı iyi öğrenmiş olan bir kişi, bunu, bu çalışmaya borçludur (şimdi eski Fransız hocalarının kontrolü altında okula gitmek gerekiyor); ve dahası: biçimin yüceliği ve zorluğu kavranılıyor ve olası tek doğru yolla genelde sanata hazırlanılıyor: pratik yaparak.

204

Karanlık ve aşırı parlaklık yan yana. Genelde fikirlerini açıkça ifade etmeyi bilmeyen yazarlar, özellikle en güçlü, en abartılı terimleri ve en mükemmel tanımlamaları seçerler: bu, karışık orman yollarındaki meşale etkisini gösterir.

205

Yazarca ressamlık.[135] Önemli nesneleri resmederken, kimyacı gibi, resmin renklerini kendisinden almak ve sonra düzenlemenin renk farklılıkları ve karışımlarından gelişmesini sağlayarak bunları sanatçı gibi kullanmak en iyisidir. Bu yolla resim yapmak nesneyi de önemli yapan ürpertici bir içsel nitelik kazandırır.

206

Bize dans etmeyi öğreten kitaplar. Olanaksızı olanaklı biçimde resmeden, ahlaktan ve zekadan her ikisi de sanki yalnızca bir ruh hali veya geçici bir hevesmiş gibi bahseden, sanki insan parmakları üzerinde yükselerek içsel

zevki nedeniyle dans ediyormuş gibi taşkın bir özgürlük duygusu yaratan yazarlar vardır.[136]

207

Bitirilmemiş düşünceler. Gençlik ve çocukluğun kendi içersinde değerleri olması (olgunluk dönemi kadar) ve yalnızca bir geçiş ve köprü olarak düşünülmemeleri gerektiği gibi, bitirilmemiş düşüncelerin de kendi değerleri vardır. Bu nedenle bir şairi ince yorumlamalar yaparak sıkıntıya sokmamalıyız ve sanki başka düşünceler için bir yol hala açıkmış gibi ufkunun belirsizliğinden hoşnut olmalıyız. Eşikte duruyoruz; sanki bir hazinenin çıkartılmasını bekliyoruz; sanki derin bir fikrin bulunması çok yakın. Şair, temel bir fikir bulurken ve bunu yaparken, bizi, fikri kapmaya çalışacak kadar hırslı kılarken, düşünürün aldığı zevke benzer bir şey arar. Ama, bu, en güzel kelebek kanatlarını göstererek üzerimizde uçar -ve bizden uzaklaşır.

208

Kitap neredeyse insan oldu. Bir kitap yazardan ayrılıp kendi hayatını yaşamaya başlayınca, her yazar hep yeniden şaşırır. Bir böceğin bir parçası ayrılmış ve kendi yoluna gidiyormuş gibi duyumsar. Belki de kitabı neredeyse unutmuştur; belki de kitaptaki bakış açılarının üstüne yükselmiştir; belki de onu artık hiç anlamayacaktır ve kitabı yazarken hızla yükseldiği kanatlarını kaybetmiştir. Bu arada kitap okurlarını arar, yaşam verir, mutlu eder, korkutur, yeni çalışmalar kurar, başkalarının niyet ve davranışlarının ruhu olur. Kısaca, akıl ve ruhu varmış gibi yaşar -yine de insan değildir.

En şanslı yazar, yaşlı birisi olarak yaşam verici, güçlendirici, isyan yaratıcı, aydınlatıcı düşünce ve duyguların tümünü yazılarında sürdürebildiğini, ateş sakınılarak her yere taşınırken, kendisinin yalnızca gri bir kül olduğunu söyleyebilen kişidir.

O zaman, yalnızca kitaplarının değil insanın her eyleminin bir biçimde başka eylemler, kararlar ve düşünceler için fırsat oldukları; olan her şeyin girift bir biçimde olacak her şeye bağlı olduğu düşünülürse, hareketteki gerçek *ölümsüzlük* kavranır: bir zamanlar başkalarını, kehribarın içindeki

kelebek gibi hareketlendiren şey, tüm var olanların genel birliğinde kapatılarak ölümsüzleştirilmiştir.

209

Yaşlılıkta neşe. Benliğinin en iyi yanı yapıtlarına geçmiş olan düşünür veya sanatçı, bedeninin ve ruhunun zamanla kırılarak yok olmasından haince bir zevk duyar. Sanki bir köşeden kasasını açmaya çalışan bir hırsızı izlemektedir, bu arada kasanın boş, tüm hazinelerinin emniyette olduğunu bilir.

210

Dingin verimlilik. Doğuştan ruh aristokratları çok açgözlü değillerdir; yarattıkları, yeni bir şeyle geri itilmenin telaşıyla arzulanmadan ve hızlandırılmadan, dingin bir sonbahar akşamında çiçek açarak ağaçlardan düşerler. Sürekli yaratma arzusu, kabadır, kıskançlık ve hırsı ortaya çıkartır. Eğer kişi bir şeyse, bir şey yapması gerekmez -ve yine de çok şey yapar. 'Üretken' insanın üzerinde daha yüksek bir tür vardır.

211

Achilles ve Homer. İnsana her zaman Achilles ve Homer'in farkı anımsatılmalı: birisinin deneyimi, duyguları vardı, diğeri bunları betimledi. Gerçek bir yazar, başkalarının deneyleri ve duyguları için yalnızca kelimeleri verir. Duyumsadığı az şeyden çok şey tahmin edebilecek bir sanatçıdır. Sanatçılar yüksek tutkuları olan kişiler değillerdir, ama sıkça öyleymiş gibi yaparlar. Eğer kendi yaşamları bu anlamda kendi deneyimlerinden yanaysa, başkalarının tutkuya çok inandıklarına dair bilinçsiz bir duyumsamayla betimlerler. Kişi kendisini bırakırsa, kontrol etmezse, kızgınlık ve arzularını dizginlemezse, tüm dünya bağırmaya başlar: 'Ne kadar tutkulu!' Ama derindeki, işleyen, kemiren ve sıklıkla bireyi yutan tutkunun bir önemi vardır. Bunu duyumsayan kişi, bunu, dramalarına, müziğine veya romanlarına yansıtmaz. Sanatçılar, sanatçı olmadıkları sürece genellikle *ahlaksız* kişilerdir -ama bu başka bir şey.

212

Sanatın etkisi konusundaki eski kuşkular. Aristotale'nin[137] söylediği gibi, izleyicilerin evlerine soğukkanlı ve sakin olarak gitmeleri için acıma ve korku duyguları gerçekten de sanat yoluyla boşaltılmalı mıdır? Hayalet öyküleri bizi daha az korkulu kılıyor ve boş inançlardan uzaklaşmamızı mı sağlıyor? Bazı fiziksel süreçlerde -örneğin aşk eyleminde- bir gereksinimin tatmin edilmesiyle, dürtünün hafiflemesi ve geçici olarak ortadan kalkması doğru mudur? Ama acıma ve korku duyguları bu anlamda belirli organların gereksinimleri değillerdir; rahatlatılmaları gerekmez. Ve düzenli hafifletilmelere rağmen, uzun sürede, bir itki tatmin edilerek *güçlendirilir.* Her bir tekil durumda, acıma ve korku duyguları tragedya yoluyla yatıştırılarak boşaltılabilir; yine de, trajik etkiyle bütünde artabilirler ve tragedyanın genelde bizi daha fazla endişeli ve duygusal kıldığını söylediğinde Platon haklı çıkar. Tragedya şairi, gereksinimi nedeniyle, kasvetli, korkulu bir dünya bakışına; zayıf, hastalıklı, sulu göz bir ruha sahip olur. Eğer tragedya şairleri ve benzer biçimde tüm toplum özellikle bundan zevk duyuyorlarsa, daha fazla ölçüsüzlüğe ve ahlaksızlığa doğru yozlaşacağımız konusundaki Platon'un fikrine bu uyum sağlar.[138]

Ama, Platon'un sanatın ahlaki etkisi konusundaki büyük sorusuna yanıt verebilmek için çağımızın ne hakkı var? Sanatımız olsa bile -etkisini nerede görüyoruz, sanatın bir etkisi var mı?

213

Saçmalıkta neşe. İnsan saçmalıktan nasıl neşe duyabilir? Nerede gülünüyorsa olan budur -aslında, nerede mutluluk varsa, saçmalıkta neşe vardır denilebilir. Deneyimi tersine, amaçlıyı amaçsıza, gerekliliği keyfiyete çevirme zevkini öyle bir biçimde bize verir ki, işlem zarar vermez ve eğlendirici olur. Çünkü bizi anlık olarak, genellikle zalim efendilerimiz biçiminde gördüğümüz zorunluluk, anlamlılık ve deneyim güçlerinden özgür kılar. Beklenen (bizi korkutan ve gergin yapan) zarar vermeden boşaldığında güler ve oynarız. Bu, kölelerin Satürn şenliklerindeki neşesidir.

214

Gerçeğin yüceltilmesi. İnsanlar bir zamanlar afrodizyak dürtülerde Tanrıça'yı gördükleri, bu dürtü onları içten etkilediği, bunu bir tapınmanın şükranıyla duyumsadıkları için, zaman içersinde bu duygular daha yüksek duygularla karışmış ve yüceltilmişlerdir. Bu idealleştirme sanatıyla, bazıları hastalıkları kültüre yararlı büyük güçlere dönüştürdüler -örneğin, daha önceki çağlarda yaygın sinir salgınlarından (St. Vitus dansının epilepsisine benzer biçimde) etkilenen Grekler, bundan muhteşem bir Bakixüs rahibesi tipi yarattılar. Greklerin sağlıkları tam yerinde olmadığı için, sırları, eğer güçlüyse hastalığa Tanrı saygısı göstermekti.

215

Müzik. Müzik, iç dünyamız açısından kendi başına ve kendisi için önem taşımaz, *doğrudan* bir duygu dili anlamını taşıyabilecek derin etkisi yoktur. Daha çok şiirle eskiden yakınlık kurmuş olan, ritmik harekete, ses yüksekliğine ve ton yumuşaklığına bağlı bir ritmik harekettir ve o kadar çok sembol kullanır ki şimdi müziğin doğrudan iç dünyamıza hitap ettiğini ve bundan kaynaklandığını düşünürüz. Müzik sanatı, şarkı, opera ve yüzlerce tonlama çabasıyla geniş bir sembolik teknikler alanını kapsadıktan sonra dramatik müzik gerçekleştirilebilmiştir 'Mutlak müzik' ya ritmdeki ve farklı tonlardaki seslerin neşe vermek için yeterli olduğu müziğin ham halindeki saf biçimdir veya şiir olmadan anlayışımıza hitap edemeyen biçimlerin sembolleridir. (iki sanat uzun süre beraberce geliştikten sonra, müziğin biçimi sonunda kavram ve duygu iplikleriyle defalarca örülmüştür.) Müziğin gelişmesinin arkasında kalanlar, belirli bir müzik parçasını saf biçimsel olarak deneyler, öte yandan daha gelişmiş olanlar tümünü sembolik biçimde algılarlar. Hiçbir müzik kendi içinde derin ve tam anlamlı değildir. 'İstem' veya 'kendinde şey'den bahsetmez. Tüm içsel alanı müzik sembolleri için fethedebilen bir çağda, zeka bu fikre sahip olabilir. Mimarlıktaki çizgi ve ölçülerin orantılarına, mekanik yasalara tamamen yabancı bir anlam yüklemesi gibi, zeka bu anlamı sese dönüştür.

216

Jest ve dil. Jestlerin taklidi dilden eskidir, jest dilinin dünyada bastırıldığı ve eğitimli insanlara hareketlerinin kontrol edilmesinin öğretildiği şimdiki zamanda bile istem dışı olarak sürmektedir. Jest taklidi o kadar güçlüdür ki,

gergin bir yüze, kendi yüzümüz etkilenmeden bakamayız (esner gibi yapan kişiye bakınca siz de esneme gereği duyarsınız). Taklit edilen jest, taklit edeni, taklit edenin bedeninde veya yüzünde ifade edilen duyumsamaya götürür. Bu yolla birbirimizi anlamayı öğreniriz; çocuk bu yolla annesini anlamayı öğrenir. Genelde, acılı duygular, acıya neden olabilecek jestlerle ifade edilebilirler (örneğin, saçı yolmak, göğse vurmak, yüz kaslarını şiddetle germek veya çarpıtmak). Tam aksine, hoş duyguları ifade eden jestler zevklidirler ve anlama iletişimine kolayca uyarlar (daha sonra başka zevkli duyguları ifade etmeye yarayan, gıdıklanma işareti olarak gülmek zevklidir.)

İnsanlar jest yoluyla birbirlerini anlar anlamaz, bir jest sembolizmi gelişebilir. İnsanların, ilk önce tonun ve jestin üretilebileceği (tonla sembolik olarak birleşen), daha sonra tek tona dönüşecek olan işaret tonları üzerinde anlaşabilmesini kastediyorum. Müziğin gelişiminde bugün gözlerimizin önünde ve kulaklarımızda gelişene benzer bir şey eski zamanlarda da sıkça ortaya çıkmış olmalı, yani dramatik müzik: açıklayıcı dans ve mimikler (jest dili) olmadan müzik, önce boş bir sestir; müzik ve jestin beraberliğine uzunca süre alışmak, kulağın, ton biçimlerini hemen anlamasında yardımcı olur. Sonunda, kulak öyle hızlı anlamaya başlar ki, artık görünür bir hareket gerekmez ve besteci bu olmadan da anlaşılabilir. O zaman mutlak müzikten bahsediyoruz, yani, başka yardım olmadan her şeyin sembolik olarak anlaşılabileceği müzikten.

217

Yüksek sanatın duyarsızlaştırılması. Modern müziğin sanatsal gelişimi zekanın olağanüstü bir eğitimden geçmesini zorladığı için, kulaklarımız da gittikçe daha entelektüel oldular. Böylece artık daha yüksek sese, daha fazla 'gürültüye' dayanabilir olduk, çünkü ondaki usu dinlemekte atalarımızdan daha iyi eğitildik. Tüm duyularımız bir anlamda duyarsızlaştılar, çünkü 'böyledir'i bırakıp, hep 'ne anlama gelir'in arkasından gittik. Böyle bir duyarsızlık, örneğin yumuşak notaların yetersiz egemenliğiyle ortaya çıktı. Çünkü hala ince ayrımları, örneğin do diyez ve re bemol arasındaki, yapabilen kulaklar istisnadır. Bu açıdan, kulağımız hamlaştı. Dahası, başta duyulara ters düşen dünyanın çirkin yüzü müzik için kazanıldı. Yüce, ürkütücü ve gizemli olanı ifade etme alanı böylece şaşırtıcı bir biçimde

genişledi. Müziğimiz daha önceden dili olmayan şeyleri konuşturdu. Aynı biçimde, bazı ressamlar gözü daha entelektüel kıldılar ve daha önce biçim ve renkte neşe olarak adlandırılanın ötesine geçtiler. Burada da, eskiden dünyanın kötü olarak kabul edilen yüzü, sanatsal anlayış tarafından ele geçirildi.

Bütün bunların sonucunda ne oldu? Göz ve kulak daha fazla düşünme yeteneğine sahip olunca, duyarsız oldukları sınır çizgisine daha çok yaklaştılar. Neşe beyne transfer edildi; duyu organları duyarsız ve zayıf oldular. Sembolik olan var olanın yerini giderek daha fazla aldı ve böylece, başka bir yolla da olacağı gibi, bu yolla barbarlığa ulaştık. Bugün için dünyanın her zamankinden daha çirkin olduğu hala söyleniyor, ama bu şimdiye kadar olan en iyi dünya anlamını taşıyor. Ama anlamın hoş kokusu ne kadar çok dağılırsa ve buharlaşırsa, bunu hala algılayabilenler o kadar azalacaktır. Diğerleri çirkinlikte kalacaklar ve doğrudan zevk almaya çalışacaklar; bu çaba başarısızlığa mahkumdur. Böylece Almanya'da müziğin gelişmesinde iyi yönlü bir eğilimimiz var: bir tarafta, daha yüksek ve ince talepleri olan, kendilerini 'ne anlama gelir' için uyarlamış on bin kişilik bir grup; öte yanda her geçen yıl, duygusal çirkinlik olarak bile anlamı daha az kavrayan ve böylece içsel olarak çirkin ve itici olana artan zevkle yaklaşmayı öğrenen, yani duygusal açıdan seviyesiz olan çoğunluk.

218

Taş eskisinden daha fazla taş. Genelde mimariyi, en azından müziği anladığımız kadar artık anlamıyoruz. Retorik olanın ton etkilerinden uzak kalmaya başladığımız biçimde, çizgilerin ve biçimlerin sembolizminin dışına çıktık ve yaşamın ilk anında kültürün ana sütünün bu türünü emdik. İlk başta Grek veya Hıristiyan yapıları hakkındaki her şey anlamlıydı ve yüksek seviyeyi işaret ediyordu. Bu tükenmez anlamlılık havası, yapının üzerinde sihirli bir peçe gibi asılmıştı. Güzellik, esrarengiz yücelik temel duygusunu, büyülü kutsanmayı veya Tanrı'nın yakınlığını bozacak biçimde, sisteme ikincil olarak girebilmişti. En fazla, güzellik dehşeti hafifletiyordu - ama bu dehşet her yerde gerekliydi.

Yapının güzelliği bugün bizim için ne anlam taşıyor? Akılsız bir kadının güzel yüzü gibi: maskeye benzer.

219

Modern müziğin dini kökeni. Duygulu müzik, Toronto Konsülü sonrasında yeniden kurulan Katolikliğin içinde, yeni uyanmış, gayretli derin etkilenmiş ruhun yankılanmasında Palestrina[139] ile ortaya çıktı. Bach ile birlikte daha sonra Protestanlıkta, Pietist'lerin[140] derinleştirebildiği kadar ortaya çıktı ve baştan gelen dogmatik karakterinden kurtuldu. Her iki köken için de bir ön gerek ve gerekli bir hazırlık aşaması müzikle, özellikle akademik biçimde, Rönesans ve Rönesans öncesinde oluştuğu biçimde ilgilenmekti. Ve bu, temelde armonik başarılardan ve çok seslilikten alınan bilimsel bir zevkti. Öte yanda, duygulu müzikten önce sıradan insanın soğuk ve fazla öğretilmiş müzik karşısındaki protestosunu ortaya koyduğu ve Polyhymnia[141] ruhunu yeniden yaratmaya çalıştığı opera vardı.

Bu kalbin derin dini değişimi, içten duygulanan ruhun solan sesi olmadan, müzik öğretilmiş veya opera olarak kalırdı; Reform karşıtı ruh, modern müziğin ruhuydu (çünkü Bach'ın müziğindeki dindarlık bir tür Reform karşıtlığıydı). Bu nedenle dini yaşama çok şey borçluyuz.

Sanat alanında müzik Rönesans karşıtı bir harekettir; Murillo'nun[142] sonraki resimleri bu döneme, belki de barok türüne ait olabilirler (her halükarda Rönesans'ın veya antik çağın mimarisinden daha fazla.) Ve eğer taşları kaldırabiliyorsa modern müziğimizin, onları eski mimaride bir araya getirip getiremeyeceği şimdi bile sorulabilir. Bundan çok kuşkuluyum. Çünkü bu müziği yöneten -duygu, yüksek ve saran ruh hallerindeki zevk, ne pahasına olursa olsun canlanma arzusu, hızlı duygu değişimi, ışık ve gölgenin güçlü rahatlatıcı etkisi, naiflik ve esrimenin beraberliği- tüm bunlar daha önce bir kez plastik sanatları yönetmişti ve biçim için yeni ilkeler yaratmıştı. Ama bu ne antik çağda ne de Rönesans'da oldu.

220

Sanatta aşkınlık. Sanatçıların en çok esinlendikleri anlarda, şimdi yanlış olduğunu anladığımız düşünceleri göklere çıkarttıklarını her zaman derin üzüntü duymadan kabul edemeyiz: sanatçılar, insanlığın dini ve felsefi hatalarını yüceltirler ve bunu yaparken onların mutlak doğruluğuna inanırlar. Şimdi, böyle bir gerçeğe olan inanç biterse, eğer insan bilgisi ve

düş gücünün dış kenarlarındaki gökkuşağı renkleri solarsa; o zaman İlahi Komedi gibi bir sanat, Raphael'in resimleri, Michelangelo'nun freskleri, Gotik katedraller, sanat nesnesinde yalnızca kozmik değil aynı zamanda metafizik anlam arayan sanat artık çiçek açamaz. Böyle bir sanatın, sanatsal inancın bir zamanlar var olduğu dokunaklı bir efsane olur.

221

Şiirde devrim. Eylem, yer, zamanın; tür, ifade biçimi ve cümle yapısıyla bütünlük sağlayabilmesi için Fransız tiyatro yazarlarının kendi üzerlerine uyguladıkları katı kısıtlama, modern müzik veya Yunan güzel konuşma sanatındaki Gorgian figürleri[143] veya kontrapunkt ve füg kadar önemli bir eğitimdi. Kendini bu tür kısıtlamak garip görünebilir; yine de gerçekçiliğin ötesine gidebilmek için katı insanın kendisini biçimde kısıtlamasından başka bir yol yok. (belki de keyfi olarak.) Bu yolla, insan, zamanla baş döndürücü uçurumlar üzerinde asılı olan küçük köprülere bile zarafetle adım atmayı öğrenir ve şimdi yaşayan herkesin gözünde müzik tarihinin kanıtlandığı biçimde hareketinin kıvraklığından yararlanır. İnsan burada, sonunda kurtulacak hale gelebileceği zincirlerin attığı her adımda nasıl gevşediğini görür gibi olur: bu *görünüş*, sanatta gelişim gerekliliğinin en önemli sonucudur. Modern şiirde, kendimize taktığımız zincirlerden zamanla mutlu bir biçimde kurtulma yoktur. Lessing, Fransız biçemini, tek modern biçemi, Almanya'da alay konusu yaptı ve Shakespeare'i[144] işaret etti; böylece zincire vurulma süreci sonunda kayboldu ve doğacılığa doğru sıçradı, yani sanatın başlangıcına doğru. Goethe, kendisini sürekli olarak farklı biçimlerde kısıtlayarak doğacılıktan kurtulmaya çalıştı; ama gelişimin ipi bir kez kopunca, ancak en yetenekli sanatçılar sürekli bir deney ortaya koyabildiler. Schiller biçeminin göreceli kesinliğini reddetmesine rağmen içgüdüsel olarak saygı duyduğu ve Lessing'den oldukça bağımsız tuttuğu Fransız trajedisinin modeline borçludur. (herkesin bildiği gibi, onun dramatik etkilerini reddetmiştir.) Voltaire'den sonra, Fransa'da da kısıtlamalardan çıkarak, özgürlük yanılsamasıyla tragedyanın gelişmesine neden olabilecek yüksek yetenekler yetişmedi; daha sonra Alman örneğini takip ettiler, sanatta ve deneyde Rousseaucu bir doğal tarza doğru sıçradılar. Avrupa kültürünün, gelenekten koparak sonsuza kadar neyi kaybettiğini kalpten anlayabilmesi için Voltaire'in *Mahomet*'i zaman zaman okunmalı. Voltaire, en büyük trajik fırtınalara benzeyen çok biçimli ruhunu Grek

yatıştırmasıyla kısıtlayan dramatistlerin sonuncusudur. (Hiçbir Almanın elde edemediğine ulaştı, çünkü Fransızlar'ın doğası Almanlar'dan çok Grekler'e yakındı.) Aynı zamanda hitabeti ele alırken, Grek kulağı, sanatsal vicdanı, basitliği ve zarafeti olan son yazardı. Aslında, tutarsız veya korkak olmadan, ruhun en yüksek özgürlüğü ve olumlu devrim dışı bir düşünce yapısıyla kendisiyle bileşebilen son kişiydi.[145]

O zamandan beri, modern ruh, ilk önce devrim ateşiyle serbest kalarak, sonra kendi korku ve ürkünçlüğünün saldırısına uğrayıp kendisine yeniden dizgin vurarak, huzursuzluğuyla, ılıman olana ve limit koyana karşı nefretiyle her alanda egemen oldu -ama usun dizginleri, artık sanatsal ılımanlık değillerdi. Bu zincirlerden kurtularak, tüm insanların[146] şiirlerine, saklı yerlerde doğal, taze, yabanıl, garip biçimde güzel ve muazzam düzensiz olarak yetişen her şeye, halk şarkılarından, büyük 'barbar'[147] Shakespeare'e kadar ulaşabildiğimiz doğrudur. Şimdiye dek sanatçılara yabancı kalan mahalli renklerin ve çağın giysilerinin neşesini tadıyoruz; Goethe'nin, Faust'unun biçimsizliğini en uygun ışığa çıkartabilmek için Schiller[148] karşısında ısrar ettiği zamanımızın 'barbarca avantajlarını' bolca biçiyoruz. Ama bunu daha ne kadar yapabiliriz? Herkesin şiirlerinin, her türün yaklaşmakta olan seli, sonunda hala sessiz ve gizli gelişimin olabileceği toprağı süpürmeli. Başta ne kadar güçlü olsalar da, tüm şairler deney yapan taklitçiler, gözü pek kopyacılar olmalılar. Sonunda, temsil etme enerjisinin kısıtlanmasında, tüm sanatsal yolların düzenlenme ustalığında, gerçek sanatsal oyunu görmeyi unutan halk, gücü güç için, rengi renk için, düşünceyi düşünce için, hatta esinlenmeyi esinlenme için değerlendirmeyi artan biçimde öğrenmeli; buna bağlı olarak *yalıtılmış* değillerse sanat çalışmasının unsurlarından ve gereklerinden zevk almazlar ve son olarak sanatçının kendisini yalıtılmış olarak ortaya koyması gerektiği doğal talebini yaparlar. Evet, Fransız-Grek sanatının 'makul olmayan' zincirlerini attık, ama bunu bilmeden yaptık, tüm zincirleri, kısıtlamaları us dışı bulma alışkanlığı edindik. Böylece sanat çözülüşe doğru ilerledi ve süreçte başlangıcındaki, çocukluğundaki, olgunlaşmamışlığındaki, eski risk ve aşırılıklarındaki tüm aşamalara dokundu. kökenini, evrimini ve yok oluşunu yorumladı.

İçgüdüsüne güvenebileceğimiz ve kuramında daha on yıl çalışılması gereğinden başka bir eksiklik bulunmayan Lord Byron bir zamanlar şöyle demişti: 'Genelde şiirle ilgili olarak ne kadar çok düşünürsem, hepimizin,

tek tek yanlış yolda olduğumuz kanısı o kadar çok artıyor ve tamamen yanlış olan devrimsel bir sistemi izliyoruz. Neslimiz veya bir sonraki nesil de aynı sonuca ulaşacaktır.[149] Aynı Byron, 'En olağanüstü şair de olsa Shakespeare'i kötü bir örnek olarak gösteriyorum' demişti.[150] ve yaşamının ikinci yarısında, olgun sanatsal öngörüsüyle temelde aynı şeyi söyleyen Goethe değil miydi? Goethe bu öngörüsüyle bir dizi neslin önüne geçebilmişti, genellikle, Goethe'nin henüz etkisini göstermediği ve zamanının gelmediği söylenebilir. Tam da, uzun zamandır doğası onu şiirsel devrim yolunda tuttuğu için, dolaylı olarak bulunan ve kazılarak çıkartılan, yani gelenekten uzaklaşınca oluşan sanatın kalıntıları arasından çıkartılan yeni keşifler, olanaklar ve yardımlar yoluyla elde edilen her şeyden çok hoşlandığı için -bu nedenlerle, daha sonraki dönüşümü ve değişiminin böyle bir ağırlığı vardır. Bu, sanatta geleneğe yeniden dönmeyi çok arzuladığı anlamını taşır ve yıkımın çok fazla güç gerektirdiği yerde kolları yapım için çok zayıf kalıyorsa da, gözün düş gücü mabedin kalıntılarından eski ve tamamlanmamış bütünlüğünü anlamalıdır. Böylece, gerçek sanatın anısında yaşıyormuş gibi sanatta yaşadı: şiiri, eski, uzun zamandır yok olmuş sanat çağlarını anlamasında belleğine yardımcı oldu. Yeni çağın gücünü, taleplerini düşününce, tabii ki tatmin olamazdı; ama bu konudaki acısı bu taleplerin bir zamanlar tatmin edilmesi ve hala bunun paylaşılabilmesinin neşesiyle iyi biçimde dengelendi. Bireyler değil ama az çok ideal maskeler; gerçek değil ama alegorik bir genelleme; tarihi karakterler ve bölgesel rengin, mitsel ve orta olanı nerdeyse görünmez kılması; çağdaş toplumun, en basit biçimine sıkıştırılan, etkileyici, gerginleştirici, patolojik niteliklerinden arındırılmış, sanatsal anlamı dışında etkisiz kılınmış çağdaş duyguları ve problemleri; yeni konu ve karakterlerin olmayışı, sürekli bir yeniden canlandırma ve yeniden biçimlendirmeyle daha çok eski iyi bilinenlerin varoluşu: Goethe'nin, daha sonra Grek, hatta Fransızların uyguladığı biçimde anladığı sanat buydu.

222

Sanattan geriye kalan. Bazı metafizik varsayımlarla, sanatın daha fazla değer kazandığı doğrudur -örneğin, eğer kişinin karakterinin değişmezliğine ve dünyanın özünün sürekli olarak tüm karakterlerde ve eylemlerde ifade edildiğine inanılıyorsa. O zaman sanatçının işi *ebediyen var olanın* imgelemi olmaktadır. Ama, bizim düşünce biçimimizde, sanatçı imgelem

geçerliliğini bir kez sağlayabilir, çünkü insanlık bütünde gelişmekte ve değişmektedir; insan bile sabit ve sürekli değildir.

Aynısı başka bir metafiziksel varsayım için de doğrudur: eğer metafizikçilerin varsaydığı gibi görünen dünyamız yalnızca bir görüntüyse, o zaman sanat gerçek dünyaya yaklaşır. Çünkü orada görüntüler dünyası ile sanatçının imgeleri düşlemesi arasında daha fazla yakınlık vardır. Kalan farklılık, sanatın anlamını doğanın anlamından daha çok güçlendirecektir, çünkü sanat simetriyi, doğanın tip ve modellerini betimleyecektir.

Ama bu tür varsayımlar yanlıştır: o zaman bu bilgi sonrası sanat için kalan nedir? Her şeyin üzerinde, binlerce yıl, her yaşam biçimini ilgi ve neşeyle görmeyi ve sonunda 'Nasıl olursa olsun, yaşam güzeldir'[151] demek için mantığımızı geliştirmeyi bize öğretti. Bu sanat öğretisi -varlıktan zevk almak ve çok etkilenmeden, sanki yasalarla gelişmiş gibi insan karakterini doğanın bir parçası olarak kabul etmek- bu öğreti içimizde kök saldı. Şimdi bilgi için çok güçlü bir gereksinim olarak yeniden gün ışığına çıkıyor. Sanattan vazgeçebiliriz, ama bunu yaparken bize öğretilen yok olmaz. Benzer biçimde, dinden de vazgeçebiliriz, ama onun bizi ulaştırdığı duygusal yoğunluk ve yücelme bizi bırakmaz. Plastik sanatlar ve müziğin din yoluyla edinilmiş ve fazladan kazanılmış duyguların ölçüleri olması gibi, sanatın içimize ektiği yaşamdaki yoğun ve çok yönlü neşe de sanat yok olduğunda bile tatmin olmak isteyecektir. Bilim adamları sanatkarların gelişmiş türleridir.

223

Sanatın gün batımı. İnsanın yaşlılığında gençliğini anımsaması ve belleğinde bir kutlama yapması gibi, insanlık da sanatı neşeli gençliğin etkileyici anılarıyla sonunda ilişkilendirecektir. Belki daha önce sanat, ölümün sihrinin ona çalım atar gibi göründüğü şimdiki zaman kadar tam ve içten kavranamamıştı. Yabancı barbarlığın içselleşmiş adetlerinin gittikçe daha çok ele geçirdiği melankoli ve gözyaşları arasında yılda bir kez Grek festivallerini kutlayan Güney İtalya'daki Grek şehrini düşünün.[152] Helenler, bu yok olan Helenler arasında olduğu gibi, altın nektardan hiçbir zaman bu kadar zevk almadılar. Sanatçı, kısa zamanda, eski günlerin mutluluğu, onun gücü ve güzelliğine dayanan harika bir kalıntı olarak algılanacak; ona, eşitlerimize sunmak istemediğimiz şerefler verilecektir.

İçimizde en iyi olan geçmiş zamanların duygularından kalanlar olmalı. Bu duygulara bugün doğrudan yollarla ulaşmak zor. Güneş battı bile, ama, artık onu görmüyorsak da yaşamımızın gökyüzü hala onunla parlıyor ve ışıldıyor.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Üst ve Alt Kültürün Belirtileri

Yozlaşma yoluyla yüceltme. Tarihin bize öğrettiğine göre, uzun süren, değiştirilemez kurallarındaki benzerlik nedeniyle

-yani ortak inançları- genellikle canlı bir topluluk ruhunu paylaşan toplumun üyeleri iyi bir yaşam sürdürebilirler. Onların durumunda, iyi ve tutarlı bir gelenek onları güçlendirir; Bireyin tabi oluşu öğrenilir ve karakterlerine sağlamlık baştan içsel olarak, sonradan eğitimle verilir. Benzer, sadık bireyler üzerine kurulu bu güçlü toplumlardaki tehlike, tüm dengeyi bir gölge gibi izleyen, artan, içsel bir aptallıktır. Bu tür topluluklarda, *ruhsal gelişim*, *daha* az bağımlı, daha az emin olan, ahlaken daha zayıf bireylere bağlıdır. Onlar, yeni ve birçok farklı şeyleri denerler. Zayıflıkları nedeniyle, birçok sayıda böyle adam görünürde etki bırakmadan yok edilir; ama genel olarak, eğer bunlar aynı soydan geliyorlarsa, olaylarla bağları azalır ve zaman zaman toplumun dengedeki unsurunu bozarlar. Tam da bu zayıflatılarak, örselenmiş yerde, ortak bedene yeni bir şey *aşılanır*; ama, toplumun genel gücü bu yeni şeyi kendi kan akışına alarak kendisine uydurmaya yeter. Gelişim nerede ortaya çıkarsa, aykırı doğalar önem kazanırlar. Toplamdaki her gelişme, parçadaki zayıflamadan sonra olur. Güçlü doğalar türü sabit tutarlarken, zayıflar gelişimine yardım ederler.

Bireyde de benzer bir şey olur. Bir yozlaşma, bir sakatlanma, bir kötü davranış, fiziksel veya ahlaksal bozukluk başka yerde nadiren bir avantaj sağlamaz. Savaşı seven ve huzursuz olan bir kabilede, örneğin, hasta bir insan yalnız kalarak daha sakin ve akıllı olabilme olanağını bulacaktır.Tek gözlü adamın, o gözü daha güçlüdür; kör olan içini daha derinden görür ve kesinlikle daha iyi işitir. Bu bakımdan, en iyi uyum sağlayanın yaşamasıyla ilgili ünlü kuram[153], bana, kişinin veya ırkın güçlenmesi sürecini açıklayan tek bakış açısı gibi görünmüyor. Daha çok iki şey bir araya gelmeli: ilk önce, inanç ve topluluk duygusuyla bağlı zihinler aracılığıyla dengeli bir güç gelişmeli; ve ikinci olarak, yozlaşan doğalar, dengeli gücü kısmen zayıflatır veya örselerken daha yüksek amaçlara erişilebilmeli. Ancak daha narin ve özgür olan zayıf doğa gelişimi sağlayabilir. Eğer insanlar bir yerde parçalanarak zayıflamaya başlarlarsa, ama genelde güçlü ve sağlıklıysalar, yeni bir şeyin bulaşmasını kabul ederek, bundan yararlanabilirler. Eğitimin

görevi insanı o kadar sağlam ve emin yapmaktır ki, bir bütün varlık olarak, yolundan uzaklaştırılamasın. Ama o zaman eğiticinin onu yaralıyor veya yazgının onda açtığı yaralardan yararlanıyor olması gerekir. Acı ve gereksinim bu yolla ortaya çıkınca, yeni ve asil olan bir şey yaralı yerlere aşılanabilir. Tüm doğası bunu içine alacak ve bu yücelme daha sonra meyvelerini verecektir.

Devletle ilgili olarak Machiavelli[154] şöyle diyor: 'hükümet biçiminin önemi çok azdır, ama yarı eğitimliler aksini düşünürler. Politikanın en büyük ereği her şeyin üstünde ve özgürlükten daha değerli olan *süreklilik* olmalıdır.' Ancak süreklilik güvenli bir biçimde kurulduğunda ve garantilendiğinde, sabit bir gelişim ve yücelten bir aşılanma sağlanabilir. Buna, kesinlikle, tüm kalıcılığın en tehlikeli dostu tarafından karşı konulacaktır: yetke tarafından.

225

Göreceli bir kavram olarak özgür ruh.[155] Eğer kişi, kökenine, çevresine, sınıfına, pozisyonuna bakıldığında veya geçerli bakış açılarıyla karşılaştırıldığında beklenenden farklı düşünüyorsa, özgür ruh olarak adlandırılır. O istisnadır: bağımlı ruhlar kuraldırlar; ikinciler, özgür ilkelerinin kökeninin ya fark edilme gereksiniminden kaynaklandığını açıklayarak, ya da kişinin özgür davranışlarından kuşku duyulacağını, yani yaptıklarının toplumu bağlayan ahlakla uyuşmadığını belirterek onu kınarlar. Bazen, bazı özgür ilkelerin sapkınlık ve garipliklerden kaynaklandığı söylenir; ama bu yalnızca, ne söylediğine kendisi de inanmayan ve yalnızca acı vermek isteyen kötü olanların sesidir: çünkü genelde özgür ruhun büyük inceliği ve keskin zekasının kanıtı açıkça yüzünden okunur ve bağımlı ruhlar bunu çok iyi anlarlar. Özgür ruhun diğer iki türü içtendir; ve birçok özgür ruh bu iki yoldan birinden gelir. Ama vardıkları ilkeler, bağlı ruhların ulaştıklarından hala daha gerçekçi ve güvenilirdir. Gerçeğin bilgisi altında, önemli olan, onu aramanın nedeni veya nasıl bulunduğu değil, ona sahip olmaktır. Gerçeğe ahlak dışı yollardan ulaşıyorlarsa da eğer özgür ruhlar haklıysalar, ahlakı esas alarak gerçek dışılığa tutunan bağımlı ruhlar haksızdırlar.

226

İnancın kökeni. Bağımlı ruh, ussal olarak değil alışkanlık nedeniyle bir pozisyon alır. Örneğin, kişi, birçok dinleri iyi bildiği ve içlerinden seçim yaptığı için Hıristiyan, İngiltere'yi seçtiği için İngiliz olmaz; daha çok Hıristiyanlık ve İngiltere onun için verilmişlerdir ve şarap ülkesinde doğan birisinin çok şarap içmesi gibi düşünmeden onları kabul etmiştir. Daha sonra, Hıristiyan ve İngiliz kimliklerini taşırken, bunlar için bazı nedenler geliştirebilir; bu gerekçeler çürütülebilirler, ama, kendisi tüm tavrıyla çürütülemez. Örneğin, bağımlı bir ruha çok eşlilik karşısındaki nedenini sorun, o zaman tek eşlilikle ilgili coşkusunun gerekçelerinin usa mı yoksa alışkanlığa mı bağlı olduğunu anlarsınız. Nedeni olmayan entelektüel ilkeler alışkanlığına inanç diyoruz.

227

Sonuçlardan çıkartılan mantık veya mantıksızlık. Tüm devletler ve sosyal düzenlemeler -sınıf, evlilik, eğitim, yasa- güç ve sürekliliği yalnızca içlerindeki bağlı ruhların inançları nedeniyle elde ederler. O zaman mantığın yokluğunda veya en azından nedenlerin araştırılmasındaki dirençte onlar vardır. Bu, bağlı ruhların kabul etmek istemediği bir şeydir ve bunun *pudendum*[156] olduğunu kabul ederler. Entelektüel fikirlerinde çok masum olan Hıristiyanlık, bu *pudendum*dan bir şey anlamaz. İnanç ister, yalnızca inanç ve mantık arzusunu şiddetle reddeder; inancın başarılı sonuçlarını gösterir: 'Yakında inancın avantajını keşfedeceksiniz' der, 'bu nedenle kutsanacaksınız.' Aslında, devlet de aynı şeyi yapar ve her baba oğlunu aynı biçimde yetiştirir: 'Bunu doğru kabul et' der 'ne kadar iyi geldiğini fark edeceksin.' Ama bu, bir fikrin gerçekliğinin, kişisel yararla kanıtlanması anlamını taşır; bir öğretinin yararı, onun entelektüel kesinliğini ve gerçekliğini kanıtlıyor olmalıdır. Bu, sanığın mahkemede şöyle konuşmasına benzer: 'Avukatımın söyledikleri tamamen doğrudur, savunmasından çıkan sonuca bir bakın: beraatimi istiyor.'

Bağlı ruhlar, ilkeleri yararlılıklarına göre saptadıkları için, özgür ruhun da kendi bakış açılarıyla kendi yararını kollayacağını ve ona yararlı olanı doğru bulacağını düşünürler. Ama, vatandaşlarının veya sınıfındakilerin yararlı bulduklarının aksini yeğliyor gibi olduğu için, onun ilkesini kendileri için zararlı görürler ve 'haklı olmamalı, çünkü bizim için zararlı' derler veya böyle duyumsarlar.

228

Güçlü, iyi öğretmen. Alışkanlık onları içgüdüselleştirdiğinde bağlı bakış açıları karakter güçlülüğü denilene dönüşürler. Eğer kişi hep aynı olan birkaç itkiyle hareket ediyorsa, eylemleri fazla enerji tüketir; eğer bu eylemler bağlı ruhların ilkeleriyle uyumluysalar, kabul edilirler ve onları yapanda iyi vicdan duygusu yaratırlar. Bazı dürtüler, enerji dolu eylem ve iyi bir vicdan karakter gücü denilen şeyi oluşturur. Güçlü karakteri olan kişi, eylemi için birçok olasılık ve yön bilgisinden yoksundur: zekası özgür değildir, bağlıdır, herhangi bir durumda ancak iki olasılık gösterebileceği için, bu ikisi arasından, doğasına uygun olarak seçim yapmalıdır, bunu kolayca ve çabuk yapar, çünkü elli olasılık arasından seçmek zorunda değildir. Eğitim ortamı en az olasılıkları sunarak her bireyi daha az özgür kılmaya çalışır. Eğitimciler, bireyi sanki yeni bir şeymiş ama bir *tekrar* olması gerekiyormuş gibi ele alırlar. Eğer insan önce bilinmeyen, hiç var olmamış bir şey gibi ortaya çıkmışsa, bilinen ve daha önce var olmuş bir şeye dönüştürülmelidir. Çocukta iyi huy denen şey, var olana bağımlı olduğunu göstermesidir. Kendisini bağlı ruhun tarafına koyarak, çocuk, ilk önce uyanan toplum ruhunu gösterir. Bu toplum ruhuna bağlı olarak, devletine veya sınıfına yararlı olacaktır.

229

Bağlı ruhta şeylerin ölçüsü. Bağlı ruhlar dört tür şeyin doğru olduğunu söylerler: önce, sürekli olan her şey doğrudur; ikinci olarak, bize sorun yaratmayan şeyler doğrudur; üçüncü olarak, bize yarar sağlayan şeyler doğrudur; dördüncü olarak, fedakarlık gerektirmeyen şeyler doğrudur. Örneğin sonuncusu, fedakarlıklar yapılır yapılmaz, insanların arzuları dışında başlattıkları bir savaşı neden istekle sürdürdüklerini açıklar.

Davalarını bağlı ruhların mahkemesinde savunan özgür ruhlar, her zaman özgür ruh olduklarını, özgür düşündüklerini ve böylece sürekliliğe sahip bulunduklarını, yük olmak istemediklerini ve son olarak genelde bağlı ruhlara yararlı olduklarını kanıtlamak zorundadır. Ama bu son noktada bağlı ruhları ikna edemeyecekleri için, birinci ve ikinci konuları kanıtlamalarının bir yararı yoktur.

230

Esprit fort[157]. Gelenek tarafında olan ve eylemleri için nedene gerek duymayan insanla karşılaştırılınca, özgür ruh, özellikle eylemlerinde her zaman zayıftır. Çünkü birçok dürtü ve bakış açısı bilir, bu nedenle kararlı değildir, hantaldır. O zaman, etkisiz davranırken, en azından kendisini etkili bir biçimde kabul ettirerek yok olmaması için göreceli biçimde daha güçlü nasıl olabilir? Güçlü ruh (*esprit fort*) nasıl var olur? Bu, tek bir durumda zekanın meydana getirilmesi sorunudur. Tüm gelenekler karşısında bir kişinin bireysel dünya bilgisi elde etmek için sarf ettiği gayretin enerjisi, yenilmez gücü, dayanma gücü, nereden gelmektedir?

231

Dehanın ortaya çıkışı. Her ufak avantajdan en hesaplı ve zorlu biçimde yararlanarak kendisini kurtarmak için bir yol bulmaya çalışan bir mahkumun zekası, bize, doğanın bazen bir deha (mitolojik ve dini bir anlam katmadan anlaşılmasını istediğim bir kelime) üretmek için kullandığı araçları öğretebilir. Doğa dehayı hapse kapatmıştır ve özgürleşme hırsını en üst seviyede uyarmaktadır.

Veya başka bir imge kullanırsak, ormanda tamamen kaybolan ama hangi yoldan olursa oradan kurtulmak için alışılmadık bir çaba harcayan birisi, bazen yeni ve bilinmeyen bir yol keşfedebilir: özgünlüğü için methedilen deha böyle ortaya çıkar.

Sakatlığın, cılızlığın, önemli bir organ eksikliğinin, başka bir organın alışılmadık mükemmellikte gelişimine neden olduğundan bahsetmiştik, çünkü o organın iki işlevi birden yerine getirmesi gerekmektedir. Buradan birçok muhteşem yeteneğin kökenini keşfedebiliriz.

Dehanın bu genel durumları, özele indirgenebilir, yani özgür ruhun ortaya çıkışına.

232

Özgür düşüncenin kökeni üzerine varsayımlar.[158] Buzul bölgesinde güneş denizleri eskisinden daha fazla ısıtınca, buzulların genişlemesi gibi,

güçlü ve yayılan özgür düşünce de, bir yerlerde duygusal ateşin çok fazla yükseldiğinin kanıtı olacaktır.

233

Tarihin sesi. Genelde tarih zekanın ortaya çıkışı ile ilgili şu dersleri anlatıyor gibidir: 'İnsanlara kötü davranın ve eziyet çektirin', tarih Kıskançlık, Nefret ve Rekabet duygularını çağırıyor, 'onları aşırılığa kışkırtın; birbirleriyle yarıştırın, insanları insanlarla yarıştırın ve bunu yüzyıllar boyunca yapın; belki o zaman, yaratılan enerjinin bir köşeye sıçrayan kıvılcımından doğan deha ışığı aniden alevlenir. İstem, sürücüsü tarafından mahmuzlanan bir at gibi yabanıllaşarak aniden ortaya çıkar ve başka bir noktaya sıçrar.'

Dehanın nasıl oluştuğunun farkında olan ve pratik yoldan ilerlemek isteyen kişi, doğanın da genellikle yaptığı gibi, doğa kadar kötü ve düşüncesiz olmalıdır.

Ama belki de yanlış işittik.

234

Yolun ortasının değeri. Belki de dehanın ortaya çıkışı insanlığın belli bir çağıyla kısıtlıydı. Çünkü insanlığın geleceğinden, yalnızca geçmişin belirgin koşullarının ortaya çıkartabileceği her şey beklenemez -örneğin, dini duyguların şaşkına çeviren etkileri. Bu bir zamanlar vardı ve birçok güzel şey yeniden yeşeremez, çünkü onlar ancak o koşullarda gelişebilirlerdi. Böylece artık yaşam ve kültür için dini ufuklar tanımlanmayacaktır. Belki de aziz tipi bile belirli bir entelektüel dar bakış açısı içersinde geçerli olabilecektir ki bu da artık yoktur. Ve belki de bu yüksek zeka insanın yalnızca bir dönemine aitti; olağanüstü, uzun süredir biriken istem enerjisinin, kendisini istisnasız olarak entelektüel hedeflere aktarmasıyla bu ortaya çıktı (ve ortaya çıkmayı sürdürüyor, çünkü hala o çağda yaşıyoruz.) Bu istemin en üst seviyesi, böyle bir yabanıllık ve enerji artık ekilmeyince sona erecektir. Belki de yolunun ortasındaki, varoluşunun orta çağındaki insanlık, sonunda olacağından çok asıl ereğine daha yakındır. Sanatı biçimlendiren bu enerjiler, örneğin, kolaylıkla yok olabilirler; yalan söylemekten, açık olmamaktan, sembolik olmaktan, sarhoşluktan,

esrimekten alınan zevk hor görülebilir. Aslında, yaşam bir kez mükemmel biçimiyle oluşturulunca, o zaman, şimdiki zaman, şiir için bir tema sağlamayacaktır ve yalnızca geri kalmış insanlar hala şiirsel gerçek dışılığı talep edeceklerdir. O zaman, mükemmel olmayan eski devlete, yarı barbar topluma, bizim zamanlarımıza özlemle bakacaklardır.

235

Deha ve ideal devlet çelişkisi. Sosyalistler büyük kütleler için iyi yaşam sağlamayı arzu ederler. Eğer iyi yaşamın kalıcı ülkesi, mükemmel devlet gerçekten elde edilecekse, insanın en büyük zekasının veya herhangi güçlü bir insanın gelişeceği toprağı yok edilecektir: büyük enerji demek istiyorum. Bu devlete ulaşılınca, insanlık artık dehalar üretemeyecek kadar zayıflayacaktır. O zaman yaşamın vahşi özelliğini korumasını ve yabanıl güçlerle enerjilerin sürekli öne çıkmasını arzulamamalı mıyız? Şimdi, sıcak ve sempatik bir kalp bu sert ve yabanıl karakterin ortadan kaldırılmasını arzular ve en sıcak kalbin bunu çok fazla isteyeceğini düşünebilirsiniz. Aynı güçlü arzu yoluyla, kendi ateşini, sıcaklığını bu yabanıl ve sert yaşam karakterinden elde edecektir. Sıcak kalp daha sonra us yürütmesini ortadan kaldırmak ve kendisini yok etmek isteyecektir; yani, us dışı ve zeka dışı bir şey isteyecektir. En yüksek zeka ve en sıcak kalp bir insanda beraberce olamazlar ve yaşam için yargı belirten akıllı kişi, insanın toplam yaşamında her şeyle beraber değerlendirilmesi gereken bir şey olarak, kendisini nezaketin üzerine çıkartır. Akıllı insan zeka dışı nezaketin lüzumsuz isteklerine karşı çıkmalıdır, çünkü kendi türünü ve üst düzey zekayı sonunda ortaya çıkartarak sürdürmek onun için önemlidir. En azından, bu devlette yalnızca zayıf bireylere yer olduğu sürece 'mükemmel devletin' oluşmasına katkıda bulunmaz. Öte yandan, en sıcak kalpli olarak düşündüğümüz İsa, insanlığın aptallığını geliştirdi, zekaca zayıf olanları tuttu ve en büyük zekanın ortaya çıkmasını engelledi: bu tutarlıydı. Onun aksinin, mutlak akıllı adamın, İsa'nın ortaya çıkışını engellemek zorunda kalacağını tahmin edebiliriz.

Devlet, insanları birbirlerinden koruyan zekice düzenlenmiş bir kurumdur. Eğer çok fazla yüceltilirse, birey oldukça zayıflar, hatta yok olur -ve böylece devletin ilk amacı iyice engellenir.

236

Kültür kuşakları. Karşılaştırma yapmak için, kültürel çağların, çeşitli iklim kuşaklarına denk geldiği söylenebilir. Yalnızca, önceki diğerini takip eder ve coğrafi kuşaklar gibi yan yana durmazlar. Görevimizin girmek olduğu ılıman kültürel kuşakla karşılaştırınca, bütünde, geçmiş bir *tropik* iklim izlenimi yaratır. Sert zıtlıklar, gündüz ve gecenin ani değişimleri; sıcak ve muhteşem renkler; ani, gizemli, ürkütücü olan her şey için gösterilen saygı; ani fırtına başlangıçları; her yerde doğanın bereket sepetlerinin savurgan biçime dolup taşmaları; ve öte yandan kültürümüzün parlak olmayan gökyüzündeki bir ışık; saf, neredeyse değişmeyen hava; canlılık, hatta bazen soğuk hava: iki kuşak böylece birbirlerine zıttırlar. Metafizik idealların kurnaz gücüyle, en güçlü tutkularla nasıl baş edilerek, kırıldıklarını gördüğümüzde, tropiklerdeki yabanıl kaplanların gözlerimizin önünde dev yılanlar tarafından sarmalanarak ezildiklerini duyumsar gibi oluruz. Bu tür şeyler bizim ruhsal iklimimizde olmaz. Bizim fantezimiz ılımandır. Düşlerimizde bile, bizden önce yaşayanların uyanıkken gördüklerini görmeyiz. Ama, tropik kültürün yok olmasından sanatçıların bozuldukları ve biz sanatçı olmayanları biraz fazla ciddi buldukları bu değişimden mutluluk duymamız gerekmez mi? Bu anlamda, sanatçılar 'gelişimi' reddederken haklı olabilirler, çünkü son üç bin yılda sanatta bir gelişim olduğu kuşkuludur; aynı biçimde, Schopenhauer gibi bir metafizik filozofunun da, metafizik felsefe ve din açısından son dört bin yılı araştırdığında gelişimi kabullenmesi için bir neden olmayacaktır.

Ama bizim için, ılıman kültür kuşağının varlığı bile bir ilerlemedir.

237

Rönesans ve Reform. İtalyan Rönesans'ında, çağdaş kültüre borçlu olduğumuz tüm olumlu güçler vardı: yani, düşünce özgürlüğü, yetkeyi hor görmek, eğitimin soyluluk kibri üzerindeki zaferi, bilim ve insanlığın bilimsel geçmişine duyulan heyecan, bireyin zincirlerinden kurtuluşu, doğruluk ve görünümden ve salt etkiden kaçınma yolundaki gayret. (o ateş, yapıtlarında, kendilerinden olan mükemmellik ve en üst ahlaksal saflıkta mükemmellik dışında bir şey arzulamayan çok sayıdaki sanatçı karakterin içinde yanıp tutuştu.) Evet, Rönesans, bugüne kadarki çağdaş kültürümüzde

henüz böyle bir güç kazanmayan olumlu güçlere sahipti. Tüm eksikliklerine ve kötülüklerine rağmen, bu bin yılın Altın Çağıydı. Bunun aksine, Alman Reformu, henüz orta çağ bakış açılarını tatmin edememiş olan ve onun yok olmasının işaretlerini algılayan -dini yaşamın aşırı sığlığı ve dışlaşması- geri kalmış zihinlerin enerji dolu, uygun bir neşeyle değil ama derin bir hoşnutsuzlukla ifade edilen bir protestosuydu. Kuzeyli güçleri ve inatlarıyla, insanları geride tuttular, sert bir kuşatmayla, tam uyanışı ve bilimi iki üç yüz yıl daha erteleyerek ve aynı zamanda olanaksızı belki de ebediyen gerçekleştirip eski ve yeni ruhu iç içe sokarak Katolik Hıristiyanlığı savunan Reform karşıtlığını zorladılar, Rönesans'ın büyük görevi tamamlanamadı, şimdi geriye yönelik olan Alman karakteri tarafından engellendi (orta çağlarda sürekli olarak Alpler'e tırmanarak kendisini kurtaracağı duygusuna yeterince sahip olan). Luther'in o zamanda yaşıyor olması ve protestosunun güç kazanması, olağanüstü bir politik düzenleme rastlantısında yatıyor: onun yeniliğini Papa karşısında bir baskı unsuru olarak kullanabilmek için İmparator onu korudu ve Papa da Protestan prensleri imparator karşısında kullanabilmek için benzer biçimde gizlice onu destekledi. Bu garip niyet uyumu olmadan, Luther, Huss[159] gibi yakılırdı -ve Aydınlanmanın şafağı, belki de şimdi düşleyebileceğimizden daha parlak bir biçimde ve daha erken ağarırdı.

238

Oluşum halindeki Tanrı'ya adalet. Eğer tüm kültür tarihi, kötü ve soylu, doğru ve yanlış fikirler karmaşasından ibaretse ve insanı bu dalgalar nedeniyle neredeyse deniz tutuyorsa, o zaman *oluşum halindeki Tanrı* fikrindeki rahatlık anlaşılabilir; kendisini sürekli dönüşümlerle ve insanların emellerinde daha fazla ortaya çıkartmaktadır; bütün bunlar gözü kapalı mekanizmalar, güçlerin karşılıklı olarak anlamsız, amaçsız etkilenmeleri değildir. Oluşumun Tanrılaştırılması metafizik bir yaklaşımdır -fenerden tarih denizine bakıyormuş gibi- ve çok fazla tarihleşen bilim adamları nesline rahatlık sağlar. Bu düşünce ne kadar yanlış da olsa, kızmamak gerekir. Yalnızca Schopenhauer gibi birisi gelişimi inkar ederken, aynı zamanda bu tarih dalgalarının zavallılığını duyumsamaz. Oluşum halindeki Tanrı veya onu kabullenme gereksinimi ile ilgili hiçbir şey bilmediği ve duyumsamadığı için, onunla alay etmekte haklıdır.

239

Mevsimine uygun meyveler. İnsanlık için arzulanan her daha iyi gelecek, kaçınılmaz olarak bazı açılardan kötü bir gelecek olacaktır, çünkü yeni, daha yüksek seviyeli bir insanlığın eski çağların tüm erdemlerini bir araya getireceğine ve örneğin en yüksek seviyedeki sanatı yaratacağına inanmak düş görmektir. Daha çok, her mevsimin kendi erdemleri ve güzellikleri vardır ve diğer mevsimlere ait olanları içermez. Dinden gelişen ve yakınında olan her neyse, din ortadan kalktıktan sonra tekrar yetişemez. En fazla, geç kalmış daldırma filizleri, eski sanatın aralıklı belleği gibi bizi bu konuda yanılgıya sevk ederler. Bu, yitirme ve yoksunluk duygularını ortaya çıkartabilir, ama yeni bir sanatın doğabileceği herhangi bir gücün kanıtı olamaz.

240

Dünyanın artan ciddiyeti. İnsanlık, kültür seviyesi yükseldikçe, şaka ve alay konularından uzaklaşır. Eğlencemiz için elinden geleni yaparken, Voltaire, kilise ve evliliği icadı konusunda gökyüzüne şükran borçluydu. Ama o ve onun çağı ve ondan önceki 16. yüzyıl, bu konularla en uç seviyede alay ettiler; bugün bu konularla ilgili herhangi bir şaka için çok geç ve alıcıları çekmek için çok ucuz olacaktır. Şimdi nedenler soruluyor; şimdi ciddiyet çağı. Gerçek ve gösterişli görünüm, insanın ne olduğu ve neyi temsil etmek istediği arasındaki farkın hafif tarafıyla hala kim ilgileniyor? Nedenlerini aradığımızda bu zıtlıkları çok farklı duyumsuyoruz. İnsan yaşamı daha iyi anlayınca, sonunda 'anlayışının derinliğiyle' dalga geçse de, daha az dalga geçiyor.

241

Kültür dehası. Eğer kültür dehası düşlenecekse, bu nasıl bir şey olur? Yalanları, gücü, en umarsız bencilliği güvenli bir biçimde aletleri olarak öyle bir kullanır ki, kötü, şeytani olarak adlandırılır; ama orada burada parlayan erekleri büyük ve iyidir. Bir Kentaur, yarı hayvan, yarı insandır, hatta başında melek kanatları vardır.

242

Bir mucize olarak eğitim. Hastalığın iyileştirilmesi, ancak mucizelerden vazgeçildiğinde geliştirilebileceği gibi, eğitime karşı ilgi de ancak Tanrı ve onun şefkatine karşı duyulan inancın bırakılmasıyla güç kazanabilir. Ama bugüne kadar, tüm dünya eğitime hala bir mucize gibi bakıyor: insan, en üretken ve güçlülerin düzensizlikten, belirsiz amaçlardan ve olumsuz koşullardan yetiştiklerini görünce, bunun nasıl olabileceğini soruyor.

Şimdi bu durumlara daha yakından bakacağız, daha dikkatli inceleyeceğiz. Kimse mucize bulamayacak. Eşit koşullarda, birçok insan sürekli yok oluyor, ama buna karşılık kurtulan daha güçlü kalıyor, çünkü geliştirip büyüttüğü yok edilmez iç gücü nedeniyle bu olumsuz koşullara dayanabiliyor: bu, mucizeyi açıklıyor. Artık mucizeye inanmayan bir eğitim üç şeye dikkat etmelidir: ilk önce ne kadar enerji kalıtımsallaştırılmıştır? İkinci olarak, başka yeni enerjiler hala nasıl uyandırılabilirler? Üçüncü olarak, bireyi bozmadan ve tekilliğini dağıtmadan kültüre ait yeni ve farklı taleplere nasıl uyum sağlanabilir? Kısaca, birey, kişi ve toplum kültürünün müziğine nasıl uyum sağlayabilir; müziği söylerken aynı anda nasıl eşlik edebilir?

243

Doktorun geleceği. Bugün doktorun yükseldiği seviyeye kadar yükselebilen başka bir meslek daha yok. Özellikle ruhsal doktorlar, ruhsal öğüt verici diye adlandırılanlar artık büyülü sanatlarını halkın alkışları önünde yerine getiremiyorlar ve kültürlü insanlar onlardan uzaklaşıyorlar. Bir doktor en yüksek ruhsal gelişimine artık, en iyi yeni yöntemleri bilerek, iyi pratik yaparak, teşhislerin ünlendiği etkiden nedene giden hızlı çıkarımları yaparak ulaşamıyor; buna ek olarak her bireye uygun ve kalbi yüreğinden çekip alabileceği bir hitabet yeteneğine; görüntüsü bile umutsuzluğu (tüm hasta insanları kemiren bir kurt) gideren bir erkekliğe; tedavileri için neşe isteyenler ve sağlık nedenleriyle neşe yaratanlar (yaratabilenler) arasında ortam yaratacak politik yumuşaklığa; onları açığa vurmadan ruhun gizlerini, bir polis ajanının veya bir avukatın inceliğiyle anlamaya gereksinimi var -kısaca, bugün iyi bir doktorun, tüm diğer mesleklerin hilelerini ve üstünlüklerini bilmesi gerekiyor; bu biçimde hazır olunca, yine de, yaptığı iyi işleri, ruhsal neşe ve verimliliği çoğaltarak; tüm kötü düşünce ve niyetleri, kötülükleri (iğrendiren kaynağı genellikle belden

aşağı olan) uzaklaştırarak; ruhsal-fiziksel aristokrasi üreterek (evlilik komisyoncusu ve evlilik sansürcüsü olarak); ruhsal eziyet ve vicdan rahatsızlıklarının tümünü iyi bir niyetle bıçak gibi keserek topluma yararlı olacak bir pozisyon almalı. Bu nedenle, bir 'doktor' bir kurtarıcı olacaktır ve yine de mucize göstermeyecek ve çarmıha gerilmeyecektir.

244

Deliliğin yakınında. Duyguların, bilginin, deneyimlerin, toplamı, yani, kültürün bütün yükü öyle büyür ki, bunun tehlikesi sinir ve zihin güçlerinin aşırı duyarlı olmasıdır; Avrupa'nın kültürlü ülkeleri sinir hastasıdır ve her birinin büyük ailelerinin kollarından birisinde deliliğe yaklaşılmıştır. Şimdi sağlığa birçok yoldan ulaşabileceğimiz doğrudur, ama esasta duygusal gerilimin, baskıcı kültürel yükün azaltılması gereği hala var. Bu öyle bir azalma ki, önemli kayıplarla bile gerçekleştirilmeli ve yeni Rönesans'a yol açacak bir umut taşımalı. Hıristiyanlığa, filozoflara, şairlere ve müzisyenlere derinden etkilenmiş duygu fazlalığını borçluyuz; bunların bizi yutmalarını engellemek için, bizi genelde daha serinkanlı ve kuşkucu kılacak ve kesin gerçeklere olan inancın sıcak akışını -özellikle de Hıristiyanlık nedeniyle çılgınca akan- serinletecek bilim ruhunu uyandırmalıyız.

245

Kültürün çanını dökmek. Kültür kaba, sıradan, gerçek olmayan, şiddet içeren tüm farklı benliğin büyütüldüğü ve farklı kişilerden oluşan malzemeyle kalıptan dökülen bir çan gibi ortaya çıkar. Şimdi bu eriyiği kalıptan çıkartma zamanı mıdır? Eriyik katılaşmış mıdır? İyi ve yararlı itkiler, soylu kalplerin alışkanlıkları, artık metafiziğin, dinin yanlışlarının, kaba ve şiddetli olayların, insan ve halklar için en güçlü bağlar olmasından vazgeçileceği noktada kesinleşmiş ve evrenselleşmişler midir?

Tanrıdan gelebilecek bir işaret artık bu soruyu yanıtlamamızda yardımcı olamaz: kendi kavrayışımızla karar vermeliyiz. İnsanın dünyevi devleti bütünüyle insanın ellerinde olmalı; 'her şeyi bilme yetisi' kültürün gelecekteki kaderini keskin bir gözle izlemeli.

246

Kültürün Kyklopsları. (ÇN: Yunan mitolojisinde alnının ortasında gözü olan dev) Buzulların uzandığı kırışık boşlukları gören insan, günün birinde çayırların, ormanların bulunduğu ve derelerin aktığı bir vadinin burada olabileceğine inanamaz. İnsanlık tarihi için de bu böyledir: en yabanıl güçler yollarını açarlar, önce yıkarlar, ama eylemleri yine de gereklidir, öyle ki daha sonra daha yumuşak uygarlıklar orada kurulabilsinler. Ürkütücü enerjiler -yani kötü diye adlandırılanlar- insanlığın Kyklops mimarları ve yol açıcılarıdır.

247

İnsan ırkının döngüsü. Belki de tüm insan ırkı, belli bir hayvan türünün zamanla kısıtlı bir gelişim aşamasıdır. Öyle ki insan maymundan gelmiştir ve ona dönecektir. Oysa ki bu komedinin garip sonuna ilgi gösteren kimse yoktur. Roma kültürünün çöküşü ve onun en büyük nedeni olan Hıristiyanlığın yayılışı ile Roma İmparatorluğundaki insanlar nasıl genel bir çirkinlik kazandılarsa, genel kültürün çöküşü de insanları daha çirkin ve hayvan gibi yapabilir ve bu maymun olma noktasına kadar ulaşabilir.

Tam da bakış açısını aklımızda tutarak, belki, geleceğimizi böyle bir sondan koruyabiliriz..

248

Umutsuz bir ilerlemenin avuntusu. Çağımız geçici olduğu izlenimini veriyor; yaşam üzerindeki eski bakış açıları, eski kültürler hala kısmen var, yeni olanlar kesin, alışkanlık olamamışlar ve bu nedenle bütünlük ve uyumluluktan yoksunlar. Sanki her şey karmakarışık, eski ölüyor, yeninin çok fazla değeri yok ve gittikçe daha fazla zayıflıyor. Ama bu, yürümeyi öğrenen askerin başına gelen; bir zaman için her zamankinden daha kararsız ve hantal olacaktır, çünkü kasları bir eski alışkanlığa, bir yeni alışkanlığa göre hareket eder ve hiçbirisi henüz kesin zafer kazanmamıştır. Sendeleriz, ama bu konuda endişe etmememiz veya yeni elde ettiğimizden vazgeçmememiz gerekir. Hem, eski sisteme artık geri dönemeyiz;

arkamızdaki köprüleri yaktık. Sonuç ne olursa olsun, cesur olmamız gerekiyor.

Öne doğru adım atalım, yürüyelim! Belki de davranışımız aslında bir gelişim gibi; ama eğer öyle değilse, büyük Frederik'in sözleriyle teselli bulalım: 'Ah, mon cher Sulzer, vous ne connaisez pas assez cette race maudite, à laquelle nous appartenons.'[160]

249

Kültürün geçmişinden acı duymak. Kültür problemini açıkça anlayan kişi yasa dışı yoldan elde edilmiş bir zenginliği miras alan insanınkine veya atalarının şiddetleri nedeniyle hüküm süren bir prensinkine benzer bir acı duyumsar. Kökenini hüzünle düşünür ve sıklıkla utanç duyar, rahatsız olur. Gücünün toplamı, yaşam istemi ve mülküne yönelttiği neşe, derin bir bıkkınlıkla dengelenir: kökenini unutamaz. Geleceğe melankoliyle bakar: torunlarının da, onun gibi geçmişten acı çekeceklerini önceden bilir.

250

Tavırlar. Saray ve bütünlüklü aristokrasinin etkisi azaldıkça, iyi tavırlar da aynı ölçüde yok olurlar. Eğer gittikçe daha çok kabalaşan halk olayları için uygun bir bakış açınız varsa, bu azalma çağlar boyunca açıkça izlenebilir. Bugünlerde hiç kimse saygı göstermenin veya dil dökmenin nasıl akıllıca yapılabileceğini bilmiyor; bu da komik bir duruma yol açıyor ve insanlar saygı gösterecekleri yerde (örneğin bir devlet adamı veya sanatçı karşısında) en derin duygunun, sadık namuslu, temiz yürekliliğin dilinin eğreti kullanılması ortaya çıkıyor -utançtan ve incelik ve akıl yoksunluğundan. Böylece insanların kamudaki törenleri daha da beceriksizce düzenlenirken öyle olmamasına rağmen daha ince ve onurlu görünüyor.

Ama tavırlar hep kötüye doğru mu gidecekler? Bana göre tavırlar derin bir eğri çiziyorlar ve en alt noktasına doğru yaklaşıyoruz. Şimdi daha önceki koşullarla şekillenen tavırları miras olarak taşıyoruz ve artık daha zayıf olarak aktarılarak öğreniliyorlar. Ama toplum bir kez niyetleri ve ilkeleri konusunda daha kararlı olunca, bunların biçimlendirici bir etkisi olur ve bu niyetler ve ilkeler kadar gerekli ve doğal olabilecek toplumsal

tavırlar, jestler ve ifade tarzları olurlar. Zaman ve işlerin daha iyi biçimde bölünmesi; beden eğitimi her zevkli boş zamana eşlik eder; artan ve canlanan derin düşünce, zekayı artırır, bedene bile kıvraklık verir -hepsi bununla beraber oluşur.

Bu noktada, kişi, tabii ki, akademisyenlerimiz hakkında biraz dudak bükerek düşünebilir: yeni kültürün öncülleri olduklarını ileri süren bu adamlar, kendilerini üstün tavırlarla mı ortaya koyuyorlar? Ruhları yeterince istekli de olsa, durum böyle değildir: bedenleri zayıftır.[161] Geçmiş hala kaslarında çok etkilidir; hala özgür olmayan bir durumları vardır, yarı laik din adamları, üst sınıfın yarı bağımlı eğitimcileri gibidirler; ek olarak, bilimin bilgiçliği ve çağ dışı, akılsızca yöntemleri onları sakat ve cansız yapar. Böylece, en azından bedensel olarak ve sıkça dörtte üç ruhsal halde, hala eski ve yaşlı bir kültüre aittirler ve böylece kendileri de bunaktırlar; bazen bu eski kabuklarla gürültü yapan yeni ruh, o anda yalnızca onların daha kararsız ve endişeli olmalarını sağlar. Geçmişin ve geleceğin hayaletleri onların peşindedir; yararlarına ve olması gerektiği gibi hareket edemedikleri kesindir.

251

Bilimin geleceği. Araştıran ve çalışan için bilim çok zevklidir, sonuçlarını *öğrenen* için bu zevk çok azdır. Ama tüm bilimsel gerçekler sonunda günlük ve olağan olacaklarına göre, takdire değer çarpım tablosunu öğrenmekten zevk almayı uzun zamandır bıraktığımız gibi, bu az miktardaki zevk de ortadan yok olur. Şimdi, eğer bilim gittikçe daha az zevk veriyorsa ve metafiziğin, dinin ve sanatın rahatlıkları konusunda kuşku duymaktan daha fazla zevk alınıyorsa, o zaman insanlığın tüm insanlığını borçlu olduğu en büyük zevk kaynağının gücü azalır. Bu nedenle daha yüksek bir kültür insana iki beyin ve beyin boşluğu sağlamalıdır ki, sanki birisi bilimi deneylerken, diğeri bilim dışını deneyliyor olsun. Beraberce yan yana, karışıklık olmadan, ayrılabilir biçimde, başkasına gerek duymayan: sağlığımızın talebi budur. Bir alanda gücün kaynağı, diğerinde düzenleyici vardır. Yanılsamalar, hatalar, tutkular ısı veriyor olmalılar; bilimsel bilginin yardımıyla, aşırı ısının zararlı ve tehlikeli sonuçları önlenmelidir.

Eğer yüksek kültürün bu talebi tatmin edilmezse, insanlığın ileriki gelişimini kesinlikle kestirebiliriz: gerçek karşısındaki ilgi yok olacaktır, daha az zevk verecektir; yanılsama, hata ve fanteziler zevkle ilişkilendirildikleri için daha önceki bölgeyi adım adım yeniden ele geçirecekler; bilimin çöküşü ve barbarlığa geri dönüş bir sonraki adımdır. Penelope gibi, bir gecede yok ettikten sonra, insanlık, kumaşını yeniden örmeye başlamak zorunda kalacaktır. Ama bunu yapacak gücü bulabileceğimizi kim garanti edebilir?

252

Bilmekten alınan zevk. Araştırmacıların ve filozofların bir unsuru olan bilgi neden zevkle ilişkilidir? İlk ve en önemli olarak, onunla gücümüzün farkında olduğumuz için -bu nedenle beden hareketleri de izleyiciler olmadan bile zevk verir. İkinci olarak, bilgi kazandıkça, eski fikirleri ve temsilcilerini geride bırakırız, zafer kazanırız veya en azından böyle düşünürüz. Üçüncü olarak, ne kadar küçük de olsa her yeni bilgi, bu konuyu iyi anladığımız için, herkesin önünde kendimizi üstün ve özel olarak duyumsamamıza neden olur. Zevke neden olan bu üç nunsur en önemlileridir, ama bilenin doğasına bağlı olarak, birçok ikincil nedenler olabilir.

Kimsenin aklına gelmeyecek bir yerde, Schopenhauer[162] ile ilgili dostça bir uyarım bu nedenlerle ilgili olarak küçümsenmeyecek bir liste ortaya koyuyor, o sayfalardaki ironiden rahatsız bile olsa, bu tablo her deneyimli bilgi hizmetkarını tatmin edecektir. Çünkü bir akademisyenin ortaya çıkabilmesi için 'birçok insan dürtüsünün ve itkisinin birbirine karışacağı ' eğer doğruysa, yani, kesinlikle soylu ama saf olmayan bir madenden oluşuyorsa ve 'çok farklı itki ve uyarılmaların karmaşık dokusundan oluşuyorsa', o zaman aynı şey sanatçının, felsefecinin ve ahlak dehasının köken ve doğası için de doğrudur -ve söz konusu yazıda yüceltilen isimler için de. Kökenle ilgili olarak, insanca olan her şey ironik bir düşünme gerektirir: bu nedenle dünyada çok fazla ironi vardır.

253

Güvenilirlik kanıtı olarak sadakat. Eğer kırk yıl boyunca, yaratıcısı, kuramına hiç güvensizlik duymamışsa, bu, kuramının iyi olduğunun mükemmel bir göstergesidir. Ama, gençliğinde ortaya attığı bir kurama sonunda küçümseyerek veya en azından kuşkuyla bakmamış bir filozof olmadığından eminim.

Ama, hırsı veya (daha soylu doğalarda olabileceği biçimde) taraftarları karşısındaki duyarlılığı nedeniyle bu fikir değişimini herkese açıklamamış olabilir.

254

İlginç olanın artması. Bir insanın daha yüksek eğitim görmesi sürecinde her şey ilginçleşir; konunun bilgilendirici yönünün nasıl bulunacağı, düşüncedeki boşluğu dolduracak veya bir fikri destekleyecek nokta hemen bilinir. Süreçte, duygusal heyecan arttıkça, can sıkıntısı gittikçe daha çok azalır. Sonunda, doğa bilimci bitkiler arasında nasıl dolaşıyorsa, kişi, insanlar arasında öyle dolaşmaya başlar ve kendisini bilgi arzusunu yoğun biçimde tetikleyen bir görüngü olarak algılar.

255

Eş zamanlılıktaki boş inanç[163]. Eş zamanlı şeylerin bağlantılı oldukları düşünülür. Uzakta bir akrabamız ölür, onu rüyamızda görürüz -işte söylendiği gibi oldu! Ama öldüğünü rüyamızda görmediğimiz sayısız akrabamız vardır. Deniz kazasından kurtulup adak adayanlar da böyledir: daha sonra adak kilisesinde ölenlerin adak levhalarını göremezsiniz.

Birisi ölür, bir baykuş öter, bir saat durur; hepsi gecenin aynı saatinde gerçekleşir: aralarında bir bağ yok mudur? Doğayı böyle yakından tanıyor olması, insanın gururunu okşar.

Bu tür boş inançlar, tarihçilerde ve kültür araştırmacılarında daha ince bir biçimde vardır. İnsanların ve halkların yaşamında çok bol olan tüm anlamsız birlikteliklerden sudan korkar gibi korkarlar.

256

Bilim yoluyla ekilen, bilmek değil yapabilmektir. Belli bir süre için *kesin bir bilimin* peşinden gitmenin değeri, özellikle bunun sonuçlarından ortaya çıkmaz: değerli bilgi deniziyle karşılaştırıldığında, bu önemsiz bir damladır. Ama bu, enerji artışını, çıkarsama yeteneğini, sürekliliği öne çıkartır ve insan amacına, amaca uygun yollardan yaklaşmayı öğrenir. Bu bakımdan, daha sonra yapılacaklar açısından, bir zamanlar bir bilim adamı olmak çok önemlidir.

257

Bilimin gençlik çekiciliği. Gerçeğin araştırılması, hatanın sıkıcı ve kasvetli durumuna zıt bir biçimde hala çekicidir; bu çekicilik gittikçe kaybolmaktadır. Hala bilimin gençliğinde yaşadığımız ve güzel bir kızı izler gibi gerçeğin peşinden gittiğimiz doğru; ama günün birinde yaşlı, ve suratsız bir kadına dönüşünce ne olacak? Hemen her bilimde, temel kavrayış ya henüz bulunmuştur, ya da hala aranmaktadır. Bu düşünce, temel olan her şeyin bulunmuş olduğu ve araştırmacı için yalnızca sonbahar ekininin son kalıntılarından kaldığı düşüncesinden ne kadar farklı (bazı tarih disiplinlerinde bu duygu biliniyor olabilir).

258

İnsanlık heykeli. Kültür dehası, Perseus'un heykelini dökerken Cellini[164] gibi hareket eder: sıcak eriyik, yetersiz gibidir ama yeterli olmalıdır; bu nedenle eline geçen tabak ve çanak kazana atılır. Bu, kültür dahisinin, hataları, kötülükleri, ümitleri, yanılgıları ve değerli, değersiz malzemeyi kazana atmasına benzer, çünkü insanlık heykeli ortaya çıkartılarak bitirilmelidir. Eğer şurada burada düşük kalitede malzeme kullanılmışsa da bunun ne önemi vardır?

259

Erkek kültürü. Klasik dönemin Grek kültürü bir erkek kültürüydü. Pericles, cenaze konuşmasında kadınlarla ilgili her şeyi şu sözlerle söylemişti: 'En iyi olanlar erkeklerin haklarında en az konuştuklarıdır.'[165]

Bizim kavrayamadığımız seviyede, erkek eğitimi için (aşk ilişkileri ve evliliğin de az çok uzun zamandır kadınların üst düzey eğitimi için gerekli olması gibi) gerekli tek ön şart erkeklerin genç erkeklerle olan erotik ilişkisiydi. Grek doğasının idealizminin tüm gücü bu ilişkiye bağlanıyordu ve gençlerin eğitimi hiçbir zaman böyle altıncı ve beşinci yüzyıllarda olduğu gibi, bilinçli, sevecen ve yeteneklerine (*virtus*) yönelik olmayacaktı -Hölderlin'in güzel sözüne uygun olarak ('denn liebend giebt der Sterbliche vom Besten'- ölümlü kişi severek en iyisini yapar.)[166] Bu ilişkiye ne kadar çok önem verilirse, kadınlarla olan ilişki o kadar önemsizleşecektir: çocuk yapma ve şehvet bakış açısı -bunun dışında bir düşünce olmadı. Onlarla ruhsal bir ilişkiye girilmiyordu, hatta gerçek bir romantizm de yoktu. Dahası, kadınların her tür rekabet ve gösteri dışında tutuldukları düşünülünce, o zaman kadının eğlencesi için tek kalan dini tapınmaydı.

Electra ve Antigone Tragedyalarda betimlenirlerken, bu, yaşamda olmadığı biçimde sanatta hoşgörü unsuru taşıyordu. Şimdi, yaşamda acıma duygusu uyandıran hiçbir şeye dayanamazken, bunu sanatta hoş görmemiz gibi.

Kadınların, baba doğasının bozulmadan yaşayacağı çocuklar doğurmaktan ve böyle gelişmiş bir kültürün yaygın sinirsel gerilimine tepki vermekten başka görevleri yoktu. Bu, Grek kültürünün uzunca bir süre genç kalmasına neden oldu. Çünkü Grek annelerinde, Grek dehası sürekli olarak doğaya geri döndü.

260

Büyüklükten yana önyargı. İnsanlar, büyük olan ve öne çıkan her şeyi açıkça abartırlar. Bu, insanın tüm gücünü tek bir alana yöneltmesinin yararlı olacağı ve böylece tek bir büyük organ haline geleceği, bilinçli veya bilinçsiz düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Bir insan için elbette ki güçlerini eşit ölçüde geliştirmesi daha yararlıdır, çünkü her yetenek kalan güçten kan emen bir vampir gibidir. Aşırı üretkenlik en yetenekli insanı bile deliliğe sürükleyebilir. Sanatta bile, aşırı doğalar çok ilgi çeker, ama onların boyunduruğuna girmek için de az kültür yeterlidir. İnsanlar, alışkanlıkla, güç sahibi olmak isteyen her şeye boyun eğerler.

Ruhun tiranları. Greklerin yaşamı, yalnızca mit ışığı üzerlerinde yansıdığında parlaktır, aksi halde loştur. Şimdi, Grek filozoflar bu mitolojiyi üzerlerinden atıyorlar; sanki ışıktan uzaklaşıp gölgeye geçmek ister gibi değiller mi? Ama hiçbir bitki ışıktan uzaklaşmak istemez: aslında bu filozofların aradığı daha parlak bir ışık; mitoloji onlar için saf ve yeterince parlak değil. Aradıkları ışığı bilgilerinde buldular ve her biri bunu kendi 'gerçeği' olarak adlandırdı. Ama bilgi, o zaman daha da parladı; hala yollardaki zorluklarla, tehlikeler çok az biliniyordu; tek bir sıçramayla tüm varlığın merkezine ulaşma ve orada dünyanın bilmecesini çözme ümidi vardı. Bu filozoflar kendilerine ve 'gerçeklerine' çok güveniyorlardı, bununla tüm komşularını ve öncüllerini alt ettiler. Her birisi bir savaşçı ve zorba bir *tirandı*. Belki de, insanın gerçeği kendinde barındırdığı inancından doğan mutluluk, dünyada hiçbir zaman daha büyük olmamıştı; ama büyük bir inancın sertliği, küstahlığı, tiranlığı ve hatta kötülüğü için de durum aynıydı. Onlar her Grek'in olmayı arzuladığı ve becerebilirse her birinin olduğu tiranlardı. Belki de yalnızca Solon[167] bir istisnaydı: Şiirinde, kişisel tiranlığı nasıl küçümsediğini anlatır. Ama bunu, görevi, yasa koyma görevi, sevgisiyle yaptı ve yasa koymak da yumuşatılmış bir tiranlık biçimiydi. Permenides de yasa koyucuydu, Pythagoras ve Empedocles de öyle olmalılar. Anaximander bir şehir kurdu. Platon, büyük bir yasa koyucu ve devletin atası olan filozof halini alma arzusunun bedenselleşmesiydi. Bunun gerçekleşememesinden çok sıkıntı duyuyor gibiydi ve sona doğru ruhu en kara öfkeyle doldu. Grek felsefesi güç kaybettikçe, öfkeden ve karalama gereksiniminden de içsel sıkıntı çekti. Çeşitli mezhepler sonunda sokaklarda gerçekleri için çatışmaya başladığında bütün bu gerçek taliplerinin ruhları kıskançlık ve öfkeyle tıkanmıştı;[168] tiran unsuru bedenlerinde bir zehir gibi köpürmüştü. Bu birçok ufak tiran birbirlerini çiğ çiğ yiyebilirlerdi; içlerinde sevgi kıvılcımı kalmamıştı ve bilgilerinden duydukları sevinç de çok azdı.

Tiranların genellikle öldürüldükleri ve sonra gelenlerin kısa yaşadıkları ilkesi, ruh tiranları için de genellikle doğrudur. Tarihleri kısa ve şiddetli olmuştur; etkileri birden ortadan kalkmıştır. Tüm büyük Helenlerin neredeyse çok geç ortaya çıktıkları söylenebilir; Aeschylus, Pindar, Demosthenes, Thucydides de öyledir; onları bir nesil izlemiştir -ve sonra

tamamen biterler. Bu, Grek tarihiyle ilgili karışık ve tekinsiz bir yöndür. Şimdiki günlerde kaplumbağa öyküsünü beğeniyoruz. Tarihsel olarak düşünürsek, sanki tüm zamanlarda 'Olabildiğince uzun sürede, olabildiğince az!' ilkesine göre tarih yapılmış gibi. Ne yazık ki Grek tarihi çok çabuk son bulmuş! Yaşam hiçbir zaman bu kadar savurganca ve lüks biçimde yaşanmamıştır. Grek tarihinin ünlü olduğu doğal süreçten geçtiğine kendimi ikna edemiyorum. O kadar çok yetenekleri vardı ki, Achilles[169] ile yarışan kaplumbağa gibi, adım adım *yavaşça* ilerliyor olamazlardı. Grekler'de her şey hızla ilerler ve hızla gerilerdi; tüm mekanizmanın hareketi öyle yoğundu ki, çarklarına atılacak ufak bir taş sistemi çökertebilirdi. Bu taş, örneğin Socrates'di; bir gecede, o zamana kadar çok düzenli ama çok hızlı olan felsefi bilimin gelişimi yok edildi.[170] Eğer Platon, Socrates'in büyüsüne kapılmamış olsaydı şimdi bizim için ebediyen kaybolan yüksek türde bir filozofu bulabilir miydi sorusu lüzumsuz değildir. Sanki böyle tiplerle dolu bir heykeltıraş atölyesine bakar gibi, ondan önceki çağlara bakıyoruz. Altıncı ve beşinci yüzyıllar, yine de, ürettiklerinden daha fazlasını vaat ediyor gibiydiler; ama yalnızca ümit ve açıklamalar olarak kaldılar. Yine de bir tipin, yeni ve daha önce keşfedilmemiş olan *üst düzey bir felsefi yaşamın* kaybından daha ağır bir şey olamaz. Eski tipler bile bize yetersiz bir biçimde aktarılmış olmalılar; Democrituslu Thales[171] zamanına kadar filozofları tanıyabilmek bana zor görünüyor. Ama bu insanları yeniden yaratmakta başarılı olabilen bir kişi, en muhteşem ve saf ürünler arasında dolaşacaktır. Tabii ki, bu yetenek çok azdır; eski filozofları çalışan daha sonraki Grekler'de bile bu yoktu. Özellikle Aristotale, onlarla karşılaştığında sanki başında gözleri yok gibiydi. Ve bu nedenle bu muhteşem filozoflar boşuna yaşamışlar veya yalnızca Socratesçi okulları tartışan ve konuşan kalabalıklar yetiştirmişler gibi görünüyor. Söylediğimiz gibi, burada bir boşluk, gelişimde bir kırılma var; bazı büyük talihsizlikler meydana gelmiş ve o büyük yaratıcı hazırlık çalışmasının anlam ve amacının kavranabileceği tek büyük heykel parçalanmış ya da başarılamamış olmalı. Ne olmuşsa, sonsuza dek atölyenin gizi olarak kalacak.

Grekler'de olanlar (mutlak gerçeğe sahip olduğuna inanan her büyük düşünürün bir tiran olması ve böylece Grek düşünce tarihinin şiddetli, kaba ve tehlikeli özelliğiyle politik tarihinde ortaya çıkması) onlarla bitmedi. Son zamanlarda da, nadiren ve Grek filozoflarının saf, naif vicdanları aracılığı

dışında da olsa benzer birçok şey gerçekleşti. Çünkü genelde muhalif doktrin ve şüphecilik çok güçlüydü ve sesi çok yüksek çıkıyordu. Ruhsal tiranların devri kapanmıştı. Yüksek kültür alanında, tabii ki her zaman bir yetke vardı, ama bu andan itibaren bu yetke *ruh oligarşisinin* eline geçti. Tüm ruhsal ve politik ayrılıklara rağmen, kamuoyu ve dergi, gazete yazılarında ortaya çıkan lehte ve aleyhte fikirler ne olursa olsun üyeleri birbirini *tanıyan* ve *kabul eden* birbirine bağlı bir toplum oluşturdular. Daha önce bölünmeye ve düşmanlığa yol açan ruhsal üstünlük, şimdi bağlayıcı olmaya başlamıştı: eğer orada burada aynı koşullarda benzeşen yaşamlarını fark etmemiş ve yüzeysel ruh ve kültürün avam egemenliği karşısında olduğu kadar bazen de kitlesel bir tiranlık kurma çabası karşısındaki mücadelede el ele tutuşmamış olsalardı insanlar, tüm akıntılar arasında kendilerini nasıl ileri çıkartabilir ve kendi yolarında nasıl yüzebilirlerdi? Oligarklar birbirine gerek duyarlar; birbirlerinin en iyi arkadaşlarıdırlar; birbirlerinin rütbelerini anlarlar -ama yine de her biri özgürdür; her kes kendi toprağında savaşır ve zafer kazanır, teslim olmaktansa yok olmayı yeğler.

262

Homeros. Şimdi bile Grek kültürü ile ilgili en önemli gerçek Homeros'un hemen Panhelenik olmasıdır. Grekler'in elde ettiği tüm ruhsal ve insani özgürlükleri bu gerçekten kaynaklanır. Ama aynı zamanda, bu, Grek kültürünün gerçek sonu oldu, çünkü merkezileştirerek, Homeros, bağımsızlığın ciddi içgüdülerini sığlaştırdı ve yok etti. Zaman zaman Helen duygusunun derinlerinden Homeros karşısında bir muhalefet ortaya çıkmıştır; ama o her zaman galip geldi. Tüm büyük ruhsal güçler, özgürleştirici etkileri yanısıra bastırıcı bir etki de yaparlar; ama tabii ki, bunun Homeros, İncil veya bilim tiranı olması fark eder.

263

Yetenek. Şimdiki gibi çok gelişmiş bir insanlıkta, herkes doğuştan birçok yeteneğe sahip oluyor. Herkesin *doğuştan bir yeteneği* var, ama çok azı gerçek bir yetenek olabileceği, yani neyse o olacağı kadar, sağlam, dayanıklı ve enerji dolu bir mirası alıp geliştirebiliyor[172]-yani, yapıtlarında ve eylemlerinde serbest kılabileceği kadar.

264

Nüktedani insan ya abartılıyor ya küçümseniyor.[173] Bilim dışı ama yetenekli insanlar doğru veya yanlış izi sürerek herhangi bir nükte[174] işaretine saygı duyarlar. Her şeyin üzerinde, kendileriyle ilişkide olan insanın nükteleriyle onların hoşuna gitmesini, onları teşvik etmesini, ateşlemesini, onları ciddiyet veya şakaya yöneltmesini ve her halükarda güçlü bir muska gibi sıkıntıdan kurtarmasını isterler. Öte yandan bilimsel bir doğa çeşitli fikirlere sahip olma yeteneğinin, bilim ruhunun en katı biçimiyle dizginlenmesi gerektiğini bilir; Bilgi ağacından almak istediği meyve, parlayan, ışık saçan ve heyecan uyandıran değil, yalın gerçektir. Aristotle gibi, 'sıkıcı' ve 'zeki' olan insanlar arasında ayırım yapmaz. Cinleri, onu, gittiği her yerde gerçek, makul ve özgün olandan zevk alması için çöllerde, tropik ormanlarda dolaştırır.

Önemsiz akademisyenlerde, bu, nükteli olan her şey karşısında bir güvensizliğe ve kuşkuya neden olur ve tam aksine, nüktedan kişiler, hemen tüm sanatçılar gibi, bilimden hoşlanmazlar.

265

Okulda us. Okulun, dikkatli bir düşünce biçimini, doğru yargılamayı, ussal sonuçlara varmayı öğretmekten daha önemli bir görevi yoktur; bu nedenle bu işlemler için uygun olmayan her şeyden kaçınmalıdır -örneğin, din. Daha sonra, insan belirsizliğini, alışkanlığını dikkate alabilir ve çok gergin düşünmenin yayının gevşetilmesi gerekebilir. Ama etkisi sürdüğü müddetçe, okul eğitimi kişiyi gerekli olana ve insanı farklı kılana doğru zorlamalıdır: en azından Goethe'nin yargısıyla, 'Us ve bilim, insanın en üst düzeydeki gücü' elde edilmelidir.[175]

Büyük doğa bilimci von Bauer[176] tüm Avrupalıları, inandıkları konuda us yürütebilmeyi öğrenme yeteneklerinde, Asyalılara göre üstün buluyor ve Asyalıları bu açıdan tamamen yeteneksiz görüyor. Avrupalı, ussal ve eleştirel düşünmeyi öğrenmek üzere okula gidiyor. Asyalı hala gerçekle şiiri ayırt edemiyor ve inandıklarının gözlem veya düzgün düşünceden mi, yoksa düşlerinden mi kaynaklandığını algılayamıyor.

Okullardaki usçuluk Avrupa'yı Avrupalı yapıyor. Orta çağlarda, Avrupa yeniden Asya'nın bir parçası ve eklentisi olmayı, yani Grekler'e borçlu olduğu bilimsel bilinci kaybetmeye başlamıştı.

266

Gymnasium eğitiminin küçümsenen etkisi. Gerçekten de Gymnasiumda öğrenilenlerin hiç unutulmadıklarına pek dikkat edilmiyor, daha çok orada öğretilen ve öğrencinin, en kısa zamanda kurtulmak üzere isteksizce içselleştirdikleri önemseniyor. Klasikleri okumak, her yerde olduğu gibi, nefret uyandırıcı bir iştir (her eğitimli kişinin kabulleneceği gibi): bunları okuma konusunda saygısı olmayan gençler karşısında öğretmenler her sözleriyle ve sıkça görünümleriyle, iyi bir yazar üzerine gölge düşürürler. Ama burada genellikle küçümsenen bir değer var: bu öğretmenler, anlaması sıkıcı ve zor da olsa, beynin üst seviyede çalışmasını[177] gerektiren *yüksek bir kültürün soyut dilini* konuşuyorlar; o kavramlar, teknik terimler, yöntemler ve anıştırmalar, gençlerin akrabalarıyla yaptıkları ve sokaklarda kullandıkları dile hiç benzemiyor. Öğrenciler yalnızca dinlemiş olsalar, zihinleri kendiliğinden bilimsel yönde düşünmeye yönelecektir. Bu eğitimden saf bir çocuk doğasıyla, soyutlanmadan hiç etkilenmemiş olarak çıkmak olanaksızdır.

267

Birçok dil öğrenmek. Birçok dil öğrenmek, belleği veriler ve bilgiler yerine kelimelerle doldurur, oysa her insanın belleği kısıtlı sayıda veri alabilir. Ayrıca, çok dil öğrenmek zararlıdır çünkü insan beceri sahibi olduğuna inanır ve insan ilişkilerinde baştan çıkartıcı bir prestij elde eder. İyi temellenmiş bilgi edinmesini ve insanların saygısını dürüst yoldan sağlamasını engelleyerek de dolaylı zarar yaratır. Son olarak, bu, ana dildeki ince dil duygusunun köküne vurulan bir baltadır, onarılamaz zarar ve ziyana neden olur. En büyük biçemcileri üreten iki halk olan Grekler ve Fransızlar yabancı dil öğrenmediler.

Ama insan alışverişleri gittikçe kozmopolit olduğu için ve örneğin, Londra'da yaşayan iyi bir tüccarın sözlü ve yazılı olarak kendisini sekiz dilde ifade edebilmesi gerektiğinden, tabii ki birçok dil öğrenmek gerekli

bir *kötülüktür*. Aşırıya kaçıldığında, insanlığı bunun karşısında çare aramaya zorlar ve uzak bir gelecekte herkes yeni bir dil, öncelikle ticaret dili, sonra genel iletişim dili öğrenecektir ve bu bir gün hava yolculuğunun olacağı kadar kesindir. Aksi halde dil bilimi yüz yıldır dil yasalarını araştırmazdı ve her bir farklı dil için neyin gerekli, değerli ve başarılı olduğunu ortaya çıkartmazdı.

268

Bireyin savaş tarihi üzerine. Birçok kültürde, iki nesil arasında, babayla oğul arasındaki mücadelenin bir insan yaşamına sıkıştığını genellikle görüyoruz. Yakın bir ilişki bu mücadeleyi *artırır*, çünkü her taraf da diğer tarafın çok iyi bildiği iç dünyasını insafsızca işin içine çeker; ve böylece bu mücadele en acımasız biçimde bireyin içinde sürer; burada, her yeni aşama eskisinin üzerinden zalim bir adaletsizlikle ve onun araçlarını ve amaçlarını göz ardı ederek geçer.

269

Çeyrek saat önce. Zamanının önünde fikirlere sahip olan insan ender bulunur, o da ancak önündeki on yılın genel bakış açılarını ortaya koyabilir. Kamuoyu fikirlerini açıklanmadan bilir, basmakalıp olacak fikirlerin eline diğerlerinden çeyrek saat önce düşmüştür. Ama onun şöhreti, gerçekten büyük ve üstün olandan daha yüksek olma eğilimindedir.

270

Okuma sanatı. Her güçlü yönelim tek taraflıdır; yönelimine doğru bir çizgiden ulaşır ve benzer biçimde özel olmayanı dışlar; yani, zayıf doğa ve grupların dalgalanmaları gibi birçok başka yönelimlerle ilgilenmez. Bu nedenle dil bilimcilerin tek taraflı olmaları hoş görülmelidir. Loncaların yüzyıllar boyunca kitapları üreterek korumaları ve aynı zamanda açıklamaları, sonunda doğru yöntemlerin bulunmasına izin vermiştir. Tüm Orta Çağ, kesin bir felsefi açıklama için yetersizdi, yani, yazarın ne dediğini anlama arzusunu ortaya koymakta yetersizdi. Bu yöntemleri bulabilmek bir işti; bunu küçümsemeyelim! Tüm bilimler doğru okuma sanatı nedeniyle süreklilik ve dengeye kavuştular, yani dil bilimi tam güç kazandı.

271

Çıkarımda bulunma sanatı. İnsanlığın en büyük gelişiminin temelinde *doğru çıkarımlar yapmayı* öğrenmesi yatar. Bu, Schopenhauer'in, şöyle dediğinde varsaydığı kadar doğal değildir: 'Herkes çıkarım yapabilecek yetenektedir, yalnızca birkaçı yargıda bulunabilir';[178] aslında bu geç yaşta öğrenilir ve şimdi bile egemen olmamıştır. Yanlış çıkarımlar eskiden kuraldı. Tüm insanların mitolojileri, sihri, boş inancı, dinsel tapınması ve yasası -bu tez için yanılmaz kanıtlardır.

272

Bireysel kültürün yıllık halkaları. Entelektüel verimlilikte güç veya zayıflık, kalıtımsal yetenekten çok onunla gelen *esnekliğin* miktarına bağlıdır. Birçok eğitimli genç, otuz yaşlarında yaşamlarının ilk gündönümüne dönerler ve ondan sonra yeni zihinsel değişimlerden hoşlanmazlar. Bu, sürekli gelişen bir kültürün sağlığı için, neden yeni bir neslin gerektiğini ortaya koyar, ama aynı zamanda da çok uzaklaşmamalıdır: çünkü babanın kültürünü yakalayabilmek için, oğlun da, babasının oğluna hayat verdiği aşamasında tükettiği neredeyse aynı miktardaki kalıtımsal enerjiyi tüketmesi gerekir; kalan az bir fazlayla, çocuk daha da ileriye gider (yol ikinci kez kat edileceği için biraz daha hızlı gider; babasının bildiğini öğrenmek için, onun kadar enerji harcamaz.) Goethe gibi çok esnek bir adam, örneğin, bir kerede dört neslin başarabileceği aşamadan geçebilir; ama bu nedenle çok çabuk ilerler, böylece diğerleri onu bir yüzyıl sonra ancak yakalayabilirler ve belki de hiçbir zaman tam anlamıyla ona yetişemezler, çünkü sıkça oluşan kesintiler kültürel bütünlüğü ve gelişim uyumluluğunu zayıflatır.

İnsanlar, daha da büyük bir hızla tarih boyunca elde edilmiş olan ruhsal kültürün olağan aşamalarını tekrarlıyorlar. Şimdi, çocukların on yaşında dinden etkilendikleri biçimde kültüre adım atıyorlar; belki de o duygular çok canlıydılar. Daha sonra, bilme yaklaştıkça daha zayıf biçimlere girdiler (panteizm); Tanrıyı, ölümsüzlüğü ve benzerlerini aştılar, ama metafizik felsefenin etkisine teslim oldular. Bu da sonunda inandırıcılığını kaybetti; öte yandan, sanat, gittikçe daha çok şey sağlar gibi göründü ve böylece metafizik yalnızca sanat içersinde değişim geçirerek veya sanatsal açıdan

güzelleştirici bir ruh hali olarak yaşayabildi. Ama bilimsel anlayış gittikçe daha çok egemen oldu ve insanı doğa bilimine, tarihe ve özelikle de bilginin en keskin yöntemlerine doğru yöneltti. Bu arada sanat daha bastırılmış ve mütevazı bir anlam kazandı. Bütün bunlar, bir insanın ilk otuz yılında gerçekleşti. Bu, belki de insanlığın otuz bin yılda yapmaya çabaladığı görevinin bir özetidir.

273

Geride kalmak değil, geriye gitmek. Gelişimine hala dini duygularla başlayan, daha sonra yaşamını metafizikte ve uzun süre sanatta sürdüren birisi tabii ki bir miktar geri gider ve diğer modern insanlar karşısındaki yarışına handikapla başlar. Yer ve zaman kaybettiği açıktır. Ama ısı ve enerjinin serbest kaldığı ve gücün tükenmeyen bir pınardan volkanik bir nehir gibi aktığı yerlerde kaldığı sürece, zamanında bu bölgeleri terk edince hızla öne doğru gelir; ayakları kanatlanır; göğsü daha huzurlu, daha uzun süre ve güçlü olarak nefes almayı öğrenir.

Yalnızca sıçramak için yeterince zemin bulabilmek için geriler: böylece bu geri adımda, ürkütücü ve tehdit edici bir şey olabilir.

274

Sanatsal bir nesne olarak benliğimizin bir kesiti. Düşük seviyedeki insanların neredeyse düşüncesizce yaşadıkları ve ruhlarının levhasından sildikleri gelişimlerinin belirli evrelerini bilinçli olarak anımsayarak doğru biçimde resmedebilen insanların varlığı üstün bir kültürün işaretidir. Bu çok az insanın anlayabildiği üst seviyede bir resim sanatıdır. Bunu yapabilmek için, söz konusu aşamalar yapay olarak birbirinden ayrılmalıdırlar: tarihsel çalışmalar bu tür resim yapma kapasitesini geliştirdi, çünkü bir tarih veya bir insanın veya insanlığın yaşam süreci belirgin düşünceler ufkunun düşlenmesine, belirgin yoğun duygulara, bazılarını üstün kılarken, diğerlerinin geri çekilmesine elverdiğinde sürekli olarak bizi teşvik ettiler. Tarihsel bilinç, fırsat çıktığında, rastgele serpilmiş sütun ve duvar parçalarından bir mabedin algılanabilmesi gibi, bu tür düşünce ve duygu sistemlerini yeniden yapılandırabilmeyi içerir. Bunun hemen ortaya çıkan sonucu, etrafımızdaki insanları böyle kesin sistemler ve çeşitli kültürlerin

temsilcileri olarak anlamamızdır; yani, gerekli ama değişebilir. Ve tam aksine, kendi gelişimimizin bölümlerini ayırarak, onları bağımsız kılabiliriz.

275

Kinik ve Epikürcüler. Kinik olan, kültürlü insanın güçlü ve çeşitli acılarıyla bol gereksinimleri arasındaki ilişkiyi bilir; bu nedenle, güzelliğin, görgü kurallarına uygunluğun, yakışık olmanın ve mutluğun, zevkin ve aynı zamanda hoşnutsuzluğun zengin kaynaklarını artıracağına dair çok yönlü fikirleri anlar. Bu anlayışa bağlı olarak, kinik, bu düşüncelerin çoğunu bırakarak ve kültürün belirli taleplerinden geri çekilerek kendisini gerileyen bir biçimde eğitir. Bu yolla, özgürlük ve güç duygusuna ulaşır ve zamanla, alışkanlık yaşam biçimini katlanır kılınca, aslında kültürlü kişiye göre daha az ve güçsüz bir hoşnutsuzluk duyumsar ve evcil bir hayvana benzer; her kontrastı çekici bulur -canı çektiği kadar küfredebilir ve böylece, tekrar hayvan dünyası duygularından uzaklaşır.

Epikürcü de kinik olanın bakış açısına sahiptir; ikisi arasında yalnızca mizaç farkı vardır. Dahası, süregelen fikirlerden bağımsız olabilmek için, Epikürcü yüksek kültürü kullanır; kinik yalnızca zıt kutupta kalırken, kendisini onların üstüne çıkartır. Sanki sakin, iyi korunan, yarı karanlık geçitlerde gezinir; bu arada ağaç dalları üzerinde rüzgarla uğuldar ve dış dünyadaki hareketin ne kadar şiddetli olduğunu ona gösterir. Öte yandan, kinik, sanki dışarıda esen rüzgarda çıplak dolaşmaktadır ve duygusuz kalana kadar kendisini katılaştırmaktadır.

276

Kültürün mikro kozmosu ve makro kozmosu. İnsan kendi içindeki en iyi buluşları, orada hüküm süren iki heterojen güç bulduğunda yapar. Bir insan, bilim ruhundan etkilendiği kadar, plastik sanatları veya müziği seviyorsa ve bir tanesini tamamen yok ederek, diğer gücü tamamen özgür bırakarak bu çelişkiyi sonlandırmayı olanaksız kabul ediyorsa, o zaman ona kalan tek şey, farklı uçlarda da olsa, iki gücün beraberce yaşayabileceği büyük bir kültür yapıtı ortaya koymaktır; bunların arasında, eğer bir mücadele oluşursa, yatıştıracak gücü olan uzlaştırıcı merkezi güçler barınır. Bir

bireydeki böyle bir kültür abidesi, tüm çağların kültürel yapısına benzer ve paralellik kurularak, onlar hakkında sürekli bilgi sağlar. Kültürün büyük mimarisi nerede geliştiyse, daha az uygun[179] olarak arkada kalan güçleri bir araya toplayarak, baskı uygulamadan ve onları boyunduruk altına almadan, zıt güçler arasında uyumu sağlamak onun işidir.

277

Mutluluk ve kültür. Çocukluğumuzun görüntüleri bizi perişan eder: bahçeli ev, mezarlarıyla kilise, havuz ve ağaçlar- onları yeniden acı yaratanlar olarak algılarız. Kendimize acırız, çünkü o zamandan beri çok acı çekmişizdir. Ve burada her şey sakin ve ebedidir: farklı ve karmaşa içinde olan biziz; Zamanın izlerini bir meşe ağacından daha fazla bile taşımayan bazı insanları bile yeniden fark ederiz: köylüler, balıkçılar, orman insanları -hepsi aynıdırlar.

Daha düşük kültür önünde harap olmak ve kendine acımak, daha yüksek kültür işaretidir -bu en azından, mutluluğun ikincisi nedeniyle artmadığını gösterir. Yaşamdan mutluluk ve rahatlık elde etmek isteyen kişi, yüksek kültürden uzak durmalıdır.

278

Dans benzetmesi.[180] Bugün, eğer bir kişide bilgiyi saf ve özenli biçimde arayacak ve başka zamanlarda şiiri, dini ve metafiziği engel olarak kabul ederken, onların gücünün ve güzelliğinin değerini bilecek güç ve esneklik varsa, bunu, büyük kültürün kesin işareti olarak kabul etmeliyiz. Çok farklı iki sav arasındaki bu tür bir pozisyon çok zordur, çünkü bilim kendi yönteminin mutlak egemenliği için zorlar ve bu sağlanmazsa, değişik itkiler arasında donuk bir bocalama tehlikesi ortaya çıkar. Bu arada (en azından bir benzetme yoluyla bu zorluğa çözüm sağlayabilecek bir bakış açısını ortaya koyabilmek için) dans etmenin farklı itkiler arasında yorgun bir biçimde ileri geri sallanmakla aynı şey olmadığı anımsanmalıdır. Yüksek kültür cesur bir dansa benzer ve bu nedenle söylediğimiz gibi çok fazla güç ve esneklik gerektirir.

279

Yaşamı kolaylaştırma üzerine. Yaşamı kolaylaştırmanın temel yollarından birisi tüm süreçleri idealleştirmektir; ama, idealleştirmenin ne olduğu resim yoluyla biliniyordur. Ressam, izleyenin çok katı ve çok yakından bakmasını istemez; belirli bir uzaklıktan bakması için onu zorlar; izleyenin resimden belirli bir uzaklıkta olacağı varsayımına bağlı kalır; aslında izleyicisinde aynı biçimde sabit bir izleme eylemini de varsaymalıdır; hiçbir durumda bu konularda tereddüt etmemelidir. Böylece, yaşamını idealleştirmek isteyen kişi, onu çok yakından görmemeli ve belli bir mesafeden bakmalıdır. Örneğin, Goethe, bu hileyi çok iyi biliyordu.

280

Kolaylaştırma[181] *olarak zorlaştırma ve tersi*. Bazı aşamalarda insanın yaşamını zorlaştıran şeylerin çoğu, daha yüksek aşamalarda kolaylaştırır, çünkü insan yaşamın daha çetin zorluklarını bilir. Aksi de doğrudur: örneğin, insanın ona sıkıntısını ve yükünü alan bir olgu gibi aşağıdan bakmasına veya yükselmesini engelleyen bir zincir gibi yukarıdan bakmasına bağlı olarak dinin iki yüzü vardır.

281

Yüksek kültür kaçınılmaz olarak yanlış anlaşılır. Çalgısında yalnızca iki teli olan kişi (*bilimsel itkileri* yanında, yalnızca *dinsel itkiye* sahip olan bilim adamları gibi), daha fazla telle çalabilen insanları anlayamaz. Daha yüksek, *çok telli ve çok yönlü*[182] kültürün doğasında, her zaman alt kültür tarafından yanlış anlaşılmak vardır. Örneğin sanat gizli bir din biçimi olarak ele alındığında böyle olur. Aslında yalnızca dindar olanlar, sağır-dilsizlerin görünür bir hareket olmasa müziği bilemeyecekleri biçimde bilimi bile dini duyguların araştırması olarak anlarlar.

282

Dövünme. *Vita contemplativa*'nın (ÇN: düşünmeye adanmış yaşam) gerilemesi ve bazen küçük görülmesi belki de zamanımızın bir avantajıdır. Ama zamanımızın büyük ahlakçılar açısından fakir kaldığı; Pascal, Epictetus, Seneca ve Plutarch'ın artık çok az okundukları; çalışma ve çalışkanlığın (önce büyük sağlık Tanrıçasına hizmet eden) bazen bir

hastalık gibi coştuğu kabul edilmelidir. Düşünmeye zaman ve düşünmede dinlenme olmadığı için, artık farklı görüşleri tartmıyoruz, onlardan nefret etmek bize yetiyor. Yaşamının müthiş bir hız kazanmasıyla, gözümüzü ve zihnimizi eksik biçimde görmeye ve yargılamaya alıştırıyoruz ve tüm insanlar bir ülkeyi ve insanları trenin penceresinden tanıyan yolculara benziyorlar. Bağımsız ve dikkatli bir bilimsel yaklaşım neredeyse delilik olarak kabul ediliyor: özgür ruh, özellikle onun izleme yeteneğindeki titizliğini ve karınca çalışkanlığını kendilerinde bulamayan ve onu bilimin bir köşesine sıkıştırmaktan mutlu olan bilim adamları tarafından saygı görmüyor; bu arada özgür ruhun çok farklı ve yüksek olan, bilimsel ve bilgili insanları uzak karakoldan tüm *arrière born*u[183] yönetme ve onlara kültürün yollarını ve ereklerini gösterme görevi var.

Böyle bir dövünmenin zamanı herhalde gelecektir ve günün birinde, meditasyon dehası güçlü biçimde döndüğünde ortadan kaybolacaktır.

283

Etkin insanlarda temel eksiklik. Faal insanlar genellikle yüksek etkinlikten yoksundurlar -bireysel etkinlikten bahsediyorum. Memur, işadamı, bilim adamı, yani bir türün üyesi varlıklar olarak etkindirler, ama tekil ve kendilerine has olarak değil. Bu anlamda tembeldirler.

Faal insanların talihsizliği, etkinliklerinin her zaman biraz mantık dışı olmasıdır. Örneğin para toplayan bir bankere sürekli çalışmasının amacı sorulamaz: bu mantık dışıdır. Faal insanlar taş gibi yuvarlanırlar ve mekaniğin aptallığıyla uyum sağlarlar.

Bugün de her zaman olduğu gibi, insanlar köleler ve özgür insanlar olmak üzere ikiye ayrılıyorlar. Gününün üçte ikisini kendisine ayıramayan kişi, yaptığı iş ne olursa olsun bir köledir: bir devlet adamı, bir işadamı, bir memur veya bir akademisyen.

264

Tembellerden yana. Huzurlu bir yaşamın azaldığının bir işareti, bugün akademisyenlerin faal olanlarla telaşlı bir neşeyle rekabete girmeleridir. Öyle ki, onlara gerçekten yararlı olacak ve aslında onları daha fazla

neşelendirecek türden daha çok bu tarz bir neşeye değer veriyorlar. Akademisyenler huzurdan utanç duyuyorlar. Halbuki boş zaman ve tembellik[184] asildir.

Eğer tembellik gerçekten de tüm kötülüklerin başlangıcıysa,[185] en azından tüm erdemlere de çok yakındır: tembel birisi, faal olana göre hala daha iyidir.

Zamanı boşa harcamak ve tembellikten bahsederek sizi kastettiğimi düşünmüyorsunuz değil mi, sizi gidi tembel hayvanlar?

285

Modern huzursuzluk. Batıda ileriye doğru gittikçe, modern çalkalanma artar; öyle ki Amerikalılar için Avrupalılar genelde barışsever, mutlu insanlar gibi görünürler, aslında onlar arılar ve eşek arıları gibi telaşla uçuşmaktadırlar. Bu çalkalanma o kadar artmıştır ki, yüksek kültür artık meyvelerini olgunlaştıramamaktadır; sanki mevsimler hızla ardı ardına gelmektedir. Huzur eksikliği nedeniyle, uygarlığımız yeni bir barbarlıkla sonuçlanacak. Faal, yani huzursuz olanlar hiçbir zaman değer görmediler. Bu nedenle, İnsanlık özelliğine uygulanması gereken düzeltmelerden birisi, düşünme unsurunun yoğun biçimde güçlendirilmesidir. Kalbi ve kafası sakin ve dengeli olan her bireyin yalnızca iyi bir mizaca sahip olmadığına, aynı zamanda daha genel, yararlı bir erdeme sahip olduğuna ve bu erdemi sürdürebilmek için daha yüksek bir görevi yerine getirdiğine inanmaya hakkı vardır.

286

Faal olan ne dereceye kadar tembeldir. Bir fikir sahibi olunması gereken her konuda her insanın bir fikri olması gerektiğine inanıyorum, çünkü o tüm diğer şeyler hakkında yeni ve daha önce var olmayan bakış açıları taşıyan özel, kendisine has bir varlıktır. Ama, faal bir insanın ruhunun en altında yer alan tembellik, insanın, kendi kuyusundan su çekmesini engeller.

Fikirlerin özgürlüğü, sağlığın özgürlüğüyle aynıdır: her ikisi de bireyseldir; her ikisi için de genel olarak geçerli bir kavram oluşturulamaz. Bir bireyin sağlığı için gereken, diğerini hasta edebilir ve ruhsal özgürlüğe

giden birçok yol ve yöntem, daha gelişkin doğalar için bağımlılığa giden yol ve yöntem olabilir.

287

Censor vitae.[186] Yaşam hakkındaki yargılarında özgür olmak isteyen kişinin içsel durumu, çok uzun zamandır sevgi ve nefret arasındaki değişimlerden oluşuyor; iyi olduğu kadar kötü olan her şeyi unutmuyor ve hesabını soruyor. Sonunda ruhunun levhası deneyimlerinin yazılarıyla dolunca, varoluşu ne küçümser, ne ondan nefret eder, ne de onu sever; daha çok, bir neşeli, bir hüzünlü bakışla üstünde yer alır ve doğa gibi bir yaz, bir sonbahar tutumundadır.

288

İkincil sonuç. Kim ciddi olarak özgürleşmek isterse, bu süreçte aynı zamanda hatalar ve kötü alışkanlıklar yönünde olan eğilimini, hiçbir baskı altında olmadan yitirir; rahatsızlık ve huzursuzluğun pençesine de daha az düşer. Çünkü istemi, hiçbir şeyi bilgi ve ona giden yollar kadar acil istemeyecektir -yani, bilgiyle en iyi bütünleşebileceği sürekli koşulları.

289

Hastalığın değeri. Yatakta hasta yatan bir insan, bazen işinin, işyerinin veya toplumun genellikle onu hasta yaptığını ve kendisi hakkında berrak biçimde düşünmesini engellediğini kavrar; bu bilgeliğe, hastalığının kendisine zorladığı boş zamanda sahip olur.

290

Kırlarda olduğunu duyumsamak. Eğer kişinin yaşam ufkunda, dağ tepelerinde veya ağaçlardaki gibi dengeli, sakin çizgiler yoksa, o zaman en derin istemi, bir şehir insanınınki gibi huzursuz, dağınık ve hırslı olur: mutluluk bilmez ve vermez.

291

Özgür ruhun özeni. Yalnızca bilgi için yaşayan, özgür ruhlu insanlar, yaşam için dışsal amaçlarını, toplum ve devlet karşısındaki nihai durumlarını bulduklarını kısa zamanda fark edecekler ve örneğin gereksinimlerini karşılayan ufak bir durum veya şans nedeniyle memnuniyetle tatmin olacaklardır. Çünkü yaşamlarını öyle ayarlamışlardır ki, ekonomik koşullardaki büyük bir değişim, politik yapıdaki bir devrim yaşamlarını alt üst etmeyecektir. Tüm bu şeyler üzerinde çok az enerji harcarlar ve bu nedenle sanki derin bir nefes alıyormuş gibi, toplanan enerjileriyle bilgi unsuruna dalarlar. Böylece derine dalma ve dibi görme ümitleri vardır.

Böyle bir ruh deneyiminden bir köşe kapmaktan mutlu olur; olguları genişlikleri ve katlarının açıldığı biçimleriyle sevmez; çünkü bunlarla sarmalanmak istemez.

O da haftanın bağımlı, özgür olmayan ve hizmet edilen günlerini bilir. Ama zaman zaman özgürlüğün pazar gününü yaşamalıdır, yoksa yaşama dayanamaz.

İnsanlık sevgisi bile özenli ve kısa soluklu olabilir, çünkü bilgi açısından gerektiği kadar eğilimler ve körlükler dünyasıyla ilgilenecektir. Eğer suçlayan sesler onu sevgi yoksunu olarak çağırırlarsa, adalet dehasının kendi müridi ve koruyucusu için bir şeyler söyleyeceğine güvenmelidir.

Kendi yaşam ve düşünce tarzında *ince bir kahramanlık* vardır; ondan daha ham olan kardeşinin yaptığı gibi, kendisini toplulukların saygısına sunmayı küçümser, dünyada ve dünya dışında sessizce dolaşmayı yeğler. Hangi labirentlerde dolaşırsa dolaşsın, ırmağı, zorlu yolunun üstündeki hangi kayaları zorlarsa zorlasın -ışığa çıkar çıkmaz, yolunda, aydınlık, hafif ve adeta sessizce ilerler ve güneş ışığı derinliklerinde oynaşır.

292

İleri. Candan bir yürüyüşle ve içten bir güvenle bilgelik yolunda ileri! Ne olursanız olun, kendi deneyiminizin kaynağı olun! Doğanızla ilgili tüm hoşnutsuzluğunuzu üstünüzden atın; benliğinizi, kendinizi affedin, çünkü o üzerinde bilgiye ulaşabileceğiniz yüzlerce basamaklı bir merdivendir. İçine üzüntüyle atıldığınızı düşündüğünüz çağ, bu şans yüzünden sizi kutsamaktadır, belki de sizi, sonraki çağdaki insanların yoksun olacağı

deneyimleri paylaşmaya çağırmaktadır. Bir zamanlar dindar olduğunuz için kendinizi hor görmeyin; bir zamanlar sanata özgün bir biçimde nasıl ulaştığınızı iyice araştırın. Bu deneyimler, eski insanlığın büyük gerilimlerini daha yüksek bir anlayışla izleme konusunda yardımcı olmazlar mı? Eski kültürün birçok mükemmel meyvesi bazen hoşunuza gitmeyen, saf olmayan düşünce toprakları üzerinde yetişmedi mi? İnsan, dini ve sanatı annesi veya süt annesi gibi sevmiş olmalıdır -yoksa bilge olamaz. Ama kişi bunların ötesine bakabilmeli, onları aşabilmeli; eğer onların etkisi altında kalırsa, kişi onları anlamaz. Aynı biçimde, tarih ve terazinin kefeleriyle oynanan ince oyunu bilmeniz gerekir: 'bir yanda- öte yanda'. İnsanlığın, geçmişin çölünde gerçekleştirdiği büyük ve üzüntülü arayışın ayak izleriyle geriye gitmelisiniz; o zaman daha sonraki insanlığın gitmeyeceği veya gidemeyeceği yerler hakkında bilgi edinirsiniz. Ve geleceğin düğümünün nasıl atılacağını bütün gücünüzle önceden öğrenmek isteyerek yaşamınız bilgi için bir alet ve yol değeri kazanacaktır. Yaşadığınız her şeyi -çabalar, yanlış başlangıçlar, hatalar, yanılgılar, tutkular, sevgi ve ümitleriniz- hiçbir şeyi arkada bırakmadan amacınızla birleştirme gücünüz var: zorunlu bir kültürün zincirinin halkaları olacaksınız ve bu zorunluluğa bağlı olarak, genel kültürün zorunlu yolunu bulacaksınız. Görüşünüz, varlığınızın ve bilginizin karanlık kuyusunun dibini görecek kadar iyileşince, onun aksinde gelecek kültürlerin uzak yıldız yansımalarını da görebilirsiniz. Böyle bir amaca sahip olan bir yaşamın çok çetin, tüm rahatlıklardan yoksun olduğunu mu düşünüyorsunuz? O zaman hiçbir balın bilgi kadar tatlı olmadığını ve hüznün asılı bulutlarının sizi avutacak memeler olduğunu henüz öğrenmemişsiniz. Ancak yaşlandığınızda, doğanın sesini nasıl dinlediğinizi doğru olarak algılayacaksınız; dünyayı zevk yoluyla yöneten bu doğayı. İleri yaşta zirveye ulaşan aynı yaşam, sürekli olan ruhsal neşenin yumuşak ışınları altında bilgelikte de zirveye ulaşacaktır; hem yaşlılık, hem de bilgelikle yaşamın bir dağ sırtında karşılaşacaksınız -doğa böyle ister. Sonra, zaman gelmiştir, ölüm sisinin çökmesine kızmak için neden yoktur. Işığa doğru -son hareketiniz; neşeli bir bilgi çığlığı- son sesiniz.

ALTINCI BÖLÜM

Toplumdaki İnsan

293

Gerçeği iyi niyetle gizlemek. İnsanlarla ilişki kurarken, sanki davranışlarının güdüsünü anlamıyormuşuz gibi, genellikle gerçeğin iyi niyetle gizlenmesi gerekir.

294

Kopyalar. İnsan, önemli kişilerin kopyalarıyla sıkça karşılaşır; ve tablolarda olduğu gibi, çok kimse asıl yerine kopyayı yeğler.

295

Konuşmacı. Dünyaya tam aksini haykırırken çok yerinde konuşabiliriz: bu, tüm dünyaya konuşmadığımız zamandır.

296

Yakınlık eksikliği. Arkadaşlar arasında yakınlığın olmaması onarılamaz hale sokulmadan önce eleştirilemeyecek bir hatadır.

297

Verme sanatı üzerine. Yalnızca uygun biçimde sunulmadığı için bir hediyeyi reddetmek, vereni bize küstürür.

298

En tehlikeli partizan. Her partide, parti ilkelerine olan inancını söylemesiyle bile diğer üyeleri ayrılmaya kışkırtan birisi vardır.

299

Hastanın akıl hocası. Hastaya kim akıl verirse, verdiği akıl kabul de, reddedilse de üstünlük kazandığı duygusuna kapılır. Bu nedenle, alıngan ve gururlu hastalar, akıl verenlerden, hastalıklarından daha fazla nefret ederler.

300

Eşitliğin iki yönlü türü. Eşitliği çok istemek, ya kişinin başkalarını kendi seviyesine çekme (küçülterek, ayırarak, çelmeleyerek) veya başkalarının seviyesine ulaşma isteğiyle (değer vererek, yardım ederek, başkalarının başarılarında yardımcı olarak) ifade edilir.

301

Sıkılganlığa karşı. Çok sıkılgan birisine yardım etmenin ve onu yatıştırmanın en iyi yolu, onu kararlı biçimde övmektir.

302

Bazı erdemleri yeğlemek. Rakibimizde olmadığını tamamen fark etmeden önce, belli bir erdeme sahip olunmasına değer vermeyiz.

303

Kişi neden karşı çıkar. Sıklıkla bir fikre karşı çıkarız, halbuki aynı fikirde olmadığımız yalnızca fikrin ifade edildiği tondur.

304

Güven ve yakınlık.[187] Eğer kişi gayretli bir biçimde başkasıyla yakınlık kurmaya çalışırsa, o kişinin güvenini kazanabildiğinden emin olamaz. Eğer güvenildiğinden eminse, insan, yakınlığa fazla değer vermez.

305

Arkadaşlık dengesi. Bazen başkasıyla olan ilişkimizde, terazinin bizim tarafta olan kefesine biraz adaletsizlik[188] kırıntısı katarsak doğru

arkadaşlık dengesi kurulur.

306

En tehlikeli doktorlar. En tehlikeli doktorlar, doğuştan doktor olanları taklit eden mükemmel bir aldatma sanatıyla doğuştan aktörlerdir.

307

Paradokslar uygun olduğunda. Bazı zamanlarda, ilkeyi büyük bir paradoks olarak ifade etmeleri için, bir ilkeden yana kazanabilmek için akıllı insanlara gerek duyulabilir.

308

Cesur insanlar nasıl kazanılır. Bir eylem olduğundan daha tehlikeli gösterildiğinde cesur insanlar eylem için ikna edilebilirler.

309

İncelikler. Popüler olmayan insanlar tarafından bize karşı yöneltilen incelikleri hakaret olarak algılarız.

310

Onları bekletmek. İnsanları kışkırtmanın ve kafalarına kötü fikirler sokmanın kesin yolu onları uzun süre bekletmektir. Bu ahlaksızlığı artırır.

311

İnanan insanlar karşısında. Bize tamamen güvenenler, kendilerine de güvenilmesi hakkını kendilerinde görürler. Bu çıkarsama yanlıştır: haklar erdemler yoluyla kazanılamaz.

312

Tazmin yolları. Eğer birisini incitmişsek, kendimiz hakkında şakalar yapmasına olanak tanımak ona kişisel bir tatmin, hatta bize karşı iyi davranmasını sağlamak açısından genellikle yeterli olacaktır.

313

Dilin kibri. Kişi olumsuz niteliklerini ve kötülüklerini saklıyor da, açıkça itiraf ediyor da olsa, gururu, her iki durumda da üstünlük sağlamasını ister: kötü niteliklerini saklayanlarla, bunları açık ve dürüst biçimde ortaya koyanları nasıl ince bir biçimde ayırdığına dikkat edin.

314

Düşünceli. Kimseyi rahatsız etmeme veya kimseye zarar vermeme arzusu, adil olduğu kadar, korkak bir tavrın göstergesidir.

315

Tartışma için gereken. Düşüncelerini buza yatırmayı bilmeyen, tartışmanın ateşi içersine girmemelidir.

316

Ortam ve kibir. Kişi, her zaman yetenekli insanlar arasında olduğunu bilirse, kibri unutur; yalnızlık küstahlığı büyütür. Genç insanlar kibirlidirler, çünkü, her biri hiç olan, ama önemli olmayı isteyen kendi türleriyle dolaşırlar.

317

Saldırı için dürtü. Bir kişiye yalnızca zarar vermek, onu ele geçirmek için saldırmayız, belki de yalnızca gücümüzü fark etmek isteriz.

318

Yağcılık. Kendileriyle ilgili özeni bozmak için bizi pohpohlayanlar, bizi uyutmazsa uykumuzu daha da kaçıran uyku ilacı benzeri çok tehlikeli bir araç kullanırlar.

319

İyi mektup yazan. Hiç kitap yazmayan, çok düşünen ve yetersiz bir toplumda yaşayan kişi, genellikle iyi mektup yazar.

320

En çirkin. Çok gezen bir kişinin dünyanın herhangi bir yerinde insan yüzünden daha çirkin olan yerler bulduğu kuşkuludur.

321

Anlayışlı. Talihsizliklerde her zaman yardıma hazır olan anlayışlı doğalar, nadiren neşemizi de paylaşan kişilerdir: başkaları mutluyken, yapacakları bir şey yoktur, gereksizdirler, üstünlüklerini kaybettiklerini duyumsarlar ve bu nedenle kolayca hoşnutsuzluklarını gösterirler.

322

İntihar edenin akrabaları. İntihar edenin akrabaları, yaşamayarak şöhretlerine zarar getirdiği için, ona içerlerler.

323

Nankörlüğü beklemek. Çok büyük bir hediye veren kişi, şükranla karşılanmaz; çünkü alan için almış olmak zaten yeterince büyük bir yüktür.

324

Sersem toplumda. Zekanın gösterilmesi uygun olmayan bir toplumda, topluma uyum sağlamaya çalışan zeki kişiye kimse teşekkür etmez.

325

Şahidin huzurunda. Eğer etraf buna cesaret edemeyecek kişilerle doluysa, suya düşen birisinin ardından suya atlayan insan iki kez mutlu olur.

326

Sessizlik. Her iki taraf için de münakaşaya tepki göstermenin en kabul edilemez yolu kızgın olmak ve sessiz kalmaktır; çünkü saldıran, suskunluğu küçümseme işareti olarak algılar.

327

Arkadaşın sırrı. Konuşacak konusu kalmayınca, arkadaşlarının sırlarını anlatmayan çok az kişi vardır.

328

İnsanlık. Ünlü entelektüellerin insanlığı, ünlü olmayanlarla sürdürdükleri ilişkilerinde kibar biçimde savunduklarından vazgeçmelerinden ibarettir.

329

Engellenen. Sosyal olarak kendisini güvende duyumsamayan kişiler, üstün olduklarını yakınları karşısında gösterebilmek için her olanaktan yararlanırlar; bunu herkesin önünde ve arkadaşlarının yanında yaparlar -örneğin sataşırlar.

330

Teşekkürler. İnce bir ruh, birisinin ona teşekkür borçlu olduğunu bilmekten rahatsızdır; ham bir ruh da teşekkür borçlu olmaktan rahatsızdır.

331

Yabancılaşmanın belirtisi. İki kişinin birbirlerine yabancı bakış açılarına sahip olduklarının en açık belirtisi, birbirlerine karşı iğneleyici sözler söylemeleri ama bunu fark etmemeleridir.

332

Başarılar sonrasında kibir. Başarılar sonrasında kibir, başarı elde etmeyen kişinin kibrinden daha çok rahatsızlık yaratır; çünkü başarının kendisi rahatsız edicidir.

333

Sesteki tehlike. Bazen konuşma tonumuz, kafamızı karıştırarak, bizi, fikirlerimizi yansıtmayan düşüncelere sevk eder.

334

Konuşmada. Konuşmada, prensipte birisinin yanında veya karşısında olmak alışkanlığa bağlıdır; ikisi de makuldür.

335

Komşu korkusu.[189] Komşumuzun düşmanca tavrından korkarız, çünkü bu tavırla sırlarımızı keşfedeceğinden korkarız.

336

Kınayarak farklılaşmak. Çok saygıdeğer kişiler, kınamalarını bile bizi farklı kılmak için gerçekleştirirler. Bizimle ne kadar içten ilgilendiklerini göstermek için bunu yaparlar. Eğer kınamalarını olduğu gibi alırsak ve kendimizi savunursak, onları pek anlamış olmayız; böyle yaparak onları rahatsız eder, kendimizden uzaklaştırırız.

337

Başkalarının iyi niyetinden sıkılmak. Kendimizden ne kadar nefret edildiği veya korkulduğu hakkında yanılırız; çünkü bir kişiden, bir yönden veya bir gruptan ne kadar uzak olduğumuzu kendimiz çok iyi biliriz, ama diğerleri bizi çok yüzeysel olarak tanırlar ve böylece bize karşı ancak yüzeysel bir nefret duyarlar. Genellikle açıklayamayacağımız bir iyi niyetle karşılaşırız; ama anlarsak bizi rahatsız eder, çünkü bu kişinin bizi yeterince ciddiye almadığı veya önem vermediği anlamımı taşır.

338

Çarpışan kibirler. Aynı derecede kibirli olan iki insan karşılaştıklarında birbirlerinden kötü bir izlenim edinirler, çünkü her biri karşısındaki üzerinde sağlamaya çalıştığı izlenimle meşguldür ve bu nedenle diğerinden hiçbir izlenim alamaz. Sonunda, her ikisi de çabalarının boşa gittiğini görerek, bunun için diğerini suçlar.

339

İyi bir işaret olarak kötü tavırlar. Üstün ruh, ihtiraslı gencin, kendisine karşı olan patavatsız, küstah, hatta düşmanca tavrından zevk alır; bu, çabuk öfkelenen ve sırtlarına henüz binici almamış, ama yakında alacak olan atların davranışıdır.

340

Yanlış davranmanın geçerli olduğu zaman. Eğer ona zıt çıktığımız veya itiraz ettiğimizde, suçlayan kişi, bizi daha da haksız görecekse, suçlamaları, haksız olsalar bile itiraz etmeden kabullenmek iyidir. Tabii ki, bu yolla her zaman haksız olan kişi haklı olduğunu ileri sürebilir ve dünyadaki en büyük vicdan rahatlığıyla en dayanılmaz tiran ve bela olabilir. Birey için geçerli olan, toplumun tüm sınıfları için de geçerlidir.

341

Az saygı gören. Beklediklerinden daha az saygı işareti alan çok gururlu insanlar kendilerini ve başkalarını bu konuda uzun süre yanıltırlar; yeterince saygı gördüklerini kanıtlayabilmek için titiz bir ruh bilimci olurlar; eğer

amaçlarına ulaşamazlarsa, eğer kandırmanın peçesi düşerse, daha da öfkelenirler.

342

İlkel durumların konuşmada yankılanması. Bugünkü toplumda insanların savlar öne sürmelerinde, kişi sıkça en çok silah konusunda yetenekli olunan zamanların sesinin yankılandığını duyar; insanlar bazen savlarını nişan alan okçular gibi kullanırlar; bazen kılıçların vınlaması ve şakırtısı duyulur gibi olur; ve bazı insanların savları ağır bir sopa gibi gürültüyle yere düşer.

Öte yandan, kadınlar sanki dokuma tezgahı önünde binlerce yıl oturan, dikiş diken veya çocuklarla çocuk olan yaratıklar gibi konuşurlar.

343

Anlatıcı. Anlatanın, konu ilgisini çektiği için mi, yoksa anlattığıyla ilgi yaratmak için mi anlattığını söylemek kolaydır. Eğer durum ikincisiyse, abartır, abartılı sıfatlar kullanır, vs. Birden en kötü biçimde anlatır, çünkü kendisini düşündüğü kadar öyküyü düşünmez.

344

Yüksek sesle okumak. Dramatik şiiri yüksek sesle okuyan kişi, kendi karakteri hakkında keşifler yapar. Bazı ruh hali ve sahneler için sesini diğerlerinden daha doğal bulur -örneğin, acıklı veya maskaralık olan her şey için; öte yandan, olağan yaşamında, acıklılık veya maskaralıktan bahsedebilecek olanağı olmayabilir.

345

Yaşamda olabilecek bir komedi sahnesi. Birisi, toplum içersinde açıklamak için bir konuda zekice bir fikir düşünür. Şimdi bir komedide, asıl konuya gelebilmek için bütün yelkenleri nasıl açtığını ve arkadaşlarını fikrine doğru yönelttiğini; konuşmayı bir yöne doğru nasıl ittiğini, bazen yönünü kaybedip, sonra yeniden bulduğunu, sonunda ona ulaştığını; neredeyse nefessiz kaldığını -sonunda topluluktan birisinin kelimeyi

ağzından aldığını işitebilir ve görebiliriz. Ne yapacaktır? Kendi fikrine mi karşı çıkacaktır?

346

İstemeden nezaketsiz. Eğer istemeden birbirimize karşı nezaketsiz davranırsak, örneğin, karşımızdakini fark etmediğimiz için selam vermezsek, kendimizi suçlamasak da üzülürüz. Diğer kişide yarattığımız kötü izlenim bizi üzer veya kötü niyetinden korkarız veya başkasını incitmek bize acı verir -böylece kibir, korku veya acıma duygusu, belki de üçü birden ortaya çıkabilir.

347

Hainin başyapıtı. Birlikte komplo yaptığınız arkadaşınıza, size ihanet edebileceği konusundaki incitici kuşkuyu ifade etmeniz ve aynı anda ona ihanet etmeye hazırlanmanız bir kötülük başyapıtıdır, çünkü bu diğerinin kendisinin farkına varmasını, kuşkulanmadan ve bir süre için açık hareket etmesini, gerçek hain olan size açık bir el vermesini sağlar.

348

İncitmek ve incinmek. İncitip, daha sonra af dilemek incitilerek af beklemekten daha iyidir. Birincisini yapan kişi gücünü ve iyiliğini gösterir. Diğeri, eğer insani görünmek istiyorsa, affetmelidir; diğerini utandırma zevki, bu zorunlulukla azalır.

349

Tartışmada. Birisinin fikrine zıt düşüp, aynı zamanda kendi fikrinizi geliştirirseniz, diğer görüşe sürekli olarak dikkat ettiğiniz için, kendi görüşünüzün doğal ifadesi de değişir: daha kasıtlı, keskin belki de abartılı görünür.

350

Hile. Başkasından zor bir şey isteyen kişi, konuyu sorun olarak algılamamalı, bunun yerine, bunu, sanki tek yolmuş gibi ortaya koymalıdır; eğer rakibinin gözünde bir itiraz veya zıtlık ışığı görürse, ona zaman vermeden konuşmasını hemen nasıl keseceğini bilmelidir.

351

Topluluk sonrası vicdan azapları. Olağan topluluklarda bulunduktan sonra neden vicdan azabı çekeriz? Çünkü önemli konuları hafife alırız; çünkü insanlara yeterince sadık kalmadan onlarla konuşuruz veya konuşmamız gereken yerde susarız; çünkü yeri geldiğinde zıplayıp kaçmayız; kısaca, topluluk içindeyken sanki ona aitmişiz gibi davranırız.

352

Yanlış değerlendirilince. Nasıl değerlendirildiğini dinleyen kişi her zaman rahatsız olur. Çünkü, bazen bize en yakın olanlar tarafından bile yanlış değerlendiriliriz ('bizi en iyi bilenler'). En iyi arkadaşlar bile kıskançlık içeren bir kelimeden rahatsız olurlar. Eğer bizi tam tanısalardı, acaba arkadaşımız olurlar mıydı?

İlgisiz kişilerin yargıları bizi çok incitir, çünkü kısıtlanmamış ve nesnel gibidir. Ama eğer bir düşmanımızın gizli bir özelliğimizi bizim kendimizi bildiğimiz kadar bildiğini fark edersek -o zaman ne çok rahatsız oluruz!

353

Portrenin tiranlığı. Bireysel özelliklerden bir kişi veya olayın hemen tam resmini çizen sanatçılar ve devlet adamları, kişi ve olayın gerçekten de resmettikleri biçimde olmasını daha sonra talep ettiklerinde genellikle adil olmazlar; kişinin, onların imgeledikleri gibi, yetenekli, kurnaz veya adalet dağıtmayan birisi olmasını isterler.

354

En iyi dost olarak akraba. Bir arkadaşın ne olduğunu çok iyi bilen Grekler (tüm insanlar içersinde, yalnızca onlar, arkadaşlığın derin, çok

yönlü, felsefi tartışmasını yaptılar; böylece arkadaşlığı çözüme değer bir problem olarak gören ilk ve şimdiye kadar son olan kişilerdir), bu aynı Grekler 'arkadaşın' abartılı biçimi olan akraba terimini kullandılar. Ben bunu açıklanamaz buluyorum.

355

Fark edilmeyen dürüstlük. Eğer bir konuşmada kişi kendisi için 'Söylerdim… Her zaman söylerim' derse, bu kibirlilik etkisi yaratır, aslında bu genellikle zıt bir kaynaktan veya en azından anı daha önceye ait fikirlerle süsleyip püslemeyi arzulamayan içtenlikten gelir.

356

Asalak. Eğer kişi, her bedelle çalışmamak için, bağımlı olduğu kişilere karşı gizli bir öfke duyarak, başkalarının sırtından geçinerek, özgür yaşamamayı yeğlerse, bu soylu karakter eksikliğini gösterir.

Bu tür karakter erkeklere göre kadınlarda daha geçerlidir ve aynı zamanda daha çok affedilir (tarihsel nedenlerle.)

357

Uzlaşmanın sunağında. Bir kişiden bir nesnenin yalnızca onu inciterek ve onu kendinize düşman ederek alındığı durumlar vardır; bir düşman karşısında çok sıkıntı duyumsaması nedeniyle, kişi, ilk yumuşama halinin işaretini algıladığında uzlaşmayı arar ve bu uzlaşmanın sunağında, onun için daha önce çok önemli olan ve hiçbir bedelle satmayacağı nesneyi feda eder.

358

Kibir belirtisi olarak acıma talebi. Kızıp başkalarını incittiklerinde, ilk önce onlara karşı hiçbir şey söylenmemesini, ikinci olarak şiddetli saldırılar karşısında kaldıkları için kendilerine acınmasını talep eden insanlar vardır. İnsan kibri buraya kadar gidebilir.

359

Olta yemi. 'Her insanın bir bedeli vardır.'[190]-Bu doğru değildir. Ama herkesin yutması gereken bir yem vardır. Bu nedenle, bazı insanları bir konuda kazanabilmek için, konunun, insanca, soylu, iyilik sever, fedakar boyasına boyanması yeter- hangi konu böyle boyanmamıştır ki? Bu, onların ruhlarının tatlı şekeridir; başkalarında da başkaları vardır.

360

Övüldüğünde davranış. İyi arkadaşları yetenekli birisini övdüklerinde, o, genellikle nezaketi ve iyi niyeti nedeniyle hoşlanmış gibi davranır, ama aslında ilgilenmez. Gerçek doğası bu konuda üşengeçtir ve yattığı gölge veya güneşin altından ileriye bir adım bile atmaz; ama insanlar överek neşelendirmek isterler ve bundan hoşlanmazsa üzülürler.

361

Socrates neyi bulmuştu. Eğer birisi bir konuda ustaysa, diğer konularda tam anlamıyla amatördür; ama insanlar, Socrates'in bulduğu gibi tam tersini düşünürler. Ustalarla beraberliğin tatsız olmasına neden olan sakınca budur...

362

Hayvanlaşmanın yolu.[191] Budalalık karşısındaki mücadelede, en adil ve nazik insanlar zalimleşirler. Belki de bu kendilerini savunmanın doğru yoludur; çünkü aptal alnın hakkı sıkılmış bir yumruktur. Ama söylediğimiz gibi, adil ve nazik bir yapıları olduğu için, bu, savunmayla yaşadıkları acının yaratıkları acıdan daha fazla olacağı anlamına gelir.

363

Merak. Eğer merak hiç olmasaydı, komşunun iyiliği için fazla bir şey yapılamazdı. Ama, Merak, Görev ve Acıma adlarını kullanarak talihsiz ve düşkünün evine sızar.

Belki de çok bilinen anne sevgisinde bile merakın oldukça iyi bir yeri vardır.

364

Toplumda yanlış hesap. Bir kişi yargılarıyla, diğeri sevdikleri ve sevmedikleriyle, üçüncüsü tanıdıklarıyla, dördüncüsü yalnızlığıyla ilgi çekmek istiyor -ve hepsi yanlış hesap yapıyorlar. Çünkü karşısında oyun oynadıkları kişi, oyunda öne çıkanın yalnızca kendisi olduğunu düşünür.

365

Düello. Tüm düellolar ve onur meselelerinin lehine şu denilebilir: eğer bir insan hakkında şu veya bu söylendiğinde veya düşünüldüğünde, o insan yaşayamayacak kadar duyarlıysa, o zaman meselenin taraflardan birisinin ölümüyle çözümlenmesini istemeye hakkı vardır. Çok duyarlı olmasını tartışamayız; bu açıdan geçmişin, büyüklüğünün ve aşırılıklarının mirasçılarıyız. Şimdi eğer, kurallara uygun bir düello sonunda kalbi rahatlatacaksa ve kanın ölümün yerini alabileceği bir onur kuralı varsa, o zaman bu büyük bir iyiliktir, aksi halde birçok insan yaşamı tehlikede olurdu.

Bu arada, böyle bir kurum insanları söylediklerinde dikkatli olmaları için eğitir ve onlarla ilişki kurulmasını sağlar.

366

Soyluluk ve şükran borcu. Müteşekkir olmak zorunda kaldığını duyumsayan soylu bir ruh mutlu olur ve bu zorunluluktan kurtulma endişesi taşımaz. Daha sonra şükran ifadesinde bulunurken de benzer biçimde rahattır. Halbuki, daha ham bir ruh herhangi bir biçimde zorunlu kalma karşısında direnir veya şükran ifade ederken çok aşırı ve hevesli davranır. Bu arada, bu sonuncusu, düşük kökenli veya bastırılmış haldeki insanlarda da görülür: kendilerine yapılan iyiliği bir merhamet mucizesi gibi görürler.

367

Hitabet saatleri. Bir insan, iyi konuşabilmek için, kesinlikle ondan daha üstün olduğunu kabul ettiği birisine gereksinim duyar. Başkası tamamen özgürce konuşabilmesi için yalnızca üstünlük kurduğu kişiler karşısında iyi bir hatiptir. Neden, her iki durumda da aynıdır: her ikisi de ancak *sans géne*[192] konuştuklarında iyi konuşurlar. Birisi, üstün adam, diğeri düşük adam karşısında rekabet ve yarışma duygusu duymaz.

Şimdi, başka tür insanlar da yalnızca rekabet karşısında, kazanmak amacıyla iyi konuşurlar. Bu iki türden hangisi daha hırslıdır: hırslandığında konuşan mı, yoksa tam da aynı itkiler nedeniyle kötü konuşan, hatta hiç konuşamayan mı?

368

Arkadaşlık yeteneği. Arkadaşlık için özel yetenek sahibi olanlar arasında, iki tür dikkat çeker. Bir tür sürekli yükseliştedir ve her gelişim aşamasına uygun arkadaşlar bulur. Bu yolla elde ettiği arkadaş serileri, daha sonraki gelişim aşamalarının, öncekileri ortadan kaldırması veya değerini azaltmasına uygun olarak nadiren birbirleriyle ilişkilidir ve bazen birbirleriyle uyuşmaz ve çelişirler. Bu kişiye şaka olsun diye *merdiven* adı verilebilir.

Diğer tür, etkileme gücünü çok farklı karakterler ve yeteneklerle sergiler, böylece geniş bir arkadaş çevresi olur; ve arkadaşları, tüm farklılıklarına rağmen, birbirleriyle ilişkiye girerler. Bu kişiye *daire* adı verilebilir; çünkü birçok huy ve doğanın yakın ilişkisi onda bir biçimde daha önceden şekillenmiş olmalıdır.

Ayrıca, birçok insanda, iyi arkadaşlar edinme yeteneği, iyi bir arkadaş olma yeteneğinden daha fazladır.

369

Konuşma taktikleri. Birisiyle konuştuktan sonra, eğer insan, konuşmasında kendi zeka ve sevimliliğini bütün ihtişamıyla gösterebildiğini düşünüyorsa, arkadaşına karşı iyi bir yaklaşımda bulunur. Başkasının desteğini kazanmak isteyen akıllı bir adam, bunu konuşması esnasında kullanır, diğer kişiye şaka ve benzer şeyler yapabilme olanağı tanır. İki

akıllı kişi arasındaki eğlendirici olabilecek bir konuşmayı düşünün. Her biri diğerinin beğenisini kazanmak istemektedir, bu nedenle konuşma için iyi olanakları birbirlerine sunarlar ve hiçbiri bunu kabul etmez -öyle ki konuşma genelde nükteden ve sevimlilikten uzaktır, çünkü her biri, diğerine nükte ve cana yakınlık olanağı tanımaya çalışmaktadır.

370

Sıkıntıdan kurtulmak. Bir işte başarısız olan kişi, bunu şanstan çok başkasının kötü niyetine yorar. İncinmiş olan anlayışı, bir şeyi değil de bir kişiyi başarısızlığının nedeni olarak düşünerek rahatlar. Çünkü kişilerden intikam alabilirken, rastlantısal zararlar için yalnızca yutkunabilir. Bu nedenle bir prens bir konuda başarısız olunca, erkanı ona varsayılan neden olarak bir kişiyi işaret eder ve tüm saray mensuplarının yararı için o kişi feda edilir; aksi halde prens sıkıntısını hepsi üzerine boşaltacaktır, çünkü tabii ki, yazgı Tanrıçasından intikam alamayacaktır.

371

Ortamın rengini almak. Beğeni ve antipati neden çok bulaşıcıdırlar ki duyguları güçlü olan birisinin yakınında, insan, onun yanlı ve yansız olduklarıyla dolu olan bir kap gibi olmadan yaşayamaz? İlk önce tamamen yargıda bulunmamak çok zordur ve bazen kibrimiz için bu dayanılmaz bir hal alır. Bu düşünce ve duygu yoksunluğu, korkaklık, erkekçe olmama gibi görünebilir; ve böylece, eğer gururumuz bu tutumu yeğliyorsa, belki de ortamımıza karşı bir yönde en azından bir taraf tutmaya ikna ediliriz. Ama genellikle (bu ikinci nokta), kayıtsızlıktan sevme veya sevmeme durumuna geçtiğimizi fark etmeyiz, ama zamanla çevremizin duygularına alışırız. Anlayışlı bir anlaşma ve karşılıklı anlama çok hoş olduğu için, kısa zamanda ortamın anlayışını ve parti renklerini üstümüze alırız.

372

İroni. İroni, bir öğretmenin her tür öğrenciyle kurduğu ilişkide yalnızca pedagojik bir araç olarak uygundur; amacı küçük düşürme, utandırmadır, ama iyi niyet uyandıran ve bize böyle davranan bir doktora gösterdiğimiz saygı ve duyduğumuz şükranı bizden isteyecek olan yararlı bir türdür.

İronik kişi cahilmiş gibi davranır, bunu öyle iyi yapar ki onunla konuşan öğrencileri buna inanırlar ve daha iyi bildiklerinden emin olurlar, kendilerini her şeye karşı açık tutarlar. Dikkatlerini kaybederler ve kendilerini olduğu gibi ortaya koyarlar -öğretmenlerinin yüzüne doğru tuttukları meşalenin alevi aniden yüzlerine geri yansıyarak onları utandırıncaya kadar.

Öğretmen ve öğrenci arasında ilişkinin bulunmadığı yerde, ironi nazik olmayan, kötü bir duygudur. Tüm ironik yazarlar, yazar gibi duyumsamaya hazır, kendilerini üstün gören ve yazarı kendi kibirlerinin sözcüsü kabul eden aptal bir okuyucu kategorisine güvenirler.

Bu arada, ironi alışkanlığı, alay gibi, karakteri bozar; zamanla başkalarının zararlarından haz duyan bir üstünlük olur; sonunda, kişi ısırmanın yanında gülmeyi de öğrenmiş olan azgın bir köpeğe benzer.

373

Kibir. İnsan, her tür iyi ürünümüzü yok edecek olan[193], kibir diye adlandırılan zararlı otun büyümesinden kendini her şeyden çok sakınmalı; çünkü sıcak kalplilikte, saygı işaretlerinde, anlamlı bir yakınlıkta, kucaklamalarda, dostça önerilerde, hataların itirafında, başkalarına acımada kibir vardır -ve bütün bu güzel şeyler, zararlı ot aralarında yetiştiğinde tiksinmeye neden olurlar. Kibirli, yani, olduğundan veya *düşünüldüğünden* daha önemli olmaya çalışan kişi, her zaman yanlış hesap yapar. Kibrine şahit olup, korku veya uyum nedenleriyle ona talep ettiği onuru bir parça veren insanlar nedeniyle geçici bir başarı elde edeceği kesindir. Ama insanlar, ona verdikleri değerden, talep ettiği onur miktarını düşürerek bunun intikamını kötü alırlar. İnsanlar en ağır bedeli küçük düşerek öderler. Kibirli olan, gerçek ve en büyük başarısını başkalarının tozlu ayakları altında çiğnenecek kadar kuşku duyularak bakılan küçük bir şeye dönüştürür.

İnsan, yanlış anlaşılarak kibirli olarak tanımlanmayacağından emin olmadan, gururlu bir tavır takınmamalıdır -örneğin, arkadaşlarla veya eşlerle. Çünkü insanlarla kurulan ilişkide, kibirli olarak tanınmaktan daha budalaca bir şey olamaz; bu kibarca yalan söylemeyi öğrenememekten daha da kötüdür.

374

Diyalog. Diyalog mükemmel bir konuşma biçimidir, çünkü bir kişinin söylediği her şey belirgin rengini, sesini beraberindeki jestini konuşulan kişinin *tam anlamıyla dikkate alınmasıyla* kazanır; bu, hangi kişiye yazdığına bağlı olarak tek ve aynı kişinin iç düşüncelerini onlarca yolla ifade ettiği mektup yazmaya benzer. Bir diyalogda, tek bir düşünce kırılması vardır: bu, konuşmadaki diğer kişi tarafından, düşüncelerimizin olabildiğince yansıtılmasını istediğimiz bir ayna olarak üretilir. Ama ikiden fazla taraf varsa ne olur? Burada konuşma kişisel inceltilmesinden bir şeyler yitirecektir; farklı düşünceler kesişecektir ve birbirlerini eleyecektir; bir kişinin hoşuna giden bir cümle, başkasına uymayacaktır. Bu nedenle birkaç kişiyle ilişkide bulunan bir kişi, olayları olduğu gibi anlatabilmek için tekrar kendi üzerinde yoğunlaşmak zorunda kalır ve bir konuşmanın ana konusunu, dünyanın en hoş şeyi yapan insanlık havasının parıltılarından yoksun bırakır. İnsan gruplarıyla konuşan insanların konuşma tonlarını dinleyin; bu ses sanki tüm konuşmanın temel bası[194] gibidir: 'Bu benim, ben bunu söylerim, artık ne yapacağınızı siz düşünün.' Bu nedenle, erkeklerin toplumda karşılaştıkları akıllı kadınlar genellikle garip, münasebetsiz, itici olarak anımsanırlar: onların entelektüel sevimliliğini ortadan kaldıran ve sadece bilinçli olarak kendilerine güvendiklerini, taktiklerini ve açık zafer arzularını parlak bir ışık altında gösteren, çok kişiyle kalabalık önünde konuşmalarıdır; bu arada, aynı kadınlar bir diyalogda tekrar dişi olurlar ve zihinsel zarafetlerini yeniden keşfederler.

375

Ölüm sonrası şöhret. Uzak bir gelecekte tanınmışlık ummak ancak insanlığın temelde değişmeyeceği ve büyüklüğün bir kez değil her zaman büyüklük olarak algılanacağı varsayılırsa anlamlıdır. Yine de, bu bir hatadır; neyin güzel ve iyi olduğunun tüm algılama ve yargılarıyla, insanlık büyük ölçüde değişmektedir; birkaç mil önde olduğumuzu ve tüm insanlığın bizim yolumuzu izleyeceğini düşünmemiz bir fantezidir. Hem bir bilim adamının tanınmamışlığı, buluşunu başkalarının da yapmış olmasına bağlanabilir ve en iyi halde, daha sonra bir tarihçinin, onun şunu veya bunu bildiğini, ama kuramı için inandırıcı olamadığını ortaya çıkartacağını hesap edebilir. Gelecek kuşaklar tarafından tanınmamak, güç eksikliğine yorulur.

Kısaca, kişi kibirli bir yalnızlık için bu kadar kolay taraf olmamalıdır. Bu arada, istisnalar vardır ama kendi hatalarımız, zayıflıklarımız veya aptallıklarımız genellikle büyük yeteneklerimizin fark edilmesini engellerler.

376

Arkadaşlar hakkında. En yakınlarınız arasında bile ne kadar farklı duygu ve düşüncelere sahip olduğunuzu bir kez düşünün. Aynı görüşlerde bile, sizin kafanızda arkadaşlarınıza göre başka bir yer ve yoğunluk vardır. Yanlış anlama veya düşmanca bir kaçış için yüzlerce kez nasıl da olanak doğar. Tüm bunlardan sonra, kendinize şöyle dersiniz: 'Tüm bağlarımızın ve arkadaşlarımızın dayandığı temel ne kadar da güvensiz; soğuk sağanaklara ve kötü havaya ne kadar da yakınız; herkes ne kadar da yalnız!' Eğer birisi bunu, aynı zamanda tüm arkadaşlarının fikirlerinin, tür ve yoğunluk olarak, eylemleri kadar kaçınılmaz ve sorumluk yüklemez olduklarını anlarsa; karakterin, işin, yeteneğin ve çevrenin girift karışımları nedeniyle fikirlerin kaçınılamaz bir içselliğe sahip olduklarını algılamayı öğrenirse -belki de o zaman bilgenin 'Arkadaşlar, arkadaş yoktur!'[195] diyen çığlığının acı ve keskin duygusundan uzaklaşabilir. Daha çok, aslında arkadaşlar olduğunu, ama onların kendisine hata ve yanılgı getirdiklerini kendine itiraf eder; ve arkadaş kalabilmeleri için diğerlerinin sessiz olmaları gerekecektir; çünkü hemen her zaman, böyle bir insan ilişkisi birkaç kesin şeyin söylenmemesi, hatta hiçbir zaman bu konulara deyinilmemesi üzerine kuruludur; ve bir kez bu çakıllar yuvarlanmaya başladıklarında, arkadaşlık arkadan gider ve parçalanır. Gerçek dostlarının onlar hakkında gerçekten ne bildiğini öğrenip de, ölümcül yara almayan olabilir mi?

Kendimizi tanır ve doğamızı görüş ve ruh hallerinin değiştiği bir alan olarak kabul edersek, böylece onu biraz küçümsemeyi öğrenirsek, diğerleriyle yeniden denge kurarız. Her tanıdığımızı, hatta en yakınımızı bile küçümsemek için haklı nedenlerimiz olduğu doğrudur; ama bu duyguyu kendimize karşı çevirmek için de iyi nedenimiz var.

Bu nedenle birbirimize tahammül edelim, çünkü aslında kendimize bile tahammül edemiyoruz; ve belki de günün birinde herkes şöyle dediği daha neşeli bir anı anımsayacaktır:

'Arkadaşlar, arkadaş yoktur!' diye bağırdı ölmekte olan bilge.

'Düşmanlarım, düşman yoktur!' diye bağırdım, ben ölmekte olan budala.

YEDİNCİ BÖLÜM

Kadın ve Çocuk

377

Mükemmel kadın. Mükemmel bir kadın mükemmel bir erkeğe göre daha yüksek bir insan tipidir ve aynı zamanda daha az bulunur.

Hayvanlarla ilgilenen doğal bilim bu ilkeyi gösterebilecek araçları sunabilir.

378

Arkadaşlık ve evlilik. En iyi arkadaş olan, herhalde en iyi eşe de sahip olacaktır, çünkü iyi bir evlilik iyi arkadaş olabilme yeteneği üzerine kurulur.

379

Ebeveynlerin yaşamı. Ebeveynlerin karakterleri ve yaradılışlarından kaynaklanan, ilişkilerdeki çözülmemiş uyumsuzluklar, çocuğun karakterine yansımayı sürdürür ve içsel huzursuzluklara neden olur.

380

Anneden. Herkes annesinden aldığı bir kadın imgesini beraberinde taşır; bu, genelde kadınlara saygı mı duyacağını, onları küçümseyeceğini mi, yoksa kayıtsız mı kalacağını belirler.

381

Doğru doğa. Eğer kişinin iyi bir babası yoksa, bir tane bulmalıdır.

382

Babalar ve oğullar. Babalar, oğul sahibi olmamalarını telafi etmek için çok şey yapmalıdırlar.

383

Seçkin kadınların hatası. Seçkin kadınlar, eğer toplumda hakkında konuşulamıyorsa bir konunun var olmadığını düşünürler.

384

Bir erkek hastalığı. Erkeklerin kendini aşağılama hastalığıyla mücadele etmek için en emin yol, akıllı bir kadın tarafından sevilmektir.

385

Bir tür kıskançlık. Eğer çok başarılıysalar, anneler oğullarının arkadaşlarını kıskanırlar. Genelde anneler çocuklarından çok, çocuklarındaki kendilerini severler.

386

Makul us dışılık. Bir erkeğin yaşam ve düşünme tarzı olgunlaşınca, babasının kendisini dünyaya getirmekle yanlış yaptığını duyumsar.

387

Anaç iyilik. Bazı anneler çocuklarının mutlu ve saygın olmasını; bazıları da mutsuz olmasını isterler: aksi halde iyi anne olduklarını gösteremezler.

388

Farklı iç çekmeler. Kadınını kaptıran az erkek iç çeker; çoğu da bunu, kimse onları almak istemiyor diye yapar.

389

Aşk evlilikleri. Aşk için yapılan evliliklerde (aşk evlilikleri) baba Hata ve anne (muhtaç olunan)[196] Zorunluluktur.

390

Kadının arkadaşlığı. Kadınlar da erkeklerle arkadaş olabilirler, ama bunu sürdürebilmek için -ufak bir fiziksel antipatinin yardımı gerekir.

391

Sıkıntı. Birçok insan, özellikle de kadınlar, sıkıntı duyumsamazlar, çünkü hiçbir zaman doğru biçimde çalışmayı öğrenmemişlerdir.

392

Bir aşk unsuru. Her tür dişi aşkında, bir tür anaç sevgi de vardır.

393

Mekanda birlik ve drama. Eğer eşler bir arada yaşamasalardı, iyi evlilikler daha sık görülürdü.

394

Evliliğin olağan sonuçları. Yükselmeyen her ilişki, aşağıya doğru çeker ve tersi de geçerlidir; bu nedenle erkekler genellikle evlendiklerinde bir biçimde batarlarken, eşleri yükselirler. Çok zeki olan erkekler acı bir ilaca direnir gibi direnirken, aynı zamanda evliliğe gereksinim duyarlar.

395

Yönetmeyi öğretmek. Diğer çocukların itaati öğrendikleri kadar, mütevazı ailelerin çocukları yönetmeyi öğrenmelidirler.

396

Aşık olma isteği. Uygunluk nedeniyle nişanlananlar, soğuk ve hesapçı yararcılık suçlamasından kurtulabilmek için sıkça aşık olmaya çalışırlar. Aynı biçimde, yararları için Hıristiyanlığı seçenler dindar olmaya çalışırlar, çünkü böylece dindarı oynamak daha kolay olacaktır.

397

Aşkta durak yok. Yavaş bir tempoyu seven bir müzisyen, aynı parçaların temposunu gittikçe düşürür. Böylece aşkta durak olmaz.

398

Alçak gönüllülük. Kadınların mütevazılığı genellikle güzellikleriyle artar.

399

Uzun süren evlilik. Bireysel amacı diğeri yoluyla elde etmek isteyen eşlerin evliliği uzun sürer, örneğin, kadın eşi yoluyla şöhret kazanmak, veya erkek eşi yoluyla popüler olmak isterse.

400

Proteus doğası (ÇN: kılık değiştirebilen Yunan Tanrısı). Kadınlar, aşk uğruna, onları seven adamın imgeleminde canlanan kişi olurlar.

401

Sevmek ve sahip olmak. Kadınlar genellikle önemli kişileri kendilerine ait olmasını istedikleri için severler. Kilit altına almaktan mutlu olurlar -eğer onun başkaları önünde önemli görünmesini isteyen kibirleri, aksini söylemezse.

402

İyi bir evliliğin testi. Bir evlilik bir 'istisna'ya hoşgörüyle bakabiliyorsa iyidir.

403

Herkese her şeyi kabul ettirmenin yolları. Kişi, bir erkeği, rahatsızlıklarla, korkularla aşırı iş ve fikirlerle çok yorup zayıflatabilir ve artık açıkça

karmaşık bir konu karşısında dayanamayıp pes edecek duruma sokabilir -bunu diplomatlar ve kadınlar bilirler.

404

Onur ve dürüstlük.[197] Yaşam boyunca geçimlerini yalnızca gençlik çekiciliklerinden sağlamak isteyen ve bu kurnazlık, kurnaz anneleri tarafından desteklenen kadınlar, kibar fahişelerin istediklerini arzularlar -yalnızca onlardan daha akıllı ve daha az namusludurlar.

405

Maskeler. Nereye baksanız iç yaşamlarını bulamayacağınız, maskeden başka bir şey olmayan kadınlar vardır. Bu tür hayalet gibi ve kesinlikle tatmin edici olmayan yaratıklara kendisini kaptıran erkek zavallıdır; ama tam da bu kadınlar erkeğin arzularını derinden etkileyebilirler: onların ruhlarını arar -aramayı sürdürür.

406

Uzun bir konuşma olarak evlilik. Evlenmek üzere olan insan şunu sormalıdır: İleri yaşta da bu kadınla tatmin edici konuşmalar yapabileceğini düşünüyor musun? Bunun dışında, evlilikteki her şey geçicidir, ilişkinin çoğu konuşmayla geçer.

407

Kızların düşleri. Deneyimsiz kızlar, erkekleri mutlu etmenin kendi ellerinde olduğunu söyleyerek böbürlenirler. Daha sonra yalnızca bir kızın erkeği mutlu edebileceğini düşünmenin o erkeği küçümsemek olduğunu anlarlar.

Kadın gururu, bir erkeğin mutlu bir kocadan fazlası olmasını ister.

408

Faust ve Gretchen'in soyu tükeniyor. Bir zamanlar bir akademisyenin çok zekice belirttiği gibi, bugünün Almanya'sında eğitimli erkekler Mephistophales ve Wagner bileşimini temsil ediyorlar,[198] ama atalarının en azından gençliklerinde içinde gürlemeleri duyumsadığı bu kişiler, kesinlikle Faust değiller. Bu nedenle (fikri sürdürmek için) *Gretchen* onlara bu iki nedenle uymaz: ve artık arzulanmadıklarına göre, nesilleri tükeniyor olmalı.

409

Gymnasium öğrencileri olan kızlar. Allah aşkına, kızlara Gymnasium öğrenimini de yüklemeyelim! Çünkü genellikle, zeki, araştırıcı ve ateşli gençler yetiştiriyor -öğretmenlerinin kopyaları olarak!

410

Rakipler olmadan. Bir erkeğin ruhunun sahibinin olup olmadığını kadınlar kolayca anlarlar; rakipleri olmadan sevilmek isterler ve eğer bunlara karşı arzu duyuyorsa, ihtiraslarını, politik görevlerini bilim ve sanatını kınarlar -eğer bunlar nedeniyle öne çıkmamışsa: o zaman onunla bir aşk bağı umarlar ki onlar da öne çıksınlar; durum böyleyse sevgiliyi desteklerler.

411

Kadın aklı. Kadın aklı kendisini mükemmel bir kontrol, yetkin bir zihin ve tüm yararları kullanma biçiminde ortaya çıkar. Bunu, çocuklarına temel bir özellik olarak miras bırakırlar ve baba da istemin karanlık yönünü biçimler. Babanın etkisi ritm ve uyumu belirler, yani, yeni yaşamın icra edileceği temeli; ama melodi anneden gelir.

Bir şeyi açıklamayı bilenler için söylemek gerekirse: kadının zekası, erkeğin kalbi ve ihtirası vardır. Bu, erkeklerin zekalarıyla daha fazla ilerlemesi durumuyla çelişmez: onların daha derin ve güçlü dürtüleri vardır; kendi içinde edilgen olan zekaları bu yolla öne çıkar. Kadınlar erkeklerin onların kalplerine karşı gösterdiği saygıya genellikle hayran kalırlar. Erkek, eşinde özellikle derin ve sıcak kalpli, kadın ise akıllı, dikkatli ve parlak bir

kişilik arar. Erkeğin ideal bir erkek ve kadının ideal bir kadın aradığı açıkça görülebilir -yani, tamamlayıcı değil de, kendi özelliklerinin mükemmelleşmesi olarak.

412

Hesiod'un[199] *bir yargısının doğrulanması*. Kadınların zeki olduklarının bir işareti, arı kovanındaki erkek arılar gibi hemen her yerde başkalarından nasıl destek alabileceklerini bilmeleridir. Bunun başlangıçta ne anlama geldiğini ve erkeklerin neden kadınlardan destek almadıklarını düşünün. Bu, kesinlikle erkek kibri ve ihtirasının, kadın zekasından fazla olmasındandır. Çünkü, kadınlar tabii olarak esas üstünlükleri olan hükmetmeyi güven altına alırlar. İlk önceleri, çocuk bakımı bile akıllı kadınların işten olabildiğince uzak durabilmek için kullandıkları bir mazeretti. Şimdi bile, örneğin ev işleri yaparak eğer çok çalışıyorlarsa, bunu nasıl kafa karıştırıcı bir itiraza dönüştüreceklerini bilirler ki böylece erkekler onların çalışmasını on kat abartsın.

413

Miyoplar aşık olurlar. Bazen güçlü bir çift gözlük aşık bir adamı iyileştirebilir; ve eğer birisinin yirmi yıl sonra bir yüz veya biçimi tasarlama gücü varsa, yaşamını belki de hiç rahatsız olmadan geçirir.

414

Kadın nefret ettiğinde. Nefret ettiklerinde kadınlar erkeklerden daha tehlikeli olurlar. İlk ve en önemli nedeni, bir kez düşmanca duyguları uyandığında, adalet duygusu onları engellemez ve nefretlerini olabildiğince büyütürler; ve ikinci olarak (her insanda ve grupta bulunan) yaralı noktaları bulmakta ve oraya vurmakta ustadırlar: hançer sivriliğindeki zihinleri onlara çok yararlı olur (öte yandan yara alan erkekler, çekinirler ve genellikle cömert ve uzlaşıcı olurlar.)

415

Aşk. Konu aşk olunca kadınların uyguladıkları putperestlik temelde ve baştan beri akıllı bir yöntemdir. Bu yolla aşkın tüm idealleri onları güçlendirir ve erkeğin gözünde arzulanır olurlar. Ama yüzyıllar boyunca aşkın bu abartılı değerlendirmesine alışkın oldukları için, kadınlar kendi tuzaklarına düşerek, arkada yatan nedeni unuttular. Şimdi erkeklerden daha fazla kanıyorlar ve her kadının yaşamına neredeyse zorunlu olarak giren bu düş kırıklığından bu nedenle daha fazla acı çekiyorlar -yanılmak ve düş kırıklığına uğramak için yeterli anlama ve düş güçleri olduğu sürece.[200]

416

Kadınların özgürleşmesi üzerine. Eğer kadınlar sevmeye ve hemen lehte, aleyhte yargılamaya bu kadar alışkınsalar, adil olabilirler mi? Bu yüzden nedenlerden çok kişilere taraftar olurlar; eğer bir nedeni tutuyorlarsa hemen partizan kesilirler ve saf, masum etkisini bozarlar. Böylece, politika veya bilimin bazı alanlarına (örneğin tarih) girdiklerinde, önemli bir tehlike doğar. Çünkü bilimin ne olduğunu gerçekten bilen kadından daha az ne olabilir? Hatta en iyileri bile, sanki ondan daha üstünlermiş gibi ona karşı kalplerinde gizli bir küçümseme beslerler. Belki tüm bunlar değişebilir; şimdilik durum böyle.

417

Kadınların yargılarındaki esinlenme. Kadınların lehte ve aleyhte karar verme eğilimleri, beğenme ve beğenmeme ani patlamalarıyla, kişisel ilişkilerin yıldızının hızla parlaması, kısacası kadın adaletsizliğinin kanıtları, sanki Delfi kazanı ve tacı olmasa da tüm kadınlar zeka kaynağıymış gibi aşık erkekler tarafından bir parıltıya dönüştürülebilirler: uzun zaman sonra bile, söyledikleri kehanet olarak yorumlanır ve açıklanır. Ama, bir kişi ve neden için olumlu olarak ve aynı biçimde aleyhinde söylenecek şeyler varsa, her şeyin iki değil üç, dört yönlü olduğu düşünülürse, o zaman bu ani kararlarla yanılgıya düşmemek çok zordur. Yine de, şeylerin doğası öyle bir biçimde ayarlanmıştır ki, kadınlar her zaman haklı çıkarlar.

418

Kendini sevdirmek. Genellikle iki sevgiliden birisi seven diğeri sevilen olduğu için, her aşk ilişkisinde sevginin sabit olduğuna inanılır: birisi ona ne kadar sahip olursa, diğerine o kadar azı kalır. Bazen, istisna olarak, kibir her iki tarafı da sevilenin kendisi olduğuna ikna eder ve her iki taraf da kendisini sevgiye bırakır: evlilikte, özellikle, bu yarı gülünç ve yarı garip sahnelere neden olur.

419

Kadın kafalarındaki çelişkiler. Kadınlar nesnel olmaktan çok kişisel oldukları için, düşünce alanları ussal olarak birbirleriyle çelişkideki düşünceleri taşıyabilirler; bu eğilimlerin, arka arkaya temsilcileri olmaya heveslidirler ve sistemlerini toptan ele alırlar; ama yeni bir kişilik daha sonra önem kazanınca bu yolla ölü bir nokta ortaya çıkar. Yaşlı bir kadının kafasındaki tüm felsefenin bu ölü noktalardan oluştuğu söylenebilir.

420

Kim daha çok acı çekiyor? Kadınla erkek arasında gerçekleşen bir kişisel anlaşmazlık ve münakaşa sonrasında, bir taraf diğerini incittiği düşüncesiyle diğeri de ötekini yeterince incitmediğini düşünerek en çok acıyı çekebilir ve bu nedenle de ağlayıp hıçkırarak, yüzünü buruşturarak sonradan da diğerini üzmeye çalışabilir.

421

Kadınsal cömertlik olanağı. Kişinin düşünceleri adetlerin taleplerinin ötesine giderse, doğa ve usun arka arkaya evlenmeyi gerektirdiğini düşünebilir. Öyle ki ilk önce 22 yaşında ondan ahlaki ve ruhsal olarak üstün ve kendisinden daha yaşlı olan ve onu yirmili yaşların tehlikelerinden (hırs, nefret, kendini küçümseme, her tür tutku) koruyabilecek bir kadınla evlenmeyi düşünebilir. Bu kadının aşkı daha sonra anne sevgisine dönüşür ve adam otuzlu yaşlarda, eğitimini de kendisi üstleneceği daha genç bir kızla anlaşırsa bunu yalnızca anlayışla karşılamaz aynı zamanda iyi bir biçimde teşvik eder.

Çünkü 20'li yaşlardaki evlilik gerekli bir kurumdur; 30'lu yaşlardaki evlilik yararlıdır ama gerekli değildir; daha sonra genellikle zarar verir ve kocanın ruhsal gerilemesine neden olur.

422

Çocukluk trajedisi. Soylu düşünceli ve tutkulu kişiler en çetin mücadelelerini, sıklıkla çocukluklarında yaparlar; örneğin rol yapan ve yalancı olan düşük ahlaklı babaya kendisini kabul ettirebilmek için veya Lord Byron gibi çocuksu ve gazap dolu bir anneyle sürekli mücadele ederek. Eğer kişi böyle mücadeleler vermişse, yaşamının kalan süresinde gerçekte en büyük ve tehlikeli düşmanının kim olduğunu hiç bilemeyecektir.

423

Ebeveynlerin aptallığı. Bir kişiyi değerlendirirken en büyük hatalara ebeveynleri düşerler; bu bir gerçektir, ama nasıl açıklanabilir? Ebeveynler çocuk hakkında çok deneyim sahibidirler de, artık bunu bir bütün halinde toparlayamazlar mı? Yabancı topraklarda dolaşanların, orada ilk kalışlarında halkın genel ve farklı özelliklerini doğru kavradıklarını fark ederiz; insanları daha çok tanıdıkça, farklı ve tipik olanı görmeyi daha çok unuturlar. Yakınlaştıkça, uzak görüşlü olamazlar. Ebeveynler de çocuklarından yeterince uzak durmadıkları için onları yanlış değerlendiriyor olamazlar mı?

Oldukça farklı bir açıklama da şu olabilir: insan çok yakın olduğu şeyler hakkında düşünmeme ve onları kabul etme eğilimindedir. Ebeveynlerin çocuklarını değerlendirmeleri gerekince, belki de alışkanlıktan kaynaklanan düşünce eksikliği yanlış kararlara yol açar.

424

Evliliğin geleceğinden. Dişi cinsi eğitme ve yükseltme görevini üstlenen soylu, özgür düşünceli kadınlar, bir konuyu göz ardı etmemeliler: üst seviye yorumlamasıyla evlilik, farklı cinslerdeki kişilerin ruhsal arkadaşlığıdır, yani, bir kuşağın eğitimi ve üretimi amacıyla gelecekte umulan evlilik.

Tenselliği sanki daha yüce bir amaç için, geçici ve nadiren kullanan böyle bir evlilik, herhalde doğal bir yardıma gerek duyar ve bu sağlanmalıdır: *metres*. Çünkü, eğer erkeğin sağlığı için, karısı onun cinsel arzularının tatmini açısından hizmet etse de, ortaya koyduğumuz amaçlarla çelişen yanlış bir bakış açısı eş seçimini etkileyecektir. Yeni kuşaklar rastlantısal bir amaç olacaktır ve başarılı eğitim olasılığı çok azalacaktır. Arkadaş, yardımcı, çocuk büyüten, anne, aile reisi, yönetici ve aslında belki de kocasından ayrı bir işi olan iyi bir eş aynı zamanda bir metres olamaz: bu, ondan çok fazlasını istemek olur. Böylece Atina'da Pericles zamanında olanın aksi gelecekte gerçekleşebilir: Adamın, metresten fazlası olmayan eşleri, Aspiasia'ya[201] da dönüşebilirler, çünkü o zihinsel ve duygusal özgürleştirici sosyalliğin zevklerini arzulayacaktır ve bunu ancak bir kadının ruhsal esnekliği sağlayabilir. Evlilik gibi tüm insanlık kurumları yalnızca ılımlı bir pratik idealleştirmeye izin verirler, aksi takdirde kaba çareler hemen gerekir.

425

Kadınların fırtına ve gerilim dönemi. İki üç uygar Avrupa ülkesinde, birkaç yüzyılda kadın, istenildiği biçimde, hatta erkek gibi eğitilebilir - cinsel açıdan değil, tabii ki, kesinlikle başka her açıdan. Bu etki altında, bir noktada tüm erkek erdem ve güçlerini; tabii ki aynı zamanda erkek zayıflıklarını ve kötülüklerini de elde edeceklerdir. Söylediğim gibi bu kadarı zorlanabilir. Ama bununla ortaya çıkacak, birkaç yüzyıl sürecek olan ve kadınların eski takılarından oluşan aptallık ve adaletsizliğin hala öğrendikleri veya elde ettikleri her şeyde etkili olacağı ara aşamaya nasıl dayanabileceğiz? Bu sürede gerçek erkek duygusu öfke olacaktır. Bu öfke, tüm sanat ve bilimlerin şoke edici bir amatör hevesle istila edilip, engellenmesi nedeniyle oluşacaktır; kafa karıştıran bir gevezelikle felsefe ölümüne konuşulacaktır; politika olabildiğince fanatikleşecek ve partizanlaşacaktır; toplum tam bir ahlaksızlığa sürüklenecektir, çünkü, eski adetlerin koruyucuları olan kadınlar, kendi gözlerinde gülünçleşecekler ve her anlamda adetlerden uzaklaşmaya çalışacaklardır. Çünkü, eğer kadınlar adetler üzerinde güç kazanırlarsa, adetlerden vazgeçtikten sonra aynı güç fazlalığını başka nerede elde etmezler ki?

426

Özgür ruh ve evlilik. Özgür ruhlar kadınlarla yaşarlar mı? Genelde, bana göre, günümüzün doğru düşünen ve doğru konuşan adamları olarak, eski zamanların kahin kuşları gibi yalnız uçmayı yeğlemeliler.

427

Mutluluk ve evlilik. Alışkanlık olan her şey, etrafımızda gittikçe daha sıklaşan örümcek ağları örer. Sonra iplerin tuzağa dönüştüğünü, bizim de ortasında, kendi kanıyla beslenmesi gereken yakalanmış bir örümcek gibi oturduğumuzu fark ederiz. Bu nedenle özgür ruh bütün alışkanlık ve kurallardan, sürekli ve kesin olandan nefret eder; bunun sonucunda sayısız ufak ve büyük yaralar alacak olsa da, bu nedenle, sürekli olarak acıyla etrafındaki ağı yırtar -çünkü bu ipleri yırtarak bedeninden, ruhundan uzağa atmalıdır. Nefret etmeye alışık olduğu yerde sevmeyi öğrenmelidir ve tersi. Aslında, onun için olanaksız yoktur. Önceleri iyiliğin bereketini saçtığı tarlaya canavar tohumları ekebilir.

Bunlardan, evliliğin mutluluğuna uygun olup olmadığını anlayabiliriz.

428

Çok yakın. Eğer bir kişiyle çok yakınsak, bu sanki madeni bir gravüre çıplak parmaklarımızla dokunmamız gibidir. Günün birinde elimizde kirli ve kötü bir kağıt dışında bir şey kalmaz. İnsan ruhu da sürekli dokunuşlarla yıpranır; en azından sonunda bize böyle görünür -artık özgün yapısını ve güzelliğini göremez oluruz.

Kişi kadınlarla ve arkadaşlarla olan çok yakın ilişkisinde her zaman kaybeder; ve bazen bu süreçte yaşamının incisini kaybeder.

429

Altın beşik. Etrafındaki kadınların yönettiği kadınsal ihtimam ve korunmadan kurtulmaya sonunda karar veren özgür ruh, her zaman rahat bir nefes alır. Endişeyle ondan esirgenen sert havanın ona zararı olur mu hiç? Altın bir beşiğe, tavus kuşu yelpazesine mahkum olmayla, başında beklenilerek bir çocuk gibi şımartıldığı için müteşekkir olma baskısını

duyumsamayla karşılaştırıldığında yaşamdaki kayıpların, kazaların, hastalıkların, borçların veya aptallıkların gerçek zararı ne olabilir? Bu nedenle etrafındaki kadınların anaç tavırlarıyla ona sundukları süt kolayca safraya dönüşebilir.

430

Gönüllü kurban edilen hayvan. Önemli kadınlar, kocaları tanınmış ve büyükse, kap görevi görerek onların yaşamına rahatlık katarlar -yani diğer insanların genel kötü niyetleri ve bazen ortaya çıkan kırgınlıkları karşısında. Rahatlayabilmek için, kötüye kullanabilecekleri ve gerçek bir hayvan olarak kurban edebilecekleri birisini bulabilirlerse, çağdaşlar büyük insanlarının birçok hatalarını, aptallıklarını, hatta büyük adaletsizliklerini göz ardı etme eğilimindeler. Bu tür kurban olmaya hevesli kadın bulmak çok zor değil ve böylece erkekler de mutlu olacaklardır -yakınında, böyle bir şimşek, fırtına ve yağmur paratonerine sahip olmayı isteyecek kadar bencilse.

431

Hoş muhalifler. Kadının, sakin, düzenli, mutlu bir varoluş ve toplum yönündeki doğal eğilimi, yaşam denizi üzerindeki etkileri yağ gibi yatıştırıcı özellikleri, otomatik olarak özgür ruhun içsel kahramanlık zorunluluğuna karşı çalışır. Bunu fark etmeden, kadınlar, sanki yolculuk yapan mineralogun yolundaki taşları ayağına çarpmaması için temizlerler -aslında tam da amacı onlara çarpmaktır.

432

İki ünsüzün uyumsuzluğu. Kadınlar hizmet etmek isterler ve mutlu olurlar; ve özgür ruh hizmet edilmesini istemez ve böyle mutlu olur.

433

Xanthippe. Socrates aradığı kadını bulmuştu -ama yeterince tanısaydı onu seçmezdi; bu özgür ruhun kahramanlığı bu kadar ileri gitmezdi. Aslında *Xanthippe*, evini yaşanmaz ve düşmanca kılarak onu, garip mesleğine doğru gittikçe daha fazla itiyordu; ona arka sokaklarda, tembelce gevezelik

edebileceği her yerde yaşamasını öğretti. Böylece Atina'nın en büyük arka sokak diyalektikçisini biçimlendirdi. Sonunda Socrates de güzel bir Atina atının boynuna ona huzur vermemesi için Tanrı tarafından kondurulan sinir bozucu bir at sineğiyle kendisini karşılaştırmak zorunda kaldı.[202]

434

Uzak körlüğü. Annelerin, çocuklarının algılanabilir ve görülebilir acılarından fazlasını algılayamamaları veya görememeleri gibi, bütün tutkulu adamların eşleri de kocalarının sıkıntılarını, arzularını, hatta aşağılanmalarını göremezler. Belki, bu yaşam yollarını doğru seçtiklerinin tek işareti değildir ama, amaçlarının er veya geç elde edileceğinin garantisidir de. Kadınlar, her zaman kocalarının yüksek ruhlarına gizlice karşı koyarlar; acısız ve rahat bir bugün için, geleceği konusunda aldatmak isterler.

435

Güç ve özgürlük. Kadınlar kocalarına çok saygı gösterirlerken, toplum tarafından kabul edilmiş güç ve fikirlerine daha da fazla önem verirlerken; binlerce yıl boyunca tüm kurallar önünde, ellerini göğüsleri üzerinde kavuşturarak, eğilerek ve kamu gücüne karşı her türlü çıkışı kınayarak yürüdüler. Bu nedenle, istemeden, içgüdüsel olarak, özgür düşüncenin, bağımsız çabanın çarkına çomak soktular ve bazı durumlarda kocalarını sabırsız kıldılar. Özellikle de kocaların, eşlerinin yaptıklarının aşk olduğuna inandıkları zamanlarda. Kadınların yöntemlerini onaylamamak ve bu yöntemlerin güdülerine bolca saygı duymak: bu erkeklerin seçtiği yol ve sıkça da umutsuzlukları.

436

Ceterum Censo.[203] Hadımlar topluluğunun miras haklarının kaldırıldığını ilan etmesi gülünçtür; çocukları olmayanların da ülkenin yasaları üzerine çalışması aynı biçimde gülünçtür. Geleceğin okyanusuna açılabilmeleri için gereken yeterli safra gemilerinde yoktur. Ama en genel bilgiyi elde etmeyi ve tüm varoluşu değerlendirmeyi görev bilen bir insanın da, aile, beslenme, güvence, eş ve çocuk saygısı gibi kaygıları üstlenmesi

aynı derecede anlamsızdır; teleskopunun üstüne kalın bir örtü örtmektedir ve böylece uzak göklerden gelen ışıklar içeriye çok kolay sızamayacaklardır. Ben de böylece en yüksek seviyede felsefi olaylarda, tüm evlilerin kuşkulu oldukları ilkesine ulaştım.

437

Sonunda. Değişik baldıran türleri vardır ve kader genellikle bu zehri içeren bir kabı özgür ruhun dudaklarına götürebilme olanağını bulur - herkesin dediği gibi, onu 'cezalandırmak' için. O zaman etrafındaki kadınlar ne işe yarar? Ağlarlar, dövünürler ve belki de Atina hapishanesinde yaptıkları gibi düşünürün tan kızıllığı huzurunu bozarlar. Socrates, 'Ah, Crito, birisi şu kadınları benden uzaklaştırsın!' der sonunda.[204]

SEKİZİNCİ BÖLÜM

Devlete Bir Bakış

Söz istemek. Bugün tüm politik partilerin ortak özelliği demagoji ve kütleleri etkileme niyetleridir; bu niyet nedeniyle hepsi de ilkelerini büyük aptallık fresklerine dönüştürmeye ve bu biçimde duvara resmetmeye zorlanırlar. Bunda değiştirilebilecek başka bir şey yoktur -aslında, hatta bunun karşısında parmak oynatmak bile gereksizdir. Voltaire'nin dediği bu konuya uygundur: 'Quand la populace se mêle de raissoner, tout est perdu.'[205] Şimdi bu oluyor, deprem toprağın eski limitlerini ve çizgilerini yerinden oynatırken, sahip olunan malın değerini değiştirirken yaptığı gibi, kişi yeni koşullara uyum sağlamalıdır. Dahası, eğer tüm politikanın işi yaşamı kitle için çekilir hale getirmekse, bu kitle çekilir bir yaşamdan ne anladığına kendisi karar verebilmelidir. Eğer zekalarıyla bu amaca ulaşılabilecek doğru yolları bulabileceklerini düşünüyorlarsa, bundan kuşkulanmanın ne yararı olabilir? Yalnızca kendi talih ve talihsizliklerinin mimarı olmak isterler.[206] Eğer bu kendi yazgısına karar verme duygusu, kafalarında bulunan ve gün yüzüne çıkartılabilecek beş altı kavramdan duyulan bu gurur, yaşamlarını kabul edilebilir kılıyorsa, o zaman dar görüşlülüklerinin acı sonuçlarına memnuniyetle katlanacaklardır. Dar görüşlülüklerinin, her şeyin onların anladığı biçimde politikleşmesini ve herkesin onların standartlarına göre hareket edip yaşamasını isteyecek kadar ileri gitmemesi koşuluyla itiraz edilecek fazla bir şey olmayacaktır. Çünkü, her şeyden önce, bazı insanlara politika dışında kalmaları ve biraz ilerde durmaları için olanak tanınmalıdır (şimdi her zamandan daha fazla.) Kendi kararlarını verebilmenin zevki de bu insanları yönlendirmektedir ve hatta çok fazla konuşan varken -ya da yalnızca çok fazla- sessiz kalmak biraz gururlu bir davranış olabilir. İkinci olarak, eğer bu azınlık çoğunluğun (insanlar veya toplum sınıfları biçiminde tanımlanmış olabilir) mutluluğuna ciddi biçimde önem vermiyorsa ve zaman zaman iğneleyici yaklaşımlarıyla suçlu gibi davranıyorsa bu göz ardı edilebilir. Onlar için ciddiyet başka yerde yatmaktadır; onların mutluluk kavramları farklıdır; onların amaçları beş parmağa sahip beceriksiz bir elle sarmalanamaz. Son olarak (ve kesinlikle bu onlara verilmesi en zor olandır, ama verilmelidir), bu, sessiz yalıtılmışlıklarından çıkıp ciğerlerinin gücünü yeniden denemek onlar için özel bir an olacaktır; sonra, tanınmak ve birbirlerini cesaretlendirmek için

ormanda kaybolan insanlar gibi birbirlerine bağıracaklar; tabii ki, çeşitli şeyleri yaptıklarında, bunları duymaya hazır olmayan kulaklara kötü gelen sesler çıkacaktır.

Az zaman sonra, orman yeniden sessiz olacaktır; öyle sessiz olacaktır ki ormanın altında ve üstünde yaşayan çeşitli böceklerin vızıltısı, uğultusu ve kanat sesleri açıkça duyulabilecektir.

439

Kültür ve kast. Daha yüksek bir kültür ancak toplumda yalnız iki sınıf olduğunda ortaya çıkar: çalışan sınıf ve gerçekten boş zaman geçiren tembel sınıf; ya da daha güçlü bir ifadeyle, zorunlu işgücü sınıfı ve özgür işgücü sınıfı. Konu yüksek bir kültür yaratmak olunca, mutluluğun dağılımı önemli bir unsur olmaz, aslında tembel sınıf acı çekmeye daha uygundur ve daha çok çeker; varlığından aldığı mutluluk daha azdır, görevi daha büyüktür. Şimdi, eğer iki sınıf arasında bir değişim olacaksa, yüksek sınıftaki daha sersem, daha az ruhsal olan sınıflar ve aileler aşağı sınıfa indirilir ve tersine, alt sınıftaki daha özgür olanlar yukarıya çıkar: o zaman ötesinde yalnızca sonsuz arzuların açık denizinin hala görülebileceği bir koşul oluşur.

Böylece, eski çağın solan sesi bizimle konuşur; ama bunu duyabilecek kulaklar nerede?

440

Soylu kan üzerine. Soylu kana sahip olan kadın ve erkeklerin, daha büyük değer biçme hakkını onlara tartışmasız sağlayan, diğerlerine üstünlükleri vardır, çünkü miras yoluyla gittikçe artan iki sanata sahiptirler. Yönetebilme sanatı ve gururlu itaat sanatı.

Şimdi, yönetmek ne zaman günlük rutinin bir parçası olursa (büyük iş ve endüstri dünyasında olduğu gibi), nesillerin 'soylu kanına' benzer bir şey ortaya çıkar, ama onlar, diğerlerinin feodal koşullardan miras aldıkları ve bizim kültürel iklimimizde artık yetişmeyen soylu itaat özelliğinden yoksunlardır.

441

Üste bağlılık. Asker ve memur devletlerde çok önemli olan üste bağlılık, Cizvitlerin gizli taktikleri gibi yakında bizim için inanılmaz olacak; ve bu bağlılık bazı en şaşırtıcı sonuçlarına ulaşmayı artık başaramayınca, dünya daha zavallı olacak. Bu bağlılık kalkmalıdır, çünkü temeli ortadan kalkıyor: mutlak yetke, nihai gerçek inancı. Askeri devletlerde bile, fiziksel baskı bağlılığı sağlamaya yetmiyor; gerekli olan daha çok kalıtımsallaşmış, süper insan olarak algılanan prens hayranlığı.

Özgür durumlarda, kişi, karşılıklı anlaşma sonucunda yalnızca koşullara bağlı olur, yani hiçbir kişisel yarar önyargısı olmadan.

442

Halk ordusu. Şimdi çok alkışlanan halk ordusunun en büyük sakıncası, yüksek uygarlık insanlarının israfıdır; onlar ancak tüm koşullar uygunsa var olabilirler -onlarla düzenli ve dikkatli bir biçimde ilgilenilmelidir, çünkü bu tür narin biçimlenmiş beyinlerin üretimi için çok uzun süreler gerekir! Ama Greklerin, Grek kanında çaresiz yüzdükleri gibi Avrupalılar da şimdi Avrupa kanında yüzüyorlar ve aslında bol ve iyi kalitede dölü garanti eden yüksek kültür insanı her zaman göreceli olarak daha çok sayıda fedakarlık yapıyor; çünkü bu insanlar bir savaşın ön cephelerinde komutan olarak yer alıyorlar ve dahası, aşırı tutkuları nedeniyle, daha fazla tehlikelere atılıyorlar.

Bugünlerde, *vatan ve şereften* oldukça farklı ve yüksek görevler verildiğinde, ham Roma vatanseverliği onursuzluk veya gerilik işareti oluyor.

443

Kibir olarak umut. Yeni fikirlerin güneşleri insanların üzerlerinde yeni bir sıcaklıkla parladığında eski düzenlere olduğu gibi sosyal düzenimiz de yavaş bir biçimde eriyecektir Bu erime, umut ediliyorsa arzulanabilir; ve kişi ancak kendinin, eşitlerinin kalbi ve kafasına var olan sistemin

temsilcilerinden daha fazla değer verdiği sürece makul bir umut taşıyabilir. O zaman, genellikle, bu umut bir *kibirdir*, bir *abartmadır*.

444

Savaş. Savaş karşıtı olarak, savaşın kazananı aptal, kaybedeni kötü yaptığı söylenebilir. Savaş lehine, savaşın bu iki etki yoluyla barbarlığa neden olduğu ve insanı daha doğal kıldığı söylenebilir; savaş, kültürün kışı veya uyku zamanıdır: hem iyi hem kötü için, insan daha güçlü olarak ortaya çıkar.

445

Prensin hizmetinde. Tamamen düşüncesiz olarak davranabilmek için, bir devlet adamı işini kendisi için değil, prensi için yürütmelidir. İzleyenin gözü bu genel benlik dışı davranış ışığıyla o kadar kamaşacaktır ki, devlet adamının işinin beraberindeki kurnazlık ve sertlikleri görmeyecektir.

446

Bir güç sorusu, adalet değil. Her zaman bir konunun en üst derecedeki yararını düşünenler için, sosyalizm, eğer gerçekten de baskı altına alınanların ve binlerce yıl başı eğik olanların baskıcıları karşısındaki isyanıysa, burada bir adalet (gülünç ve zayıf soruyla: 'İnsan taleplerinden nereye kadar vazgeçebilir?') değil güç ('İnsan taleplerini hangi ölçüye kadar yerine getirebilir?') sorunu vardır. Bu, ya makinelerin Tanrısı olan insan tarafından kendi yararı için zorlanan doğal bir güç - örneğin, buhar- gibidir veya makinede hatalar olduğunda (yani, yapımında insan hataları olduğunda), kendisini ve beraberinde insanı parçalaması gibidir. Güç problemini çözebilmek için, insan, sosyalizmin ne kadar güçlü olduğunu ve geçerli siyasal güçler oyunu içinde güçlü bir kaldıraç olarak hangi değişimlerinden yararlanılabileceğini bilmelidir. Bazı durumlarda hatta onu güçlendirmek için her şey yapılmalıdır. İnsanlık, bütün büyük güçleri (en tehlikelileriyle bile) nasıl kendi niyetlerinin araçlarına çevirebileceğini düşünmelidir.

İki güç olan eski ve yeninin temsilcileri bir savaş içinde göründüklerinde, sosyalizm hak kazanabilir, ama daha sonra iki taraf da tedbirli bir biçimde kendilerine en iyi yararı nasıl sağlayabileceklerini hesaplarlar. Ve bu da anlaşma arzusuyla sonuçlanır. Anlaşma olmadan adalet olmaz. Ama, şimdiye dek adı geçen bölgede ne savaş, ne de anlaşma ve böylece ne hak ne 'gereklilik' oldu.

447

En küçük samimiyetsizlikten yararlanma. Basının gücü, her bir çalışanının kendisini ona karşı çok az yükümlü ve bağımlı hissetmesinde yatar. Kişi fikir beyan eder, ama bazen partisine, ülkesinin politikasına, hatta kendinse yararlı olabilmek için susar. Bu tür ufak samimiyetsizlikler veya içten olmayan suskunluklar kişi için dayanılmaz değildir. Ama yine de sonuçları muazzamdır, çünkü bu küçük samimiyetsizlikleri aynı anda birçok kişi yapar. Bunların her biri kendisine 'Bu küçük hizmetler karşılığında daha iyi bir yaşam sürebilirim; bu tür küçük çıkarları gözetmezsem, kendimi zora sokarım' der. Altını imzalamadan, bir iki satır fazla veya eksik yazmak, ahlaki açıdan neredeyse fark etmiyor göründüğü için, para ve gücü olan bir kişi herhangi bir fikri kamuoyu fikri haline dönüştürebilir. İnsanların ufak şeyler karşısında zayıf olduğunu fark eden ve amaçlarına onlar aracılığıyla ulaşmak isteyen kişi, her zaman insanlık için tehlikelidir.

448

Çok yüksek sesle şikayet. Olağanüstü bir durumun (bir yönetimin işlediği suçlar, rüşvet, politik kayırma, akademik yozlaşma gibi) tanımlaması çok abartılırsa, tabii ki ileri görüşlü insanlar üzerinde daha az, dar görüşlüler (dikkatli ve hesaplı bir sunuma kayıtsız kalanlar) üzerinde de daha çok etkili olur. Ama dar görüşlüler kalabalık oldukları ve içlerinde daha büyük bir güç ve istem taşıdıkları, eylem amacıyla şiddetli bir arzu sahibi oldukları için, abartmalar araştırmalara, cezalandırmalara, vaatlere ve yeniden yapılandırmalara neden olacaktır.

Bu bakımdan, olağanüstü durumları tanımlarken, abartı yararlıdır.

449

Görünürdeki politik havayı oluşturucular. İnsanların, hava hakkında bir şeyler bildiklerini ve hava durumunu bir gün önceden kestirenlerin havayı oluşturduklarını gizlice varsaymaları gibi, eğitimli ve bilgili insanlar da, boş inançlara bağlı kalarak, onlar için büyük devlet adamları olan kişilerin zamanlarında oluşan önemli değişim ve durumları diğerlerinden daha önce bildikleri ve ona göre hesap yaptıkları açıksa, bunu, onlara yorarlar. Böylece onlar da, hava oluşturucu olurlar -ve bu inanç onların gücü için önemli bir araçtır.

450

Yeni ve eski hükümet kavramı. Devlet ve insanları pazarlık yapan ve anlaşan biri daha yüksek ve güçlü, diğeri daha alçak ve zayıf iki güç alanı olarak birbirinden ayırmak, devletlerin çoğunda iktidar ilişkilerinin tarihsel saptanmasına karşılık gelen, biraz kalıtımsal bir yetidir. Örneğin, Bismarck, anayasayı hükümet ve halk arasındaki uzlaşma olarak tanımladığında, mantığını tarihten alan (tabii ki, insanın hiçbir zaman onsuz olunamayacağına dair mantıksızlık payını da alan) bir ilkeye göre konuşuyordu. Bunun aksine, şimdi hükümetin, halkın organından başka bir şey olmadığını ve alışkanlıkla mütevazı olmuş 'Aşağı' ile saygı gösterilmesi gereken onurlu 'Yukarı' arasındaki bir ilişki olmadığını öğrenmek (kafadan çıkan ve bundan sonra tarihi oluşturması beklenen ilke) zorundayız. Daha mantıklı da olsa, tarih dışı ve yapay olan bu hükümet kavramı formülü kabul edilmeden önce, sonuçlarını düşünmeliyiz: halk ve hükümet arasındaki ilişki en güçlü ilişki modeli olduğu için, öğretmen ve öğrenci, evin reisi ve hizmetçiler, baba ve aile, komutan ve asker, usta ve çırak arasındaki ilişkiler ona göre otomatik olarak şekillenir. Bütün bu ilişkiler şimdi, devletin geçerli anayasal yapısının etkisi altında ufak bir değişim geçirmektedirler: uzlaşmalar olmaktadırlar. Ama, yeni devlet kavramı herkesin zihnine egemen olmuşken, bunlar kendilerini nasıl başkalaştırıp, dönüşecekler, isim ve doğalarını değiştireceklerdir! Bunun için herhalde bir yüzyıl daha gerekir. Bu durumda, özen ve yavaş gelişimden daha fazla istenilebilecek bir şey yoktur.

451

Parti cazibesi olarak adalet. Yönetici sınıfın soylu temsilcileri (kavrama yeteneğine tam sahip olmasalar da) halka eşit muamele etmek ve onlara eşit haklar sağlamak için yemin edebilirler. Bu bakımdan, adalet üzerine kurulu sosyalist bir düşünce tarzı olabilir; ama söylediğimiz gibi, bu ancak, adaleti fedakarlıklar ve feragatler yoluyla sağlayan yönetici sınıf içersinde olabilir. Öte yandan boyunduruk altındaki sınıfın sosyalistlerinin talep ettikleri eşit haklar, adalet değil hırstan kaynaklanır.

Eğer bir canavara kanlı et parçaları yakından gösterilir ve kükreyene dek ondan uzaklaştırılırsa, bu kükreme adalet anlamına gelir mi?

452

Mülkiyet ve adalet. Sosyalistler, bugünkü toplumda zenginliğin sayısız adaletsizlik ve iğrençliğin sonucu olduğunu kanıtladıklarında, *özetle*, adil olmayan biçimde kurulu her şeyi reddettiklerinde tek bir şeyi görüyorlardı. Eski kültürün tüm geçmişi şiddet, kölelik, kandırmaca, hata üzerine kurulmuştur; ama, tüm bu koşulların mirasçıları olan biz, tüm geçmişin birbirine karışmış olan köklerini kendimiz için yok varsayamayız ve tek bir parça bile çıkartmayı isteyemeyiz. Zihnin adil olmayan yapısı, 'mülksüzlerin' ruhlarında da vardır; 'mülk sahiplerinden' daha iyi değillerdir ve özel bir ahlaki üstünlükleri yoktur, çünkü bir noktada ataları da 'mülk' sahibiydiler. Mülkün zor yoluyla yeni paylaşımına değil, düşüncenin zamanla değişimine gerek duyuyoruz; adalet kavramı herkeste daha fazlalaşmalıdır ve şiddet içgüdüsü azalmalıdır.

453

Tutkuların dümencisi. Devlet adamı uyandıracağı karşı tutkulardan yararlanmak için, kamuoyunda tutku yaratır. Bir örnek gerekirse: bir Alman devlet adamı, Katolik kilisesinin hiçbir zaman Rusya ile aynı planları yapmadığını bilir; Ruslarla işbirliği yapmaktansa Türkleri yeğleyecektir. Aynı şekilde Almanya'nın Fransız Rusya işbirliğinin tehdidi altında olduğunu da bilir. Şimdi, eğer Fransa'yı Katolik kilisesinin kalbi ve evi yapmayı başarabilirse, bu tehlikenin gelişini uzun süre erteleyebilir. Bu nedenle Katoliklere karşı nefret göstermek onun yararınadır ve çeşitli türdeki düşmanlıklarla, Papa'nın yetkesine inananları, Alman politikası

karşıtı olan ve Almanya'nın düşmanı Fransa ile birleşmek isteyen tutkulu bir politik güce dönüştürür. Mirabeau'nun[207] anavatanının kurtuluşunu Katolikleşmede görmesi gibi amacı Fransa'nın Katolikleşmesidir.

Böylece, bir devlet, bundan yararlanabilmek için başka bir devletteki milyonlarca zihni bulandırmak istemektedir. Bu, komşu devletlerin halkçı hükümet biçimlerini desteklemekle aynıdır- Merimée'nin dediği gibi, 'le désorde organisé'[208]-, çünkü bunun insanları zayıflaştıracağını, böleceğini ve savaş çıkartma olanaklarını azaltacağını düşünür.

454

Tehlikeli yıkıcı ruhlar. Toplumu, kendileri ve çocukları, torunları için bir şey kazanmaya çalışanlar ikiye ayırabiliriz. Sonrakiler daha tehlikelidirler; çünkü bencil olmama inancı ve vicdan rahatlığına sahiptirler. Diğerleri ayartılabilir: yönetici sınıf bunun için hala yeterince zengin ve akıllıdır. Amaçlar kişisel olmayınca tehlike başlar. Kişisel çıkarları olmayan devrimciler, geçerli düzenin savunucularına çıkarcı olarak bakarlar ve bu nedenle kendilerini onlardan üstün görürler.

455

Babalığın politik değeri. Eğer bir adamın hiç oğlu yoksa, bir devlet işi ile ilgili olarak konuşmaya hakkı da yoktur. Onun için çok değerli olanı başkalarıyla beraber riske atmak zorundaysa; ancak o zaman devletine tam bağlanır. Kişi kendi soyunun mutluluğunu düşünmelidir ve böylece, her şeyin üstünde, tüm kuruluşlar ve onların dönüşümünde doğru ve doğal biçimde yer alacak bir soya sahip olmalıdır. Yüksek ahlakın gelişimi bir erkeğin erkek çocuklar sahibi olmasına bağlıdır: bu onu bencillikten uzaklaştırır veya daha doğrusu, bencilliğini zamana yayar ve onun yaşam süresini aşan amaçları ciddi biçimde takip etmesine neden olur.

456

Atalardan duyulan gurur. Babaya kadar ulaşan iyi bir atalar silsilesinden haklı olarak gurur duyulabilir -ama silsileden gurur duyulmaz, çünkü herkes buna sahiptir. İyi atalardan geliyor olmak, gerçek doğum soyluluğudur;

zincirdeki tek bir kırılma, bir kötü ata, asaleti bozar. Asaletinden bahseden herkes, ataları arasında kavgacı, tamahkar, sefih, kötü veya zalim birisinin olup olmadığını araştırmalıdır. Eğer birisi doğru bir vicdanla 'hayır' yanıtını verebiliyorsa, onunla arkadaş olunabilir.

457

Köleler ve işçiler. Kibrimizi tatmin etmekten daha çok başka bir rahatımızı (güvenlik, korunma, tüm zevkler) düşünmediğimiz komik bir derecede, herkesin köleliğin kalkmasını istemesinde (politik nedenler dışında) ve insanlığın bu duruma gelmesinden tamamen nefret etmesinde kendisini gösteriyor: kölelerin her anlamda çağdaş işçilerden daha emin ve mutlu yaşadıklarını ve köle çalışmasının işçi çalışmasına göre çok daha az olduğunu hepimiz kabul ederken. Buna insanlık onuru adına karşı çıkılıyor, ama daha açık ifade etmek gerekirse, bu Eşit Olmayan veya Toplumsal olarak alt seviyede görüleni en kötü yazgı olarak duyumsayan eski kibrimiz.

Kinik, bu konuda farklı düşünür, çünkü onuru küçümser -ve bu nedenle Diogenes[209] bir zaman için köle ve öğretmendi.

458

Yöneten zihinler ve aletleri. Büyük devlet adamlarının ve planlarını uygulayabilmek için çok insan kullanan bütün kişilerin işlerini ya bir ya öteki şekilde yürüttüklerini görüyoruz: ya işlerine uyan adamları dikkat ve titizlikle seçiyorlar, bu seçilmiş adamların doğalarının onları kendi arzuladıkları yönde ilerleteceğini bilerek onlara oldukça büyük özgürlük tanıyorlar; ya da kötü seçim yapıyorlar, aslında ellerine düşeni alıyorlar, ama daha sonra her parçayı kirli amaçlarına uygun biçimde yoğuruyorlar. Bu son türe daha şiddetli, kontrol edici yöntemler gerekiyor, insan psikolojisinden daha az anlıyorlar ve ilk tanımlanan zihinlere göre insanlığı daha çok küçümsüyorlar, ama kendi kurdukları makine ilk grubun atölyesinden çıkan makineden daha iyi çalışıyor.

459

Keyfi yasa gerekir. Avukatlar, en iyi biçimde düşünülmüş olan yasaların mı yoksa anlaşılması en kolay olan yasaların mı insanlar için geçerli olması gerektiğini tartışıyorlar. En büyük modelleri Roma hukuku olan ilk tür, sokaktaki insan için anlaşılamaz gibi gelir ve bu nedenle, onun adalet duygusunu ifade edemez. Örneğin Alman yasaları gibi popüler olanlar, ham, boş inanç taşıyan, us dışı, kısmen aptalcadırlar ama oldukça belirgin kalıtımsallaşmış yerel adet ve duyguları yansıtırlar.

460

Kitlelerin büyük insanları. Kitlelerin büyük diye adlandırdıkları kişilerin reçetesini vermek çok kolaydır. Her halükarda, onlara hoş buldukları bir şeyi verin veya ilk önce şunun veya bunun hoş olacağı fikrini kafalarına sokun, sonradan onlara verin. Ama ne olursa olsun bunu hemen yapmayın: bunun zorlukla elde edilmesini, ya da öyle görünmesini sağlayın. Kitleler, güçlü, hatta yenilmez istem gücü izlenimini almalıdırlar, en azından öyle gibi görünmelidir. Herkes güçlü bir istemi takdir eder, çünkü bu kimsede yoktur. Herkes kendisine, eğer buna sahip olursa, kendisi ve bencilliği için sınır kalmayacağını söyler. Şimdi, eğer bu güçlü istem, kendi hırslı arzularını dinlemek yerine kitleler için hoş bir şey yaratıyor gibi görünürse, herkes ona daha çok hayranlık duyar ve kendisini tebrik eder. Ayrıca, kitlenin tüm özelliklerine sahip olmalıdır: onun önünde ne kadar az utanç duyarlarsa, o kadar çok popüler olur. Bu nedenle, kavgacı, kıskanç, sömürücü, entrikacı, yaltakçı, dalkavuk kasıntı olmalı veya duruma göre hepsi birden olmalıdır.

461

Prens ve Tanrı. İnsanlar prenslerine karşı çoğu zaman Tanrı'ya karşı davrandıkları gibi davranırlar, çünkü zaten prens sıklıkla Tanrı'nın temsilcisidir veya en azından yüksek seviyede bir papazdır. Bu neredeyse garip saygı, korku ve utanç duygusu gittikçe daha azalmaktadır, ama bazen parlayarak, güçlü kişiliklere yapışır. Akıllıya tapınmak, Tanrı ve prenslere gösterilen saygının bir yankısıdır. Birey ne zaman insanüstü seviyeye çıkartılmak istense, genel eğilim kitleleri, olduğundan daha kaba ve basit olarak algılamaktır.

462

Ütopyam. Daha iyi bir sosyal düzende, zor işler ve yaşamın sıkıntısı, bundan en az acı duyanlara yöneltilmelidir, yani en aptallara. Ve sonra adım adım acının en yüksek ve yüceltilmiş türlerine duyarlı olan ve bu nedenle yaşamın en büyük kolaylaştırmasından acı duyacak kişiye ulaşılır.

463

Devleti yıkma kuramında bir yanılgı. Adil bir insanlığın en gururlu mabedinin hemen kendi başına kurulacağı inancıyla, tüm eski düzenlerin yıkılmasını ateşli ve coşkulu konuşmalarla arzulayan politik ve sosyal hayalperestler vardır. Bu tehlikeli düşlerde, muhteşem, doğal ama *baskı altında kalmış* insan doğasını anlatan ve bu baskı için toplumdaki, devletteki ve eğitimdeki kültür kurumlarını suçlayan Rousseau'nun boş inancı hala yansır.[210] Ne yazık ki bu tür her devrimin, en yabanıl enerjileri, en eski çağların uzun süredir gömülü korkuları ve aşırılıkları olarak yeniden canlandırdığını tarihsel deneyimlerimizden biliyoruz. Bir devrim nefesi kesilmiş bir insan ırkı için enerji kaynağı da olabilir, ama hiçbir zaman, insan karakteri için örgütleyici, mimar, sanatçı, mükemmelleştirici olamaz.

Örgütlemeye, temizlemeye ve yeniden yapılandırmaya eğilimli olan Voltaire'nin ılımlı yapısı değil, daha çok Rousseau'nun tutkulu budalalıkları ve yarım gerçekleri devrimin iyimser ruhunu uyandırıyor ve ben de bunun karşısında şunu haykırıyorum: 'Ecrasez l'infame!'[211] Onun yüzünden,[212] aydınlanma ruhu ve ilerici gelişim, uzun zaman gelemeyecek kadar uzağa kaçırılmıştır: onu tekrar geri çağırabilmenin olanaklı olup olmadığına bakalım (her birimiz kendimiz için.)

464

Ilımlılık. Düşünce ve araştırmada tam kararlılık -yani, özgür düşünce bir karakter niteliği olunca- insanı davranışını da ılımlı kılar: çünkü, hırsı azaltır, ruhsal amaçlara ulaşmak için uygun enerjiyi kendisinde toplar, tüm ani değişikliklerde neyin yarım yararlı veya yararsız ve tehlikeli olduğunu gösterir.

465

Ruhun yeniden dirilişi. Halk, politik hasta yatağında genellikle kendisini yeniden yaratır ve güç arama ve iddiası esnasında zamanla yitirdiği ruhunu yeniden bulur. Kültür, en yüksek başarılarını, politikanın zayıfladığı dönemlere borçludur.

466

Eski eve yeni adet. Fikirlerin devrimini, kurumlardaki devrim hemen izlemez; yeni fikirler daha çok ev sıkıntısı nedeniyle kendilerine seçtikleri eskilerin ıssız ve tekinsiz evinde uzunca süre otururlar.

467

Eğitim sistemi. Büyük devletlerdeki eğitim sitemi en iyisinden vasat olabilir, aynı nedenle büyük mutfaklarda en iyisinden vasat bir yemek pişer.

468

Masum yozlaşma. Politik eleştirinin keskin rüzgarını duyumsayamayan tüm kurumlarda (örneğin, akademik örgütler ve senatolarda) masum bir yozlaşma mantar gibi gelişir.

469

Politikacı olarak akademisyenler. Politikacı olan akademisyenlere genellikle, politikacının iyi vicdanlı olmasının komik rolü verilir.

470

Kuzunun postuna gizlenen kurt. Bazı durumlarda, her politikacı, aç bir kurdun kuzu ağılına girmesi gibi namuslu bir insana çok gereksinim duyar: ama, çaldığı koçu yemek için değil, onun postunun ardına gizlenmek için.

471

Mutlu zamanlar. Mutlu bir çağ tamamen olanaksızdır, çünkü insanlar buna ulaşmayı değil, bunu yalnızca arzulamayı isterler. Ve eğer iyi günleri olmuşsa, her birey, huzursuzluk ve sefalet için gerçekten dua etmeyi öğrenmiştir. İnsanlık yazgısı mutlu anlara uygundur (her yaşamda bu anlar vardır) ama mutlu çağlara uygun değildir. Yine de, geçmiş çağlardan miras kalan bu fikir[213] insan imgeleminde 'dağların ötesindeki yer' olarak kalacaktır, çünkü eski günlerden beri, mutlu çağlar kavramı içinde bulunduğu durumdan kaynaklanmıştır. Bir av veya savaş sonrasında yorulan insan, rahat etmek ister, gerinir ve uykunun yakınında kanat çırptığını duyar. Bu zihin alışkanlığıyla insan, tüm sefalet ve sıkıntı dönemlerinden sonra *aynı yoğunlukta ve uzunlukta olan* bu tür bir mutluluğa erişebileceğini düşünürse, bu yanlış olur.

472

Din ve devlet. Devlet, daha doğrusu hükümet reşit olmayan bir grubun vasisi olarak atandığını bildiği ve dinin korunup yok edilmesi konusunu onların yararına düşündüğü sürece, her zaman dini koruması olasılığı yüksektir. Çünkü kayıp, korku, yoksunluk veya güvensizlik anlarında din ruhu yatıştırır, yani, devlet bireyin içsel acısını yatıştırabilmek için çaresiz kaldığında; hatta evrensel, kaçınılmaz ve baştan engellenemeyen felaketlerde (kuraklıklar, mali krizler, savaşlar) din kütleleri sakinleştirir, sabırlı ve güvenli olmalarını sağlar. Bir devlet hükümetinin gerekli veya rastlantısal eksiklikleri veya hanedan çıkarlarının tehlikeli sonuçları ileri görüşlü insanların dikkatini ne zaman çekerse ve onları asi yaparsa, dar görüşlüler Tanrının parmağını gördüklerini sanırlar ve *Yukarıdan* gelen talimata hemen uyarlar (burada, devletin kutsal ve dünyevi yönetimi birbirine karışır). Böylece, vatandaşın iç huzuru ve gelişimin sürekliliği korunur. Din, popüler duyguların birliğinde, herkesin benzer amaç ve düşüncelerinde yatan gücünü, ruhban sınıfla devletin fiyatta anlaşamayarak ve savaştığı durumlar dışında korur ve mühürler. Devlet genellikle papazları nasıl kazanacağını bilir, çünkü onların çok özel ve gizli ruh eğitimlerine gereksinim duyar ve farklı bir çıkarı temsil ediyor gibi görünen hizmetkarların değerini bilir. Papazların yardımı olmadan, hiçbir güç şimdi bile 'yasallaşamaz' -Napolyon'un anladığı gibi.

Böylece, mutlak vasi bir devlet ve dinin dikkatli biçimde korunması beraberce giderler. Yönetici kişi ve sınıfların, onlara din tarafından sağlanan yararla aydınlanacakları ve onu bir alet olarak kullandıkları için bu yolla ona bir biçimde üstün olduklarını duyumsayacakları kabul edilmelidir; ve bu, özgür düşünmenin kökenidir.

Peki, *demokratik* devletlerde öğretildiği biçimde farklı bir hükümet kavramı hakim olmaya başlarsa ne olur? Hükümet, Yukarı Aşağı zıtlığı olarak değil de yalnızca genel istemin bir aracı, tek başına egemen olanın, halkın bir işlevi olarak algılanırsa ne olur? O zaman hükümet ancak insanların dine karşı aldığı tavrı takınabilir; aydınlanmadaki herhangi bir yayılması doğrudan temsil edenlere yansımalıdır; devlet amaçları için dinsel enerjileri kullanmak veya bunlardan yararlanmak çok kolay olmayacaktır (bazen güçlü parti liderleri, aydınlanmış despotluk benzeri bir etki kullanmadıkları sürece.) Ama eğer artık devlet dinin kendisinden hiçbir şekilde yararlanmıyorsa veya insanlar dini konularda çok farklı düşündükleri için hükümet din hakkında tek biçimli, birleşik tedbirler alamıyorsa, o zaman geçerli seçenek, dini özel bir konu biçiminde ele almak ve onu her bireyin vicdan ve alışkanlığına teslim etmektir. İlk önce, devletin bilerek veya bilmeyerek bastırdığı gizli veya bastırılmış kıpırtıların ortaya çıkarak tüm limitleri aşmasıyla dini duygular güçlenecektir; daha sonra, dinin üzerinde tarikatlar ortaya çıkacak ve din özel bir hal alınca birçok canavar tohumunun ekildiği fark edilecektir. Sonunda, kavga görüntüsü ve dini itirafların tüm zayıflıklarının düşmanca sergilenmesi, her üstün ve yetenekli kişinin kişisel düşüncelerine dini katmaması dışında başka bir seçenek bırakmayacaktır. Sonra, bu yaklaşım yönetenler için de geçerli olacaktır ve neredeyse istekleri dışında aldıkları tedbirlerde din dışılık görünecektir. Bu olur olmaz, hala dinden etkilenenler ve yarı dini veya tam dini bir devlete hayranlık duyanlar, *devlet karşısında kesin bir düşmanlık besleyeceklerdir*. Devletin aldığı tedbirlere karşı çıkacaklar, ellerinden geldiğince bunları engellemeye, aşmaya ve yıkmaya çalışacaklardır ve aşırı ateşli bir biçimde karşı geldikleri için, dinle ilgisi olmayan karşı tarafı, devlet yönetimi için aşırı bir hevese sürükleyeceklerdir. Buna, aynı zamanda gizliden katkıda bulunan şu olacaktır: dinden koptuklarını duyumsadıkları için din dışı kalanlar bir boşlukta kalacaklar ve kendilerini devlete vakfederek geçici bir telafi, bir tür doyum arayacaklardır. Uzun sürebilecek olan bu geçici mücadeleler

sonrasında, dini partilerin eski devlet yönetimi biçimini yeniden canlandırarak çarkı geri döndürmeye hala yeterince güçlü olup olmadıklarına -bu durumda, devlet kaçınılmaz olarak aydınlanmış despotların eline geçecektir (belki de eskiye göre daha az aydınlanmış ve daha çok ürkütücü olan)- veya din dışı partilerin süreceğine, birkaç nesil boyunca rakiplerinin çoğalmasını okul ve eğitim yoluyla önleyip, sonunda tamamen engelleyeceklerine karar verilecektir. Sonunda devlet için duyulan heyecan onlarda da yok olacaktır. Dine tapıldığı dönemlerde devleti bir *gizem*, aşkın bir kurum haline sokan duygunun ve bu nedenle devletle olan saygılı ve dindar ilişkinin sarsıldığı gittikçe daha açık bir hal alacaktır. Bundan sonra, bireyler bunun onlar için yararlı ve zararlı yönlerini görebileceklerdir; her yöntemi kullanarak üzerinde etkili olmaya çalışacaklardır. Ama bu rekabet büyüyünce insanlar ve partiler hızla yer değiştirecekler, nadiren yukarıya ulaştıklarında birbirlerini düşüncesizce tepeden aşağıya iteceklerdir. Devletin aldığı tedbirlerin süreklilik garantisi olmayacaktır; olgun bir meyvenin üretilebilmesi için, on yıllar veya yüz yıllar boyu sessizce gelişmesi gereken girişimlerden insanlar ürkeceklerdir. Artık kimse, anında onu koyan güç önünde eğilmek dışında yasa karşısında sorumluluk duymayacaktır. Yine de insanlar hemen, yeni bir güçle, oluşacak yeni bir çoğunlukla onu dinamitlemeye başlayacaklardır. Sonunda (bu kesinlikle ifade edilebilir) yöneten her şey karşısındaki güvensizlik, bu kısa süreli mücadelelerin yararsızlığının ve rahatsız ediciliğinin anlaşılması, insanları yeni bir karara zorlayacaktır: devlet kavramının ortadan kalkması, 'özel ve halk' antitezinin yok olması. Özel teşebbüs, adım adım devlet kurumlarını ele geçirecektir; eski devlet işlerinden kalan en inatçı artıklar bile (örneğin, özel partileri özel partiler karşısında koruması için beklenen eylemler) sonunda özel teşebbüsün kontrolüne geçecektir. İhmal, düşüş ve *devletin ölümü*, kişinin özgürleşmesi (birey demiyorum) -bu, demokratik devlet kavramının sonucudur; bu onun görevidir. Eğer bu görevi yerine getirirse (insanca olan her şey gibi, çok fazla us içi ve dışıdır), eğer eski hastalığa tekrar yakalanmaların üstesinden gelinirse, o zaman insanlığın hikaye kitabında yeni bir sayfa açılacaktır. Onun üzerinde birçok türde garip tarih öyküleri ve belki iyi olanları da okunabilir

Kısaca toparlarsak, vasi hükümetin çıkarları ve dinin çıkarları el ele giderler, çünkü eğer sonraki ortadan kalkmaya başlarsa, devletin temelleri de sarsılacaktır. Politik konularda kutsal bir düzen inancı, devlet

varlığındaki *giz* dinsel kökenlidir. Eğer din ortadan kalkarsa, devlet de kaçınılmaz olarak eski Isis'in peçesini[214] kaybedecektir ve artık huşu uyandıramayacaktır. Halkın egemenliği, yakından bakıldığında, bu duygularda bulunan büyü ve boş inançların son izlerini de ortadan kaldırmaya yarayacaktır; modern demokrasi, *devletin çöküşünün* tarihsel biçimidir.

Ama bu kesin düşüşün sonucu her açıdan mutsuzluk olmayacaktır, insanın tüm özellikleri içerisinde akıllılığı ve bencilliği en iyi gelişeceklerdir; devlet artık bu enerjilerin taleplerini yerine getiremeyince, oluşacak olan karmaşa en son şeydir. Daha çok, devletten daha iyi bir çare, devlet üzerinde zafer kazanacaktır. İnsanlık birçok örgütlü gücün çöküşünü gördü, örneğin, binlerce yıl aileden çok daha güçlü olan cinsiyete bağlı kurumların, ailenin kuruluşundan çok daha önce sallanıp yol olması gibi. Biz, Roma varlığının ulaştığı her yerde egemen olan yasal ve önemli aile fikrinin gittikçe nasıl zayıfladığına ve güçsüzleştiğine tanık oluyoruz. Böylece gelecek nesiller de dünyanın bazı yerlerinde devletin nasıl anlamsızlaştığını göreceklerdir -bugün birçok insanın korku ve nefret duymadan düşünemeyeceği bir fikir. Bu fikrin genişlemesi ve gerçekleşmesi konusunda çalışmanın başka bir şey olduğu kesindir: kişinin kendi nedeniyle ilgili kibirli bir yaklaşımı ve sabana elini şimdi atabilmesi için yüzeysel bir tarih anlayışı olmalıdır- kavrulan toprağa daha sonra saçılacak tohumları bize hala gösterebilecek biri yokken. Bu nedenle 'insanın akıllığına ve bencilliğine' güvenelim ki devlet bir süre daha devam etsin ve aşırı gayretli ve aceleci yarı cahillerin yıkıcı etkileri geri püskürtülsün.

473

Araçları açısından sosyalizm. Sosyalizm hayalperest despotizmin küçük kardeşidir ve onun mirasına sahip olmak ister. Bu nedenle çabaları en derin anlamda tepkiseldir. Çünkü, tek despotizm olarak yönetici gücün refahını arzular. Aslında, doğanın adaletsiz bir lüksü olarak gördüğü bireyi yok etme ve bir *toplum organını* çare olarak geliştirme çabasıyla geçmişteki her şeyi bastırır. Sosyalizm, eski tipik sosyalist Platon'un Sicilyalı tiranların saraylarında görülmesi gibi,[215] ilişkisi nedeniyle, tüm aşırı güç ifadelerinin yakınında yeşerir. Bu yüzyılda Sezarcı güce sahip olan bir devleti arzular

(bazı durumlarda ilerlemesini sağlar), çünkü, daha önce de söylediğimiz gibi onun mirasçısı olmak ister. Ama bu miras bile amaçlarına yetmez; tüm yurttaşların, daha önce görülmemiş biçimde en mutlak devlete tam itaatlerini arzular. Otomatik biçimde daha çok dindarlığı yok etmeye çalıştığından (çünkü, tüm var olan devletleri ortadan kaldırmaya çalışır) artık devlete karşı gösterilen eski dindarlığını hesaba katamayacağı için, en aşırı ürkütücülüğü kullanarak kısa sürelerde orada burada varolmayı umar. Bu nedenle gizlice korku düzeni için hazırlanır ve onları tamamen uslarından yoksun kılmak amacıyla (bu us zaten yarı eğitim nedeniyle yeterince acı çekmektedir) ve oynamaları gereken kötü oyun için vicdanları rahatlatarak 'adalet' kelimesini yarı eğitimli kütlelerin kafalarına bir çivi gibi çakar.

Devlet gücünün yığılması tehlikesini öğretmek için, sosyalizm, zalim ve zorlayıcı bir yol izler ve bu amaçla kişiyi devlete karşı güvensiz kılar. Kaba sesiyle '*Olabildiğince fazla devlet*' diyerek savaş çığlığı atınca, önce bu sesi her zamankinden daha gürültülü çıkartır, ama kısa zamanda daha güçlü bir biçimde aksi bir ses yükselir: '*Olabildiğince az devlet*.'

474

Devletin korktuğu ruhun gelişmesi. Tüm örgütsel politik güç gibi, Grek *polisi* (ÇN: polis-şehir devlet) de yurttaşları arasında kültürün gelişmesini reddeder ve buna güvenmezdi; en güçlü doğal itkisi bir şey yapmamak, yalnızca engellemek ve kösteklemekti. *Polis*, tarih ve gelişimin içersinde kültürü istemiyordu. Toprağın yasalarıyla belirlenen eğitim tüm nesilleri bağlayarak tek bir seviyede tutma niyetindeydi. Daha sonra, Platon da ideal devleti için farklı bir şey istemedi. Bu nedenle kültür, *polise* rağmen gelişti. Tabii ki *polis* dolaylı olarak ve istemeden katkıda bulundu, çünkü onda bireysel tutku o kadar yüksekti ki, bir kez entelektüel gelişim yoluna girdi mi gidebildiği kadar gidecekti. Buna karşı Perikles'in övgü söylevi[216] savunulamaz, çünkü bu, *polis* ve Atina uygarlığı arasında varsayılan bağ ile ilgili büyük iyimser düştür. Atina üzerine gece çökmeden önce (veba ve gelenekten kopuş), Thucydides, yüce bir tan kızıllığının bir kez daha göz kamaştırıcı biçimde parlamasına izin verdi[217] ve böylece bu görüntüyle daha önce gelen kötü günü unutmamızı sağladı.

475

Avrupa insanı ve ulusların yok edilmesi. Ticaret ve endüstri, kitap ve mektup trafiği, tüm yüksek kültürün müşterekliği, mekan ve arazinin hızlı değişimi, toprak sahiplerinin bugünkü göçebe yaşamları -bu koşullar kaçınılmaz olarak ulusların veya en azından Avrupa'daki ulusların zayıflamalarına ve sonunda yok olmalarına neden oluyor; öyle ki, sürekli bir çapraz üretim sonucunda Avrupalı karışık bir ırkın buradan çıkması gerekiyor. Yaratılan ulusal düşmanlıklar nedeniyle, ulusların yalıtılması, şimdi bu amaca karşı bilinçli veya bilinçsiz olarak işliyor, ama yine de kesintili karşı akımlara rağmen karışım işlemi yavaşça ilerliyor. Bu yapay ulusalcılık, yapay Katoliklik kadar tehlikeli olduğunu söylemeliyim, temelde zorlama bir acil durum ve savaş yasasıdır, az kişi tarafından çoğunluk üzerinde uygulanır, saygı görebilmek için kurnazlık, yalan ve güç kullanır. Söylendiği gibi çoğunluğun (halkın) yararına değildir, bu ulusalcılığı zorlayan bazı soylu hanedanların ve aynı zamanda bazı ticari ve sosyal sınıfların çıkarlarıdır. Bu anlaşıldı mı, kişi, korkusuzca kendisini iyi Avrupalı olarak ortaya koymalıdır ve ulusların birleşmesi konusunda etkin olmalıdır. Almanlar, eski kanıtlanmış özellikleriyle *ulusların yorumlayıcısı ve arabulucusu* olarak bu süreçte yardımcı olabilirler.

Bu arada, Yahudi problemi yalnızca ulus devletlerde vardır, azimleri ve üstün zekalarıyla, uzun süreli acılar okulunda nesiller boyu biriken ruh ve zeka sermayeleri, her yerde kin ve nefret uyandıracak bir üstünlüktedir; böylece bugünkü hemen her ulusun edebiyatında (ve aslında, yenilenen ulusal davranışlarıyla orantılı olarak.) Yahudileri, tüm kişisel ve toplu talihsizliklerin günah keçisi olarak mezbahaya gönderecek kötü niyetli bir yazım vardır. Mesele artık ulusların korunması değil de en güçlü karışık Avrupa ırkını yaratmak olur olmaz, Yahudi, herhangi başka bir ulusal unsur gibi yararlı ve istenir olacaktır. Her ulusun, her insanın arzulanmaz, hatta tehlikeli özellikleri olabilir; Yahudilerin bir istisna olmalarını istemek zalimliktir. Bu özellikler özellikle tehlikeli ve ürkütücü de olabilirler ve belki de genç borsa Yahudi'si tüm insanlık ırkının en iğrenç icadıdır. Yine de, toplam bir hesapta, tüm uluslar arasında en çok acı çekmesinde hepimizin suçu olan ve dünyanın en soylusu (İsa Mesih) ile en bilgesi (Spinoza) ve en güçlü kitabı ile en etkili ahlak yasasını borçlu olduğumuz bu ulusta nasıl kusur arayacağımızı bilmek isterim. Dahası, en karanlık orta

çağlarda, Asya bulutu ağır bir biçimde Avrupa üzerine çöktüğünde, Yahudi özgür düşünürleri, akademisyenleri ve doktorları en büyük kişisel baskılar altında, aydınlanma ve entelektüel bağımsızlık bayrağını dik tuttular ve Avrupa'yı Asya karşısında korudular. Dünyanın doğal, akla uygun ve her halükarda mitsel olmayan bir açıklamasının yeniden üstünlük kazanmasını ve şimdi bizi Yunan Roma antik çağının aydınlanmasına bağlayan kültür halkasının kırılmadan korunmasını onların çabalarına borçluyuz. Eğer Hıristiyanlık, Batıyı doğulaştırmak için her şeyi yapmışsa, o zaman Yahudilik de onun tekrar batılılaşmasına sürekli olarak önemli katkıda bulunmuştur. Bu, bir anlamda, Avrupa tarihini ve görevini *Grek tarihinin ve görevinin* devamı haline getirmesi demektir.

476

Orta çağların belirgin üstünlüğü. Orta çağlar kiliseyle, tüm insanlığı kapsayan oldukça evrensel bir amacı olan, insanlığın (varsayılan) en büyük yararına hitap eden bir kurum ortaya koydular; bunun zıddı olarak, modern tarihin sağladığı devlet ve ulusların amaçları, umut kırıcı bir izlenim yarattı. Ufak, alçak, maddeci, bölgesel olarak dar gibi göründüler. Ama imgelemimizde oluşan bu farklı izlenimlere bağlı kalarak yargılarımızı oluşturmamalıyız, çünkü Kilisenin evrensel yapısı, eğer yoksa ilk önce üretilmesi gereken (kurtuluş gereksinimi) kurmacalara dayanarak yapay gereksinimleri yansıtır. Yeni kurumlar gerçek gereksinim durumlarında yardımcı olurlar; ve kurumların, insanların genel, gerçek gereksinimlerine hizmet edecekleri, fantastik ilk örneği, Katolik Kilisesini, unutulmuşluk gölgesine terk edecekleri zaman geliyor.

477

Savaş gerekli. İnsanlık bir kere savaş yapmamayı öğrendiyse, ondan daha fazlasını beklemeyi sürdürmek (ya da çok daha fazlasını) boş bir hayalcilik ve duygusallıktır.[218] Şimdilik, yorgun insanlara, tüm büyük savaşların güçlü ve emin bir biçimde sağlayacağı coşkudan daha iyi bir yol bilmiyoruz. Savaş alanının ham enerjisi, derin kişisel olmayan nefret, vicdan rahatlığıyla katil soğukkanlılığı, düşmanı yok etmedeki toplumsal ve örgütlü şevk, büyük kayıplar ve kendinizle dostlarınızın yaşamı karşısındaki gururlu kayıtsızlığınız, ruhun boğucu, deprem gibi sarsılması. Daha sonra,

eğer koşullar uygunsa, kopup gelen dereler ve ırmaklar, yuvarlanan taşlar ve onlarla beraber sürüklenen döküntüler, narin kültürlerin çayırlarını bozarak, ruhun atölyelerindeki çarkları yeni bir güçle döndürecekler. Kültür, tutkular, kötü alışkanlıklar ve kötülükler olmadan kesinlikle olmaz.

Roma İmparatorluğu savaşlardan biraz yorulunca, tekrar güç kazanmak için hayvan dövüştürdü, gladyatör müsabakaları düzenledi ve Hıristiyanlara eziyet etti. Savaş istemez gibi görünen bugünkü İngilizler, azalan güçlerini yenilemek için başka yollar deniyorlar: tehlikeli keşif yolculuklarına çıkıyorlar, okyanusları aşıyorlar, dağlara tırmanıyorlar -söylediklerine göre bilimsel amaçla, gerçekte her tür maceraya ve tehlikeye atılarak, artan enerjiyi eve getirmek için. İnsanlar, savaş yerini tutacak başka şeyler de bulacaklar, ama herhalde, bu, bugünkü Avrupa gibi, böyle yüksek kültürlü ve bu nedenle de yorgun bir insanlığın, kültür araçlarında kendi kültür ve kayboluşunu yitirmemek için yalnızca savaşlara değil, en büyük ve korkunç savaşlara gereksinim duyduğunu (yani bazen barbarlığa kapılmaya) onların daha açık bir biçimde anlamasına yarayacak.

478

Güney ve kuzeyde çalışkanlık. Çalışkanlık iki farklı tür olarak ortaya çıkar. Güneydeki zanaatkarlık, mal edinme dürtüsünden kaynaklanmaz, daha çok sürekli olarak başkalarına duyulan gereksinimden kaynaklanır. Her zaman birisi atını nallatmak veya arabasını tamir ettirmek için geleceğinden nalbant çalışkandır. Eğer kimse gelmezse çarşıda aylaklık eder. Verimli bir ülkede yaşamak zor olmaz; bunu yapabilmek için, çok az çalışma gerekir, çok gayret gerekmeyeceği ise kesindir; en azından dilenilebilir ve insan mutlu olur.

Öte yandan bir İngiliz işçisinin çalışkanlığının ardında mal edinme arzusu yatar: kendinin ve amaçlarının farkındadır; mal edinerek güç kazanmak ve bu güçle en büyük olası özgürlüğe ve bireysel farklılığa ulaşmak ister.

479

Kan soyluluğunun kaynağı olarak refah. Refah kaçınılmaz olarak ırk aristokrasisi yaratır, çünkü kişi en güzel kadını seçebilir ve en iyi öğretmenlere ödeme yapabilir; temiz olur, beden çalışması yapamaya

zaman bulur ve her şeyin üzerinde aptalca bedensel çalışmadan kaçınabilir. İnsana birkaç nesilde şık ve güzel biçimde hareket edeceği, hatta davranabileceği tüm koşulları sağlar: duygularda daha büyük özgürlük, patronlar önünde birkaç kuruş için küçük düşmemek ve alçalmamak.

Genç birisi için, bu olumsuz yararlar tam da en zengin doğum hakkı armağanlarıdır. Soylu yapıdaki fakir birisi genellikle kendisini yok eder: gelişemez ve bir şey elde edemez; onun ırkı varlığını sürdüremez.

Ama kişi eğer yılda üç yüz veya otuz bin taler (ÇN: para birimi) harcayabiliyorsa refahın etkilerinin neredeyse aynı olduğu anımsanmalıdır: o zaman: daha uygun koşullarda bir artış olmayacaktır. Ama daha azına sahip olmak, bir çocuk gibi dilenmek ve kendini alçaltmak çok kötüdür. Bu, mutluluklarını saray parıltılarında, güçlü ve etkili kişilere bağımlı olmakta arayan veya kiliselere yönetici olmak isteyenler için yine de bu bir çıkış noktası olabilir. (Kayırmanın yer altı geçitlerinden eğilerek süzülmeyi öğretir.)

480

Farklı yönlerde kıskançlık ve tembellik. Sosyalist ve ulusalcı iki muhalif parti (veya Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde nasıl adlandırılıyorlarsa) birbirlerine gereksinim duyarlar: her ikisinde de, kıskançlık ve tembellik etkileyici güçlerdir. Bir tarafta, insanlar elleriyle olabildiğince az çalışmak isterler; diğerleri de kafalarıyla olabildiğince az çalışmak isterler; ulusalcılıkta, insanlar, kendilerini geliştirmiş, kitle eylemleri için rütbe almak istemeyen özellikleriyle öne çıkmış olanlardan nefret ederler ve onları kıskanırlar; sosyalizmde insanlar, dışsal olarak iyi bir durumda bulunan, asıl görevi yaşamı içsel olarak daha zor ve acılı kılmak olan -kültürün en üst ürünlerini üreterek- toplumun daha iyi sınıflarını kıskanırlar ve onlardan nefret ederler. Tabii ki, eğer kitle hareketi ruhunun, yüksek sosyal sınıf ruhuna dönüştürülmesi başarılabilirse, o zaman sosyalist kalabalık, dışsal olarak, kendisini diğerlerinin seviyesine çıkartmakta haklıdır, çünkü içsel olarak, kafada ve kalpte, zaten aynı seviyededir.

Yüksek insanlar olarak yaşayın ve yüksek kültürün görevlerini yerine getirmeyi sürdürün -o zaman yaşayan her şey size hakkınızı verecektir ve

tepe ucunu temsil ettiğiniz sosyal düzen, kem göz veya ellerden korunacaktır.

481

Büyük politikalar ve kayıpları. Savaş ve savaşa hazır olmak, ticaret ve alışverişteki engellemeler veya ordunun beslenmesi gibi bedelleri nedeniyle insanlara en büyük sıkıntıları çektirmez. (bu kayıplar ne kadar büyük olsalar da: şimdi sekiz Avrupa ülkesi bunun için yılda üç milyar harcıyorlar.) Asıl büyük kayıp, her yıl, en yetenekli, en güçlü, en çalışkan erkeklerin büyük miktarlarda işlerinden ve mesleklerinden uzaklaştırılarak askere alınmasıdır. Aynı biçimde, büyük politikalara hazırlanan ve güçlü devletler arasında kararlı bir ses yükseltmeyi garantileyen bir halk da, en büyük kayba, en belirgin yerlerde uğramaz. Çok sayıda en önemli yeteneğini 'Anayurdun sunağında' veya ulusal tutku uğruna sürekli olarak feda edeceği doğrudur. halbuki, bu kişiler, daha önceleri, politika tarafından yutulmak yerine, onlara açık olan başka alanlarda çalışıyorlardı. Ama bu toplumsal kurban vermek bir yana, temelde daha ürkütücü olan bir gösteri yüzlerce eş zamanlı eylem olarak sürüyor; her biri yetenekli, çalışkan, zeki, hırslı ve politik zafer için çok hevesli kişiler bu hevesle yönleniyorlar ve artık eskiden olduğu gibi kendilerini işlerine veremiyorlar. Her gün halkın esenliği ile ilgili yeni sorunlar ve konular günden çalıyor, her yurttaşın zihinsel ve duygusal sermayesini eksiltiyor: bütün bu fedakarlıkların toplamı, bireysel enerji ve iş kaybı o kadar yüksek ki, neredeyse kaçınılmaz olarak, insanların politik açılımlarını, zihinsel bir yoksullaşma ve yorgunluk, yüksek yoğunluk ve odaklanma gerektiren işleri üretme yeteneğinde azalma izliyor. Sonunda, geneldeki bu çiçek açma ve ihtişam için (yalnızca diğer devletlerin yeni devden korkusu biçiminde, ulusal ticaretin, dış ülkelerde zorla elde edilmiş korunması olarak), toprakları şimdiye dek daha bereketli olan, daha soylu, narin ve zeki bitkilerin ve otların bu büyük ve zevksiz çiçek için feda edilmeleri gerekliyse -bunun deyip deymeyeceği sorulabilir.

482

Tekrar söylemek için. Kamu düşünceleri -kişisel tembellikler.[219]

DOKUZUNCU BÖLÜM

Kendisiyle Baş Başa Olan İnsan

483

Gerçek düşmanları. İnançlar, yalanlara göre gerçeklerin daha büyük düşmanlarıdır.

484

Tersine dünya. Bir düşünür, kabul etmediğimiz bir ilkeyi öne sürerse, onu daha keskin bir biçimde eleştiririz; ve yine de ilkeyi kabul edilebilir bulduğumuzda bunu yapmak daha makul olacaktır.

485

Karakterli kişi. Kişi, ilkeleri yerine mizacına göre davranırsa, karakterli olduğu genellikle kabule edilir.

486

Gerekli olan tek şey. Kişide şu ikisinden birisi olmalıdır: doğası gereği yumuşak başlılık veya sanat ve bilgiyle elde edilen yumuşak başlılık.

487

Tutkulu olmak. Tutkusunu olgulara yönelten kişi (bilim, ulusun iyiliği, kültürel ilgiler, sanat) insanlar karşısındaki hırsının ateşini azaltır (hatta bunlar devlet adamı, felsefeci ve yarattıklarını ortaya koyan sanatçılar olsalar da.)

488

Eylemde sakin. Bir şelalenin suya dalarken yavaşlaması ve süzülmesi gibi, büyük eylem adamları da, yapacakları iş öncesi kapıldıkları şiddetli tutkudan beklenmeyecek bir biçimdeki sakinlikle eylem yaparlar.

489

Çok derin değil. Bir konuyu tüm derinliğiyle benimseyen kişiler, çoğu zaman ona ebediyen sadık kalmazlar. Çünkü konunun derinliklerini ışığa çıkartınca, onda görülecek çok kötü şey olur.

490

İdealistlerin yanılgısı. Tüm idealistler, hizmet ettikleri konunun, dünyadaki tüm diğer konulardan oldukça önemli olduğunu düşünürler; ve konuları gelişecekse, tüm diğer insanlık girişimlerine gereken kötü kokulu gübreye gereksinim duyacaklarına inanmak istemezler.

491

Kendini izlemek. İnsan kendisini kendisi tarafından araştırılmaya ve kuşatılmaya karşı çok iyi korur ve genellikle kendisindeki dışsal yığınaklarından başka bir şeyi algılayamaz. Arkadaşları ve düşmanları ihanet ederek, onu gizli bir yoldan oraya ulaştırmazlarsa, asıl kalesine giremez, hatta bu görünmezdir.

492

Doğru meslek. Eğer, bunun temelde diğerlerinden daha önemli olduğuna inanmıyorlar veya ikna olmuyorlarsa, insanlar mesleklerini kolaylıkla sürdüremezler. Kadınlar da aynısını sevgilileri için yaparlar.

493

Zihniyet soyluluğu. Zihniyet soyluluğu, büyük ölçüde iyi bir doğa ve güvensizlik duyamamaktan oluşur; böylece tam da kazanç düşkünü ve başarılı kişilerin üstünlük duygusu ve küçümsemeyle sergilemeyi sevdiklerini içerir.

494

Hedef ve yollar. birçok kişi bir kere izlenen yol hakkında inatçıdır, hedef konusunda inatçılık yapan az olur.

495

Bireysel yaşam tarzında öfke yaratan şey. Yaşamı için çok bireysel ölçüler seçen kişilere insanlar kızarlar; çünkü o kişinin kendisine sunduğu olağan dışı davranışla, olağan kişiler gibi alçaldıklarını duyumsarlar.

496

Büyüklüğün ayrıcalığı. Büyüklüğün ayrıcalığı, önemsiz yeteneklerle en üst düzey hoşluğu sağlamaktır.

497

Farkında olmadan soylu. Bir kişi, hiçbir zaman insanlardan bir şey istememe alışkanlığı edinmişse ve her zaman onlara bir şeyler veriyorsa farkında olmadan soyludur.

498

Kahraman olmanın koşulları. Eğer kişi kahraman olmak istiyorsa, önce yılan bir canavar olmalıdır: aksi halde asıl düşmandan yoksun kalacaktır. [220]

499

Arkadaş. Arkadaşlığı sağlayan, ortak tutku değil, ortak neşedir.[221]

500

Med ve cezirden yararlanmak. Bilgi edinmek amacıyla, bizi bir şeye çeken ve bir zaman sonra da bizi ondan uzaklaştıran iç akıntı bilinmelidir.

501

Kendinden hoşnut olmak.[222] 'Bir girişimden hoşnut olmak' derler, ama gerçekte insan girişim yaparak kendisinden hoşnut olur.

502

Mütevazı olan. Başkaları karşısında mütevazı olan kişi, birçok şey karşısındaki (şehir, devlet, toplum, çağ veya insanlık) kibrini ortaya koyar. Bu onun intikamıdır.

503

Haset ve kıskançlık. Haset ve kıskançlık insan ruhunun edep yerleridir. Karşılaştırma belki daha da ileri götürülebilir.

504

En ince iki yüzlü. İnsanın kendisinden hiç bahsetmemesi en ince iki yüzlülüktür.

505

Rahatsızlık. Rahatsızlık duymak bir fiziksel hastalıktır ve yalnızca rahatsızlığın nedeni ortadan kaldırılarak yok edilemez.

506

Gerçeğin temsilcileri. Söylenmesinin en tehlikeli olduğu zamanlarda değil de çok sıkıcı olduğunda, gerçek şampiyonlarını bulmak çok zordur

507

Düşmanlardan daha sorunlu. Bir neden (örneğin, minnettarlık), davranışlarının içten olmadığına inandığımız kişiler karşısında bizi uygun olmayan bir içtenliğe zorlarsa, bu kişiler düş gücümüzde düşmanlarımızdan daha çok sıkıntı yaratırlar.

508

Doğada. Doğayla beraber olmayı çok isteriz, çünkü hakkımızda fikir yürütmez.

509

Herkes bir şeyde üstün. Uygar ortamlarda, herkes başkası karşısında en azından daha üstün olduğunu duyumsar; bu, belirli koşullarda herkesin yardıma gerek duyabileceği ve kendisine yardım edilirken utanç duymayacağı konusundaki genel iyi niyetin temelidir

510

Avunma nedenleri. Birisi ölünce, genellikle avunma nedenlerine yöneliriz ve acının şiddetini dindirmekten çok bu kadar kolay avunabildiğimiz için mazeret ararız.

511

İnançlarına sadık. Çok işi olan bir kişi, bir fikirle ilgilenen kişiler kadar sıkça genel bakış açılarını ve fikirlerini değiştirmez. Fikri artık test etmeyecektir; bunun için zamanı yoktur. Aslında, tartışma olasılığını bile düşünmek onun çıkarına aykırıdır.

512

Ahlak ve nicelik. Başkasına göre bir kişinin daha ahlaklı olması, genellikle amaçlarının nicelik olarak büyüklüğüne bağlıdır. Diğeri dar bir alanda, küçük şeylerle uğraşarak kendisini aşağıya çeker.

513

Yaşam ürünü olarak yaşam. İnsan bilgi konusunda ne kadar ileriye gitse de, kendisine ne kadar tarafsız gibi görünse de -sonunda kendi biyografisinden başka bir şeyi taşımaz.

514

Demirden zorunluluk. Tarih boyunca, insanlar demirden zorunluluğun ne demir ne de zorunluluk olduğunu öğrendiler.

515

Deneyimden. Bir şeyin us dışı olması, bunun var olmadığını kanıtlamaz, daha çok onun koşulunu oluşturur.

516

Gerçek. Kimse bugünlerde ölümcül gerçeklerden ölmüyor: çok fazla panzehir var.

517

Temel kavrayış. Gerçeğin desteklenmesi ve insanlığın selameti arasında önceden kararlaştırılmış bir uyum vardır.[223]

518

İnsan yazgısı. Eylem ve yargıları ne olursa olsun çok derin düşünen kişi her zaman yanıldığını bilir.

519

Circe (ÇN: insanları hayvana dönüştüren büyücü) olarak gerçek. Hatta hayvanları insana dönüştürdü. Gerçek de insanları yeniden hayvana dönüştürebilir mi?

520

Kültür tehlikesi. Kültürümüzün, kültür tarafından yok edilme tehlikesiyle karşı karşıya olduğu bir zamana aidiz.

521

Büyüklüğün anlamı: yön vermek. Hiçbir nehir kendi başına büyük ve zengin değildir, ama birçok yan kolları alarak onları ileriye taşıması onu büyük yapar. Bu, tüm büyük zihinler için de aynıdır. Önemli olan bir kişinin yön vermesidir ki yan kollar onu izleyebilsinler; zengin veya fakir bir başlangıç yapması önemli değildir.

522

Zayıf vicdan. İnsanlık için kendi önemlerinden bahsedenlerin anlaşma ve sözlere uymaya ait ortak burjuva içtenlikleri ile ilgili zayıf vicdanları vardır.

523

Sevilmek istemek. Sevilme talebi en büyük kibirdir.

524

İnsanları hor görmek. İnsanları küçümseme konusundaki en açık davranış şudur: kişi başkalarını kendi amaçlarına uygun olarak hoş görür veya hiç hoş görmez.

525

Anlaşmazlıktan doğan müritler. İnsanları kendisi karşısında kızgınlığa düşüren kişi, her zaman kendisini destekleyecek birilerini de bulacaktır.

526

Kişinin deneyimlerini unutması. Çok fazla -ve nesnel olarak- düşünen bir kişinin kendi deneyimlerini unutması çok kolaydır, ama onlar tarafından canlandırılan düşünceleri unutamaz.

527

Bir fikre bağlanmak. Bir kişi bir fikre bağlanmıştır çünkü bu fikri kendisi bulduğu için gururlanır; diğeri fikri öğrenmek için çaba sarf ettiği ve kavradığı için gururludur; ikisi de kibirden kaynaklanır.

528

Işıktan uzak durmak. İyi eylem de kötü eylem kadar ışıktan endişeyle uzak durur: ikincisi, eğer bilinirse, acının (ceza olarak) geleceğinden korkar; birincisi, eğer bilinirse, neşenin (kişinin kibrinin tatminini de içerir içermez kısa zamanda yok olan insanın içindeki saf neşe) yok olacağından korkar.

529

Günün uzunluğu. Eğer kişinin içine sokacak çok şeyi varsa, günün yüz cebi olur.

530

Tiran deha. Eğer ruh kendisini tiranca ifade etmek için dayanılmaz bir arzu duyuyorsa ve ateş sürekli yüksekse, o zaman en düşük bir yetenek bile (politikacı veya sanatçılarda) zamanla neredeyse dayanılmaz bir doğa gücü olur.

531

Düşmanın yaşamı. Bir düşmanla savaşmak için yaşayan kişi, düşmanın canlı kalmasını ister.

532

Daha önemli. Açıklanamamamış, anlaşılması güç konular, açıklanmış, belirgin olanlardan daha fazla önemsenirler.

533

Verilen hizmetleri değerlendirmek. Bize başkasının sunduğu hizmetleri, bizim için taşıdıkları değere göre değil, o kişinin hizmetlere verdiği değere göre değerlendiririz.

534

Mutsuzluk. Mutsuzluğun farklılığı o kadar önemlidir ki, (sanki mutlu olmak bir sığlık, tutku eksikliği veya sıradanlık işaretiymiş gibi) birisi 'Ne kadar mutlu olmalısın!' dediğinde, genellikle itiraz ederiz.

535

Korku fantezisi. Korku fantezisi, en ağır yükü taşımaya hazır olduğunda insanın sırtına atlayan, kötü maymun benzeri cindir

536

Yavan rakibin değeri. Bazen bir amaca yalnızca, onun muhalifleri yavanlıklarını sürdürdükleri için bağlı kalırız.

537

Mesleğin değeri. Bir meslek bizi düşüncesiz yapar: en büyük yararı budur. Çünkü genel türdeki vicdan azapları ve endişeler bize saldırdığında, arkasına çekilebileceğimiz bir siperdir.

538

Yetenek. Bazı kişilerin yetenekleri olduğundan daha az görünür, çünkü kendileri için hep büyük görevler hedeflerler.

539

Gençlik. Gençlik çağı tatsızdır, çünkü o zaman herhangi bir anlamda verimli olmak olanaksız veya us dışıdır.

540

Çok büyük erekler. Kendisine açıkça büyük hedefler koyan ve daha sonra bunları yerine getirebilmek için kendi başına zayıf kalacağını anlayan kişi, genelde bu amaçlardan açıkça vazgeçebilecek gücü de kendisinde bulamaz ve sonra kaçınılmaz olarak iki yüzlü olur.

541

Irmakta. Güçlü nehirler birçok taş ve çalıları kendileriyle birlikte sürüklerler; güçlü zihinler de birçok aptal ve karışık kafaları.

542

Entelektüel bağımsızlığın tehlikesi. Kişi gerçekten aklını özgürleştirmeye çalışınca, tutku ve arzuları da gizlice bundan yararlanmak isterler.

543

Ruhun bedenleşmesi. Kişi çok fazla ve akıllıca düşündüğünde, yalnız yüzü değil, bedeni de akıllı bir görünüm alır.

544

Zayıf görmek ve zayıf işitmek. Çok az gören kişi, hep daha az şey görür; kötü işiten kişi, her zaman biraz daha fazla işitir.

545

Kibirden alınan zevk. Kibirli kişi yalnızca seçkin olmayı istemez, aynı zamanda seçkin olduğunu duyumsamak ister ve bu nedenle kendini aldatma ve atlatma yollarını reddetmez. Önemsediği, başkalarının fikirleri değil, onların fikirleri hakkındaki kendi fikirleridir.

546

İstisna olarak kibirli. Genellikle kendi kendine yeterli olan kişi, fiziksel bir hastalığı olduğunda, istisnai olarak kibirlidir ve takdir ve övgüyü kabullenir. Kendisini kaybettiği ölçüde, başkalarının fikirlerinden yararlanarak, dışsal etkiyle kendini yeniden toparlamaya çalışmalıdır.

547

'Akıllı' olanlar. Aklı arayanın aklı yoktur.

548

Parti şefleri için ima. Eğer insanları bir şeyi açıkça ortaya koymaları için zorlarsak, bunu kendi başlarına da açıklayabilecekleri noktaya ulaşırlar; tutarlı olarak algılanmayı sürdürmek isterler.

549

Hor görmek. İnsanlar, kendilerinden gelen küçümsemeye göre başkalarından gelene daha çok duyarlıdırlar.

550

Minnettarlığın ipi. Yapılan iyilikler için teşekkürleri o kadar ileriye götüren köle ruhlar vardır ki aslında kendilerini minnettarlık ipiyle bağlamışlardır.

551

Kahinin hilesi. Sıradan insanların davranışlarını tahmin edebilmek için, tatsız bir durumdan kurtulmak amacıyla akıllarını her zaman en az seviyede kullanacaklarını kabul etmeliyiz.

552

Tek insanlık hakkı. Gelenekten ayrılan olağandışının kurbanı, gelenekte kalan geleneğin kölesi olur.

553

Hayvandan da aşağı. İnsan kahkahayla uluyunca kabalığıyla tüm hayvanları aşar.

554

Yüzeysel bilgi. Biraz yabancı dil bilen, çok iyi konuşandan daha mutludur; mutluluk yüzeysel bilgiye bağlıdır.

555

Tehlikeli yardımseverlik. Daha sonra yaşamı kolaylaştırmak için reçeteler vermek dışında başka nedenleri olmadan insanların yaşamlarını zorlaştırmak isteyenler vardır.

556

Çalışkanlık ve vicdanlılık. Çalışkanlık ve vicdanlılık genellikle birbirlerine düşmandırlar. Çalışkanlık, ağacın meyvelerini henüz hamken toplamak ister, vicdanlılık, yere düşüp çürüyene dek onları uzun süre ağaçta bırakır.

557

Kuşku. Hoşgörüyle yaklaşamadıklarımızdan kuşku duyarız.

558

Koşulların olmaması. birçok kişi şansın onlar için iyileşmesini yaşam boyu bekler.

559

Arkadaş arzusu. Arkadaş arzusu haset ve kibri işaret eder. birçok kişi, haset gerektirmeyen, rastlantısal koşullarda arkadaş edinirler.

560

Çoklukta tehlike. Bir yetenek daha fazlası ile, insan, genellikle bir yetenek azına göre daha az güvendedir: bir masanın dört yerine üç ayak üzerinde daha sağlam durması gibi.

561

Diğerlerinin modeli. İyi bir örnek olmak isteyen kişi, erdemlerine bir parça budalalık katmalıdır. Bundan sonra diğerleri onu taklit edebilirler ve aynı zamanda, taklit edilenin üstünde yükselebilirler -insanlar bunu severler.

562

Hedef olmak. Genellikle insanların hakkımızda konuştukları kötü şeyler aslında bizi hedef almaz, ama rahatsızlıklarını veya farklı nedenlerden kaynaklanan aksiliklerini ifade ederler.

563

Kolay vazgeçmek. Eğer insan düşünde geçmişten nefret edebiliyorsa, yerine getirilemeyen arzulardan çok az sıkıntı çeker.

564

Tehlikede. En büyük ezilme tehlikesiyle bir aracın önünden kaçarken karşı karşıya kalırız.

565

Sese göre rol. Alışık olduğundan (zor işitenin veya geniş kitle önünde) daha yüksek sesle konuşmaya zorlanan kişi genelde ileteceğini abartır.

Bazıları, yalnızca sesleri fısıltıya uysun diye, bir komplocu, kötü bir iftiracı veya entrikacı olur.

566

Sevgi ve nefret. Sevgi ve nefret kör değildir, ama beraberlerinde taşıdıkları ateş onları körleştirir.

567

Düşmanı kendi yararına çevirmek. Yeteneklerini dünyaya açıkça gösteremeyen kişiler, kendilerine karşı yoğun bir düşmanlık uyandırmaya çalışırlar. Sonra, bunun, onların yeteneği ve fark edilmesi arasında yer aldığını, başkalarının da bunu böyle kabul edeceğini ve bunun kendi önemleri için çok yararlı olduğunu düşünmenin rahatlığını yaşarlar.

568

İtiraf. Başkasına itiraf edince suçumuzu unuturuz, ama genellikle diğer kişi bunu unutmaz.

569

Kendi kendine yetmek. Kendine yeterliliğin altın postu, zırvalara karşı korur, ama iğnelemelere karşı korumaz.

570

Alevdeki gölge. Alev, kendisi için, aydınlattıkları kadar parlak değildir: akıllı adamlar da.

571

Kendi fikirlerimiz. Bir konu hakkında ani bir soru sorulunca aklımıza ilk gelen genellikle kendi fikrimiz olmaz. Ama bu, geleneksel sınıfımıza, pozisyonumuza veya kökenimize uygun bir görüştür; kendi fikirlerimiz yüzeye pek çıkmaz.

572

Cesaretin kökeni. Sıradan insan, tehlikeyi göremediğinde, bunu görecek gözleri olmadığından bir kahraman gibi cesaretli ve yenilmezdir. Tam tersine, bir kahramanın tehlikeye en açık noktası, arkasıdır, orada gözleri yoktur.

573

Doktordaki tehlike. Kişi ya hekimi için, doğar, ya onun yüzünden yok olur.

574

Sihirli kibir. Cesaretle üç kez hava tahmini yapıp başarılı olan kişi, kalbinin derinliklerinde kahin yeteneğine bir parça inanır. Gururumuz okşandığında, neyin sihirli veya us dışı olduğunu tartışmayız.

575

Meslek. Meslek yaşamın belkemiği gibidir.

576

Kişisel etki tehlikesi. Başkası üzerinde çok etkili olduğunu duyumsayan kişi, onun dizginlerini tamamen bırakmalıdır, hatta bazen direnmesini yeğlemelidir ve bunu sağlamalıdır: aksi takdirde kaçınılmaz biçimde düşmanı olacaktır.

577

Mirasçıya hakkını vermek. Bencil olmayan bir düşünceyle büyük bir şey yapan kişi, mirasçılara sahip olmak ister. İnsanın, çalışmalarının mirasçılarında kendi muhaliflerini görmesi ve onlara karşı savunma durumunda yaşaması tiranca ve soylu olmayan bir doğanın işaretidir.

578

Az bilgi. Az bilgi tam bilgiden daha başarılıdır: olguları olduklarından daha basit bir biçimde algılar ve böylece anlaşılabilir, ikna edici fikirlerle neticelenir.

579

Parti üyesi olmaya uygun değil. Çok düşünen kişi parti üyesi olmaya uygun değildir: kısa zamanda kendisinin partiden üstün ve ötede olduğunu düşünür.

580

Kötü bellek. Kötü belleğin yararı, çok kereler, insanın aynı şeyden ilk kez gibi hoşlanmasıdır.

581

Kendinde acıya neden olmak. Düşüncesizce bir yaklaşım, genellikle uyuşmak isteyen huzursuz bir iç dünyanın işaretidir.

582

Şehit. Bir şehidin müridi, şehitten daha fazla acı çeker.

583

Artakalan kibir. Kibirli olmamaları gereken bazı insanların kibri, hala kendilerine inanmaya hakları olmadığı, bu inancı başkalarından bozuk para olarak dilenerek elde ettikleri zamandan kalan ve büyüyen bir alışkanlıktır.

584

Tutkunun punctum saliensi.[224] Kızgın bir duruma veya şiddetli bir aşka düşen kişi, ruhunun bir kap gibi dolduğu bir noktaya ulaşır; ama bir damla su daha gerekir: tutkuya yönelik iyi niyet (aynı zamanda genel olarak kötü

niyet diye de adlandırılır). Sadece bu küçük nokta gereklidir; sonra kap taşar.

585

Huysuz düşünce. İnsanlar ormandaki kömürlere benzerler. Yalnızca gençler, kömürler gibi artık kor gibi parlamayıp, karardıkça, yararlı olurlar. İçin, için yanıp duman çıkardıkları müddetçe belki daha ilgi çekicidirler, ama işe yaramazlar ve sıklıkla sorun yaratırlar.

İnsanlık, makineleri ısıtmak için her bireyi acımadan kullanır; ama bireyler (yani insanlık) yalnızca onların işlemesine yardımcı oluyorsa, makinelerin ne yararı var? Kendi amaçları için makineler -bu *umana comedia*[225] mıdır?

586

Yaşamın akrebi (ÇN: saatteki). Yaşam, en büyük önemsizliğin nadir, yalıtılmış anlarından ve sayısız birçok aradan oluşur. Bu sürede olsa, olsa bu anların gölgeleri üzerimizden süzülür. Aşk, bahar, her güzel ezgi, dağlar, ay, deniz -tüm bunlar, eğer tam konuşma şansı bulurlarsa yalnızca bir kez kalpten tam konuşurlar. Birçok insanın bu anları yoktur, kendileri, gerçek yaşam senfonisinde ara ve kesintidirler.

587

Karşı koymak veya yapmak.[226] Genellikle açıkça bir yöne, bir partiye, bir çağa, karşı olma hatasını işleriz, çünkü rastlantısal olarak yalnızca yapay tarafını, gelişmeyen yüzünü veya kaçınılmaz olarak 'erdemlerindeki kusurlarını'[227] görürüz -belki de biz kendimiz işin içine çok gireriz. Daha sonra onlara sırtımızı döneriz ve ters yönü ararız; ama iyi, güçlü taraflara bakmak veya bunları kendi içimizde geliştirmek daha iyi olacaktır. Oluşmamış ve gelişmekte olanın gelişmemişliğini anlayıp reddetmek yerine, onu ilerletmek için güçlü bir bakış ve iyi bir istek gerekeceği kesindir.

588

Mütevazılık. Gerçek mütevazılık (yani, kendi ürünümüz olmadığımızı bilmemiz) vardır ve büyük zihne çok uygundur, çünkü o, özellikle, tamamen sorumsuz olduğu düşüncesini kavrayabilir (iyi ne yaratıyorsa onun için bile). Kişi, büyük insanların mütevazı olmamalarından, kendi gücünü duyumsadığı için değil, başkalarını inciterek, zorbaca davranarak ve buna ne kadar dayanabildiklerini anlamak için gücünü denemek istediğinde nefret eder. Ama bu genellikle aslında gücünden emin olmadığını kanıtlar ve insanları büyüklüğü hakkında kuşkuya düşürür. Bu bakımdan, akıllılık açısından mütevazı olmamak önerilmez.

589

Günün ilk düşüncesi. Her güne başlamanın en iyi yolu, uyanınca, en azından bugün bir kişiyi sevindiremez miyim diye düşünmektir. Eğer bu alışkanlık, dinsel dua alışkanlığının yerini alırsa, insanlarımız bu değişimden yarar göreceklerdir.

590

Son rahatlama aracı olarak kibir. Eğer insan bir talihsizliği, zihinsel yeteneksizliklerini, önceden belirlenmiş yazgı biçiminde hastalıklarını, sıkıntısını, daha önce yaptığı bir şey nedeniyle gizemli biçimde ceza görmesi olarak algılıyorsa, böylece kendi doğasını ilginç kılmaktadır ve kendisini arkadaşlarından üstün görmektedir. Gururlu günahkar, tüm dini mezheplerde bilinen bir figürdür.

591

Mutluluğun gelişimi. İnsanlığın üzüntülerinin yanına ve sıkça volkanik toprağının üstüne, insan, ufak mutluluk bahçelerini yerleştirir; yaşama ister varoluştan yalnızca bilgi isteyen birisi olarak yaklaşsın, ister teslim olan ve geri çekilen birisi, ister üstesinden gelinecek bir soruna sevinen birisi gibi yaklaşsın sorunun yanında tomurcuklanan bir mutluluğu her yerde bulacaktır. Toprak ne kadar çok volkanikse, mutluluk o kadar çok olacaktır-ama bu mutluluğun acıyı haklı çıkartacağını söylemek gülünçtür.

592

Kişinin atalarının yolu. Tamamen yeni bir şeye yönelmeyip, babasının veya büyük babasının çok çalışarak elde ettikleri yeteneği, kişinin geliştirmesi akıllıca olur. Yoksa, insan kendisini bir meslekte yetkinleşmekten mahrum eder. Bu nedenle: 'Hangi yolu seçeceksiniz? Atalarınızın yolunu.'

593

Eğitici olarak kibir ve tutku. Kişi, henüz evrensel insanlık iyiliği açısından bir alet olamadığından, tutku ona eziyet verebilir. Ama eğer amacına ulaşırsa, herkesin iyiliği için makine gibi çalışırsa, o zaman kibir de işe karışabilir. Tutku, kaba işini bitirdikten sonra onu ufak konularda insanlaştırır, daha toplumsal, hoş görülü, düşünceli yapar. (onu yararlı kılar.)

594

Filozof acemiler. Eğer bir filozofun zekasına sahip olursak, sokaklarda değişmiş ve büyük bir adam olmuş duygusuyla dolaşırız. Çünkü yalnızca bu zekadan haberi olmayan kişilerle karşılaşırız ve böylece her şeyle ilgili yeni, duyulmamış bir yargı ileri süreriz; çünkü bir yasalar kitabını biliriz ve aynı zamanda yargıç gibi davranmamız gerektiğini sanırız.

595

Hoşnutsuzluk yaratarak memnun etmek. Dikkat çekmeyi ve bu arada can sıkmayı yeğleyen kişiler, fark edilmemeyi ve memnun etmeyi yeğleyen kişilerle aynı şeyi, amaçlarından uzaklaşıyor görünene doğru bir adım atarak yalnızca daha fazla ve dolaylı olarak arzularlar. Etki ve güç sahibi olmak istedikleri için, bu kabul edilmez olsa da üstünlüklerini sergilerler: çünkü, sonunda güç kazanan kişinin, yaptığı ve söylediği hemen her şeyde, hatta hoşlanılmadığında bile, yine de herkesi hoşnut kılıyor gibi göründüğünü bilirler.

Hem özgür ruh, hem gerçek inanır hoşnut kılmak için güç isterler; eğer doktrinleri yüzünden kötü bir yazgı, zulüm, hapis veya ölümle tehdit edilirlerse, bunun, doktrinlerini insanlık üstüne kazıyacağı ve dağlayacağı

düşüncesiyle sevinirler. Gecikmiş bir eylem olsa da, bunu, yine de güç kazanmak için acılı ama yetkin bir yol olarak kabullenirler.

596

Casus belli[228] *ve benzerleri*. Komşusuna savaş açmak için karar verip *casus belli* bulan bir prens, çocuğunu annesine zorla kabul ettiren babaya benzer. Ve eylemlerimiz için açıklanmış dürtülerimizin hemen hepsi bu tür zorla kabul ettirilmiş anneler değiller midir?

597

Tutkular ve haklar. Kalbinin en derininde bundan kuşku duyan kişi kadar hiç kimse haklarından tutkuyla bahsetmez. Tutkuyu kendi tarafına çekerek, usu ve kuşkuları donuklaştırmak ister: böylece vicdanı rahatlar ve bu yolla arkadaşları arasında başarılı olur.

598

Başarısız olanın hilesi. Evliliği, Katolik papazları gibi protesto eden kişi, onu en alt ve kaba biçimiyle anlamayı arzular. Aynı biçimde, çağdaşlarının saygısını reddeden kişi, bunu alçak bir biçimde algılar. Böylece geri çekilir ve ona karşı olan mücadelesini kolaylaştırır. Ayrıca, büyük konuları ret eden kişi, küçük konularda kolayca teslim olur. Çağdaşlarının alkışlarının üstünde olan bir kişinin, yine de ufak kibirlerden tatmin olmayı ret etmemesi anlaşılabilir.

599

Kibir yaşı. Yetenekli insanlar için uygun kibir yaşı yirmi altı ile otuz yaşları arasındadır; bu, ilk olgunluk çağıdır ve hala biraz ekşimsi tat vardır. İçinde duyumsadığına bağlı olarak, kişi, bunu çok az gören veya hiç görmeyenlerden saygı ve alçak gönüllülük talep eder; ve bunlar önce olmayınca, bir bakışla, kibirli bir davranışla veya ses tonuyla intikam alır. İyi bir göz ve kulak o yılların tüm ürünlerinde -müzik, felsefe veya resim ve müzikte- bunu fark eder. Yaşlı deneyimli insanlar bunun karşısında

gülümserler ve bu kadar çok olmak ama az görünmek algısına kızılan yaşamın bu güzel zamanını duygulanarak anarlar. Daha sonra, kişi gerçekten daha fazla görünmeye başlar -eğer kişi yaşamı boyunca kibrin ümitsiz budalası olarak kalmamışsa çok fazla olma konusundaki inanç kaybolmuştur.

600

Aldatıcı, ama yine de dayanıklı. Bir uçurumun tepesinde yürürken veya derin bir çayın üzerindeki kalası aşarken, parmaklıklara gerek duyarız; tutunmak için değil (çünkü bizimle birlikte hemen çökecektir), ama görsel bir emniyet elde etmek için. Bunun gibi, gençken, bize farkında olmadan parmaklık görevi sağlayacak insanlara gerek duyarız. Gerçekten tehlikede olup onlara yaslanmak istesek bize yardım etmeyeceklerdir; ama bize yakındaki koruma duygusunun rahatlığını sağlarlar (örneğin, üçünü de bildiğimiz biçimde babalar, öğretmenler, arkadaşlar.)

601

Aşkı öğrenmek. Aşkı, nazik olmayı en genç yaştan itibaren öğrenmeliyiz. Eğitim veya şans nedeniyle bu duyguları öğrenememişsek, ruhumuz kurur ve aşk dolu insanların en ince çağrılarını anlamaz. Benzer biçimde, eğer kişi yetenekli bir nefret edici olmak istiyorsa nefret de öğrenilmeli ve geliştirilmelidir: aksi halde onun çekirdeği de zamanla kurur.

602

Dekorasyon olarak kalıntılar. birçok ruhsal değişim geçiren insanlar, eski aşamalardan bazı alışkanlık ve bakış açılarını taşırlar. Bu, daha sonra, onların yeni düşüncelerinde ve eylemlerinde açıklanamaz bir antikalık ve gri duvar gibi bir çıkıntı yapar ve genellikle tüm bölgeyi süsler.

603

Aşk ve saygı.[229] Aşk arzular, korku kaçınır. Aynı kişi tarafından sevilmenin ve saygı görmenin, en azından aynı zaman diliminde olanaksız

olmasının nedeni budur. Çünkü başkasına saygı duyan kişi, onun gücünü kabul eder; yani ondan korkar: içinde bulunduğu durum hürmettir.[230] Ama aşk güç tanımaz, ayıran, farklılık yaratan, ast üst seviyeleri yoktur. Sevilmek durumunda saygı olmadığı için, tutkulu[231]insanlar açıktan veya gizliden buna direnirler.

604

Soğuk insanlar lehine ön yargı. Çabuk ateş alan kişiler, çabuk soğurlar ve bu nedenle genelde güvenilmezler. Bu nedenle, hep soğuk olanlar veya öyle davrananlar, özellikle güvenilir oldukları ön yargısından yararlanırlar: yavaş ateş alan ve uzun süre yananlarla karıştırılırlar.

605

Özgür fikirler için tehlikeli olan. Özgür düşüncelere hafifçe dokunmak, kaşınmaya benzer; kişi bölgeyi ovmaya başladı mı, sonunda açık ve ağrıyan bir yara oluşur. Yani, özgür düşünce sonunda yaşam karşısındaki davranışımızı, insan ilişkilerimizi rahatsız edip, bizi sıkmaya başlar.

606

Derin acı arzusu. Tutku kaybolduğunda, arkasında koyu bir arzu bırakır ve kaybolurken bize son bir cezp edici bakış atar. Onun kamçısıyla dövülmekten alınan bir zevk olmalıdır. Bunun aksine, daha mütevazı duygular daha düz görünürler; daha şiddetli hoşnutsuzlukları, zevkli hoşluklara açıkça yeğleriz.

607

Başkalarına ve dünyaya karşı küstahça tavır. Sıklıkla, kendimizden duyduğumuz rahatsızlığı başkalarına yöneltiriz, aslında bu kendimize karşı olan duygumuzdur. Kendi yargımızı bulandırmaya ve kendimizi kandırmaya çalışırız. Rahatsızlığımızı *a posteriori* olarak başkalarının kusur ve eksiklikleriyle güçlendirmek isteriz, böylece kendi görünümüz ortadan yok olur.

Kendilerini acımasızca yargılayan ve çok dindar olanlar genelde insanlık hakkında kötü konuşurlar. Günahları kendi üzerine alan ve erdemleri diğerlerine yükleyen bir aziz yoktur: Buda'nın söylediklerine uyarak iyi yönünü insanlardan gizleyen ve yalnızca kötü yönlerini gösteren birisinin de pek bulunamayacağı gibi.

608

Neden ve sonuç karıştırılıyor. Bilinçsiz olarak, mizacımıza uyan ilke ve doğmaları ararız ve sonunda süreklilik ve kesinlik kazanarak, ilke ve doğmalar bizim karakterimiz tarafından yaratılmış gibi olurlar, aslında tam tersi olmuştur. Sanki, düşüncemiz ve yargımız doğamızın nedenidir, halbuki aslında düşünmemize, bir veya başka biçimde yargılamamıza neden olan doğamızdır.

Bu neredeyse bilinçsiz olan komedi hakkındaki kararımızın nedeni nedir? Tembellik ve rahatına düşkünlük ve en az bunlar kadar düşünce ve karakterinde tutarlı olarak görünme kibri: çünkü bu saygı kazandırır, bize güven ve güç sağlar.

609

Yaş ve gerçek. Genç insanlar, doğruluğuna ve yanlışlığına bakmadan ilgi çekici ve garip olanı severler. Tam olgun zekalar, basit ve açık gibi görünse, sıradan insanlara sıkıcı gelse de sonunda, gerçeği severler. Çünkü gerçeğin en büyük bilgeliği basitlik kisvesiyle sergilediğini fark edeler.

610

İnsanlar ve şairler. Kötü şairlerin daha ikinci satırda uygun bir kafiye aramaya başlamaları gibi, insanlar da yaşamlarının ikinci yarısında endişeli bir havaya girerek, daha önceki yaşamlarına uyan eylem, davranış ve ilişkilere bakarlar, ki dışsal bir uyum oluşabilsin. Ama artık yaşamlarını yönetebilecek ve yenileştirebilecek güçlü bir düşünceleri yoktur. Bu düşüncenin yerini daha çok bir kafiye bulma niyeti alır.

611

Can sıkıntısı ve oyun. Gereksinim, bizi, ürünü gereksinimimizi sakinleştirecek olan çalışmaya zorlar; her gereksinim uyanışında çalışma alışkanlığımız vardır. Ama gereksinimlerimizin sakinleştiği ve uyuyor gibi göründüğü aralarda, bizi sıkıntı kaplar. Bu nedir? Bu, bu biçimde çalışma alışkanlığıdır ve şimdi kendisini yeni ve ek bir gereksinim olarak ortaya koymaktadır; çalışma alışkanlığımız ne kadar büyükse gereksinim de o kadar büyüktür, hatta belki de gereksinimlerimizden doğan acıdan da daha büyüktür. Can sıkıntısından kaçmak için, kişi ya her zamanki gereksinimlerinin gerektirdiğinden daha fazla çalışır veya oyun icat eder. Yani, genelde çalışmanın dışında, gereksinimi sakinleştirecek bir iştir bu. Oyundan yorulan ve yeni gereksinimler olmazsa çalışmaması gereken kişi, bazen oyunla ilişkisi, havada süzülmenin dans etmekle, dans etmenin yürümekle ilişkisi benzeri üçüncü bir durumu, mutlu ve huzurlu bir devinmeyi ister: bu sanatçı ve filozofların mutluluk anlayışıdır.

612

Resimlerden alına ders. Eğer kendimizi çocukluktan büyüklüğe kadar uzanan bir seri resim olarak algılarsak, insanın yetişkinden çok çocuğa benzediğini görerek şaşırırız: belki de buna uygun olarak, temel karakterimize geçici olarak yabancılaşırız, daha sonra biriken ve yoğunlaşan güç bu yabancılaşmayı alt eder. Bizi ergenliğe götüren bütün tutkularımızın, öğretmenlerimizin veya politik olayların, sonradan sabit bir ölçeğe dönüştüğüyle, bu görüş uyum sağlar. Bunlar yaşamayı ve içimizde işlem yapmayı kesinlikle sürdürürler, yine de temel düşünce ve duygularımız üstündürler, bunları güç kaynağı olarak kullanırız, ama yirmilerde olduğu gibi artık düzenleyiciler olarak kullanmayız. Böylece insanın düşünce ve duyguları çocukluk yaşlarına daha uygun olur -ve bu içsel durum, yukarıda belirtilen dışsal durumla ifade edilir.

613

Yılların sesi. Ergenlerin, konuşurken, överken, suçlarken kullandıkları ses tonu yaşlı olanları hoşnut kılmaz, çünkü çok yüksektir, ama aynı zamanda, boşluk nedeniyle rezonans kazanan mahzendeki bir ses gibi boğuk ve anlaşılmazdır. Ergenlerin düşündükleri, kendi doğalarının bütünlüğünde dışarıya doğru akmaz, daha çok etraflarında düşünülenin, söylenenin,

övülenin ve ayıplananın uyumsal biçimleri ve yankıları sergilenir. Ama içlerinde duygular, bu duyguların nedenlerinden daha güçlü bir biçimde yankılandığı için (eğilim ve uzaklaşmaya ait), tekrar duygularını dile getirdiklerinde, neden yokluğunu veya ve kıtlığını belli eden bu boğuk, çınlayan ton ortaya çıkar. Daha olgun yılların tonu daha canlıdır, keskin biçimde vurgulanır, çok yüksek değildir, ama açıkça ortaya konan her şey gibi çok uzağa ulaşır. Sonunda ileri yaş sese bir incelik ve hoşgörü sağlar ve onu sanki tatlandırır: tabii ki, bazı durumlarda ekşitir de.

614

Geride kalmış ve ilerlemiş insanlar. Tamamen güvensiz olan, rakiplerinin ve komşularının başarılarına hasetle tepki veren, farklı fikirler karşısında şiddetle parlayan tatsız bir kişilik, kültürün ilk aşamalarına ait bir kalıntı olduğunu gösterir. Çünkü insanlara karşı olan yaklaşımı yetkenin güçle sağlandığı çağların koşullarına uygundur ve o çağlara aittir. O, geride kalmış bir insandır. Başkalarının neşelerine cömertçe katılan, her yerde arkadaşlar kazanan, gelişen ve büyüyen her şeyden etkilenen, başka kişilerin onurlanmalarından ve başarılarından hoşlanan ve yalnızca kendisinin gerçeği bildiğini ileriye sürmeyen, bunun yerine tam bir mütevazı şüphecilik sahibi olan ikinci bir kişilik -daha yüksek bir kültüre doğru ilerler. Tatsız kişilik kaba bir insan ilişkisinin temellerinin hala atılacağı zamanlara uzanır; diğeri, kültürün temelleri altındaki mahzenlerde kilitli, kızgın ve uluyan vahşi hayvandan uzakta en üst katlarda yaşar.

615

Hastalık hastasının rahatlaması. Büyük bir düşünür geçici biçimde hastalık hastası olarak eziyet çekerse, kendisini rahatlatmak için şöyle söyleyebilir: 'Bu asalak, senin büyük gücünden beslenip büyüyor; eğer bu gücün daha az olsaydı, daha az acı çekerdin.' Bir devlet adamı da kıskançlık ve kin dolu duygular taşıdığı zaman aynı biçimde konuşur, kısaca, *bellum omnium contra omnes*[232] havasındadır, çünkü ülkenin temsilcisi olarak yeteneğinin büyük olması gerekirken, ruh durumu bazen kişisel ilişkilerine sızarak yaşamını zorlaştırır.

616

Bugünden yabancılaşmış. Kendimizi zamanımızdan iyice uzaklaştırmanın ve kıyısından, geriye eski dünya bakışlarının okyanusuna sürüklenmenin yararları vardır. Kıyıya bu açıdan bakınca, ilk kez şeklini bütünüyle görürüz ve yine yakınlaştığımızda, onu hiç terk etmeyenlere göre onu bütünde daha iyi anlarız.

617

Kişisel eksiklikler üzerine ekip biçmek. Rousseau gibi insanlar, zayıflıklarını, eksikliklerini veya kötü yönlerini sanki bunlar yeteneklerinin gübreleriymiş gibi kullanmasını iyi bilirler. Rousseau, toplumun bozukluğundan ve yozlaşmasından, kültürün tatsız bir sonucu olarak şikayet ederken,[233] bu, acılığı genel lanetlemesini çok keskinleştiren ve attığı okları zehirleyen kişisel deneyimine dayanıyordu. Önce kendisini bir birey olarak aklıyordu ve topluma doğrudan yararı olacak bir çare aradığına inanıyordu ve bu dolaylı olarak ve toplum yoluyla, onun yararına olacaktı.

618

Felsefeci anlayışı. Genel olarak, tek bir duygusal tutum, tüm yaşam durumları için tek bir bakış açısı edinmeye çalışırız: genellikle de buna felsefe anlayışı deriz. Ama kendimizi tekdüze yapmak yerine, her biri beraberinde kendi bakış açısını getiren değişik durumların yumuşak seslerini dinleyerek bilgiyi zenginleştirmenin daha büyük bir yolunu bulabiliriz. Böylece, katı, değişmez ve tekil bireyler gibi davranmayarak birçok kişinin yaşamını ve doğasını öğrenerek paylaşırız.

619

Küçük görmenin ateşinde. Kişi, açıkladığında kendisini küçültecek olan, hoşuna giden fikirleri ifade etmeye cesaret ettiğinde, bu bağımsızlığa doğru atılan yeni bir adımdır. Arkadaşları ve yeni tanıdıkları bile bundan sonra endişeli olmaya başlayacaklardır. Yetenekli insan bu ateşten geçmelidir, daha sonra daha çok kendine ait olur.

620

Fedakarlık. Eğer seçenek varsa büyük bir fedakarlık, küçük olana yeğlenir, çünkü kendimize hayranlık duyarak bunu telafi ederiz ve bu küçük fedakarlıkta olanaksızdır.

621

Hile olarak sevgi. Kişi ne zaman yeni bir şey öğrenmeyi gerçekten isterse (bir kişi, bir olay, bir kitap), yeni şeyleri tüm olası sevgisiyle ele alırsa, konu ile ilgili düşmanca, itiraz edilebilir veya yanlış bulduğu her şeyden kaçınırsa, hatta unutursa iyi yapar. Böylece, örneğin, bir kitabın yazarına en büyük avansı veririz ve bir yarıştaymış gibi çarpan yürekle hedefe ulaşmasını isteriz. Bunu yaparak, yeni şeyin kalbine, itki merkezine gireriz: bu da onu bilmenin yoludur. Bu kadar yol aldıktan sonra, us limitlerini koyar; abartma, eleştiri sarkacının geçici durması, konunun ruhunu açığa çıkartmaya yarayan bir hiledir.

622

Dünya için çok iyi veya çok kötü düşünmek. Olgularla ilgili olarak çok iyi veya çok kötü düşünsek de, her zaman daha büyük zevk elde etmekten yararlanırız: eğer algılamamız çok iyiyse, olguları (deneyimleri) olduklarından daha tatlı bir biçimde ortaya çıkartırız. Eğer algılamamız çok olumsuzsa, bu tatlı bir düş kırıklığına yol açar. Bu şeylerde olan ve onlardan alınan zevk, şaşkınlığımızın hoşnutluğuyla artar.

Ayrıca, kuşkucu bir mizaç, her iki durumda da aksini deneyleyecektir.

623

Derin insanlar. Güçleri, izlenimlerinin derinliklerinde yatan insanlar (bunlara genellikle 'derin insanlar' denir), ani bir şey olduğunda göreceli olarak kontrollü ve kararlıdırlar, çünkü ilk izlenimleri hala sığdır; ancak daha sonra derinleşir. Ama önceden kestirilebilen şeyler veya insanlar bu doğaları çok heyecanlandırır ve bekleme bittiğinde sakin bir halde kalmalarını olanaksızlaştırır.

624

Yüksek benlikle kurulan ilişki. Herkesin, yüksek benliğini bulduğu iyi bir günü vardır. Gerçek insanlık, kişiyi, özgür olmayan ve kölece iş günlerinde değil yalnızca bu durumdayken yargılamamızı talep eder. Örneğin, bir ressamı görebildiği ve çizebildiği en yüksek bakış açısına göre değerlendirmek ve onurlandırmak gerekir. Ama insanlar buna, kendi yüksek benliklerine çok farklı davranırlar ve genellikle, sanki bu yüksek anlardaymış gibi davranabildikleri sürece kendi oyuncuları olarak hareket ederler. Bazıları ideallerinden utangaç bir alçak gönüllülükle bahsederler ve inkar etmekten hoşlanırlar: yüksek benliklerinden korkarlar, çünkü konuştuğunda talep eder. Buna ek olarak, istediği gibi kalmak veya gitmek gibi hayalet benzeri bir özgürlüğü vardır. Bu nedenle, genellikle Tanrıların armağanı olarak adlandırılır; halbuki aslında diğer her şey Tanrıların (rastlantının) armağanıdır: ama bu insanın kendisidir.

625

Yalnız insanlar. Bazı insanlar kendileriyle yalnız kalmaya alışıktırlar ve kendilerini başkalarıyla karşılaştırmazlar, ama sakin, neşeli bir havada kendileriyle konuşurlarken, hatta gülerken monolog yaşamlarını sürdürürler. Ama eğer kendilerini başkalarıyla karşılaştırmaya zorlanırlarsa, kendilerini derin bir düşünceyle küçümseme eğilimine girerler: öyle ki, tekrar diğerlerinden kendileri hakkında iyi ve adil fikirler edinmeyi öğrenmeye zorlanmaları gerekecektir. Bu öğrenilmiş fikri bile, hep azaltmak veya eksiltmek isteyeceklerdir.

Bu nedenle, bazı insanlara yalnızlıkları verilmelidir ve sıklıkla olduğu için bu nedenle aptalca biçimde onlara acınmamalıdır.

626

Ezgisiz. Sabit içsel huzur ve uyumlu bir yetenek talebinin çok belirgin olduğu insanlar vardır ki herhangi bir amaç yönelimli eylem onlara ters gelir. Onlar süregelen armonik akortlardan oluşan, yapısal, devingen bir ezginin işaretini taşımayan bir müzik parçasına benzerler. Dışarıdan gelebilecek herhangi bir harekette, kayıkları, armonik ahenk denizinde hemen yeni bir denge kazanır. Modern insanlar, bir şey olmayan, ama bir şey olmadıkları onlara söylenmeyen bu kişilerle karşılaşma konusunda

özellikle sabırsızdırlar. Bazı ruh hallerinde, yine de varlıkları şu sıra dışı soruyu uyandırır: neden ezgi olsun ki? Yaşam kendisini huzur içersinde derin bir gölde yansıtınca neden tatmin olmuyoruz?

Orta çağlar, şimdiki çağlara göre bu doğalar açısından daha zengindi. Çalkantının ortasında kendi içinde bu kadar huzur ve neşe içersinde yaşayan ve Goethe gibi kendisine 'En iyisi içinde yaşadığım ve dünyaya karşı geliştiğim ve elimden, ateşle kılıçla alamayacakları derin sessizlik'[234] diyen bir insana ne kadar az rastlayabiliyoruz?

627

Yaşam ve deneyim.[235] Eğer bazılarının deneyimlerinden, (günlük önemsiz deneyimlerinden) yılda üç kez meyve aldıkları bir tarla gibi yararlanmayı bildikleri; bu arada başkalarının (ve ne kadar çok kişinin!) yaşamlarının kaderin dönen en heyecanlı dalgalarına, zamanlarının veya uluslarının en karışık akıntılarına kapıldıkları, ama yine de bir mantar gibi hafifçe yüzeyde kalmayı başarabildikleri fark edilse: o zaman, insanlık, azdan çok yapmasını bilen bir azınlığa ve çoktan az yapmayı bilen çoğunluğa bölünürdü; aslında hiçlikten dünya yaratmak yerine, dünyadan hiçlik yaratan bu aksi büyücülerle karşılaşılabilir.

628

Oyunda ciddiyet. Cenova'da gün batımında, bir kuleden gelen uzun süreli çan seslerini duydum: sürekli devam etti ve arka sokakların sesleri üzerinde, sanki kendisinden tatmin olamamış gibi, akşamın gökyüzüne ve deniz havasına yayıldı. Hem çok ürkütücü, hem de çok çocukçaydı ve çok melankolikti. Sonra; Platon'un sözlerini düşündüm ve aniden onları kalbimde duyumsadım: insanca olan ne varsa, ciddi olarak ele almaya değer: yine de…[236]

629

İnançlar ve adalet üzerine.[237] İnsan, tutkuyla söz verdiğini veya kararlaştırdığını, daha sonra serinkanlılık ve ciddiyetle yerine getirmelidir: bu talep insanlığı baskı altında tutan en ağır yükler arasındadır. Öfkenin,

aşırı kinin ve tutkulu adanmanın sonuçlarını her zaman kabullenmek zorunda kalmak -bu, buna karşı olan duygularda acılık yaratacaktır, çünkü her yerde ve özellikle sanatçılarda, özellikle bu duygular puta tapınmanın nesnesidirler. Sanatçılar, *tutkuya saygı gösterilmesini* geliştirirler ve hep böyle yapmışlardır. Onların, kişinin, ölümle, sakatlanmayla veya gönüllü sürgünle ve kırık kalbin boyun eğmesiyle sonuçlanan kin patlamalarına teslim olduğu tutkunun korkulu tatminini de yücelttikleri kesindir. Her halükarda, tutkularla ilgili merakı canlı tutarlar; sanki şöyle demek isterler: Tutkular olmadan yaptığınız hiçbir şey yoktur.

Hatta tamamen saf imgesel bir varlık olan Tanrı karşısında bile sadakat yemini ettiğimiz için; kalbimizi bir prense, bir partiye, bir kadına, bir ruhani düzene, bir sanatçıya veya bir düşünüre verdiğimiz için, bizi aşırı bir sevinç içinde saran kör bir delilikle bu şeyleri her türlü onura ve fedakarlığa layık görünce: ayrılmaz bir biçimde bağlanmış mı oluruz? O zaman kendimizi kandırmaz mıyız? Bu, kendimizi vakfettiğimiz şeylerin, gerçekten de imgelemimizde göründükleri gibi oldukları varsayımına dayalı bir şartlı söz verme (tabii ki belirtilmemiş) değil midir? Bu sadakatle, üstün yönümüze zarar verdiğimizi anlıyor bile olsak hatalarımız sadık kalmak zorunda mıyız?

Hayır, böyle bir yasa, bir zorunluluk yok; hain olmalıyız, dürüst davranmamalıyız, ideallerimizi her seferinde terk etmeliyiz. Bu ihanet acılarına neden olmadan ve karşılığında acı çekmeden yaşamın bir aşamasından diğerine geçemeyiz. Bu acılardan kaçınmak için duygularımızdaki ani yükselişten kendimizi korumalı mıyız? O zaman dünya bizim için çok kasvetli, çok boş olmaz mı? Daha çok kendimize, bu değişime ikna olma acılarının gerekli olup olmadıklarını veya yanlış bir düşünceye ve kestirime dayanıp dayanmadıklarını sormak istiyoruz. Neden ikna olduğu konuya sadık kalan kişiyi övüyoruz ve ondan vazgeçeni küçümsüyoruz? Korkarım ki böyle bir fikir değişiminin yalnızca alçak yararlar ve kişisel korkulara bağlı olduğu yanıtı verilecektir. Yani, temelde, kişiye yararlı oldukları veya en azından ona zarar vermedikleri sürece, kimsenin fikirlerini değiştirmeyeceğe inanıyoruz. Ama eğer durum böyleyse, o zaman bu tüm ikna oluşların entelektüel anlamı açısından, kötü bir kanıt oluyor. Bu ikna oluşların nasıl ortaya çıktıklarını ve bunların çok abartılı olup olmadıklarını test edelim: bu yolla, ikna oluşlardaki

değişimlerin yanlış ölçüldüğü ve bugüne dek bu değişimlerden çok fazla acı çekme eğiliminde olduğumuz açığa çıkacaktır.

630

İkna olmak, bilginin bir aşamasında, kişinin mutlak gerçeği elde ettiğine inanmasıdır. O zaman böyle bir inanç mutlak gerçeklerin varolduğunu; aynı biçimde, bunlara ulaşılabilecek mükemmel bir yöntemin bulunduğunu; son olarak ikna olan herkesin bu mükemmel yöntemleri kullandığını varsayar. Bu üç varsayım da, ikna olan kişinin, bilim düşüncesi adamı olmadığını hemen kanıtlar; önümüzde, hala kuramsal masumiyet yaşında, çocuk olarak durmaktadır, ama başka türlü olsa büyüyebilecektir. Binlerce yıl boyunca, insanlar bu tür çocukça varsayımlarla yaşadılar ve bunlardan insanların en etkili güç kaynakları aktı. Kanaatleri nedeniyle kendilerini feda eden sayısız insan, bunu mutlak gerçek için yaptığını sandı. Hepsi de hatalıydı: herhalde şimdiye dek hiçbir kimse kendisini gerçek uğruna feda edemedi; en azından inancının dogmatik ifadesi bilim dışı veya yarı bilimsel oldu. Ama aslında insanlar haklı olmak istiyorlardı, çünkü haklı olmaları gerektiğini düşünüyorlardı. İnancının elinden alınmasına izin vermesi, belki ebedi mutluluğunun sorgulanması anlamına gelecekti. Bu çok önemli konu ile birlikte, 'istem' aklın açıkça duyulabilen bir suflörü oldu. Bir kanaatin inancını taşıyan kişi, çürütülemeyeceğini varsayar; eğer karşı savlar çok güçlüyseler, hala genelde us dışı davranır ve belki de aşırı fantastik 'credo quia absurdum est'[238] pankartını açar. Tarihi çok vahşi yapan fikirler çatışması değil, daha çok fikirlere olan inançların çatışmasıdır; yani kanaatlerin çatışmasıdır. Kanaatlerini çok üstün tutan, bu nedenle çok şeyler feda eden ve buna hizmet için onurlarını, bedenlerini yaşamlarını da sakınmayan bu insanlar, eğer güçlerinin yalnızca yarısını bu kanaatlere hangi hakla takıldıklarını, bu sonuçlara nasıl ulaştıklarını araştırmaya ayırmış olsalardı, o zaman insanlık tarihi ne kadar barışçı olurdu! Daha ne kadar fazla şey bilinirdi! Her tür heretiğe yapılan zulüm sahnesini iki nedenle yaşamış olurduk: birincisi, engizisyoncular kendilerini sorgularlardı ve mutlak gerçeği savundukları kibirli düşüncenin ötesine ulaşırlardı; ve ikincisi, heretikler de tüm dinsel tarikatların ve 'Ortodoksların ilkeleri gibi kötü temellere dayanan ilkelere, onları araştırdıktan sonra önem vermezlerdi.

631

İnsanların bilgiyi sorgularken alınan tavırdaki kuşkucu ve göreceli pozisyonlarda, mutlak gerçeği bildiklerine inandıkları zamandan kaynaklanan derin bir *rahatsızlık* vardır. Genellikle yetke (babalar, arkadaşlar, öğretmenler, prensler) tarafından ortaya konan kanaatlere koşulsuz olarak teslim olmayı yeğleriz ve eğer bunu yapmazsak vicdanımız rahat olmaz. Bu eğilim anlaşılabilir ve sonuçları insan usunun gelişmesi karşısında şiddetli kınamalar yapma hakkını vermez. Ama zamanla, insandaki bilim ruhu, *dikkatle çekinme* erdemini, kuramsal yaşam alanından çok pratik yaşam alanında daha iyi bilinen, örneğin Goethe'nin Antonio'sunda, tüm Tasson'lar,[239] yani bilimsel olmayan ve aynı zamanda edilgen doğalar için bir düşmanlık nesnesi olarak betimlediği bilgece ılımlılığı öne çıkartmalıdır. Kanaat adamı, dikkatli düşünen, kuramsal Antonio için içinde bir anlamama hakkına sahiptir. Öte yandan, bilim adamı, onu bu nedenle paylama hakkına sahip değildir; onun karşısında hoş görülüdür ve bunun yanında, bazı durumlarda, Tasso'nun sonunda Antonio'ya yaptığı gibi, bu adamın da ona tutunacağını bilir.

632

Eğer insan çeşitli kanaat aşamalarından geçerse, ama ilk inanç ağına takılı kalırsa, bu değişmezlik nedeniyle tüm olaylarda geri kalmış kültürlerin temsilcisi olur. Bu eğitim eksikliğine (her zaman eğitilebilirlik varsayımıyla) bağlı olarak, kaba, düşüncesiz, öğretilemez, nazik olmayan, ebediyen kuşkulanılacak, tereddüt etmeyen, başka fikirler olduğunu anlayamadığı için kendi fikrini güçlendirmek için her şeyi deneyen bir kişidir. Bu bakımdan, belki de bir güç kaynağıdır ve hatta, yalnızca güçlü biçimde muhalefeti kışkırttığından fazla özgür ve gevşek kültürler için yararlıdır: çünkü, bu yolla yeni kültürleri, onunla savaşmaya zorlanan daha narin yapısı daha da güçlenir.

633

Temelde hala Reform çağının insanlarıyız -ve başka türlü nasıl olabilirdi ki? ama fikirlerimize zafer kazandırmak için artık bazı yollara başvurmuyoruz: bu, bizi o çağdan ayırıyor ve bizim daha yüksek bir kültüre

ait olduğumuzu kanıtlıyor. Bu günlerde eğer kişi hala, Reform zamanındaki insanların tavırlarıyla, fikirlere kuşku ve öfke patlamalarıyla saldırıyor ve onları eziyorsa, eğer başka zamanda yaşasaydı muhaliflerini yakabileceğini, eğer Reform karşıtı olarak yaşasaydı her türlü Engizisyon yöntemine başvurabileceğini açıkça ortaya çıkartmaktadır. O zaman Engizisyon makuldü, çünkü tüm Kilise yetki alanında ilan edilmiş olan genel askeri yasa dışında bir şey değildi. Her askeri yasa gibi, aşırı uygulamaları onaylıyordu, şöyle ki, gerçeğe Kilisenin sahip olduğu ve bunun ne pahasına ve fedakarlıkla olursa olsun, insanlığın kurtuluşu için korunması gerektiği varsayımına (bunu, artık o kişilerle paylaşmıyoruz) dayanıyordu. Ama artık kimsenin gerçeğe sahip olduğunu çok kolay kabul etmiyoruz; çok yoğun araştırma yöntemleri, yeterince kuşku ve dikkate neden oldu ve bu yüzden söz ve eyleminde fikirlerini şiddetle savunanları, günümüz kültürünün düşmanları veya en azından geri kalmış olarak görüyoruz. Ve aslında, bugün gerçeğe sahip olma hevesi, daha nazik ve sessiz biçimde yürütülen diğer hevesle karşılaştırılınca çok zayıf kalıyor: gerçeği araştırma hevesi, yeniyi öğrenmek ve test emekten yorulmayan bir araştırma azmi.

634

Bu arada, gerçeğin kendisinin yöntemsel olarak aranması da kanaatlerin birbirleriyle savaştıkları zamanın bir ürünüdür. Eğer birey bu 'gerçeğe' önem vermemiş olsaydı, yani sonunda haklı olduğuna, bugün hiçbir araştırma yöntemi olmazdı. Ama mutlak gerçek konusundaki çeşitli bireylerin savlarının ebedi çatışmasıyla, insanlar, savlarının adilliğini sınayabilecekleri ve tartışmanın sona erdirilebileceği çürütülemez ilkeler bulabilmek için adım, adım ilerlediler. Kararlar ilk önce yetkelere göre verildi, daha sonra görünüşteki gerçeğin bulunduğu yollar ve araçlar iki taraflı olarak eleştirildi; arada, muhalif savın sonuçlarının zararlı, mutsuzluk verici olarak ortaya çıktığı ve deneylendiği bir dönem oldu; bu yolla herkes muhalif fikrin hata içerdiği kanaatine vardı. Sonunda, *düşünürün kişisel mücadelesi* yöntemlerini keskinleştirdi ki gerçekler keşfedilebilsin ve eski yöntemlerin sapmaları gözler önüne serilebilsin.

635

Bilimsel yöntemler, bir bütün olarak, diğer araştırma sonuçları kadar en azından önemli sonuçlardır; çünkü bilim ruhu yöntem kavrayışına dayanır ve bu yöntemlerin kaybolduğu yerde, tüm bilimsel sonuçlar batıl inanç ve saçmalığın yeniden zafer kazanmasını önleyemezler. Akıllı insanlar, bilim sonuçlarını istedikleri kadar öğrensinler, konuşmalarında ve özellikle de konuşmalarında öne sürdükleri hipotezlerinde, bilim ruhundan yoksun oldukları görülür. Yanlış düşünme yolları karşısında içgüdüsel güvensizlikleri yoktur. Bu güvensizlik, uzun deneyimler sonucunda, her bilim adamının ruhuna derin köklerini salmıştır. Onlar için bir konu hakkında tek bir hipotez bulmak yeterlidir; sonra bunun için ateş alırlar ve işin bittiğini düşünürler. Onlar için, bir fikir sahibi olmak fanatikleşmek ve fikri bir kanaat olarak bağırlarına basmaktır. Eğer bir konu açıklanamazsa, kafalarına giren ilk açıklama benzeri unsurla heyecanlanırlar; bunun sonuçları her zaman, özellikle de politika alanında kötüdür.

Bu nedenle, herkes en azından bir bilim konusunun esaslarını bilmelidir; daha sonra yöntemin ve en uç tedbirin ne kadar gerekli olduğunu öğrenecektir. Bu öğüt özellikle, şimdi tüm hipotezlerin çaresiz kurbanları olan ve nüktedan, hayran bırakan, canlandıran, güçlendiren izlenimi sergileyen kadınlara verilmelidir. Aslında, eğer kişi yakından bakarsa, tüm eğitimlilerin çoğunluğunun hala ikna olmaya gerek duyduklarını ve bir düşünür tarafından ikna edilmek dışında bir şey istemediklerini ve ufak bir azınlığın *kesinlik* istediği fark edilebilir. Birincisi, kendi gücünü bu yolla artırmak için zorla sürüklenmeyi arzular; az sayıdaki ikincisi, yukarıda bahsedilen yöntem gücü artırsa da, kişisel yarar gözetmeyen nesnel bir ilgi duyarlar. Bir düşünür nerede bir *dahi* gibi davranırsa, kendisini öyle adlandırırsa ve yetke gerektiren yüksekteki bir kişi gibi aşağıya doğru bakarsa, büyük çoğunluğun sınıfına güvenmektedir. Bu tür bir deha kanaatlerinin ateşinden etkilendiği ve bilimin dikkatli ılıman ruhunda güvensizlik uyandırdığı ölçüde, taliplisi olduğuna ne kadar inansa da gerçeğin düşmanıdır.

636

Adalete ait başka bir deha kategorisi olduğu kesindir; ve bunu herhangi bir felsefi, siyasal veya sanatsal açıdan daha az değerli bulamam. Bu, olgular karşısındaki yargılarda gözümüzü kör eden ve kafamızı karıştıran

her şeyden içten bir isteksizlikle uzaklaşma yoludur. Böylece kanaatlerin düşmanıdır, çünkü, ölü veya canlı, gerçek veya imgesel her şeye hakkını vermek ister -ve bunu yapabilmek için çok açık bir anlayışı olmalıdır. Bu nedenle her şeyi en iyi ışık altına koyar ve dikkatle etrafında dolaşır. Sonunda, muhalifine, kör veya dar görüşlü 'ikna etme' (erkeklerin tanımlamasıyla, kadınlar buna 'inanç' derler) hakkını bile verir -gerçek uğruna.

637

Tutkulardan fikirler gelişir; *ruh tembelliği*, bunu katı *kanaatlere* dönüştürür.

Yine de, eğer kişi özgür, durmadan hareket eden, huzursuz bir zihne sahip olduğunu duyumsarsa, sürekli bir değişimle bu katılığı engelleyebilir. Ve eğer genelde gerçekten düşünen bir çığ gibiyse, o zaman kafasında fikirler olmayacaktır, bunun yerine kesinlikler ve tam ölçülmüş olasılıklar yer alacaktır.

Ama bizim yapımız karışıktır, bazen ateşle parlar, bazen zekayla soğur. Üstümüzde fark ettiğimiz tek Tanrıça olarak adalet önünde diz çökmek isteriz. Genellikle içimizdeki ateş bizi adaletsiz kılar ve bu Tanrıça'da olduğu gibi saflığımız yok olur. Bu durumda asla onun elini tutmamalıyız ve hoşnutluluğunun derin zevki hiçbir zaman bize ait değildir. Onu yaşamın peçeli İsis'i[240] olarak onurlandırıyoruz, ateş bizi yakıp tüketmeye çalıştığında, utanarak acımızı ceza ve kurban olarak ona sunuyoruz. Tamamen yanmış kömürlere dönmekten bizi kurtaran aklımızdır. Orada, burada, bizi, adaletin kurban sunağından geriye doğru çeker ve üzerimize asbestten yapılı bir koza örer. Ateşten kurtulunca akla yönelerek, taraf değiştirerek, ihanet edilecek tüm şeylerin soylu bir *haini* olarak fikirden fikre atlarız -yine de suçluluk duymayız.

638

Gezgin. Us özgürlüğüne kısmen ulaşan kişi, dünya üzerinde bir gezgin olduğundan başka bir şey duyumsayamaz -nihai bir amaca doğru yolculuk etmez, çünkü bu yoktur. Ama gözlemlemek ve dünyada olan her şey için gözlerini açık tutmak ister; bu nedenle, kalbini tek bir şeye sıkıca

bağlamamalıdır, neşesini değişim ve geçicilikten alan ve içinde dolaşan bir şey olmalıdır. Yorulduğunda ve dinleneceği şehrin kapılarını kapalı bulduğunda bu insanın kötü geceleri olacağı kesindir. Belki de, buna ek olarak, Doğudaki gibi, çöl kapıya dayanmıştır; şimdi yırtıcı hayvanlar yakında ve uzakta ulumaktadırlar; güçlü bir rüzgar esmektedir; haydutlar yük hayvanlarını çalmaktadırlar. Daha sonra ürkütücü gece, sanki ikinci bir çöl gibi çölün üstüne çöker ve kalbi dolaşmaktan yorulur. Daha sonra sabah güneşi yükselirse, öfke Tanrıçası gibi parlarsa ve şehrin kapıları açılırsa, dışarıya göre, yaşayanların yüzlerinde belki daha da fazla çöl, kir, yalan, karasızlık görecektir -ve gün neredeyse geceden daha kötüdür. Gezginin başına bu bazen gelebilir; ama telefi olarak başka bölgelerin ve günlerin neşe verici sabahları da gelir. Sonra, sabah karanlığında, dağların sisleri arasında perilerin dans ederek geçen bandosunu yakınında görür. Daha sonra, öğle öncesi ruhunun dengesine sessizce döner. Tepelerinden ve yapraklı köşelerinden yalnızca iyi ve parlak şeylerin; dağlarda, ormanda ve yalnızlıkta evlerinde olan ve bazen neşeli bezen düşünceli biçimde ona benzeyen gezgin ve filozof tüm özgür ruhların hediyelerinin üzerine düştüğü ağaçların altındadır. Şafak vaktinin gizemlerinden doğarak, onuncu ve on ikinci çan vuruşları arasında, günün, nasıl da saf, saydam, yücelmiş ve neşeli bir yüze bürünebileceğini düşünürler *-öğle öncesi felsefesini* ararlar.

ARKADAŞLAR ARASINDA

SON SÖZ

1

Hoştur beraberce susmak,
Daha da hoştur beraberce gülmek
Gökyüzünün ipeksi giysisi altında
Yaslanmak kitaplara ve yosuna
Arkadaşlarla beraberce alçak ve yüksek kahkahalarla
Her birimiz parlayan beyaz dişlerimizi göstererek.
Eğer iyi yaptıysam, sessiz kalalım,
Eğer kötü yaptıysam, gülelim
Ve yeniden biraz kötü davranmak için,
Daha kötü yapalım, daha kötü gülelim,
Ta ki mezara girene dek.
Arkadaşlar! Peki! Ne diyorsunuz?
Amin! Bir daha buluşana dek!

2

Özür dileme! Bağışlama!
Siz mutlu, gönlü rahat insanlar,
Benim bu us dışı kitabıma1
Kulak, yürek ve sığınak verin!
Gerçekten de arkadaşlarım,
Benim us dışılığım bir lanet olarak gelişmedi!
Ararken ne bulduysam
Bu kitapta var mıydı?
Budalalar lejyonundan birisini onurlandırın!
Bu budalanın kitabından öğrenin
Nasıl akıl başa gelir- 'aklın başına'!
O zaman arkadaşlar, ne diyorsunuz?
Amin! Bir daha buluşana dek!

KRONOLOJİ

1844 5 Ekim. Friedrich Wilhelm Nietzsche, Almanya Lüzen yakınındaki Röcken'de papaz evinde doğdu. Köy papazı Karl Ludwig ve yakındaki bir köyün papazının kızı olan Franziska Nietzsche'nin üç çocuğundan birincisiydi.

1849 27 Temmuz. Nietzsche'nin babası öldü.

1850 Nietzsche ve ailesi Nisan ayında Thuringa, Naumberg'e taşındı. Arthur Schopenhauer *Essays Aphorisms and Maxims* adlı kitabı yayınladı.

1856 Freud doğdu.

1858 Aile No 18 Weingarten'e taşındı. Nietzsche ünlü Pforta okulunu kazandı.

1860 İki Nurnbergli arkadaşıyla birlikte 'Germania' adlı bir edebiyat topluluğu kurdu. Jacob Buckhardt *The Civilization of the Renaissance in Italy* adlı kitabını yayınladı.

1864 Din bilimi ve dil bilimi öğrencisi olarak Bonn Üniversitesine girdi.

1865 Hıristiyanlığa olan inancını yitiren Nietzsche, din bilimi öğrenimini Noel'de bıraktı. Bonn'dan ayrılarak eski dil dersi öğretmeni Friedrich Ritschl'in peşinden Leipzig'e gitti. Schopenhauer okumaya başladı.

1867 İlk yayınlanan eseri: '*Zur Geschichte der Theoginideischen Spruchsammlung'*, *Rheinische Nuseum für Philiogie*'de yayınlandı. Askere gitti.

1868 Askerlik görevi bitti. Wagner'le tanıştı.

1869 Ritchl'in önerisiyle Basel Üniversitesi klasik filoloji kürsüsüne atandı. Leipzig'den doktor unvanı aldı. Tribschen'deki Wagner'in evinin düzenli misafirlerinden oldu.

1870 'Grek Müzikal Draması' ve 'Socrates ve Tragedya' üzerine halk konferansları verdi. Prusya ordusunda sağlık görevlisi olarak görev yaptı ve orada difteri oldu.

1871 Basel filoloji kürsüsüne başarısız bir başvuruda bulundu. Sağlığı bozuldu. İyileşmek için izin aldı ve *The Birth of Tragedy*'yi yazdı.

1872 *The Birth of Tragedy* yayınlandı (Ocak). 'Eğitim Kurumlarımızın Geleceği' adlı halk konferansları verdi.

1873 *Untimely Meditations I: David strauss* yayınlandı.

1874 *Untimely Meditations II: On the Use and Disadvantage of History for Life* ve *III: Schopenhauer as Educator* yayınlandı.

1875 İlk müridi olacak olan Peter Gast ile tanıştı. Kötü sağlık durumu, yıl sonunda genel bir çöküşe dönüştü.

1876 Kötüleşen sağlığı nedeniyle izin alarak Basel'den uzunca bir süre uzaklaştı. Mathilde Trampedach'a evlenme teklif etti ve reddedildi. *Untimely Meditations IV: Richard Wagner in Bayreuth* yayınlandı. İtalya'ya gitti.

1878 *Human All Too Human* yayınlandı. Wagner'le olan arkadaşlığı sona erdi.

1879 *Assorted Opinions and Maxims* yayınlandı. Hastalığı nedeniyle Basel'den emekli oldu.

1880 *The Wanderer and his Shadow* ve *Human All Too Human II* yayınlandı.

1881 *Dawn* yayınlandı.

1882 *The Gay Science* yayınlandı. Lou Andreas Salomé'ye evlenme teklif etti ve reddedildi.

1883 13 Şubat. Wagner Venedik'te öldü. *Thus Spoke Zarathustra I* ve *II* yayınlandı.

1884 *Thus Spoke Zarathustra III* yayınlandı.

1885 *Zarathustra IV* kendisi tarafından yayınlandı.

1886 *Beyond Good and Evil* yayınlandı.

1887 *On The Genealogy of Morals* yayınlandı.

1888 *The Wagner Case* yayınlandı. Çalışmasının bir değerlendirmesi Bern Band'da yayınlandı. Sağlığı biraz iyileşti, ama bu kısa sürdü.

1889 Turin'de aklını tamamen yitirdi ve Jena Üniversitesi akıl hastalıkları kliniğine yatırıldı. *Twilight of Idols* yayınlandı. *Nietzsche Contra Wagner* özel olarak yayınlandı.

1890 Nietzsche anne evine geri döndü.

1891 *Dithyrambs of Dionysus* yayınlandı.

1894 *The Anti Christ* yayınlandı. Kız kardeşi Elizabeth bir Nietzsche Arşivi oluşturdu.

1895 *Nietzsche Contra Wagner* yayınlandı.

1897 20 Nisan. Nietzsche'nin annesi öldü. Elizabeth, Nietzsche'yi Weimar'a götürdü.

1900 25 Ağustos. Nietzsche öldü. Freud *Interpretation of Dreams* adlı kitabını yayınladı.

1901 *The Will to Power*, Elisabeth ve Gast tarafından seçilen yazıları yayınlandı.

1908 *Ecce Homo* yayınlandı

[1] 1886 yılında yer alan bu önsöz yerine, 1878 yılı baskısında René Descartes'in Discourse on Method adlı kitabından aşağıdaki bölüm yer almıştı.

Ön Söz Yerine

'… en iyisini bulabilmek amacıyla, insanların bu yaşamdaki çeşitli uğraşlarını bir süre inceledim ve diğerlerinin işleri hakkında bir şey söylemeyi arzulamadan, kendi işimle ilgilenmekten daha iyisini bulamadım, yani tüm yaşamımda Usumu geliştirmeye ve kendi yöntemimle gerçeğin bilgisine olduğunca çabuk bir biçimde ulaşmaya çalışmaktan daha iyisini bulamadım. Bu yöntemi kullanmaya başladıktan sonra o kadar çok tatmin oldum ki, bu yaşamda daha tatlı ve masum bir şeyin bulunamayacağına inandım; her gün bu yolla, bana yeterince önemli gibi gelen ve diğer insanların çok farkında olmadıkları yeni bir şey keşfettim. Ruhumu dolduran bu sevinçle diğer her şey önemsiz kaldı.'

(...je m'avisay de faire un reveuë sur les diverses occupations qu'ont les hommes en cete vie, pour tascher a faire chois de la meilleure; et sans que vueille rien dire de celles des autres, je pensay que je ne pouvois mieux que de continuer en celle la mesme ou je me trouvois, c'est a dire, que d'employer toute ma vie a cultiver ma raison, et m'avancer, autant que je pourrois en la connoissance de la verité, suivant la Methode que je m'estois prescrite. J'avois esprouvé de si extremes contentmens, depuis que j'avois commencé de me servir de cete Methode, que je ne croyois pas qu'on pust recevoir de plus doux, ny de plus innocens, en cete vie; et descouvrant tous les jours par son moyen quelques veritez, qui me sembloient assez importanteset communement ignorées des autres hommes, la satisfaction que j'en avois remplissoit tellement mon esprit que tout Ie reste ne me touchoit point.)

[2] The Birth of Tragedy 1872 yılında yayınlandı. Beyond Good and Evil adının yerine kullanılan Prologue to a Philosopy of the Future 1886 yılında yayınlandı.

[3] Schopenhauer as Educator (1874). Nietzsche'nin, kör ahlak istemi karşısında gösterdiği daha sonraki tepki için özellikle 39. nolu aforizmaya bakınız.

[4] Richard Wagner in Bayreuth (1876). Nietzsche'nin, Wagner'in sanatı karşısında gösterdiği daha sonraki tepki için, özellikle 164, 165, 215, 219 nolu aforizmalara bakınız.

[5] die 'freien Geister'.

[6] schwermütig- mütig.

[7] Loslösung.

[8] er zerreisst, was ihn reizt.

[9] führen und verführen ihn.

[10] Arzuların yabanıl annesi.

[11] zu kleiden und zu verkleiden

[12] Boş zaman.

[13] 'o si tacuisses/ Philosophus mansissers' satırlarına gönderme yapıyor.

[14] 'Son şeyler' (die letzten Dinge) yeniden doğma düşüncesine gönderme yapıyor.

[15] Ding an Sich: Kendinden olan, Kant, Critique of Pure Reason (1781), varlığın bizim bilgimiz dışında varoluşundan bahseder; bir nomendir, duyulardan çok zihne aittir; insan algılamasının olmadığı alandır; yani, 'görünüm'den çok, 'öz' dür.

[16] Ebedi gerçek.

[17] Bilim adamları karşısında sanatçı ve estetikçiler.

[18] Seelenscheinleib, Nietzsche'nin yeni sözcüğü.

[19] Erscheinung (Bkz. Böl 2.)

[20] Vorstellung. Sıkça 'temsil etme' olarak çevrilir. Schopenhauer 'idea' terimini kullanmıştır.

[21] Schopenhauer'e atıfta bulunuyor.

[22] Ebedi gerçek.

[23] Cf. Nietzsche. 'On the Truth and Lie in the Extra-Moral Science' (1873).

[24] Cf. Freud. 'The Interpratation of Dreams.' Bu çalışmanın beşinci baskısının (1919) ekinde; Freud, Nietzsche'nin düş kavramına insanlığın arkaik mirasının bilgisine ulaşmanın yolu olarak gönderme yapar. 'onun ruhsal özüne aittir' (Standard Edition, V, s. 549).

[25] Neden.

[26] Cf. Freud. 'Interpretation of Dreams' (Standard Edition) V, s. 23-30.

[27] Das Traumdenken.

[28] Grek filozof, İ. Ö. 460?-370?

[29] Var olan her gerçekliğin bir varlık nedeni olduğuna dair varlık bilimsel ilke (Critique of Pure Reason A201, A783, B246, A783, B246, B811). Böylece, metafizik dünya görünümler dünyasının varoluşunun bir açıklamasıdır. Schopenhauer'in ilk çalışmalarından olan (1813) 'The Fourfold Root of the Principle of Sufficient Reason'. Cf. E. F. J. çevirmen Payne, (La Salle, III: Open Court Publishing Co. 1974.)

[30] Kant'a gönderme yapıyor.

[31] wesenhaft.

[32] Schopenhauer'e gönderme yapıyor.

[33] Yüksek sesli, durmayan bir gülüş. Cf.Iliad. 1.599 veya Odessy 7.326, 20.346.

[34] Afrikan Spir, Denken und Wirklichkeit (Düşünce ve Gerçek) (Leipzig, 1873). Nietzsche basıldığı yıl Basel'de okumuştu.

[35] Bu problemle ilgili olarak, Democritus'un dışında Nietzsche de Empedocle'in (İ.Ö. 5 yy.) ve Anaxogoras'ın (İ.Ö. 500-428) çalışmalarından bahsetmişti. (Cf Philosophy in the Tragic Age of the Greeks, par 36.)

[36] Kant, Prolegomena par. 36.

[37] 'Çelikten daha dayanıklı bir abide', Horace, Odes., 3.30.1.

[38] Kant'ın, Critique of Practical Reason (1788), par 7 içindeki zorunlu kategorilerine bir gönderme: Her zaman öyle hareket et ki isteminin kuralları evrensel bir eylem yasasına göre işlem görsün.'

[39] Schopenhauer, The World as Will and Idea, The World as Will and Idea b. 2, k.1 no 17: 'İnsanın metafizik gereksinimi üzerine.'

[40] Petrach (1304-74) bu üçlüde Rönesans'ı, Erasmus (1456-1536) insanlığı, Voltaire (1694-1778) tabii ki Aydınlanmayı temsil ediyor.

[41] Wir haben aus der Reaction einen Fortschritt gemacht. Forschritt, 'bir adım ileri' demektir, aynı zamanda 'gelişim' anlamını da taşır. Böylece 'Tepki nedeniyle öne bir adım attık' diye çevrilebilir.

[42] Schopenhauer'e gönderme yapıyor.

[43] Cf. Nietzsche'nin David Strauss üzerindeki çalışması (1873), ilk Untimely Meditations.

[44] Bu aforizma, Nietzsche'nin, Karl Eugen Dühring'in Der Wert des Lebens im Sine einer Heroischen Lebensauffassung (1865) (Kahramanlık anlamında yaşamın değeri) adlı eserine yazdığı notlardan kaynaklanmıştır.

[45] die Emphass

[46] Due François de la Rochefaucauld (1613-80).

[47] Chaeroncalı Plutarch (İ.S. 50-120) Onun Yaşamlar'ındaki amaç büyük adamların kariyerlerindeki özel erdemlere örnek vermekti.

[48] 'İnsanın erdem dediği genellikle, tutkularımızın yarattığı hayaletler dışında bir şey değildir. Her istediğini yaparak cezadan kaçınabilmek için, insan buna onurlu bir isim verir.

[49] Bahsedilen Alman Paul Rée'dir (1845-1901). Psychological Observations adlı eseri 1875 yılında basıldı.

[50] Rée'nin 1877 yılında çıkan On the Origin of Moral Feelings adlı kitabından yorumlanmıştır.

[51] Bkz. Birinci bölüm, no 26.

[52] Eski Grek'te Platon'un idealar dünyasına -duyumsanan dünya modeli olarak- 'Anlaşılabilir özgürlük' deyimiyle gönderme yapıyor. 'Anlaşılabilir özgürlük' özgürlüğün en saf biçimidir. Bkz. The World of Will and Idea, k. 4, b. 55.

[53] Ibid k. 4, b. 65.

[54] Das Ueber-Thier.

[55] Cf. Aristotale., Nichomachten Ethics, 6.13.1: 'Bazı karakterler doğa tarafından ihsan edilmiştir.' Veya Heraclitus: 'Karakter kaderdir.'

[56] Cf. Karl Ernst von Baer (1792-1876) ve Ernst Haeckel (1834-1919). adlı biyologların çalışmaları.

[57] Aslında Papa Alexander'in bir sözü (cf. Das Swift- Büchlein, Berlin, 1847.)

[58] Cf. On the Geneology of Morals (19887), ilk çalışma.

[59] Mitleiden stärker als Leiden.

[60] Bu aforizma, Schopenhauer'in acıma duygusunu en yüksek ahlak duygusu olarak yüceltmesi karşısında yazılmıştır (cf. The World as Will and Idea, k. 4, no 67).

[61] Je suis peu sensible à la pitié et voudrais ne l'y étre point du tout… Cepedant il n'est rien que je ne fisse pour le soulagement d'une personne affligée…Mais je tiens aussi qu'il faut se contenter d'en témoigner et se garder soigneusement d'en avoir. C'est une passion qui n'est bonne à rien au dedans d'une àme bien faite, qui ne sert qu'a affaiblir le coeur, et qu'on doit lassier au peuple, qui, n'exécutant jamais rien par raison, a besoin des passions pour le porter à faire les choses. (Acıma duygusu beni çok etkilemez ve etkilenmek de istemem… Yine de, acı çeken insanları rahatlatmak için yapmayacağım şey yoktur… Ama insanların bunu ifade ederek mutlu olduklarını ve neşeli bir biçimde bununla karşılaşmaktan uzak durduklarını kabul ediyorum. Bu, iyi gelişmiş bir ruh için yararsız bir tutkudur ve yalnızca kalbi zayıflatmaya yarar ve ussal hareket etmeyen ve eylem için tutkuya gereksinim duyan kütlelere bırakılmalıdır.)

[62] Cf. The Republic, K. 3 387-88.

[63] Prosper Merimée (1803-70) Letters, à une inconnue, 1:8 'Zarar vermekten çok ondan zevk almanın daha çok geçerli olduğunu bilin.'

[64] Wie der schein zum Sein wird.

[65] Cf. Diderot, Paradoxe sur le comédien (1769).

[66] Agamemnon Odysses'i Archilles'in silahlarıyla ödüllendirince, Sophocles'in oyununun kahramanı olan Ajax delirerek koyunları asker zanneder ve onlara komutan olur. Aklı tekrar başına gelince, kılıcıyla kendisini öldürür.

[67] Kutsal basitlik.

[68] Epikür, (İ.Ö. 341-270): Nietzsche'nin, Epikür'le olan ilişkisini belgelendirmek için bkz. Walter Kaufmann'ın The Gay Science'deki çevirisindeki notu. (New York: Vintage,1974) s. 110.

[69] Matthew, 4:45 'Onun güneşi iyi ve kötünün üzerine doğar, adil ve adil olmayan üzerine yağmur yağdırır.'

[70] Hesiod'a göre, Epimetheus'la evlendiğinde Pandora, çeyiz olarak topraktan yapılmış büyük bir kap (dolium) getirir (bir kutu değildir). Nietzsche Fass kelimesini, büyük bir fıçı için kullanıyor. Efsanenin tam eleştirisi için, bkz. Dora ve Edwin Panofsky, Pandora's Box, (New York, Harper and Row, 1962.)

[71] Nietzsche'nin, bu atasözünü ters çevirerek yaptığı söz oyunu çeviride anlamını kaybediyor. Çünkü Almanca'da Not (gereklilik) kelimesi, aynı zamanda 'sefalet' anlamına geliyor.

[72] Xerxes: İ.Ö. 486- 465 yılları arasında Pers kralı. Heredot'un Histories kitabının yedincisinde, kötü bir rüya gören Pythus, büyük oğlunun Xerxes'in ordusunda askere alınmamasını rica eder. Xerxes çocuğun ikiye bölünmesini emreder.

[73] Luka 18:14 'Kendini alçaltan, yükseltilecektir.'

[74] Ağlamaklı ahlak. Nietzsche, 18. yüzyılın popüler bir tiyatro tarzını anlatan ve Destouches'in (1680-1754) oyunlarında görülen, Diderot tarafından geliştirilen (Le Fils naturel, 1757; Le Piere de famille 1758) comédie larmoyante deyimiyle oynamaktadır.

[75] K. 5, 85-113. Thucydides, Melos'un İ.Ö. 416'da teslim olmasını anlatır.

[76] 'Herkes gücüne eşit hakka sahiptir.' Spinoza, Tarctatus Politicus c. 2 b. 8.

[77] 'Gücünün değerlendirilişine göre.'

[78] Sitte und Sittlichkeit.

[79] Bkz. 25, Bölüm 1.

[80] Nietzsche'nin Türkçe açıklaması doğrudur.

[81] Matthew 7:1

[82] Michel Servat, tam olarak Miguel Serveto (1611-53), İspanyol doktor ve din bilimcisi. Trinity üzerindeki heretik görüşleri nedeniyle Calvin'in emriyle Cenova'da yakıldı.

[83] Nietzsche Luke 25:37'ye gönderme yapıyor olabilir. İyi Samartian masalı.

[84] Cf. Plato, The Gorgias, 468.

[85] Başkasının talihsizliğinden kötü biçimde zevk duymak.

[86] unschuld-bewussten.

[87] schuldbewussten.

[88] 'Tanrı sevdiğini döver ve seçtiğini yanına alır.' (Hebrew 12:6).

[89] Manfred, sahne 1, oyun 1 satırlar 10-12.

[90] Horace, Odes. 2.11.13-14. 'Ebediyet bilmecesini çözebilmek için, neden zavallı usuna işkence ediyorsun? Neden yüksek göğün veya burada çam ağacının altında yatmıyoruz?' Ayrıca Schopenhauer'den de alıntı vardır, Parerga and Paralipomena, çev. E.F.J. Payne, c. I (Oxford: Clarendon Pres, 1974) s. 412.

[91] Bu paragraf özellikle Wagner'in Parcifal'ına yanıttır.

[92] Alegorik

[93] Toplum ve insanın.

[94] Akıllı adamların fikir birliği.

[95] 'Kophtisches Lied': Her çağdaki tüm bilgeler/Gülümserler, baş sallarlar ve kabul ederler/ Budalaların daha iyi olmalarını beklemek aptallıktır/ Akıllılığın çocukları aldatırlar/ Onlar da aptaldırlar, olmaları gerektiği gibi.

[96] Kader.

[97] Sör John Lubbock (1834-1913) İlk çağlar İngiliz tarihçisi.

[98] Örneğin bkz: 'Adler und Taube': 'Allgegenwärtiger balsam/Allheilender Natur' (doğanın her yerde hazır olan sağaltıcı kokusu)

[99] Müttefiklik.

[100] Erfindungen. Bazı baskılarda Empfindungen (duygular).

[101] Socrates'in duyduğunu iddia ettiği kutsal iç ses. Daha eski ve farklı bir değerlendirme için, bkz. The Birth of Tragedy, böl.13.

[102] Cf. Schopenhauer, Parerga and Paralipomena. I:478.

[103] African Spir'e başka bir gönderme daha. (bkz. N.21, b.I)

[104] Friedrich Schleiermacher (1768-1830), romantik din felsefecisi.

[105] Theolegen. Bazı basımlarda, Theologie (din bilimi).

[106] Cf. Vermischte Schriften (Göttingen, 1867) c. I, 83.

[107] 'Eğer kişi sevgilisini, ona aşık olduğu için sevdiğini düşünüyorsa, çok yanılıyor.'

[108] Paul Rée'nin çalışması, 1887 (Cf. 5, böl 2).

[109] 'Küçümseneni küçümse' (Lavardiuslu Hildebert'in arkasından (1056-1132), Carmina Miscellanea, 124.)

[110] Calderon de la Barca (1600-81). La Vida es Sueno, sahne I, b. 3 'Pues el delito mayor/del hombre es haber nacido.' The World as Will and Idea adlı kitabından (kit. 3 b. 51) Schopenhauer, sıkça alıntı yapmıştır.

[111] Empedocles: On Nature, 35.

[112] 'Fragmente und Studien.' 1799-1800. Schriften, c. 3 (Stuttgart: Kohlhammer, 1968), s. 568.

[113] das Seelenbrechen.

[114] Bkz. N. 26, B. 2.

[115] Die Leichtigheit und Leichtfertigheit.

[116] Grek şair (İ.Ö. 556-467), Coes'den. Cf. Theon, Progymmasmata.

[117] Dahi: Nietzsche daha arkaik biçim olan Genius terimi ile, daha çağdaş olan das Genie terimini değişimli olarak kullanmıştır. (İkisini beraberce kullandığı Aph. 164'de bu daha açıktır); der genius, tam anlamıyla, daha çok insan özelliği olan yaratıcı bir ruh, das Genie, dehası olan kişi anlamını taşır.

[118] Der wissende Genius.

[119] Gian Lorenzo Bernini (1608-1680).

[120] Magnesialı Hegasias (İ:Ö: 250) Klasik Attik türün aksine, popüler, nükteli, tumturaklı bir söylev geliştirmişti.

[121] Trost in Tränen'den alıntı. Devamı: 'man freut sich ihrer Pracht' (onların ihtişamından sevinç duyulur)

[122] Schopenhauer'e gönderme yapıyor.

[123] Bu aforizma Richard Wagner'e gönderme yapıyor.

[124] Cf. Phaedrus, 244.

[125] Aesop'un Kaplumbağa ve Kartal adlı masalına gönderme yapıyor.

[126] Works and Days (1. 1-13) adlı eserinde, Hesiod, (İ.Ö. 750-720) savaş Tanrıçası 'ürkütücü Eris' ile, insanlar, özellikle de sanatçılar arasında yumuşak bir rekabet isteyen 'iyi Eris' arasındaki farklılığı ortaya koyuyor. Bu mücadele Tanrıçası, Nietzsche'nin güç istemi kuramının beklentileri arasındaydı.

[127] Sanatın daha büyük ihtişamı nedeniyle.

[128] Kaderi düzeltmek (kandırmak anlamında).

[129] Opus 106, 'Hammerklavier.'

[130] Laocoön grubu: İ.Ö. 1. yüzyılda büyük bir Helen grubu.

[131] Michel de Montaigne (1533-92). 1603 yılında, Shakespeare yaşarken (1564-1616) İngilizce'ye çevrildi.

[132] Schriftsteller (yazar) teknik, saçma yazı yazan için kullanılıyor. Daha iyi yazı yazan için kullanılan kelime: Dichter.

[133] Drakon yasası, Grek yasa koyucu Drakon'un ardından çok katı kurallar için kullanıldı.

[134] Gymnasium: akademi.

[135] Yazarca ressamlık: Nietzsche, Horace'nin ünlü sözünü ters yüz ediyor: ut pictura poesis (şiir resim gibidir) (Die Arte Poetica, 361).

[136] Nietzsche, Christopher Martin Wieland'ı (1733-1813) düşünüyordu.

[137] Poetics, 1449b, 28.

[138] Cf. Platon, Republic, 10. 1-8.

[139] Giovanni Palestrina (1525-94), Toronto Konsülü (1545-63) sonrasında halka Katolik kilisesinin ihtişamını anlatabilmek için besteler yapan İtalyan besteci.

[140] Pietistler: Philipp Jakob Spener (1635-1705) ve A. H. Francke (1663-1727) ile başlayan Hıristiyan mezhebi. İnsan ruhunun kutsalı candan deneylediğine inanırlardı.

[141] Polyhymnia: şarkı perisi.

[142] Bartolomé Murillo (1618-82). İspanyol ressam.

[143] Gorgian figürleri: hatip –filozof Leontinili Georgias'ın (İ.Ö. 480? -370) sıkça ritmik ve çok süslü, Atik söyleyiş tarzında paralellikler ve karşı savlar kullanan figürleri.

[144] Cf. Lessing, Briefe, die neueste Literatur betreffend (1759-65.)

[145] Bu bölüm, Nietzsche'nin Human All Too Human'ı Voltaire'e ithaf etmesini olumlamayı amaçlıyor.

[146] die Poesien aller Völker: Herder'in antolojisi Stimmen der Völker in Leidern'e (1807) bir gönderme.

[147] Voltaire'in, Shakespeare için yargısı.

[148] Cf. Goethe, Anmerkungen über Personen und Gegenstände ve Schiller'e yazılmış bir mektup, Haziran 27, 1797.

[149] Byron, Letters and Journals, c. 4, 1816-1820, ed. Rowland E. Prothero (New York: Schibner, 1903-22), s. 169-70. Eylül 15 tarihli mektup. Tam olarak şöyledir: 'Genelde şiirle ilgili olarak ne kadar çok düşünürsem, onun (Moore) ve hepimizin -Scott, Southey Wordsworth, Moore, Campbell ve ben- hepimiz diğerleri kadar hatalıyız; en ufak bir değeri olmayan yanlış bir devrimsel şiir sistemindeyiz veya sistemlerindeyiz ve içinden Rogers ve Carabbe dışında kimse özgürleşemedi; neslimiz veya bir sonraki nesil de aynı sonuca ulaşacaktır.'

[150] İbid, 5:323, Temmuz 14, 1821: 'En büyük bir şair olsa da Shakespeare, en kötü örnektir.'

[151] Goethe, Der Bräutigam.

[152] Paestum (Cf. Selected Table Talk of Aristoxenos (İ.Ö. 350)). Paestum'a bu gönderme, bu bölümdeki ilk aforizma 145'i anımsatıyor.

[153] Darwin, Türlerin Kökeni (1859).

[154] Niccolo Machiavelli (1469-1527)

[155] Freigeist.

[156] Utanç kaynağı.

[157] Esprit fort: güçlü ruh, 'özgür ruhla' veya 'özgür düşünürle' eş anlamlı. İlk olarak Le Bruyere tarafından Caracteres (1688) adlı eserinin son kısmında kullanıldı.

[158] Freigeisterei.

[159] John Huss (1369?-1415). Bohemyalı dini reformist ve şehit.

[160] 'Aziz Sulzer, bu ait olduğumuz lanetli ırkı yeterince tanımıyorsunuz.'

[161] Matthew, 26:41.

[162] 'Schopenhauer as Educator' (1874), Nietzsche'nin Untimely Meditations'unun üçüncüsü.

[163] Cf. Schopenhauer'in çalışması: 'On the Apparent Design in the Fate of the Individual.'

[164] Benvenuto Cellini (1500-71), İtalyan heykeltıraş.

[165] 'En değerli kadın, ister övgü ister yergi için olsun, adı erkek dudaklarında en az dolaşandır.' Thucydides, 1.2.35:46. Pelepones (İ.Ö. 431) Savaşında sıraya girmiş olan Atinalıları selamladığı cenaze konuşması.

[166] Der Tod des Empedokles, ilk çeviri s. 2, b. 4.

[167] Solon, Yunan yasa koyucu (İ.Ö. 640-560).

[168] Eifer-und Geifersucht.

[169] Achilles'de Zeno, (İ.Ö. 490) Achilles'in kaplumbağa ile yarışındaki paradoksu anlatır. Buna Aristotales'in Physics'inde 239b 15-18 ve Platon'un Parmanides'inde 128c. gönderme yapılmıştır.

[170] Cf. The Birth of Tragedy, b.13-15.

[171] Nietzsche ve Socrates öncesi filozoflarla ilgili daha fazla bilgi için, bkz. Nietzsche, Philosophy in the Tragic Age of the Greeks, çev. Marianne Crown (Chicago: Gateway 1962). Nietzsche ve Socrates hakkında daha fazla bilgi için, bkz. Wener J. Dannhauser, Nietzsche's View of Socrates, (Ithaca, N. Y.: Cornell University Pres, 1974.)

[172] Nietzsche'nin Pindar'dan aldığı en meşhur alıntılardan birisi.

[173] der Geistreiche.

[174] Geist.

[175] Goethe'nin Faust'unda (I) 'Studierzimmer', 1851f Mephistopheles konuşuyor

[176] Bkz. Af. 11, Bölüm 2.

[177] Gymnastik.

[178] Schopenhauer, Ethics, 114.

[179] unvertäglich, Zimmern kitabında olduğu gibi unertäglich (dayanılmaz) değil.

[180] Dans metaforunnun Nietzsche açısından önemi büyüktür. Cf. The Gay Science, Kit. 5, böl, 381.

[181] Erschwerung als Erleichterung.

[182] vielsaitiger: kelime anlamıyla 'daha çok telli'; ayrıca 'çok fazla yönlü' anlamına gelen vielseitiger kelimesi ile oynuyor.

[183] arrière born: Askere alınan kütleler.

[184] Musse ve Müssiggehen.

[185] 'Müssigang ist aller Laster Anfang' (tembellik tüm kötülüklerin başlangıcıdır.) Alman atasözü.

[186] Yaşam eleştirisi.

[187] Vertrauen und Vertraulichkeit.

[188] Unrecht.

[189] Dini açıdan.

[190] Oliver Cromwll'e (1599-1658) mal edilir.

[191] Vertierung. Zimmerman'ın yazısı Vertierdigung'da (savunma).

[192] Utanmadan.

[193] in uns jede gute Ernte verdirbt; bazı baskılarda, uns jede gute Ernte verdirbt.

[194] Yinelenen, kısa müzik cümlesi; üst seslerin melodilerinde okunur.

[195] Aristotale'ye yorulur.

[196] die Not (das Bedürfnis): die, aynı zamanda hem 'gereksinim', hem de 'sefalet' anlamını taşıyamaz (cf. N. 24, bölüm 2.)

[197] Ehrbarkeit und Ehrlichkeit.

[198] 3Bahsedilen akademisyen Paul de Lagarde'dir (1827-91). Wagner, Faust'ta, Faust'un bilgiçlik taslayan yardımcısı ve komedi unsurudur.

[199] 1878 yazında, Nietzsche, Works and Days üzerine konferans veriyordu ve burada Hesiod, yemek için uzanıp yatan ve kocasını erken yaşlandıran obur bir hanım kadar ürkütücü bir şey olamaz diyordu.

[200] getäuscht und enttäuscht.

[201] Aspiasia (İ.Ö. 470? 410): Pericles'in akıllı ve etkili metresi.

[202] Cf. Apology 30e: 20c-23c.

[203] 'Bu arada, benim fikrim.' Saygın Cato, tüm konuşmalarını şöyle tamamlardı: 'Ceterum Censo Carthaginem esse delendam.' (Bu arada, benim fikrim, Carthaga'nın yok edilmesidir.' Cf. Plutrach, Saygın Cato üzerine (Lives, s. 27)

[204] Cf. The Phaedo, 116.

[205] 'Halk düşünmeye başladı mı, her şey bitmiş demektir.' Danilaville'ye mektup, 1 Nisan, 1766.

[206] 'Jeder ist seines Glückes Schmied' (her insan kendi talihinin mimarıdır.) Alman atasözü.

[207] Honoré Gabriel de Riqueti, Mirabeau Kontu (1749-91), Fransız devlet adamı.

[208] 'düzenli düzensizlik' (Letters à une inconnue, 2, 372.)

[209] Grek Kinik filozof (İ.Ö. 412?-323.)

[210] Cf. Jean-Jacques Rousseau, Discourses, on arts and sciences (1749) ve On the origin of inequality (1755).

[211] 'Ezin alçağı!' d'Alambert'e 28 Aralık 1762 yılında yazdığı mektupta, Voltaire, boş inançtan bahsediyordu.

[212] Durch ihn, ya 'onun yüzünden', yani Rousseau veya 'onun yüzünden', yani devrimin ruhu anlamındadır.

[213] Vorzeiten. Bazı baskılarda: Urväter (atalar).

[214] Kültü Roma İmparatorluğunda yayılan Mısır bereket Tanrıçası.

[215] İ. Ö. 388. Platon Sicilya tiranı büyük Dionysos'u, İ. Ö. 367 ve 361 yıllarında geri döndüğünde, politik fikirlerini orada gerçekleştirebilmeyi umarak Syracusa'da sarayında ziyaret etmişti.

[216] Thucydides içinde, 2.35-46 (cf. n. 12 Bölüm 5'e kadar).

[217] Bahsettiği uygarlık veya söylev olabilir.

[218] eitel Schwärmerei und Schönseelenthum.

[219] Nietzsche, bu satırı Untimeley Meditations III (Schopenhauer as Educator)'den alıyor. Bu aynı zamanda, Bernard de Mandeville'nin (1670-1733) yazdığı The Fable of the Bees'in de alt başlığı.

[220] Cf. Schopenhauer, The World as Will and Idea, I:173.

[221] Mitfreude, nicht Mitleiden.

[222] Freude an sich çok açık değil, aynı zamanda kendiyle sevinç duymak anlamını da taşır.

[223] Önceden kararlaştırılmış bir uyum: Bir bütünün parçaları arasındaki uyumu anlatan Liebniz'in tanımı. Özellikle monadlar dünyanın tözünü oluştururlar.

[224] Göze çarpan noktası.

[225] İnsanlık komedisi.

[226] Angreifen oder eingreifen.

[227] George Sand'a gönderme yapıyor: 'Chacun a les défauts de ses vertes.'

[228] Savaş nedeni.

[229] Ehre.

[230] Ehr- furcht: saygılı korku.

[231] ehrsüchtige.

[232] Herkesin herkesle savaşı: Thomas Hobbes (1588-1679) tarafından türetilmiş bir cümle.

[233] Bkz. N.6 bölüm 8.

[234] Goethe'nin güncesi, 13 mayıs, 1780.

[235] Leben und Erleben.

[236] Platon, Republic, 10.604b. Aynı zamanda Schopenhauer'in Parerga and Paliponema'sına da alınmıştır. Nietzsche, annesine ve kız kardeşine 22 ekim 1876'da yazdığı bir mektupta böyle bir akşamdan bahseder.

[237] Gelecek bölümde Nietzsche sadakat ve ihanet üzerine yazarken, kuşkusuz Wagner ile olan ilişkisi aklındaydı. Ama aynı zamanda ruhun dönüşümü kuramının alt yapısını da hazırlıyordu (cf. Thus spoke Zarathustra, Kısım I, 'Of the Three Metamorphoses.'

[238] 'Garip olduğu için inanıyorum. (Yanlış biçimde Agustine'ye atfedilir.)

[239] Goethe'nin Tasso oyunu (1790).

[240] Cf. n. 10, Sekizinci Bl.

[241] Bahsi geçen kitap İnsanca Pek İnsanca değildir. The Book of Folly (Das Narrenbuch) adlı, planlanan, bir şarkı ve deyişler derlemesidir.